

asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Amasya University Journal of Social Sciences

ISSN: (Print) 2548-0480

ISSN: (Online) 2602-2567

**Yılda 2 sayı yayımlanır.
Biannually**

Sayı/Issue 7

**Amasya
Haziran/June 2020**

asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Amasya University Journal of Social Sciences

ISSN: (Print) 2548-0480/(Online) 2602-2567

Sayı/Issue 7 • Haziran/June 2020

Editör/Editor-in-Chief

Mevlüt İLHAN

E-mail: ilhanmevlut@gmail.com

Editör Yardımcısı/Assistant Editor

Aykut ÖZBAYRAKTAR

E-mail: aykut.ozbayraktar@amasya.edu.tr

Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İpekköy/AMASYA

Tel: 0(358) 242 16 13-14

Fax: 0(358) 242 16 16

E-mail: asobid@amasya.edu.tr

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asobid>

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinin (ASOBİD) temel amacı sosyal bilimler alanında bilimsel normlara ve yayın etiğine uygun, nitelikli ve özgün çalışmaları yayımlayarak alanın ilgililerine ulaştırmaktır. Düzenli aralıklarla yayımlanan, bilimsel ve hakemli bir dergi olma prensibiyle yayın hayatına başlayan ASOBİD, sosyal bilimler alanında saygın, tercih ve takip edilen, uluslararası itibarı olan bir dergi olmayı amaçlamaktadır.

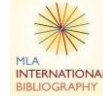
Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinde (ASOBİD) Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Sanat Tarihi, Felsefe, Sosyoloji, Arkeoloji ve Coğrafya alanlarındaki bilimsel makalelere yer verilmektedir.

ASOBİD şu dizinler tarafından taranmaktadır:

Google Scholar

MLA International Bibliography

İslam Araştırmaları Merkezi

Eurasian Scientific Journal Index

Root Indexing,
Journal Abstracting and Indexing Service

Bielefeld Academic Search Engine

CiteFactor
Academic Scientific Journals

Directory of Open Access
Scholarly Resources

Asos İndeks

asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN: (Print) 2548-0480/(Online) 2602-2567

Sayı/Issue 7 • Haziran/June 2020

Sahibi/Owner

Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı Adına
On Behalf of the Deanery of Science and Literature Faculty
Prof. Dr. D. Duygu KILIÇ

Yayın Kurulu/Editorial Board

Dr. Cengiz Alyılmaz

Uludağ Üniversitesi, Türkiye
Uludağ University, Turkey

Dr. Edith Gülçin Ambros

Viyana Üniversitesi, Avusturya
Wien University, Austria

Dr. Dimitar Atanassov

Bulgar Bilimler Akademisi, Bulgaristan
Bulgarian Academy of Science, Bulgaria

Dr. İhsan Bulut

Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Akdeniz University, Turkey

Dr. Mustafa Çolak

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türkiye
Gaziosmanpasha University, Turkey

Dr. Nihada Delibegović Džanić

Tuzla Üniversitesi, Bosna Hersek
Tuzla University, Bosnia & Herzegovina

Dr. Gisela Procházka-Eisl

Viyana Üniversitesi, Avusturya
Wien University, Austria

Dr. Süleyman Elmacı

Amasya Üniversitesi, Türkiye
Amasya University, Turkey

Dr. Mehmet Evsile

Amasya Üniversitesi, Türkiye
Amasya University, Turkey

Dr. Zafer Gölen

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye
Mehmet Akif Ersoy University, Turkey

Dr. Osman Horata

Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Hacettepe University, Turkey

Dr. Kambek Isakov

Oş Devlet Üniversitesi, Kırgızistan
Osh State University, Kyrgyzstan

Dr. Mücahit Kaçar

İstanbul Üniversitesi, Türkiye
İstanbul University, Turkey

Dr. M. Fatih Köksal

İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye
İstanbul Kültür University, Turkey

Dr. Ludmila Dmitrevna Lebedeva

Moskova Pozitif Teknoloji ve Danışma
Enstitüsü, Rusya

Dr. Ema Miljkovic

Belgrad Üniversitesi, Sırbistan
University of Belgrade, Serbia

Dr. Benedek Péri

Eötvös Loránd Üniversitesi, Macaristan
Eötvös Loránd University, Hungary

Dr. Kemal Polat

Anadolu Üniversitesi, Türkiye
Anadolu University, Turkey

Dr. Nadija Rebronja

Novi Pazar Devlet Üniversitesi, Sırbistan
State University of Novi Pazar, Serbia

Dr. M. Saffet Sarıkaya

Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye
Suleyman Demirel University, Turkey

asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN: (Print) 2548-0480/(Online) 2602-2567

Sayı/Issue 7 • Haziran/June 2020

Danışma Kurulu/Advisory Board

Dr. Anna Alexieva

Sofya Üniversitesi, Bulgaristan
University of Sofia, Bulgaria

Dr. Hasan Babacan

M. Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye
M. Akif Ersoy University, Turkey

Dr. Salahaddin Bekki

Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Ahi Evran University, Turkey

Dr. Faik Bilgili

Erciyes Üniversitesi, Türkiye
Erciyes University, Turkey

Dr. Bernt Brendemoen

Oslo Üniversitesi, Norveç
University of Oslo, Norway

Dr. Eva Csaki

Pázmány Péter Katolik Üniv., Macaristan
Pázmány Péter Catholic Uni., Hungary

Dr. Özkul Çobanoğlu

Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Hacettepe University, Turkey

Dr. Masoumeh Daei

Tabriz Payame Noor Üniversitesi, İran
Tabriz Payame Noor University, Iran

Dr. Mehmet Demiryürek

Hitit Üniversitesi, Türkiye
Hitit University, Turkey

Dr. Marija Djindjic

Bilimler ve Sanatlar Akademisi, Sırbistan
Serbian Academy of Sciences & Arts, Serbia

Dr. İlhan Ekinci

Ordu Üniversitesi, Türkiye
Ordu University, Turkey

Dr. Gürer Gülsevin

Ege Üniversitesi, Türkiye
Ege University, Turkey

Dr. Osman Köse

Polis Akademisi, Türkiye
Police Academy, Turkey

Dr. Yıldırım Özbek

Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Akdeniz University, Turkey

Dr. Oqtay Quliyev

Azerbaycan Devlet İktisat Üniv., Azerbaycan
Azerbaijan State Uni. of Economics, Azerbaijan

Dr. Marijan Premović

Montenegro Üniversitesi, Karadağ
University of Montenegro, Montenegro

Dr. İbrahim Şahin

Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
Osmangazi University, Turkey

Dr. Burhan Varkıvaç

Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Akdeniz University, Turkey

Dr. Vachkov Igor Viktorovich

Moskova Eğitim ve Psikoloji Üniv., Rusya
Moscow City Uni. of Psys. and Edu., Russia

Dr. Nagima Zhaulibaykızı

Al Farabi Kazak Devlet Üniv., Kazakistan
Al- Farabi Kazakh National Uni., Kazakhstan

asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN: (Print) 2548-0480/(Online) 2602-2567

Sayı/Issue 7 • Haziran/June 2020

Bu Sayının Hakemleri/Referees of This Issue

Sevinj AKHUNDOVA

Hitit Üniversitesi

Prof. Dr. Metin ARIKAN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Alpaslan DEMİR

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ

Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Sadullah GÜLTEN

Ordu Üniversitesi

Doç. Dr. Metin HAKVERDİOĞLU

Amasya Üniversitesi

Doç. Dr. Murat HANİLÇE

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Prof. Dr. Mücahit KAÇAR

İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Cemile KINACI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Selver ÖZÖZEN KAHRAMAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Doç. Dr. İbrahim SERBESTOĞLU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Doç. Dr. İbrahim Caner TÜRK

Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi

Prof. Dr. Aktan Müge YILMAZ

Kırıkkale Üniversitesi

Doç. Dr. Mutlu YILMAZ

Ankara Üniversitesi

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD) yılda iki defa yayımlanan hakemli bir dergidir. ASOBİD’de yayımlanan yazıların, dil, bilim ve hukuk bakımından bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları ASOBİD’e aittir. Yayımlanan yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamamakta serbesttir.

Amasya University Journal of Social Science (ASOBID) is a peer-reviewed twice a year journal. Authors bear the sole legal responsibility for their published works in ASOBID. Amasya University Journal of Social Science (ASOBID) has the sole ownership of copyright to all published works. No part of this publication shall be produced in any form without the written consent of the ASOBID. The Editorial Board makes the final decision to publish articles.

asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN: (Print) 2548-0480 (Online) 2602-2567
Sayı/Issue 7 • Haziran/June 2020

İÇİNDEKİLER

Onur BALCI

Bir Gazete Yazarı Olarak Mirjaqıp Duwlatov

1-38

Sabit GENÇ

XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Veray Kazasında Bir Yörük Cemaati:
Sosyal ve Ekonomik Özellikleri ile Cemaat-ı Gökçeli

39-68

Jale KASTRATI

1960'lı Yıllardan Sonra Azerbaycan Nesrinde Konu ve Tema Yönünden
Değişimler, İsi Melikzade'nin "Ağrı" Hikâyesinin Türkçeye Aktarımı

69-85

Hasan MÜNÜSOĞLU

Rumların Yerel Bir Süreli Yayını: İmroz Dergisi (1947-1955)

87-105

Çiğdem ÖNEMLİ GEDİK-Songül KEÇECİ KURT

XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kasten Cinayet Vakaları:
Taşköprü Kazâsı Örneği

107-128

Mehmet Saffet SARIKAYA

Kütahya-Hisarçık Bektâşî Şeyh Çakır Ocağında Nevruz Erkâmı

129-160

Eren ŞENOL

Türkiye'de, Amasya İline Kayıtlı Nüfusun Coğrafi Dağılışı

161-210

Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları

213-214

BİR GAZETE YAZARI OLARAK MİRJAQIP DUWLATOV MİRJAQIP DUWLATOV AS A NEWSPAPER AUTHOR

Dr. Öğr. Üyesi Onur BALCI*
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
onur.balci.ctl@gmail.com

Öz

Kazak edebiyatının ve Alaş Hareketi'nin en önemli isimlerinden biri olan, yazar, şair, siyaset adamı kimliklerini taşıyan Duwlatov'un edebi hayatında gazetecilik önemli bir yer tutmaktadır. 1907'den 1927'ye kadar 20 yıl boyunca pek çok gazete yazısı kaleme alan yazar, bu yazılarında siyasî hareketlerden salgın hastalıklara, önemli şahıslardan Kazak halkının adetlerine, siyahi kölelerden edebi eleştiriye kadar pek çok farklı konuyu işlemiştir. Yazarın üzerinde en çok durduğu meselelerden biri de eğitim meselesidir.

Duwlatov'un gazetecilik hayatında Qazaq Gazetesi'nin önemli bir yeri bulunmaktadır. Yazar, Qazaq Gazetesi kapatılana kadar bu gazeteye çok önem vermiş ve pek çok yazısını bu gazetede yayımlamıştır. Yazarın yazılarını yayımladığı birkaç gazete şunlardır: Ayqap, Eñbekşi Qazaq, Qızıl Qazaqstan.

Yazar, bu gazete yazılarında pek çok farklı müstear kullanmıştır. Madiyar ve M.D. yazarın en çok kullandığı müstearlardır. Bu isimler arasında Türük Balası (Türk Evladı) ismi o dönemin şartları düşünülünce son derece dikkat çekicidir.

* ORCID: orcid.org/0000-0003-2771-7354

Bu yazıda Mirjaqıp Duwlatov'un gazete yazıları ve bu yazılarında işlediği konular ele alınacaktır. Sonuç kısmında ise bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mirjaqıp Duwlatov, gazete yazısı, Kazak Gazetesi.

Abstract

Journalism has an important place in Duwlatov's literary life as one of the most famous names of the Kazakh literature and the Alash Movement who has the identities of writer, poet and politician. The author, who wrote many newspaper articles for 20 years from 1907 to 1927, covered many different topics like political movements, epidemic diseases, important people, the traditions of Kazakh people, black slaves, literary criticism etc. The issue of education is one of the most emphasized issues by the author.

Qazaq Newspaper has an important place in Duwlatov's journalistic life. Until Kazakh Newspaper was closed, he attached great importance to this newspaper and published many of his articles in this newspaper. A few newspapers in which the author has published his articles are: Ayqap, Eñbekşi Qazaq, Qızıl Qazaqstan.

The author used many different nicknames in these newspaper articles. Madiyar and M.D. are the most commonly used nicknames by the author. Among these names, the name of Türik Balası (Turkish Son) is extremely remarkable when considering the conditions of that period.

In this article, the newspaper articles of Mirjaqıp Duwlatov and the topics covered in these articles will be discussed. An evaluation will be made in the conclusion section.

Keywords: Mirjaqıp Duwlatov, newspaper article, Kazak Newspaper.

1. Mirjaqıp Duwlatov ve Gazete Yazarlığı

Mirjaqıp Duwlatov, Kazak edebiyatının en önemli isimlerinden biridir. 20. yüzyılın başında Kazak edebiyatında görülmeye başlayan milliyetçilik akımı yazarın eserlerinde kendini göstermektedir. Yayın hayatına 1907'de Serke Gazetesi'nde yayımlanan *Jastarğa* isimli şiiriyle başlayan müellif, bu tarihten sonra pek çok önemli esere imza atmıştır. Kazak edebiyatının ilk romanı olan *Baqıtsız Jamal'ı* (Talihsiz Cemal), yayımlandıktan kısa bir süre sonra Kazaklar arasında büyük bir şöhret kazanan *Oyan*

Qazaq'ı (Uyan Kazak), modern Kazak tiyatrosunun ilk eserlerinden olan *Balqıya'yı* ve pek çok kısa hikâyeyi kaleme alan yazarın hayatında¹ gazetecilik önemli bir yer tutar.

Edebi eserlerinin neredeyse tamamında sosyal konulara değinen yazar bu eserlerinde kendi fikirlerini söyletecek kahramanlar yaratmıştır. Örneğin *Baqıtsız Jamal*² romanında köye molla olarak tutulan Aziz isimli genç, *Balqıya'da*³ Qasım ve Qasım'ın arkadaşları Duwlatov'un fikirlerini söylediği kişilerdir. *Oyan Qazaq'ta* ise fikirlerini kendi ağzından edebi bir dille ifade eder. Gazete ise Duwlatov için farklı bir mecradır. Duwlatov, gazetelerde fikirlerini, kahramanlara ihtiyaç duymadan, doğrudan kendisi dile getirir. Aynı zamanda edebi eserlerde özellikle Çağatayca'nın etkisi altındaki edebi dilin dışında gazete yazılarında daha canlı bir Kazakça kullanmıştır.

1907'den 1927'ye kadar farklı gazetelerde yazılar kaleme alan yazarın hayatında, Axmet Baytursinov ile birlikte 1913'ten 1918'e kadar çıkardıkları ve İsmagulov'un Alaş Hareketi'nin mayası (2013a: 25) olarak adlandırdığı *Qazaq Gazetesi*⁴ önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin Duwlatov, *İkinci Şubat* (Qazaq, 1914/ 49) isimli yazısında *Qazaq Gazetesinin* çıkmaya başlamasının üzerinden geçen ikinci şubat ayını kutlarken *Kazak Matbaası* (Qazaq, 1917/ 239) başlıklı yazısında ise gazeteye matbaa alınmasının sevincini işlemektedir. Halka bu gazete üzerinden seslenmekte, düşüncelerini bu gazete üzerinden yaymaya çalışmaktadır. Yazar, gazete yazılarının pek çoğunu bu gazetede yayımlamış, gazetenin 1918 baharında kapatılmasının ardından başka gazetelere yönelmiştir.

Yazarın gazete yazılarında işlediği konulara bakılınca son derece geniş bir perspektife sahip olduğunu söylemek mümkündür. Yazıların genelinde Kazaklar, o dönemdeki siyasî gelişmeler, tarih, eğitim gibi konular işlenmesinin yanında Duwlatov'un dünyadaki gelişmelerden haberdar olduğu da açıkça

¹ Yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk. Arıkan, 2008a.

² *Baqıtsız Jamal* romanı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Arıkan, 2008b.

³ *Piyes* ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Kınacı, 2016; Kınacı, 2017.

⁴ *Qazaq Gazetesi* ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Türk, 2005.

görülmektedir. Örneğin Edirne'nin Bulgarlar tarafından işgal edilmesi üzerine Edirne ile ilgili bir yazı kaleme almış (Qazaq, 1913/ 7); köle ticaretinin artması üzerine zenci kölelerden ve kölelikten bahsetmiş (Qazaq, 1913/ 8-9); Kiyev'de öldürülen bir çocuğun cinayeti ile suçlanan Beylis isimli Yahudi bir kadının davası üzerine bir yazı kaleme almış (Qazaq, 1913/ 33); Anadolu'da yaşayan Türklerin Birinci Dünya Savaşı'ndaki mücadelelerinden övgü ile bahsetmiş (Qazaq, 1918/264); *Tom Day'ının Tasması* isimli kitap yazar Harriet Beecher Stowe'yu minnetle yâd etmiştir (Qazaq, 1913/ 9). Yazılarındaki bu geniş konu yelpazesinden hareketle Duwlatov'un dünyadan haberdar olduğunu ve ilgi çekici konulara eğiliminin olduğunu söylemek mümkündür.

Duwlatov, gazete yazılarında pek çok farklı isim kullanmıştır. Bu isimler şunlardır: Arğın, Torğayulı, Turgayskiy, Mirjaqıp Duwlatov, Azamat Alaşuğlı, M.D., Türük Balası, Mir-Yakub Duwlatov, M., Madiyar, Mirjaqıp, Arğın Balası, Mirjaqıp Duwlatuğlı, M. iyar, Tayminer, Taybağar, Torğaylıq, M.yar, Duwlatulı. Bu isimler arasında yazarın en çok tercih ettiği müstearlar M.D. ve Madiyar'dır. Türük Balası ismi yazarın yaşadığı ve yazdığı dönem için son derece dikkat çekicidir. Yazar, 8 yazısında bu ismi tercih etmiştir.

Duwlatov, pek çok yazısını Kazak Gazetesi'nde yayımlamasının yanında bu gazeteden başka pek çok dergi ve gazetede de yazılar yayımlamıştır. Bu gazete ve dergiler şunlardır: Serke, Waqıt, Sibirskiye Voprosı, Ayqap, Qazaq, Birlik Tuwı, Abay Dergisi, Sariarqa, Kedey Sözi, Aq Jol, Qızıl Qazaqstan, Şolpan, Eñbekşi Qazaq, Tilşi, Jas Qazaq, Jas Qayrat, Awıl Tili, Awıl Gazeti.

Duwlatov'un gazete yazılarından onun hayatındaki dalgalanmaları gözlemek mümkündür. Örneğin, şiir kitaplarında Allah temasını sık sık işlemesine, peygambere göndermeler yapmasına rağmen gazete yazılarından din ile arasına bir mesafe koyduğunu görmek mümkündür. Örneğin, *Din hām Ğılım* (Qızıl Qazaqstan, 1923/ 16) yazısında dini, karanlıkla bağdaştırmakta ilimi ise ışık ile ilişkilendirmektedir. *Torğay hām İrgız Üyeziniñ Xalqına* (Qazaq, 1916/ 204) isimli yazıda Duwlatov, diğer üç yazar ile birlikte padişahın asker alma kanununa boyun

eğilmesi gerektiğini yazarken *On Altının Oyranı* (Eñbekşi Qazaq, 1926/ 145) isimli yazısında ise *Torğay hām Irğız Üyeziniñ Xalqına* isimli yazısında söylediklerini zorlama ve baskı neticesinde söylediğini belirtmiştir.

Duwlatov'un edebi ve siyasi hayatında gazete yazılarının önemli bir yer tuttuğunu görmek mümkündür.

2. Gazete Yazıları ve Konuları⁵

1. Bizdiñ Maqsatımız (*Bizim Maksadımız*, Serke, 1907/2. İsim: Arğın): Rusya'nın Kazak toprakları üzerindeki haksız uygulamaları ve Kazak aydınlarının siyasi maksadı.

2. İbrahim İbn Qunanbayev (*İbrahim İbni Kunanbayev*, Waqıt, 1908/ 383. İsim: ?): Kazakların büyük şairi Abay İbrahim Kunanbayulu. Yazar, Abay'ın bir şiirinden de örnek vermiştir.

3. Sayeant Consules (*Afet Dönmek Üzere*, Sibirskiye Voprosı, 1910/ 37. İsim: Turgayskiy): Sibiry'a'da meydana gelen kıtlık, olumsuz durumlar ve yaklaşan kıtlığa karşı bürokratların kayıtsız kalması. Kazakça Çevirisi: *Apat Töngeli Tur*⁶.

4. Gosudarstvenneya Duma Häm Qazaq (*Milli Duma Meclisi ve Kazak*, Ayqap, 1911/ 05. İsim: Mirjaqıp Duwlatov): Rus meclisinde Kazak milletvekili olması gerekliliği işlenmiştir.

5. Oquw Kitabı Xaqında (*Okuma Kitabı Hakkında*, Ayqap, 1911/ 7. İsim: Azamat Alaşuğlı): Kendisi tarafından hazırlanan okuma/ kıraat kitabı anlatılmıştır.

6. Qazaq Xalqının Bas Adamdarına (*Kazak Halkının Baş Adamlarına*, Ayqap, 1911/ 7. İsim: Azamat Alaşuğlı): Muxamedjan Seralin tarafından çıkarılan Ayqap Dergisi anlatılmış ve bu gazeteye destek vermeyenler eleştirilmiştir.

7. Jer Mäselesi (*Yer Meselesi*, Ayqap, 1911/ 11. İsim: Azamat Alaşuğlı): Göçebelik ve yerleşik hayata geçiş arasında kalan Kazak

⁵ Duwlatov'un gazete yazıları şu eserlerden faydalanarak incelenmiştir: Mirjaqıp Duwlatov (2013). *Altı Tomdıq Şığarmalar Jıynağı. c. II-III*, Almatı: Mektep Baspası. Yazılar ile ilgili hem ikinci cildin hem de üçüncü cildin sonunda *Tüsiniktemeler* 'Açıklamalar' ismi ile izahat mevcuttur. Burada bazı yazılar ele alınmış bazı yazılar ise sadece ismen zikredilmiştir.

⁶ Bu çeviri Duwlatov'un kızı Gülnar Mirjaqıppızı tarafından gerekli olur düşüncesiyle yaptırılmıştır. (İsmagulov, 2013b: 370).

halkı. Duwlatov bu yazıda açıkça Kazakların yerleşik hayata geçmesi gerekliliğini savunmaktadır.

8. Ay Astında Eş Narse Basqarılmay Turmaq Emes (*Ay Altında Hiç Bir Şey Yönetilmez Değil*, Ayqap, 1912/ 6. İsim: Arğın): Avrupa'nın bilimde ilerlemesi, Kazak halkının ilerlemek için ne yapması gerektiği anlatılmıştır.

9. Xan Abılay-I: (*Abılay Han*): Bu yazıda Abılay Han'ın Kazak Hanlığına seçilmesi anlatılmaktadır.

10. Xan Abılay-II (*Abılay Han*, Ayqap, 1912/ 6-7. İsim: Azamat Alaşuğlı): Bu yazıda ise Abılay Han'ın hayatından kısa kesitler, çocukları, torunları, ölümü ve ölümünden sonra gerçekleşen olaylar anlatılmaktadır.

11. Jazuw Tärtibi (*Yazı Düzeni*, Ayqap, 1912/ 8. İsim: Azamat Alaşuğlı): Ahmet Baytursın tarafından önerilen alfabe, bu alfabeyle eleştiriler ve yazarın katkısı yazının konusudur.

12. Jihanger Nikolay Stepanov (*Gezgin Nikolay Stepanov*, Ayqap, 1912/ 12. İsim: M.D.): Aslen Kazak olan ve dünyayı gezen Rus gezgin Stepanov'un hayatından kesitler anlatılmaktadır.

13. Urlıq Ne Sebepti Köbeydi (*Hırsızlık Neden Arttı*, Ayqap, 1913/ 3. İsim: M.D.): Yakalanan meşhur bir hırsız ve hırsızlığın artma sebepleri anlatılmaktadır.

14. Qazaqtıñ Tariyxı- Söz Bası (*Kazak Tarihi-Söz Başı*, Qazaq, 1913/ 2. İsim: Türik Balası): Tarih nedir, tarihi bilmenin ve tarih okumanın faydaları nelerdir gibi konular işlenmiştir.

15. Qazaqtıñ Tariyxı (*Kazak Tarihi*, Qazaq, 1913/ 3. İsim: Türik Balası): Kazakların ve Kırgızların aynı kavim sayılmasının yanlışlığı ve Kazakların aslı anlatılmaktadır.

16. Qazaqtıñ Tariyxı (*Kazak Tarihi*, Qazaq, 1913/ 7. İsim: Türik Balası): Kazakların ortaya çıkışı hakkındaki yanlışlar, Alaş sözünün ortaya çıkışı ve anlamı yazının konusudur.

17. Quldar Dostıǵı-Ökinişti Mäslixat (*Kölelerin Dostluğu, Pişmanlık Veren Müşavere*, Qazaq, 1913/ 7. İsim: M.D.): Amerika'nın keşfi, İspanya'nın Amerika'nın yerlileri ve Afrikalılar üzerindeki zalimlikleri anlatılmaktadır.

18. Tiri Jük (*Canlı Yük*, Qazaq, 1913/ 7. İsim: M.D.): Afrika'dan gemilerle Amerika'ya getirilerek satılan köleler ve bu kölelerin içler acısı hali anlatılmaktadır.

19. Adriyanopol (*Edirne*, Qazaq, 1913/ 7. İsim: M.D.): Edirne'nin Bulgarlar tarafından işgali ve bu işgal sırasında olanlar. Rus meclisinin bu habere sevindiği, meclisteki Müslüman temsilcilerinin ise bu sevinç karşısında meclisten ayrılmak istemeleri anlatılmıştır.

20. Jumıs Xaywanı (*İş Hayvanı*, Qazaq, 1913/ 8. İsim: M.D.): Zenci kölelere yapılan insanlık dışı muameleler anlatılmaktadır.

21. Jumıs Xaywanı (*İş Hayvanı*) (Devam) (Qazaq, 1913/ 9. İsim: M.D.): Amerika'da zencilere karşı yapılan insanlık dışı muamelelere karşı *Tom Dayı'nın Tasması* isimli kitap yazan Harriet Beecher Stowe anlatılmaktadır. Mirjaqıp Duwlat bu kadın yazara çok büyük saygı duymaktadır.

22. Qazaq Aqını (*Kazak Şairi*, Qazaq, 1913/ 8. İsim: Azamat): Bekmuxamet Almuxametuğlı (Akmolla) isimli şairin eserlerinin basım hakkını Ahmet Baytursinov ve Mirjaqıp Duwlatov'a teslim etmesi. Yazar, bu eserlerin Kazak gazetesinde basılacağını, basım hakkının da kendilerinde olduğunu ifade etmektedir.

23. Esperanto Tili (*Esperanto Dili*, Ayqap, 1913/ 9, Mir-Yakub Duwlatov): Zamenof tarafından tüm dünyanın ortak dili olarak tasarlanan yapay dil anlatılmaktadır. Duwlatov bu dili öğrenmenin kolay olduğunu ifade etmektedir.

24. Ğabdulla Toqayev (*Abdullah Tukay*, Qazaq 1913/ 9. İsim: M.D.): Nogay şairi olarak tanıttığı büyük şair Abdullah Tukay'ın ölümü üzerine yazılan, Abdullah Tukay'ın anlatıldığı yazı.

25. Jer Awdaruw (*Sürgün*, Qazaq 1913/ 9. İsim: M.D.): Yerlerinden sürgün edilen Kazak halkı. Bu sürgün edilenlerin içinde haksız yere sürgün edilenler de mevcut. Duwlatov özellikle haksız yere tutuklanan bu insanlar için üzüntülüdür. Bu yazıda Kazakların menfaat için dahi birbirini şikâyet etmekten çekinmediği görülüyor.

26. Qazaq Jaylı (*Kazak Hakkında*, Qazaq, 1913/ 19. İsim: M.D.): Kazakların diğer milletler ile farkları anlatılmaktadır. Yazıda,

Kazakların çağın gereklerine uyması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

27. Qazaqta Müftilik Mäselesi (*Kazaklarda Müftülük Meselesi*, Qazaq, 1913/ 11. İsim: Türik Balası): Yazıda, Küçük ve Orta Cüzlerin Rus egemenliğine girmesinin ardından Rusya'da Müslüman nüfusun dini meselelerini halletmesi için ihdas edilen Müftülük kurumunun Kazak halkı üzerindeki etkileri üzerinde durulmaktadır.

28. Xaziret Sultan (*Hazret Sultan*, Qazaq, 1913/ 16. İsim: M.D.): Türkistan şehrinin tarihi ve Hoca Ahmet Yesevi anlatılmaktadır.

29. Bökeylikterdiñ Müftilikte Qaluwı (*Bökeylilerin Müftülükte Kalması*, Qazaq, 1913/ 19. İsim: Türik Balası): Yazıda, Bökey hanı Jahanger Han'ın aldığı tedbirler ile halkını Müftülük çatısı altında tutması anlatılmaktadır.

30. Şäkirtter Jayıman (*Öğrenciler Hakkında*, Qazaq, 1913/ 22. İsim: Mirjaqıp Duwlatov): Hoca (Molda) ve öğretmen (muğalim) arasındaki farklar yazının ana konusu. Aynı zamanda modern ilimler okuyan öğrenciler ile dini ilimler okuyan öğrencilerin farkları anlatılmaktadır.

31. Balalarğa Juqqanı (*Çocuklara Bulaşması*, Qazaq, 1913/ 28. İsim: M.D.): Başkasının yerine haksız yere öne geçerek sınava giren bir öğrencinin durumu. Duwlatov, bu durumu sosyolojik olarak kötülüğün bulaşması biçiminde yorumluyor.

32. Qay Jerde Qalay (*Nerede, Nasıl*, Qazaq, 1913/ 28. İsim: M.D.): Kazaklar arasında Kazakça çıkan bir gazetenin varlığının bir şans olduğu gerçeği. Aynı zamanda bölgeler arasında gazetenin gördüğü ilginin farklı olmasının sebebi anlatılmaktadır.

33. Zemstvo Ne Närse (*Köy İdaresi Nedir*, Qazaq, 1913/ 29. İsim: M.D.): Rusya'nın yönetim düzenine göre açılacak köy idaresinin ne olduğu.

34. Orınbor, Sentyabr' 14 (*Orenburg, 14 Eylül*, Qazaq, 1913/ 30. İsim: M.D.): Kazaklar ile sonradan Kazak bozkırına yerleştirilen Rus köylülerin (mujiqların) arasındaki kavgalar. Duwlatov, özellikle şahit olduğu anlaşmazlıkları burada anlamaktadır.

35. Sot İsi (*Mahkeme İşi*, Qazaq, 1923/ 31. İsim: M.D.): Kazaklar arasında görülen ve tercümanın yanlış çevirisiyle seyri değişen bir dava süreci anlatılmaktadır.

36. Zemstvo Ne Närse (*Köy İdaresi Nedir*, Qazaq, 1913/ 32. İsim: M.D.): Yazıda, halkın yönetime dâhil olmasına sebep olacak olan köy idareleri işlenmektedir. Yazar, bu meclislerin halka tanıtılması gerekliliğine inanıyor.

37. Adamğa Tirşilik Ne Üşin Kerek (*İnsana Hayat Neden Gerekli*, Ayqap, 1913/ 14. İsim: M.): Yazıda, Aykap Dergisi'nin bir önceki yılının 3. sayısında sorduğu sorulardan biri olan 'insana hayat neden gerekir' sorusuna cevap aranmaktadır. Duwlatov, bu yazısında hayatın anlamını sorgulamaktadır.

38. Beylis İsi (*Beylis'in İşi*, Qazaq, 1913/ 33. İsim: M.D.): Kiyev'de öldürülen bir çocuğun cinayeti ile suçlanan Beylis isimli Yahudi bir kadının davası. Bu dava bütün Rusya'da meşhur olmuştur. O dönemde Yahudiler ile Hristiyanlar arasındaki düşmanlığın davası olarak değerlendirilmiştir.

39. Awruwdıñ Az Boluwına Ne Kerek (*Hastalıkların Az Olması İçin Ne Lazım*, Qazaq, 1913/ 33. İsim: Arğın): Bulaşıcı hastalıklar, Avrupa'da bu hastalıklara bulunan aşilar ve Kazaklar arasındaki bulaşıcı hastalıklar anlatılmaktadır.

40. Awruwdıñ Az Boluwına Ne Kerek (*Hastalıkların Az Olması İçin Ne Lazım* Qazaq, 1913/ 34. İsim: Arğın): Özellikle hayvanlardan insanlara bulaşan hastalıklar ve bu hastalıkların sebepleri işlenmiştir.

41. Awruwdıñ Az Boluwına Ne Kerek (*Hastalıkların Az Olması İçin Ne Lazım* Qazaq, 1913/ 35. İsim: Arğın): Bundan önceki aynı isimli yazılarda olduğu gibi bulaşıcı hastalıklar ve bu hastalıklarla ilgili sorunlar işlenmiştir.

42. Zemstvo Ne Närse (*Köy İdaresi Nedir*, Qazaq, 1913/ 29. İsim: M.D.): Bölgelerde açılan köy idarelerinin faydalı işleri. Özellikle okul açılması burada işlenen temel konu.

43. Aktöbe Gimnaziyası Xaqında (*Aktöbe Lisesi Hakkında*, Qazaq, 1913/ 35. İsim: M.D.): Aktöbe'deki halkın talebi üzerine Aktöbe'de açılması planlanan bir lise. Yazar burada Aktöbe halkını okul açma hususundaki gayretinden dolayı takdir ediyor. Aynı

zamanda bu okulda Kazakların okumasına özen gösterilmesini ifade ediyor.

44. Bas Qosuŭğa Ruqsat Berilmeydi (*Bir Araya Gelmeye İzin Verilmiyor*, Qazaq, 1913/ 35. İsim: M.D.): Göçebe veya yerleşik olma konusunda Kazak büyüklerinin fikir alışverişi yapacağı, Kostanay şehrinde yapılacak bir kongreye yöneticilerin izin vermemesi ve yazarın bu duruma itirazları işlenmiştir.

45. Zemstvo Ne Närse (*Köy İdaresi Nedir*, Qazaq, 1913/ 36. İsim: M.D.): Kazaklarda görülen sağlık sorunlarına karşı uygulanan köhne yöntemler. Hükümetin bu konuda toplanan paraları sağlık için harcamaması yazıdaki temel eleştiridir.

46. Oquwşılarga Järdem (*Öğrencilere Yardım*, Qazaq, 1913/ 37. İsim: M.D.): Okumak isteyen ancak imkân bulamayan Kazak çocuklarına halk içindeki zenginlerin yardım etmesi ve konu ile ilgili bir cemiyet kurulması gerekliliği işlenmektedir.

47. Zemstvo Ne Närse (*Köy İdaresi Nedir*, Qazaq, 1913/ 38. İsim: M.D.): Kazakların hayvancılıkla uğraşan halk olmasına rağmen özellikle bulaşıcı hastalıklarda bilgisiz olması, hükümetin bu konuda Kazaklara yardım etmemesi işlenmekte, buna çare bulunması gerektiği belirtilmektedir.

48. Zemstvo häm Qazaq (*Köy İdaresi ve Kazak*, Qazaq, 1913/ 39. İsim: M.D.): Kazakların yaşadığı bazı bölgelerde köy idaresinin açılması üzerine yazarın halkı bu konuda bilgilendirme çabası yazının temel konusu.

49. Zemstvo Ne Närse (*Köy İdaresi Nedir*, Qazaq, 1913/ 41. İsim: M.D.): Kazakların yaşam tarzı ile eğitimsizliğinin arasındaki ilişki. Kazakların arasında posta teşkilatının olmaması da eğitimsiz kalmanın sebebi olarak gösteriliyor. Posta teşkilatının olmama sebebi de köy idaresinin olmamasına bağlanıyor.

50. Alaş Azamattarına (*Alaş'ın Evlatlarına*, Qazaq, 1913/ 42. İsim: Mirjaqıp Duwlatow, Axmet Baytursınov): Kazak gazetesinin çıkarılması için oluşturulması planlanan "Azamat ortaklığı". Bu ortaklığa kimlerin katılması gerekliliği, kimlerin katılamayacağı anlatılmaktadır.

51. Basqosuw Tuwralı (*Bir Araya Gelme Hakkında*, Qazaq, 1913/43. İsim: M.D.): Rusça Step Gazetesinin 763 numaralı

sayısında çıkan Kazak İsteri başlıklı makalenin tercümesi. Bu makalede Torğay valisinin toplantıya neden izin vermediği anlatılmaktadır.

52. Asığıs İs (*Acele İş*, Qazaq, 1913/ 43. İsim: M.D.): Kazaklarda olmayan müftülük kurumunun açılması hususunda hükümetin ve halkın aynı fikirde olması. Duwlatov, müftülüğün açılması hakkında gerekli yerlere başvurmak gerektiğini savunuyor.

53. Mektep-Medreseler Mäselesi (*Mektep Medreseler Meselesi*, Qazaq, 1914/ 44. İsim: M.D.): Ufa'da Müftü önderliğinde gerçekleşen imamlar toplantısı ve bu toplantıda dini yönetime sorulan 5 soruya verilen cevaplar. Yazar, Kazaklarda müftülük müessesesi olmamasına rağmen verilen bu cevapların Kazaklar tarafından da kabul edilmesi gerekliliğini ifade ediyor.

54. Qazaq Awılında Aşılğan Uwaq Qarız Seriktigi (*Kazak Köyünde Açılan Küçük Borç Ortaklığı*, Qazaq, 1914/ 47. İsim: M.D.): Kazak köyünde yazarın bir arkadaşıyla beraber açtığı sosyal yardımlaşma kurumu ve bu kurumun açılış ve üye seçim öyküsü.

55. Ekinşi Fevral' (*İkinci Şubat*, Qazaq, 1914/ 49. İsim: M.D.): Kazak Gazetesi'nin ikinci yılı münasebetiyle bu gazetenin o günkü hali anlatılmaktadır. Kazak Gazetesi 1913 yılı şubat ayında yayın hayatına başladığı için 1914 Şubatı 2. Şubat olarak adlandırılmıştır.

56. Çuma Jayınan (*Salgın Hakkında*, Qazaq, 1914/ 49. İsim: M.D.): Oral bölgesinde meydana gelen bir salgın, bu salgının sağlıklı insanlara bulaşma öyküsü ve bu salgına karşı alınan tedbirlerin yetersizliği yazıda işlenen konulardır.

57. Üşinşi İyun' Zakonu hām Qazaq (*Üç Haziran Kanunu ve Kazak*, Qazaq, 1914/ 51. İsim: M.D.): 3 Haziran 1907'de çıkarılan ve Kazakların meclise milletvekili göndermeyeceğinin karara bağlandığı kanun. Meclisteki bazı milletvekilleri bu kanunu değiştirmeye çalışmıştır. Bu yazıda I. ve II. Meclis'teki Kazak milletvekillerinin sayısı da verilmiştir.

58. Ayqap Jurnalı (*Aykap Dergisi*, Qazaq, 1914/ 51. İsim: M. D.): Yazıda, Aykap Dergisi'nde Kazak Gazetesi hakkında çıkan olumsuz yazılar eleştirilmektedir.

59. Dosmayıl Qajıǵa Aşıq Xat (*Hacı Dosmayıl'a Açık Mektup*, Qazaq, 1914/ 52. İsim: A. Baytursınov, M. Duwlatov): Kazak Gazetesi çıkmaya başlayınca gazetenin gönderildiği Dosmayıl isimli adamın Kazak Gazetesi'ne gönderdiği, kötü bir dille ve suçlayıcı bir üslupla yazdığı mektuba verilen cevap.

60. Orınsız Şıǵın (*Yersiz Masraf*, Qazaq, 1914/ 53. İsim: M. D.): Medine'de okuyan birkaç gencin Medine'ye bir Kazak medresesi açma fikri. Bu fikrin öyküsü ve gereksizliği işlenmektedir.

61. Çuma S'ezi (*Salgın Kongresi*, Qazaq, 1914/ 55. İsim: M. D.): Samar (Samara) bölgesinde meydana gelen salgın ile mücadele eden Däwletşax Mırza Kisepǵaliyev'in raporundan alınan veriler. Bu yazıda Kazakların yaşadığı bölgelerdeki sağlık çalışanlarının, hastanelerin sayım dökümünü görmek mümkündür.

62. Çuma S'ezi (*Salgın Kongresi*, Qazaq, 1914/ 57. İsim: M. D.): Oral Bölgesi'nde meydana gelen salgının önlenmesi ve başka salgınların olmasını engellemek için neler yapılması gerektiği anlatılmaktadır.

63. Oquw Mezgili (*Okuma Zamanı*, Qazaq, 1914/ 56. İsim: M.D.): Kışın okuyup yazın halkın arasında öğretmenlik yapan genç Kazakların sıkıntıları. Yazar, bu yazıda öğretmenlik yapan bu gençlerin hakları olan ücretleri tam olarak alamadığını ve bu problemin çözüm yollarını anlatmaktadır.

64. Musılman İsteri Xaqında (*Müslüman İşleri Hakkında*, Qazaq, 1914/ 58. İsim: M.D.): 29 Nisan'da İçişleri Bakanlığı tarafından imparatorluktaki Müslümanların işlerini görüşmek üzere toplanacak olan meclis. Yedisu Bölgesi'nde yaşayan Müslümanlar bu toplantıdan beklentilerini maddeler halinde sunmuşlar. Yazar, Kazakların da fikirlerini sunmasını öneriyor.

65. Qazaqtan Soldat Alına Ma (*Kazaklardan Asker Alınacak mı?*, Qazaq, 1914/ 60. İsim: M.D.): Kazaklardan asker alınmamasına rağmen yerleşik hayata geçen Kazaklardan asker alınmaya başlanması. Yazar bu problem üzerinde duruyor.

66. Orınbor May, 24 (*Orenburg, 24 Mayıs*, Qazaq, 1914/ 63. İsim: M.D.): Bazı bölgelerde açılması planlanan jüri üyeli mahkemeler. Yazar, bu mahkemelere seçilecek üyelerin nasıl olması gerektiği üzerinde duruyor. Özellikle Kazakların ve Rus

köylülerinin yaşadığı bölgelerde seçilecek üyelerin çoğunlukla Ruslardan oluşması durumunda adaletin olmayacağını ifade ediyor.

67. Kooperatsiya, Yağniy Birigip İş Jürgizüw (*Kooperatif Yani Birleşerek Çalışma*, Qazaq, 1914/ 64. İsim: M.D.): Yazarın Orenburg Devlet Bankası'nda danışman olan Hidayetolla Mirza Binkeyev ile kooperatif üzerine yaptığı konuşmada Binkeyev'in söyledikleri yazının temel konusu. Binkeyev, kooperatif hakkında bilgi veriyor.

68. Orınbor, İyun', 8 (*Orenburg, 8 Haziran*, Qazaq, 1914/ 65. İsim: M.D.): Şubat ayında Aktöbe bölgesinde başlayan, yazın kendiliğinden geçen tifo salgını işlenmektedir.

69. Orınbor, İyun', 15 (*Orenburg, 15 Haziran*, Qazaq, 1914/ 66. İsim: M.D.): Başlıkla aynı günde Petersburg'da Rusya Müslümanlarının dini meselelerini görüşmek üzere toplanan dini meclis. Duwlatov, bu meclise Kazaklardan üç kişinin katıldığını haber veriyor.

70. Abay (*Abay*, Qazaq, 1914/ 67. İsim: M.D.): Modern Kazak edebiyatının başlangıcı sayılan Abay. Duwlatov, Abay'ın ölümünün üzerinden on yıl geçmesine rağmen onun kadrinin bilinmediğini, hatta Abay'ın halk arasında tanınmadığını ifade ediyor.

71. Avstriya-Serbiya Arası (*Avusturya-Sırbistan Arası*, Qazaq, 1914/ 64. İsim: M.D.): Avusturya Prensi Ferdinand'ın bir Sırp tarafından öldürülmesi ve bunun sonucunda gelişmeye başlayan Avusturya Sırbistan düşmanlığı anlatılmaktadır.

72. Ülgili İs (*Örnek İş*, Qazaq, 1914/ 69. İsim: M.D.): Kazakların arasında tahsilin yaygınlaşmasının önündeki maddi engel. Yazar, bu engeli ortadan kaldırmak için birkaç çözüm önerisi sunuyor.

73. Qazaq Aqşası (*Kazak Parası*, Qazaq, 1914/ 70. İsim: M.D.): Kazaklardan toplanan ve gereksiz yerlere harcanan paralar yazının temel konusudur.

74. Şoqan Şıñğısuğlı Wälixan (*Şokan Şıñğısoğlu Velihan*, Qazaq, 1914/ 71, 73, 76, 77. İsim: M.D.): Kazakların büyük yazarı Şokan Velixanov'un hayatı ve eserleri. Duwlatov Kazakların Abay gibi Velixanov'un da kıymetini bilmediğini ifade etmektedir. Yazıda

Velixanov'un yakın arkadaşı Rus yazar Potanin'in Velixanov ile ilgili hatıralarının yoğun olduğunu söylemek mümkündür.

75. Türkiyedağı Kapitulyatsıyanı Joğaltuw (*Türkiye'deki Kapitülasyonların Kaldırılması*, Qazaq, 1914/ 70. İsim: M.D.): Türkiye'deki kapitülasyonların kaldırılacağına dair telgraf haberi. Bu yazıdan Duwlatov'un Türkiye gündemini yakından takip ettiğini görmek mümkündür. Duwlatov, kapitülasyonlar ile birlikte Duyun-ı Umumiye'nin kapanmasının da uygun olacağını belirtiyor.

76. Alaşqa (*Alaş'a*, Qazaq, 1914/ 78. İsim: Axmet, Mirjaqıp, Qır Balası): Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından Avrupa'da gelişen olaylar ve Rusya'nın yönetimindeki halkların savaşın içindeki Rusya'ya karşı tutumu anlatılmaktadır.

77. İsmagülbek Gasprinskiy (*İsmail Bey Gaspıralı*, Qazaq, 1914/ 80. İsim: Türik Balası): İsmail Gaspıralı'nın çocukluğu ve ilk gençliği anlatılmaktadır.

78. İsmagülbek Gasprinskiy (*İsmail Bey Gaspıralı*, Qazaq, 1914/ 81. İsim: Türik Balası): İsmail Gaspıralı'nın Cedit Usulü eğitime başlaması ve bu eğitim usulünün kabul görme hikâyesi. Gaspıralı'nın ilk eserlerinden de bu yazıda bahsedilmektedir.

79. İsmagülbek Gasprinskiy (*İsmail Bey Gaspıralı*, Qazaq, 1914/ 82. İsim: Türik Balası): İsmail Gaspıralı'nın Tercüman Gazetesi'ni çıkarması ve bu süreçte yaşadığı zorluklar. Tercüman Gazetesi'nin başarısı ve Gaspıralı'nın hizmetleri övgü ile anlatılmaktadır.

80. Manap Draması (*Manap Draması*, Qazaq, 1914/ 82. İsim: M. D.): Ayqap Dergisi'nde tercüme edilerek yayımlanmaya başlayan ve Almatı Kaymakamı Lixanov tarafından kaleme alınan Manap isimli piyes. Duwlatov, bu eserin Kazak adet ve geleneklerini yansıtmadığını, eserde Kazakların hayatı için pek çok yanlışlık olduğunu, tercümesinin de hatalarla dolu olduğunu ifade etmektedir.

81. Şaruwa Keşesi (*Çalışma Konseyi*, Qazaq, 1915/ 19. İsim: Torğayulı): Torğay Bölgesinde kurak geçen bir kıştan sonra meydana gelenler. Yazar, gelecek sene olası bir kuraklıkta halkın yapması gerekenleri anlatıyor.

82. Til Qural- Qazaq Tiliniñ Sarfi (*Dil Kural, Kazak Dilinin Biçimbiğisi*, Qazaq, 1915/ 93. İsim: M.D.): Yazıda, Axmet Baytursın tarafından çıkarılan Til Kural isimli kitap ve bu kitabın faydaları işlenmiştir.

83. Tomskidegi Qazaq Studentteri (*Tomsk'taki Kazak Öğrenciler*, Qazaq, 1915/ 96. İsim: M.D.): Tomski'de kendi imkânlarıyla okuyan iki Kazak genci anlatılıyor.

84. Kimge Ökpeleymiz? (*Kime Öfkeleniyoruz?*, Qazaq, 1915/ 100. İsim: M.D.): Yayın periyodundaki aralıkta çıkmayan, içeriği zenginleşmeyen Ayqap Dergisi'ne öneriler. Yazar, Ayqap Dergisi'nde çıkan bir yazıdan hareketle önce derginin kendisini düzeltmesini ardından okuyucuya darılabileceğini ifade ediyor.

85. Sırtqı İs Ministriniñ Söylegeni (*Dışışleri Bakanının Söylediği*, Qazaq, 1915/ 101-102. İsim: yok): Birinci Dünya Savaşı ile ilgili Rusya Dışışleri Bakanı'nın konuşmasının tercümesi. Bu yazıda özellikle Almanya'nın politikalarının anlatıldığını söylemek mümkün.

86. Opat (*Afet*, Qazaq, 1915/ 102. İsim: M.D.): Aqtay Mırza Barlıbayuğlı'nın vefatı dolayısıyla yazılmıştır.

87. Gur'yev Üyezini Jazuw (*Guryev İlçesi'nin Yazılması*) (Elden notuyla yayımlanmıştır.): Gur'yev ilçesinin kayda geçirilmesi işlenmiştir.

88. Torğay (*Torğay*, Qazaq, 1915/ 104. İsim: Madiyar): Bir Ukraynalı köylünün bir Kazak'ı öldürmesi sonucunda gelişen olaylar ve katilin aldığı ceza.

89. Daw Qumar (*Dava Düşkünü*, Qazaq, 1915/ 112. İsim: M.D.): Kazaklar arasındaki davalar. Mahkeme, bu davaların pek çoğunun iftira neticesinde açıldığına karar vermiştir. Yazar, Kazakların birbirine iftira atma huyunu bırakması gerektiğini savunur.

90. Gazeta "Şöp Jemes" (*Ot Yemez Gazetesi*, Qazaq, 1915/ 113. İsim: M.D.): Duwlatov'un gazeteye abone yapmak için bir yönetici ile görüşmesi. Bu görüşmenin ardından Duwlatov'un kendi değerlendirmelerini görmek mümkün.

91. Ov Tuwralı (*Ov Hakkında*, Qazaq, 1915/ 121. İsim: M.D.): İdris Orazalılı isimli bir öğrencinin soy adlara eklenen ov, ev, in

gibi Rusça eklerin kullanılmaması gerektiği yönünde yazdığı yazı üzerine Duwlatov, bu yazıyı değerlendirmiş ve bu hususta okuyucuların fikrine başvurmak istemiştir.

92. Ulı Ma Ov Pa (*Oğlu mu Ov mu?* Qazaq, 1915/ 121. İsim: M.D.): Kazakların soyadlarının Kazakça dil kurallarına göre yapılması gerekliliği işlenmektedir.

93. Ülgili İs (*Örnek İş*, Qazaq, 1915/ 126. İsim: Torğayulı): Torğay bölgesinde ölülerin arkasından yemek verme âdetinin terk edilerek bunun yerine yemek için harcanan paranın mescit medrese yapımı için kullanılması kararı. Duwlatov, bu kararın yerinde bir karar olduğunu belirtir.

94. Qazaq Ädebiyet Keşi (*Kazak Edebiyat Gecesi*, Qazaq, 1915/ 114. İsim: M.): Hayır için gerçekleştirilen ve son derece verimli geçen bir edebiyat gecesi anlatılmaktadır.

95. Barımta (*Gasp*, Qazaq, 1915/ 135. İsim: Madiyar): Kazaklar arasındaki bir alacak verecek davasından dolayı gerçekleşen bir yağma olayı. Bu olay mahkemeye intikal ederek sonuçlanmıştır.

96. Torğay (*Torğay*, Qazaq, 1915/ 135. İsim: Madiyar): Torgay bölgesinde meydana gelen çiçek hastalığı salgını anlatılmaktadır.

97. Saylaw Sayasatı (*Seçim Siyaseti*, Qazaq, 1915/ 136. İsim: Madiyar): Kazaklar arasındaki bir bolıs (yönetici) seçimi. Duwlatov bu seçimde özellikle parti marifetiyle çeşitli hilelerin döndüğünü anlatmaktadır.

98. Belquda (*Beşik Kertmesi*, Qazaq, 1915/ 137. İsim: Madiyar): Menfaat için birbirine dünür olan iki kişinin durumu. Bu iki kişiden birisi sonunda hapse düşmüştür.

99. Torğaydağı Musılmanşa Oquw (*Torğay'daki İslami Eğitim*, Qazaq, 1915/ 138. İsim: Madiyar): Torğay Bölgesi'ndeki medreseler. Duwlatov, eski usul ile eğitim veren medresenin yanında cedit usulüne göre de bir medrese açılması taraftarıdır.

100. Payğambar Zamanı (*Peygamber Zamanı*, Qazaq, 1915/ 139. İsim: M.D.): Mänen Turğanbayuğlı tarafından yazılan Payğambar Zamanı isimli kitap dolayısıyla yazılan yazı. Yazar, bu eserden hareketle Kazak Edebiyatındaki ilerleyişin yavaş olmasının sebeplerini sıralıyor.

101. Torğayda Orıssa Oquw (*Torğay'daki Rusça Eğitim*, Qazaq, 1915/ 141. İsim: Madiyar): Torğay Bölgesi'ndeki okulların durumu. Yazıda, hem diğer okullar hem de Rusça eğitim veren okullar ve bu okullardaki öğretmenler anlatılmaktadır.

102. Öner Mektebi (*Sanat Okulu*, Qazaq, 1915/ 141. İsim: M.D.): Torğay Bölgesi'nde İbrahim Altınsarin tarafından; Orenburg'da Müslüman Cemiyeti tarafından açılan sanat okulları. Bu okulların faydaları yazar tarafından dile getirilmiştir.

103. Müftiy Saylaw (*Müftü Seçimi*, Qazaq, 1915/ 144. İsim: M.D.): Sapa Bayazidov'un Rusya Müslümanlarının müftüsü olarak atanması üzerine yazarın görüşleri.

104. Grigoriy Nikolayeviç Potanin (*Grigoriy Nikolayeviç Potanin*, Qazaq, 1915/ 150. İsim: M.D.): Özellikle Sibiryaa araştırmaları ile tanınan Nikolayeviç Potanin'in hayatı. Yazar, Potanin'e büyük saygı duymaktadır.

105. Orınbordağı Musılman Bosqındarğa Järdem İs (*Orenburg'daki Müslüman Muhacirlere Yardım İşi*, Qazaq, 1915/ 155. İsim: M.D.): Orenburg'da kurulan muhacir Müslümanlara yardım eden komite ve bu komitenin çalışmalarını anlatılıyor.

106. Äbuwbäkir Axmedjanuğlı Divayev (*Ebubekir Ahmetcanođlu Divayev*, Qazaq, 1915/ 155. İsim: M.D.): Kazak halk edebiyatı üzerine çok önemli çalışmalar yapan Ebubekir Divayev'in hayatı ve çalışmaları. Divayev, Rusça yazdığı çalışmalarını Duwlatov'a teslim etmiştir. Duwlatov, bu eserleri çevirmeyi ve kitap olarak bastırmayı planlamaktadır.

107. Qostanay Üyezinen (*Kostanay İlçesi'nden*, Qazaq, 1915/ 238. İsim: Mirjaqıp): Qostanay'da gerçekleşen şenliğe katılan ve gazete aboneli olan, aynı zamanda gazete aboneli bulmaya söz veren yöneticiler. Yazar, bu yöneticilere teşekkür ediyor.

108. Gosudarstvennaya Duma Häm Soldattıq Mäselesi (*Milli Meclis ve Askerlik Meselesi*, Qazaq, 1916/ 168. İsim: M.D.): Yeni açılan meclisin gündemi. Yazar bu gündemden bağımsız olarak Kazaklardan asker alınması meselesine değiniyor ve Kazaklardan asker alınması hususunda halkın ortak fikirlerini sıralıyor.

109. Gosudarstvennaya Duma (*Milli Meclis*, Qazaq, 1916/ 168. İsim: M.D.): Savaş sırasında açılan meclis ve bu meclisin hükümetten ilk etaptaki talepleri. Aynı zamanda bu meclis askerlik meselesini de görüşecektir.

110. Qazaqqa Aşiq Qat (*Kazaklara Açık Mektup*, Qazaq, 1916/ 174. İsim: Qır Balası, Axmet, Mirjaqıp): 1. Dünya Savaşı sırasında halkın malının kaydedilmesi kararı üzerine yazarların değerlendirmesi.

111. Nadandıq Qurbanı (*Cehalet Kurbanı*, Qazaq, 1916/ 175. İsim: Madiyar): Kölbay Toğısov tarafından yazılan Nadandıq Qurbanı isimli, Kazak edebiyatının ilk dramı olarak gösterilen tiyatro eserinin eleştirisi. Yazar, bu eseri son derece ağır bir şekilde eleştiriyor ve bu eserin ölü doğduğunu ifade ediyor.

112. Qarqaralı Üyezinen (*Karkaralı İlçesi'nden*, Qazaq, 1916/ 175. İsim: Madiyar): Karkaralı Bölgesi'ne 70 km uzaklıkta bulunan ve insanların hastalıktan kurtulmak için girdiği soğuk göl işlenmektedir.

113. Opat (*Afet*, Qazaq, 1916/ 175. İsim: Muğalim M.D.): Öğrencilere her zaman yardım eden Xalel Meñdibayuglı'nın ölümü üzerine kaleme alınmıştır.

114. Alaştıñ Azamatı (*Alaş'ın Evladı*, Qazaq, 1916/ 192. İsim: Ä. Bökeyxanov, A. Baytursinov, M. Duwlatov): Başlayalı üç yıl olan 1. Dünya Savaşı'nın Kazakları iyiden iyiye etkilemeye başlaması. Yazarlar Rusya için Kazakların üzerine düşeni yapması gerektiğini düşünüyorlar.

115. Qazaq Jurtına (*Kazak Yurduna*, Qazaq, 1916/ 192. İsim: Axmet, Älixan, Mirjaqıp): Ä. Bökeyxanov, A. Baytursinov, M. Duwlatov'a atılan, halkın savaşa asker vermemesini dikte ettikleri yönündeki iftira neticesinde Duwlatov'un dairesinin ve Kazak Gazetesi'nin aranması. Yazarlar, iftira atmanın Kazaklara fayda getirmeyeceğini ifade ediyorlar.

116. Medrese Ğaliya (*Medrese-i Aliye*, Qazaq, 1916/ 193. İsim: Mirjaqıp): Ufa'daki Medrese-i Aliye'nin açılışının onuncu yılı münasebetiyle bu medresenin faydaları ve bu medreseye yardım edilmesi gerekliliği işlenmektedir.

117. Bizdiñ El (*Bizim Memleket*, Qazaq, 1916/ 193. İsim: Madiyar): Hükümetin Torğay Bölgesi'nden asker alma talebi ve bu talebin üzerine gelişen olaylar.

118. Orınbor (*Orenburg*, Qazaq, 1916/ 204. İsim: Madiyar): Aktöbe ilçesinin iki bölgesinden alınarak Orenburg'a hizmet için götürülen toplam 551 işçi ile Duwlatov'un karşılaşması. Duwlatov, bu işçilerin içinde özürülülerin olduğunu ve bu işçilerin genellikle fakir halktan seçildiğini ifade eder.

119. Torğay hām Irğız Üyeziniñ Xalqına (*Torgay ve Irğız İlçelerinin Halkına*, Qazaq, 1916/ 204. İsim: A. Baytursinov, M. Duwlatov, M. Tunğanşın, S. Qadırbayev): Kazaklardan asker alınma sürecinde ortaya çıkan zorluklar. Hükümet askerleri, asker vermek istemeyen halka saldırmış bu bölgelerin yöneticilerini asmış veya kursuna dizmiştir. Yazarlar, çarın buyruğuna boyun eğmek gerektiğini savunmaktadır.

120. Jumışşılar Jayınan (*İşçiler Hakkında*, Qazaq, 1916/ 207. İsim: M.): Türkistan'dan alınan askerlerin binbaşılarının Rusça bilmemesi ve bunun sebepleri anlatılıyor.

121. Nikolayğa Şağım Xat (*Nikolay'a Açık Mektup*, Birlik Tuwı, 1917/ 14, İsim: Madiyar): Tahttan inen ve halk arasında pek sevilmeyen II. Nikolay'ın tahttan inmesinden sonra olan olaylar. Yazarın burada iğneleyici bir dil kullandığını söylemek mümkündür.

122. Zemstvo Ne Närse (*Köy İdaresi Nedir*, Qazaq, 1917/ 81. İsim: M.D.): Bireyden topluma ihtiyaçların farklılaşmasından hareketle köy idaresinin gerekliliği işlenmektedir.

123. Tariyhıy Jıl (*Tarihi Yıl*, Qazaq, 1917/ 212. İsim: M.D.): Padişahlık fermanı gereği Kazaklardan asker toplanmaya başlanmasının üzerine 1916 yılında Kazaklar arasında olan kötü olaylar anlatılmaktadır.

124. Torğay Üyezi (*Torğay İlçesi*, Qazaq, 1917/ 212. İsim: Madiyar): Asker alma kanununa muhalif olarak asker vermeyen Torğay Bölgesi'nde meydana gelen olaylar anlatılmaktadır.

125. Alaş Ulına (*Alaş Oğluna*, Qazaq, 1917/ 225. İsim: Älixan, Mustafa, Mirjaqıp): Ekim İhtilali'nden sonra Rusya'da

sosyalistlerin iktidara gelmesinin sevinci. Yazarlar eski yönetimden *javız hükümet* 'kötü hükümet' olarak bahsediyorlar.

126. Qazaq S'ezi (*Kazak Kongresi*, Qazaq, 1917/ 226. İsim: Madiyar): Ekim İhtilali'nden sonra yapılan Büyük Kazak Kongresi. Yazar, Kazakların birlik olması gerektiğini ifade ediyor.

127. Jüziqaralar (*Yüzkaraları*, Qazaq, 1917/ 230. İsim: M.D.): Çarlık rejimi taraftarı olan ancak Ekim İhtilali'nden sonra saf değiştirerek ilçe komiseri olan Düysenbay isimli kişinin foyasının ortaya çıkarak yakalanması ve mahkemeye çıkarılması.

128. Şorayı İslam (*Şura-yı İslam*, Qazaq, 1917/ 233. İsim: Axmet Baytursınulı, Ālixan Bökeyxanov, Januzaq Jänibekov, Mirjaqıp Duwlatov, Seydāzim Qadirbayev, Eldes Omarov, İmam Ālimbekov, Nısanāli Begimbetov): Mayıs başında Moskova'da yapılan Genel Müslüman Kongresi ve bu kongredeki aza seçimi. Yazarlar bu azaların halk tarafından seçilmesi gerektiğini ifade ediyor.

129. Oyan Qazaq (*Uyan Kazak*, Qazaq, 1917/ 233. İsim: Mirjaqıp Duwlatov): Duwlatov, bu yazıda eski yönetim döneminde yasaklanan Oyan Qazaq kitabından bin tanesinin gelirini zor günler yaşayan Kırgızlara bağışlama isteğini dile getirmiştir.

130. Jüziqaralar (*Yüz Karaları*, Qazaq, 1917/ 234. İsim: M.): Çar II. Nikolayeviç'e sürekli bilgi aktaran Düysenbay Qajı Turanov'un jandarma arşivinden çıkan belgeleri. Yazar bu belgelerin bazılarını doğrudan vermiş, bazılarını ise ufak birkaç yorum katmıştır.

131. Beşsara Qırğız Bawırlarıñızdı Umitpañdar (*Biçare Kırgız Kardeşleriniz Unutmayın*, Qazaq, 1917/ 236. İsim: M. D.): Zor durumda olan ve Kazaklardan yardım isteyen Kırgızlara yardım edilmesi gerekliliği işlenmektedir.

132. Sana Qayda (*Şuur Nerede*, Qazaq, 1917/ 236. İsim: Madiyar): Biri olayların bilincinde olan diğeri ise olayların bilincinde olmayan iki kişinin muhaveresi. Duwlatov, herkesin olacak işlere hazırlıklı olması gerektiğini ifade ediyor.

133. Qazaq Jerindegi Tatarlarğa (*Kazak Topraklarındaki Tatarlara*, Qazaq, 1917/ 238. İsim: M.D.): Waqıt Gazetesi'nin 2244, 2252. sayılarında Tatarlar tarafından yazılan iki yazıda Tatarların

Bökeyxanov'a ve Baytursınov'a kızgın oldukları ifade edilmiştir. Yazar, bu yazısında belirtilen yazılara cevap vermiştir.

134. Qazaq S'ezi (*Kazak Kongresi*, Qazaq, 1917/ 238. İsim: Madiyar): Yazıda, Ekim İhtilali'nden sonra toplanacak Kazak kongrelerinin hakiki anlamda özgürlük kongresi olacağı belirtilmiş. Yazıda, bundan sonraki kongrelerde nelerin nasıl yapılması gerektiği anlatılmış ve ilk kongre olan Torğay Bölgesi Kongresi'nin kararları verilmiştir.

135. Qazaq Baspaxanası (*Kazak Matbaası*, Qazaq, 1917/ 239. İsim: Mir-Yakup Duwlatov): Kazak Gazetesi'ne, çıkışının 5. yılında bir matbaa alınmasının sevinci. Duwlatov, matbaa alınması dolayısıyla Kazak Gazetesi'nin ve bu gazeteyi çıkaranların o güne kadar yaşadıkları zorlukları anlatmaktadır.

136. Bosqın Qırğız Qazaq (*Muhacir Kazak Kırgız*, Qazaq, 1917/ 239. İsim: M. D.): Yazıda, muhacir Kazak ve Kırgızlar için hükümetten yardım istenmesinin sonucunda hükümetin yardım talebini kabul etmesi işlenmiştir.

137. Uçreditel'noye Sobraniye (*Kurucu Meclis*, Qazaq, 1917/ 240. İsim: Madiyar): Ekim Devrimi'nden sonra toplanacak olan kurucu meclis için milletvekili seçimi. Duwlatov, milletvekili olacak kişilerde olması gereken vasıfları teker teker saymıştır.

138. Saylaw Jaqındadı (*Seçim Yakınlaştı*, Qazaq, 1917/ 245. İsim: Madiyar): Kurucu Meclis'in seçimlerinin yaklaşması üzerine bir bilgilendirme yazısı. Duwlatov, Kazakların mecliste daha fazla milletvekili ile temsil edilmesi için 20 yaşına gelmiş tüm Kazakların oy kullanması gerektiğini ısrarla dile getiriyor.

139. Bizdiñ İster (*Bizim İşler*, Qazaq, 1917/ 246. İsim: Madiyar): Kazakların yazar tarafından beğenilmeyen özellikleri ve Kazak Gazetesi'nin bu özellikler ile mücadelesi. Yazar, Kazak Gazetesi'nin yayın çizgisinin doğruluk üzerine kurulduğunu ifade etmektedir.

140. Orınbor Oqtyabr' 21 (*Orenburg, 21 Ekim*, Qazaq, 1917/ 246. İsim: Madiyar): Bölgelerde açılmaya başlayan Köy İdareleri. Yazar, Köy İdareleri sürecinin doğru bir şekilde yönetilmesinin özgürlüğe giden yolda çok önemli olduğunu ifade ediyor.

141. Alaş Urañdı Qazaqqa (*Sloganı Alaş Olan Kazak'a*, Qazaq, 1917/ 247. İsim: Madiyar): Asker Alma Kanunu sonrasında Yedisu'daki Kazakların ve Kırgızların yaşadıkları zorluklar. Yazar, bütün Kazak halkının bunlara yardım etmesi gerektiğini ifade ediyor.

142. Aşıqhat (*Açık Mektup*, Qazaq, 1917/ 248. İsim: Madiyar): Genel Kazak Kurultayı'nda Duwlatov'un Torğay Bölgesi milletvekili adayı gösterilmesinin ardından yazarın bu adaylığı istememesi ve bu durumun sebepleri.

143. Memleket Xali (*Memleket Hali*, Qazaq, 1917/ 248. İsim: Madiyar): İhtilalden sonra Bolşeviklerin yönetimi ele geçirmesi. Duwlatov, Bolşeviklerin azgın, kan dökmeye meyilli kişiler olduğunu ifade ediyor.

144. Nesiyege Qaratpalıq (*Borca Bırakmayalım*, Qazaq, 1917/ 251. İsim: Madiyar): Köy İdareleri'nde kurulacak komisyonların eğitim adına yapması gerekenler.

145. Zemstvo Jayı (*Köy İdaresi'nin Durumu*, Qazaq, 1917/ 252. İsim: Madiyar): Yazarın kendisine yapılan Köy İdaresi Tüzüğü'nün tercüme edilmesi teklifini kabul etmesi anlatılmaktadır.

146. Alaşqa (*Alaş'a*, Abay Dergisi, 1918/3. İsim: Madiyar): Yedisu ve Sirderya bölgelerinde açlık, yoksulluk ile mücadele eden Kazak ve Kırgızlara yardım elinin uzatılması gerektiği. Yazar, Alaş ismi ile tüm Kazaklara seslenmektedir.

147. Qazaq Xalqının Düşpandarı (*Kazak Halkının Düşmanları*, Birlik Tuwı, 1918/ 24. İsim: Arğın Balası): Bolşeviklere katılan Jalbağayev Jangeldin Stepanov ve Muxamediyar Tunğaşın isimli Kazakların yönetici olması neticesinde Kazaklara yaptığı kötülükler. Bu insanlar Kazak Gazetesi'ni kapatmış, Alaş Özerk Yönetimine karşı çıkmışlardır. Yazar, bu kötülüklerin karşılıksız kalmayacağını ifade ediyor.

148. Jalpıqazaq-Qırğız Se'zi (*Genel Kazak Kırgız Kongresi*, Sاریarqa, 1918/ 27. İsim: Madiyar): 5-13 Aralık'ta toplanan Genel Kazak Kırgız Kurultayı ve bu kurultayda alınan kararlar. Bu kurultayda Alaş Ordası resmen kurulmuş, Alaş Özerk Yönetimi kabul edilmiştir.

149. Orda Gerbi (Tanıbası) (*Orda Amblemi*, Qazaq, 1918/258. İsim yok.): Alaş Orda Hareketi'nin resmi bir damgası olması gerektiği. Yazar, bu yöndeki fikirlerini açıklamıştır.

150. Jar Saluw (*Halkı Bilgilendirme*, Qazaq, 1918/258. İsim: Mir-Yaqup Duwlatov): Üş Jüz isimli gazetede Duwlatov hakkında çeşitli iddialarda bulunulmuş, Duwlatov da bu yazısında bu iddialara cevap vermiştir.

151. Adam Sawdası (*İnsan Ticareti*, Qazaq, 1918/260. İsim: Madiyar): Çin'e göç edip büyük zorluklar yaşayan Kazak ve Kırgızlar içinde başlayan insan ticaretinin Kazak yurduna yayılmasının verdiği rahatsızlık. Yazar bu insan ticaretinin son bulması için neler yapılması gerektiğini madde madde sıralamıştır.

152. Qurmetti Okuwşılar (*Değerli Okurlar*, Qazaq, 1918/260. İsim: Madiyar): Kazak Gazetesi'nin kapanmasından açılmasına kadar geçen süreçte Rusya'daki siyasi gelişmelerin özeti.

153. Torğay Oblısının Qazağının Militsiya Aluw Tártibi (*Torğay Bölgesinin Kazaklarının Asker Alma Düzeni*, Qazaq, 1918/64. İsim: Mirjaqıp Duwlatuğlı): Yazıda, Alaşorda Yönetimi tarafından çıkarılan asker alma kuralları verilmiştir.

154. Tağı Qurban (*Bir Kurban Daha*, Qazaq, 1918/263. İsim: Mirjaqıp): Ağustos ayında Yedisu Bölgesi'nde Bolşevikler ile çarpışarak vefat eden Otınşı Äljanuğlı'nın hayatı ve halkına faydaları anlatılmaktadır.

155. Ult Matbuğatı (*Milli Matbaa*, Qazaq, 1918/264. İsim: Mirjaqıp Duwlatov): O dönemki matbuat faaliyeti ve bu faaliyetin ilerlemesi için gerekli öneriler yazının konusudur.

156. Qaytsek Jurt Bolamız (*Ne Yapsak Millet Oluruz*, Qazaq, 1918/264. İsim: Madiyar): Kazakların hakiki anlamda memleket, millet olması için gerekenler. Bu yazıda varlığı için savaşıyan Türk halkı Kazaklara örnek olarak gösterilmiştir. Duwlatov, memleket olabilmenin ilk basamağı olarak ordunun mevcudiyetini görmektedir. Ordu olunca özerk yönetim olunabileceğini ifade etmektedir.

157. Talaydın Sırı Aşıldı (*Birçoğunun Sırrı Ortaya Çıktı*, Qazaq, 1918/264. İsim: M.): Değişen şartların pek çok insanın gerçek yüzünü göstermesi. Padişahlık, İhtilal, Bolşevik hegemonyası dönemleri pek çok insanın gerçek yüzünün görünmesine sebep olmuştur.

158. Alaşorda (*Alaşorda*, Qazaq, 1918/ 265. İsim: Madiyar): Rusya'da başlayan özerk yönetim hareketleri ve Alaşorda'nın Kazak ve Kırgızların ortak hükümeti olacağına dair yazarın inancı işlenmektedir.

159. Oktyabr' Tönkerisinin Üşinşi Jılı (*Ekim İhtilali'nin Üçüncü Yılı*, Keday Sözi, 7 Kasım 1920. İsim: M. Duwlatov): Kazakların özellikle 1905'ten 1920'ye kadar uzanan süreçteki siyasi geçmişi. Yazar burada sadece kendilerinin değil tüm ezilenlerin sığınağının Komünist Partisi olduğunu ifade etmiş, *çok yaşasın III. Enternasyonal* demiştir.

160. Sovet Ökimeci hām Oquw Jayı (*Sovyet Hükümeti ve Eğitimin Durumu*, Keday Sözi, 7 Kasım 1920. İsim: Madiyar): Çarlık Rusya'da ve Sovyet döneminde tahsil hayatındaki farklılıklar. Yazar, Sovyet döneminde okumanın daha kolay olduğunu ifade etmektedir.

161. Qazaq-Qırğız Mäselesi (*Kazak Kırgız Meselesi*, Aq Jol, 1920/ 4. İsim: Azamat) Açlık, yokluk, kıtlık gibi zorluklar çeken Kazak ve Kırgızların meselesi yazının temel konusu. Yetkililerin bu sorunun çözümü için aldığı kararlar ve yazarın üç önerisi de yazıda bulunmaktadır.

162. Qazaq-Qırğız S'ezi (*Kazak Kırgız Kongresi*, Aq Jol, 1920/ 5. İsim: Azamat): 25 Ocak'ta toplanacak Kazak-Kırgız Kurultayı'nın gündemi ve bu kurultayın faydalı olması için olması gerekenler.

163. Jastar S'ezi (*Gençler Kongresi*, Aq Jol, 29 Aralık 1920. İsim: Azamat): Türkistan Cumhuriyeti'nin gençler kongresinin açılış günü. Yazar, bu tür faaliyetlerin artması gerekliliğini savunuyor.

164. Til Mäselesi (*Dil Meselesi*, Aq Jol, 1921/ 10. İsim: Azamat): Rusya'nın özellikle Türk halkları üzerinde uyguladığı dil

politikası. Bu yazıda İsmail Bey Gaspıralı'nın Dilde Birlik Mefkuresi'ni de görmek mümkündür.

165. Xalıq Ağartuw Komissariyatı Nazarına (*Halkı Aydınlatma Komiserliği'nin Dikkatine*, Aq Jol, 22 Ocak 1921. İsim: Azamat): Yazarın, halkın eğitim işleri ile ilgilenen kuruma eğitimin daha ileri taşınması için önerileri.

166. Şaruwaşılıqtı Qalay Tüzetemiz (*Çalışma Sahasını Nasıl Düzeltiriz*, Aq Jol, 1921/ 15. İsim: Azamat): 1. Dünya Savaşı'nın Rusya'ya verdiği zarar ve bu zarardan kurtulmak, işleri yoluna koymak için nelerin yapılması gerekliliği. Yazar, bu uğurda Kazak-Kırgızların neler yapabileceğini madde madde sıralamıştır.

167. Äyel Teñdiđi (*Kadın Eşitliği*, Aq Jol, 1921/ 16. İsim: Azamat): Kazakların kadınlarla ilgili kumalık, başlık parası gibi yanlış adetleri. Yazar, kadınlara seslenerek bu eski adetlere ram olmamalarını, Kazakistan Hükümeti'nin kadınlar için eşitlik kanunu çıkardığını ifade ediyor.⁷

168. Baspasöz Tuwralı Mäjilis (*Matbuat Hakkında Meclis*, Aq Jol, 1921/ 18. İsim: M.ıyar): Matbuat üzerine toplanan bir meclis ve bu meclisin kararları. Yazıda özellikle Özbek gazeteleri konu edinmiştir.

169. Eñbek Qarızı (*Emek Borcu*, Aq Jol, 1921/ 20. İsim: Azamat): Sovyet Hükümeti tarafından çıkarılan Eñbek Qarızı'nın (Emek Borcu) nasıl ödenmesi gerektiği. Bu yazıda diyalog biçiminde zenginlerin çocuklarını bu iş için göndermedikleri, gidenlerin hep fakir olduğu söylenmiştir.

170. Sawatsızdıqtı Joğaltuw (*Okumamışlığı Yok Etmek*, Aq Jol, 1921/ 21. İsim: Azamat): Ülkedeki cehaleti ortadan kaldırmak için yapılması gerekenler. Sovyet Hükümeti'nin cehaleti ortadan kaldırmak için uğraştığı vurgulanmaktadır.

171. Xalıq Ağartuwşılardıñ Qulağına Altın Sırđa (*Halkı Aydınlatanların Kulağına Altın Küpe*, Aq Jol, 1921/ 21. İsim: M.

⁷ Kadın meselesi Duwlatov'un edebi eserlerinde de sıkça üzerinde durulan konulardandır. Baqıtsız Jamal romanının kahramanı Jamal (Cemal) isimli bir kız; Balqıya piyesinin kahramanı ise Balqıya isimli bir kızdır. Bu meseleyi gazete yazılarında da işlemiştir. Konu ile ayrıntılı bilgi için bk. Arıkan (2008b); Kınacı (2017).

iyar): Eski ve yeni usul ile okuyan ve Seksewil İstasyonu'na bir mescit açılarak kendisinin oraya imam tayin edilmesini isteyen öğretmen Elbosın Bağymbayuglı'nın mektubu. Yazar, bu öğretmenlerin olmasından olmamasının yeğ olduğunu belirtir.

172. Eki Jartı Bir Bütün (*İki Yarım Bir Tam*, Aq Jol, 1921/ 23. İsim: Azamat): Birbiriyle kardeş olan Türkistan ve Kazakistan Cumhuriyetlerinin birbirinin eksiklerini gidermesi gerekliliği. Özellikle iki hükümetin matbaa alanında birbirine yardım etmesi gerekliliği belirtilmiştir.

173. Xalıq Sotı (*Halk Mahkemesi*, Aq Jol, 1921/ 24. İsim: Azamat): Kazakları yöneten adil beylerin yok olmasının ardından davaların artması ve Sovyet mahkemelerinin Kazak-Kırgızlar arasındaki davalara tam anlamıyla bakamaması. Yazar, mahkemelere seçilecek üyelerin para ile satın alınamayacak kişiler olması gerektiğini vurguluyor.

174. Kronştadt Oqıyğası (*Kronstadt Olayı*, Aq Jol, 1921/ 36. İsim: Azamat): Kronstadt'ta denizci askerlerin Bolşeviklere karşı başlattığı ayaklanma, bu ayaklanmanın sonuçları ve bu ayaklanmadan alınması gereken dersler işlenmektedir.

175. Eñbekşiler Avtonomiyası (*Emekçiler Otonomisi*, Aq Jol, 1921/ 41. İsim: M. Duwlatulı): Kazak-Kırgız emekçilerinin yeni dönemde neler yapması gerektiği. Yazar, özellikle kurumsallaşmanın, kolektif olmanın gerekliliği üzerinde duruyor.

176. El Küyzeldi (*Memleket Perişan Oluyor*, Aq Jol, 1921/ 45. İsim: Madiyar): Kazakların önceden ve o zamanda yaşadığı felaketler, açlık, kıtlık, yokluklar. Yazar, hükümeti bu konuda göreve çağırıyor.

177. Jastarğa (*Gençlere*, Aq Jol, 1921/ 53. İsim: Madiyar): Yaz tatilinde halkın içine dağılarak halka çeşitli alanlarda hizmet etmeye hazırlanan gençlere tavsiyeler yazının konusudur.

178. Qazaq Ziyalıları (*Kazak Aydınları*, Aq Jol, 1921/ 55. İsim: Madiyar): Kazak aydınlarının siyasi hareketlerdeki durumu. Özellikle Komünist Parti'ye girme çabaları ve bu partinin üye seçiminde nelere dikkat etmesi gerekliliği işlenmiştir.

179. Axmet Baytursınoviç Baytursınov (*Ahmet Baytursunoviç Baytursunov*, Trudı Obşçestva izuçeniya

Kirgizskogo kraya-Kırgız Bölgesi İnceleme Cemiyeti Çalışmaları, Orenburg, 1922): Ahmet Baytursınoy'un biyografisi. Rusçadır.

180. Aştıq Qırğınınan Qaytsek Qutılamız (*Hububat Kıtılığında Nasıl Kurtuluruz*, Aq Jol, 22 Mart 1922. İsim: Madiyar): Açlık ve yoksulluklarla mücadele eden Kazak halkına yardım edilmesi gerekliliği. Yazar, bu yardımın nasıl yapılması gerektiğini madde madde sıralamıştır.

181. Aşıqqan Elge Järдем Qaytkende Mol Tabıladı? (*Acıkan Halka Ne Yapılırsa Bol Yardım Bulunur?*, Aq Jol, 12 Ağustos 1922. İsim: Madiyar): Kazakların başındaki kıtlık ve açlık belası ile nasıl baş edileceği. Yazar öncelikle Kazakların önde gelenlerinin yardım etmesi gerektiğini, bunu gören halkın da mutlaka yardım edeceğini belirtiyor.

182. Turmıs, Salt-Sana, Oquw (*Hayat, Gelenek Görenek, Eğitim*, Qızıl Qazaqstan Dergisi, 1923/15. İsim: Tayminer): Hayatın, gelenek göreneklerin ve okumanın iç içe olduğu, bunların birbirini değiştirdiği, özellikle tahsilin, Kazakların hayatındaki kötü âdetleri yok etmesi gerektiği. Gelenekleri düzeltmenin yolunun meslek ve tahsilden geçtiğini de belirtmektedir yazar.

183. Din hăm Ğılım (*Din ve Bilim*, Qızıl Qazaqstan, 1923/16. İsim: Tayminer): Din ile bilimin mukayesesi. Yazar, dini genellikle karanlıkla bağdaştırmakta ve İslam'ın son dönemde yanlış anlaşıldığını ifade etmektedir.

184. Qazaq-Qırğızdın Atı Tegi Tuwralı (*Kazak ve Kırgızların Adı, Soyı Hakkında*, Şolpan, 1923/ 3-5; Qızıl Qazaqstan, 1923/ 17-18. İsim: Mirjaqıp.) I-Qazaq-Qırğızdın Atı Tegin Teris Uğınuw: Kazak ve Kırgızları araştırma tarihinin başlangıcı ve yabancı tarihçilerin bu konudaki görüşleri. Yazar Kazak ve Kırgız tarihinin genelde yanlış araştırıldığını belirtir. II-Qırğızdın Atı Tegi hăm Qaşannan Jurt Bolğanı Tuwralı: Kırgızların kısa tarihi. Yazıda Ebul Gazi Bahadır hanın verdiği bilgiler de tartışılmıştır. III-Qazaq Qalay Qırğız Atandı: Kazakların Ruslar tarafından yanlış bir biçimde Kırgız biçiminde adlandırmasının sebebi. IV-Qazaqtın Atı Tegi hăm Qaşannan Jurt Bolğanı Tuwralı: Kazak tarihinin ayrıntıları. Yazar, özellikle Kazak tarihi hakkındaki yanlışlar üzerinde durularak deliller eşliğinde Kazakların Firdevsi'den önce

millet olduğunu belirtmiştir. V-Qazaqtıñ Üş Jüzge Bölinüwi hām Alaş Atanuwı: Özellikle efsanelerden hareketle Kazakların Alaş olarak adlandırılması ve üç jüze bölünme sebebi. VI-Qorıtındı: Bundan önceki kısımların özeti.

185. Jaña Jazuw Erejeleri (*Yeni Yazma Kaideleri*, Qızıl Qazaqstan Dergisi, 1923/17-18. İsim: Tayminer): Kazak Bilim Komiserliğı tarafından çıkarılan yeni kaidelerin Kazak Türkçesinin fonetik özelliklerinden hareketle değerlendirmesi.

186. Baspasözimiz Ne Küyde (*Matbuatımız Ne Durumda*, Eñbekşi Qazaq, 1923/60. İsim: Madiyar): I- Kazakistan'da basım yayım faaliyetleri hakkında genel bilgi. II- Kazakistan Okuma-Bilgilendirme Komiserliğı tarafından okullarda okutulmak üzere kitaplar yazılması için yazarlara tebliğde bulunulmasının üzerinden zaman geçmesine rağmen sadece yazılan üç kitabın bulunması. Bu durumun sebepleri de yazıda irdelenmiştir. III- Yazarların daire işlerinden alınarak sadece yazarlık yapması neticesinde ortaya çıkacak sonuçlar. IV-Kazak matbuatının o günkü durumu. V- Kazak matbuatının 1922'de neler yaptığı. Yazar, Rusça basılan kitapların Kazakça basılan kitaplardan fazla olduğunu belirtir. VI- Kazakistan'daki süreli yayınların durumu. VII-Kazakistan'daki matbuatın düzelmesi için gerekli olanlar.

187. Sot Osınday Bolsın (*Mahkeme Böyle Olsun*, Eñbekşi Qazaq, 1923/ 67. İsim: Madiyar): Irğız Bölgesi'nde meydana gelen bir olay neticesinde Moskova'dan bir heyetin gelerek mahkeme kurması ve mahkemenin adaletle hükmetmesi. Yazar, bu mahkemeyi örnek göstermektedir.

188. Kim Oqıtağı (*Kim Okutur*, Eñbekşi Qazaq, 1923/ 68. İsim: Madiyar): Hükümetin eğitime yeteri kadar para ayıracağını ilan etmesine rağmen Kazak öğretmenlerinin çoğunun partiye katılması, ülkenin başka birimlerinde görev yapmaya başlaması. Yazar, eğitimin düzelmesi için önerilerini de sunmaktadır.

189. Qoş Keldiñ, Nawrız (*Hoş Geldin Nevruz*, Eñbekşi Qazaq, 1923/ 75. İsim: Madiyar): Nevruz Bayramı. Yazar, bu bayramın Kazaklarda diğer topluluklardan daha coşkulu kutlanmasının sebebini irdelemiştir.

190. Baspasöz Ümesi (*Matbuat İmecesı, Eñbekşı Qazaq, 1923/ 88. İsim: Mirjaqıp*): Matbuatın ne derece önemli olduğu ve Kazak matbuatının o günkü durumu. Matbuatı, ilerlemenin anahtarı olarak gören yazar, Kazak matbuatının ilerlemesi için gerekli olanları da madde madde anlatmıştır.

191. Qazaq-Qırğız Tariyxı Tuwralı (*Kazak Kırgız Tarihi Hakkında, Tilşi, 7 Haziran 1923. İsim: Mirjaqıp Duwlatulı*): Halkı Aydınlatma Komiserliği'nin isteği üzerine orta dereceli okullarda okutulmak üzere yazdığı Kazak Kırgız Tarihi için halktan istediği malumatları içeren mektup.

192. Soğıs hám Özgeris (*Savaş ve Değişim, Eñbekşı Qazaq, 1923/ 91. İsim: Tayminer*): Savaşın ve savaştan sonraki değişimin Rusya'daki köylüler ve emekçiler üzerindeki etkileri. Yazıda, savaş baronlarının savaşı sürdürme isteği de işlenmiştir.

193. Soğıs hám Özgeris (*Savaş ve Değişim, Eñbekşı Qazaq, 1923/ 94. İsim: Tayminer*): Savaştan sonra meydana gelen işçi ve asker ayaklanmasının zor kullanarak bastırılması, Karma Hükümetin bu konudaki faaliyetleri ve Bolşeviklerin kendini iyiden iyiye hissettirmesi.

194. Ğılım, Ādebiyet Mañdayınan (*Bilim, Edebiyat Karşısında, Eñbekşı Qazaq, 1923/ 140. İsim: M.*): Moskova'daki şark Matbuatı Bölümünün Korolenko'nun 'Makar'ın Düşü' kitabını basması ve bu eserin Kazakçaya çevrilmesi üzerine Duwlatov, bu eseri Kazak okullarında okutulmasını tavsiye etmektedir.

195. Bügin Aq Jol Gazetiniñ Düniyege Kelgenine Däl Üş Jıl (*Bugün Ak Jol Gazetesinin Dünyaya Geliřinin Tam Üçüncü Yılı, Aq Jol, 1923/ 367. İsim: Madiyar*): Ak Jol Gazetesini'nin çıkmaya başlamasının üzerinden üç yıl geçmesi hasebiyle yazarın bunu kutlaması ve medeniyet-gazete ilişkisini açıklaması.

196. Ult Āskeri Keñes Qorđanı Bolsın (*Halk Askeri Konseyin Dayanağı Olsun, Aq Jol, 1924/ 386. İsim: Madiyar*): Yazıda, Rusya'nın, Türkistan Özerk Cumhuriyeti'nde askeri birliğin kurulması kararı işlenmektedir.

197. Süyiniş Xabar (*Müjdeli Haber, Aq Jol, 1924/ 388. İsim: Madiyar*): Rusya'nın, Türkistan Özerk Cumhuriyeti'nde askeri birliğin kurulması yönündeki kararı. Bu yazıda Çarlık

Rusya'nın Kazaklardan ve Kırgızlardan neden asker almadığının sebepleri açıkça anlatılmış, Sovyet Hükümeti'nin ordu kurulması yönündeki kararının sebebi olarak da halkların eşitliği, ezilenlerin ayağa kalkması olarak gösterilmiştir.

198. Bilimpazdar Jıylısınan Keyin (*Âlimler Toplantısının Ardından*, Aq Jol, 1924/ 459. İsim: Madiyar): 12-18 Haziran arasında gerçekleşen Kazak ve Kırgız aydınlarının toplantısı. Bu toplantının ana gündemi imlada birlik meselesi olmuş ve kararlar alınmış, yazar da bu kararların uygulanması gerektiğini ifade etmiştir.

199. Urlıq Qaytkende Tıyıladı (*Hırsızlık Nasıl Kesilir*, Aq Jol, 13 Ocak 1924. İsim: Madiyar): Yazıda, hırsızlığın nasıl son bulacağına dair görüşler mevcuttur.

200. Ğılım Tönkerisi (*İlim Kalkınması*, Eñbekşi Qazaq, 1924/ 258. İsim: Taybağar): Ekim İhtilali'nden sonra Rusya'da bilim alanında da kalkınma yaşandığı, bu kalkınmanın sonucunda bilimin hayata daha uygulanır hale geldiği ifade edilmiştir. Yazar özellikle bu kalkınmanın neticesinde halkının öz dilinde eğitim almasına son derece sevinmektedir.

201. Jawızdıq Niyzamnaması (*Kötülük Nizamnamesi*, Aq Jol, 1924/436. İsim: Madiyar): Ceza Kanunu'nun *Jawızdıq Niyzamnaması* 'Kötülük Nizamnamesi' şeklinde Kazakçaya çevrilerek Taşkent'te basılması üzerine yazarın bu kitabı eleştirmesi. Yazar özellikle çeviride Kazakçanın yapısıyla ve doğasıyla uyuşmayan özellikleri teker teker çıkarmıştır.

202. Bayağı Jawızdıq Niyzamnaması (*Önceki Kötülük Nizamnamesi*, Aq Jol, 1924/ 463. İsim: Madiyar): Yazarın *Jawızdıq Niyzamnaması* isimli yazısına Orazayulı Âbdiraxmanbek bir cevap yazmıştır. Duwlatow da bu yazıya cevap vererek kendi fikirlerinin doğru olduğunu savunmaya devam etmiştir.

203. Bayağı Jawızdıq Niyzamnaması (*Önceki Kötülük Nizamnamesi*, Aq Jol, 1924/ 464. İsim: Madiyar): Duwlatov, *Jawızdıq Niyzamnaması* adıyla Kazakçaya çevrilen metinde özellikle fuhuş konusunda ciddi hatalar yapıldığını ve bunun mutlaka düzeltilmesi gerektiğini savunmaktadır.

204. Memleket Salıĝınan Kim Artıq Paydalanadı (*Memleketin Vergisinden Kim Daha Fazla Faydalanıyor*, Aq Jol, 1924/ 468. İsim: Torĝaylıq): Torgay Bölgesi örneĝiyle o zamandaki vergi sisteminden kimin daha fazla faydalandığı anlatılmıştır.

205. Ötirik Emes Ras (*Yalan Deĝil Gerçek*, Aq Jol, 1924/ 476. İsim: Madiyar): Orenburg'da gerçekleşen bilim toplantısından sonra Aq Jol Gazetesi'nin bu konudaki haberine Törequeluli Nâzir isimli biri 'yalan' demiş, Duwlatov da bu iddiaya cevap vermiştir. Toplantıda gündeme gelen Türk alfabesini kabul etme fikri bu tartışmanın başlangıç noktasıdır.

206. Artıq Jawap (*Fazladan Cevap*, Aq Jol, 1924/ 502. İsim: Madiyar): Törequeluli Nâzir Duwlatov'a cevap yazmış Duwlatov da tekrar Nâzir'e cevap vermiştir. Bu cevabında, kendisinin halkın görüşlerini temel olarak aldığını ifade etmiştir. Nâzir ile toplantılarda tartışmaya hazır olduğunu da ifade etmiştir.

207. Sot Qaytse Tüzeledi (*Mahkemeler Nasıl Düzelir*, Aq Jol, 1924/ 504. İsim: Madiyar): Mahkemelerin düzelmesi için gerekli öneriler. Yazar özellikle hâkimlerin kendi yetiştirdiği çevrede çalışmamasını, jüriye seçileceklerin veya hâkim olacakların Kazak örf ve adetlerini iyi bilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

208. Qazaq Saltı (*Kazakların Adetleri*, Jas Qazaq Dergisi, 1924/4. İsim: Taybaĝar): Kazakların adetleri ile yeni kanunların birbirine uymaması yazının temel konusu. Yazar, Kazakların kötü adetlerini kanunun deĝiştirmeye çalıştığını, kanunların ise Kazaklara yeni kötülükler öğrettiğini belirtmiştir.

209. Nariymanulı Nariyman (*Neriman Nerimanov*, Qızıl Qazaqstan, 1925/3-5. İsim: Madiyar): Neriman Nerimanov'un vefat ettiğini bildiren telgraf üzerine Nerimanov'un hayatının anlatıldığı yazı. Duwlatov'un Nerimanov'dan övgü ile bahsettiğini söylemek mümkündür.

210. Zaĝ Kursı Aşılmaq (*Hukuk Kursu Açılacak*, Eñbekşi Qazaq, 1925/ 285. İsim: Madiyar): Kazakistan'da ve Başkurdistan'da açılacak olan hukuk kursu. Yazar bundan önceki kurslarda yaşanan zorlukları ve bu kursun daha verimli geçmesi için yapılması gerekenleri anlatmaktadır.

211. Jaņa Mäšiyne (*Yeni Makine*, Eñbekşi Qazaq, 1925/ 306. İsim: Madiyar): Dizgi makinesinin ne olduğu ve eski tip matbaalarla karşılaştırınca ne gibi avantajlarının olduğu anlatılmaktadır.

212. Dene Tärbiyesiniñ Negizi- Jaratılış Küşteri (*Beden Terbiyesinin Temeli Yaratılış Güçleri*, Jas Qayrat, 25 Mayıs 1925. İsim: Mirjaqıp): Beden terbiyesinin önemi ve yazarın yaratılış güçleri olarak gösterdiği güneş, hava ve suyun sağlığa faydaları anlatılmaktadır.

213. Qazaq Tilin Jürgizetin Komissiyanın Qulağına Altın Sırğa (*Kazak Dilini İdare Eden Komisyonun Kulağına Altın Küpe*, Eñbekşi Qazaq, 1925/ 364. İsim: Madiyar): Kazak dilini idare eden komisyonun görevini tam yapmaması ve İçişleri Komiserliği'nin bir genelgesindeki dil yanlışları işlenmektedir.

214. Universitet Aşılmaqşı (*Üniversite Açılacak*, Eñbekşi Qazaq, 1925/ 379. İsim: M.).): Kazakistan'a üniversite açılması kararı. Yazar, bu iş için halkın da hükümetin de çok çalışması gerektiğini ifade etmektedir.

215. Baspasöz Qatesiz Bolsın (*Basın Yayın Hatasız Olsun*, Eñbekşi Qazaq, 1926/ 29. İsim: Madiyar): Gazetelerdeki, dergilerdeki, kitaplardaki baskı hatalarının düzelmesi için gerekli olanlar anlatılmaktadır.

216. Janı Şıqqırdıñ Ötirikşisin-Ay (*Canı Çıkasıcının Yalancısı*, Awıl Tili, 1926/1. İsim: M.yar): Yazıda, Kazaklar ve Kazak yurdu hakkında yazılan kitaplardaki yalan ve yanlışlar işlenmektedir.

217. Ajaldan Qutqarğan Qızıl Til (*Ecelden Kurtaran Kızıl Dil*, Awıl Tili, 1926/2. İsim: Madiyar): Rusça eğitim verdiği için ölüm cezasına çarptırılan Babaşulı Dosqayır'ın Jumağazı Xan'a yazdığı şiir ile ölüm cezasından kurtulması anlatılmaktadır.

218. Qazaq Tiliniñ Muñı (*Kazak Dilinin Sıkıntısı*, Awıl Tili, 1926/1. İsim: Madiyar): Yazar, bu eseri Kazak dilinin ağız ile yazmıştır. Kazak dili, Awıl Tili Gazetesini çıkaran Mınbayulı Jalaw'a minnettardır.

219. Qazaq Doktorı Kerek (*Kazak Doktor Gerekli*, Eñbekşi Qazaq, 1926/ 25. İsim: Madiyar): Kazakların yaşadığı bölgelerde

Kazak doktor ve sağlıkçıların olması gerektiği. Kazak hastaların Rus doktorlar ile tercüman aracılığıyla anlaşmaya çalışması neticesinde komik diyalogların gelişmesi de yazının konusudur.

220. Tsifr Jazuwı (*Rakamların Yazımı*, ?, ?. İsim: Taybağar): Rakamların yazımı ve sayı sistemi. Yazar, rakam yazım sisteminin Hint'ten Araplara, Araplardan dünyanın diğer milletlerine yayıldığını anlatarak o dönemdeki bazı karışıklıklara değinmiştir.

221. Zençenko Men Emen'evtiñ Qazaqşağa Awdarılağan Esep Quraldarı (*Zençenko İle Emenev'in Kazakçaya Çevrilen Matematik Kitapları*, ?, ?. İsim: Taybağar): Zençenko ile Emenev'in ilkokul için yazdığı matematik kitaplarının Kazakçaya tercümesi. Yazar, bu tercümelerin başarısız olduğunu, özellikle de eserlerin, Kazakların hayatına yabancı olduğunu ifade etmektedir.

222. Orıssalağan Qazaq Tili (*Rusçalaşan Kazak Dili*, Eñbekşi Qazaq, 1926/141. İsim: Taybağar): Yazar, okuyan Kazakların genellikle Rusça eğitim aldığını, bunun sonucunda da eserlerde Rusçanın etkisine giren bir Kazakçanın ortaya çıktığını ifade etmektedir. Özellikle Kazakçanın ses sisteminin, ek sisteminin ve söz diziminin bozulduğunu ifade etmekte ve bunlara dair örnekler vermektedir.

223. On Altınıñ Oyranı (*On Altının Viranı*, Eñbekşi Qazaq, 1926/ 145. İsim: Mirjaqıp Duwlatov): 1916 Haziran ayında Çarlık Rusya tarafından çıkarılan asker alma kanunundan sonra yaşananlar. Yazar, Qazaq Gazetesi'nin, 204. sayısında A. Baytursınov, M. Tunğanşin, S. Qadırbayev ile beraber yazdığı *Torğay hām Irğız Üyeziniñ Xalqına* başlıklı yazısında kanun hükmüne uyulmasını yazmıştı. Bu yazıda o zamanın şartlarının, zorlamalarının bunu gerektirdiğini ifade etmektedir.

224. Qara Eşkige Jan Qayğı, Qasapşığa Mal Qayğı (*Koyun Can Derdinde Kasap Et Derdinde*, Eñbekşi Qazaq, 1926/ 162. İsim: Madiyar): 1916 Haziran ayında Çarlık Rusya tarafından asker alma kanununun çıkarılmasının ardından yazarın Qostanay bölgesinde asker alımının yapıldığı bir evde tanık oldukları. Tanıdığı olanların, rüşvet verenlerin askere alınmadığını ifade etmektedir yazar.

225. Astıqtı Qamsızdandıruw Kerek (*Hububatı Sigortalatmak Gerek*, Eñbekşi Qazaq, 1926/ 183. İsim: M.): Yazıda, o dönemde bolca elde edilen hububatın sigortalatılması gerekliliği işlenmiştir.

226. Mal Tuqımın Asıldandıratın Orın Aşıldı (*Malın Cinsini Safkanlaştıran Yer Açıldı*, Eñbekşi Qazaq, 1926/ 184. İsim: M.): Yazıda, Taşkent'te sığırların cinsini safkanlaştıran merkezin açılması işlenmiştir.

227. Oqımağan Jastardı Eske Aluw Kerek (*Okumayan Gençleri Hatırlamak Gerek*, Eñbekşi Qazaq, 1926/ 197. İsim: Duwlatulı): Ekim İhtilali'nden sonra gençlerin okumaya daha çok meylettiği ancak okumayan gençlerin de okutulması gerektiği işlenmektedir.

228. Mäjit Beker Qınjıladı (*Mejit Boşuna Kırılıyor*, Eñbekşi Qazaq, 1926/ 227. İsim: Mirjaqıp): Eserini basılması için Memleket Matbuatı'na veren Mäjit isimli birinin Mirjaqıp Duwlatov'a sitemi. Yazar, Mäjit'in siteminin boşuna olduğunu ifade ediyor.

229. Äziret Sultan Meşiti (*Hazret Sultan Mescidi*, Eñbekşi Qazaq, 1926/ 275. İsim: Tayminer): Yazıda, Hoca Ahmet Yesevi türbesinin kısa tarihi anlatılmaktadır.

230. 1916 Jılı Torğay Qazağının Köterilisi (*1916 Yılında Torgay Kazaklarının Ayaklanması*, Awıl Gazeti, 1926/ 277, 278. İsim: Torğaylıq): Çarlık Rusya tarafından çıkarılan asker alma kanunu sonucunda Torğay'daki Kazakların ayaklanması ve sonrasında gelişen olaylar. Yazar, bu olayları bütün tafsilatı ile anlatmıştır.

231. Birimjanulı Axmet (*Ahmet Birimcanulı*, Eñbekşi Qazaq, 1927/ 6. İsim: Mirjaqıp): Yazı, II. Meclis'te Torğay Bölgesi'nden milletvekili seçilen hukukçu Axmet Birimjanulı'nın boğaz kanseri nedeniyle ölmesi üzerine kaleme alınmıştır.

232. Tatarca Jazuw Mäşinesi (*Tatarca Yazı Makinesi*, Eñbekşi Qazaq, 1927/ 11. İsim: Madiyar): İdiris ulı Muqamet tarafından geliştirilen yazı makinesi. Bu makine ile matbaa işlerinin kolaylaştığı bilgisi üzerine yazar, bu makinenin faydalı olacağını ifade etmektedir.

233. Qazaq Teatırınıñ Jıldıq Toyı (*Kazak Tiyatrosunun Yıllık Eǵlencesi*, Eñbekşi Qazaq, 1927/ 14. İsim: Madiyar): 18 Ocak'ta gerçekleştirilen Kazak Tiyatrosu gecesi. Duwlatov, Kazak Tiyatrosu'nun kurulmasının üzerinden bir yıl geçmesine rağmen gelişmelerden çok memnun olduğunu, geceye katılan herkesin de aynı fikirde olduğunu ifade etmektedir.

234. Qandı Jeksenbi (*Kanlı Pazar*, Eñbekşi Qazaq, 1927/ 17. İsim: Madiyar): 9 Ocak 1905 Pazar günü Rusya'da halk, isteklerini bildirmek üzere padişahın sarayına yürümüştür. Son derece iyi niyetle yapılan bu yürüyüş sonucunda askerler halka ateş açmış ve pek çok kişi ölmüştür. Yazıda bu mesele konu edinmiştir.

235. Gazet Tili Oñdı Bolsın (*Gazete Dili Doğru Olsun*, Eñbekşi Qazaq, 1927/ 22. İsim: Tayminer): Gazetelerde kullanılan Kazakçanın ve imlanın düzgün olması gerektiği. Yazar, gazetelerde kullanılan dilin halkı çok etkilediğini bu nedenle gazete yönetimlerinin yazıların ve haberlerin dili kontrol etmesi gerektiği ifade edilmiştir.

236. Äwliyeatadaǵı Jılqı Zawıtı (*Evlıyaata'daki At Çiftliği*, Eñbekşi Qazaq, 1927/ 236. İsim: M.): Äwliyaata'da bulunan at çiftliği. Yazar, buraya yaptığı bir ziyareti anlatırken atlara hayran kaldığını belirtmiştir.

237. Säken Ağay Äbdennen Kem Soǵar ma Eken (*Seken Ağabey Ebden'den Az mı Avlar Acaba*, Eñbekşi Qazaq, 1927/ 236. İsim: Madiyar): Sov. Step' Gazetesinde kuş avcısı Atabayulı Äbden'in sanatı anlatılmış, Duwlatow bu yazıyı okuduktan sonra ünlü avcı Şorma'nın Sädwaqası hakkında bilgi verme gereği duymuştur. Säken Ağay'ı ziyaret eden Duwlatov, onun avcılık üzerine bir kitabının da olduğunu ve bu eserin yeniden basılması gerektiğini ifade etmiştir.

238. Mädeniyet Tönkerisiniñ Mindetteri Men Oqıtuwşı (*Medeniyet Ayaklanmasının Gereklere ve Öğretmen*, Eñbekşi Qazaq, 1927/ 231. İsim: M.): Medeniyet yolundaki ilerlemede öğretmenlerin durumu. Yazar, o zamanki öğretmenlerin hem nicelik hem de nitelik bakımından yetersiz olduğunu ifade etmiş ve öğretmenlerin bu iş için neler yapabileceğini yazmıştır.

3. Sonuç

İlk gazete yazısını yazdığı 1907'den son gazete yazısını yazdığı 1927'ye kadar Mirjaqip Duwlatov toplam 238 gazete yazısı kaleme almıştır. Bu yazıların her biri toplumu büyük bir dikkatle süzen bir sosyoloğun, dünyadaki siyasi olaylara hâkim bir siyaset adamının, basın yayının sorunlarını bilen bir gazetecinin, eğitim ile ilgili sorunları bilen, çözüm önerileri sunan bir pedagoğun, kendi halkının tarihini iyi bilen bir tarihçinin, eser eleştirisi yapan bir edebiyat eleştirmeninin yazılarıdır.

Duwlatov, gazete yazılarında pek çok farklı konuya değinmiştir. Bu konuları şu şekilde tasnif etmek mümkündür:

Siyasi meseleler: 55,

Şahısların anlatıldığı yazılar: 17,

Sosyal meseleler: 90,

Eğitim-öğretim meseleleri: 24,

Basın yayın meseleleri: 18,

Tarih: 8,

Haber: 16,

Şahsa veya basın yayın organlarına verilen cevap: 7,

Edebi eleştiri: 3.

Bu tasniften yazarın en çok sosyal ve siyasi meselelere değindiği görülmektedir. Yazarın üzerinde en çok durduğu sosyal meseleler; adalet, Kazakların adet ve gelenekleri, kıtlık ve salgın hastalıklardır. Siyasî olarak da; dünyanın siyasi çalkantıları, Rusya'daki siyasî olaylar, Ekim İhtilali, Türkistan'da kurulan özerk yönetimler gibi meseleler yazarın üzerinde en çok durduğu konulardandır.

Yazar, bu gazete yazılarını pek çok farklı gazete ve dergide yayımlamıştır. Bu gazeteler ve yayımladığı yazı sayısını⁸ şu şekilde göstermek mümkündür: Serke: 1; Waqıt: 1; Sibirskiye Voprosı: 1; Ayqap: 12; Qazaq: 137; Birlik Tuwı: 2; Abay Dergisi: 1; Sariarqa: 1;

⁸ Yazarın 238 gazete yazısı olmasına rağmen buradaki sayı 241 çıkmaktadır. Bunun sebebi, yazarın bir yazısını Şolpan'ın iki ayrı sayısında; Qızıl Qazaqstan'ın iki ayrı sayısında yayımlamasıdır.

Kedey Sözi: 1; Aq Jol: 32; Trudı Obşçestva izuçeniya Kirgizskogo kraya-Kırgız Bölgesi İnceleme Cemiyeti Çalışmaları: 1; Qızıl Qazaqstan: 7; Şolpan: 2; Eñbekşi Qazaq: 31; Tilşi: 1; Jas Qazaq: 1; Jas Qayrat: 1; Awıl Tili: 3; Awıl Gazeti: 1; Belirsiz: 3⁹

Bu sayılardan Kazak, Aq Jol ve Eñbekşi Qazaq gazetelerinin yazarın hayatında önemli bir yer tuttuğunu görmek mümkündür.

Duwlatov, gazete yazılarında pek çok farklı isim kullanmıştır: Bu isimler ve bu isimlerle yazdığı gazete yazısı sayısını ise şu şekilde göstermek mümkündür: Arğın: 5; Torğayulı: 2; Turgayskiy: 1, Mirjaqıp Duwlatov: 8; Azamat Alaşuğlı: 6; M.D.: 74; Türik Balası: 8; Azamat: 13, Mir-Yakub Duwlatov: 3; M.: 12; M. Duwlatov: 4; Mirjaqıp: 11; Arğın Balası: 1; Madiyar: 64; Mirjaqıp Duwlatuğlı: 1; M.iyar: 2; M. Duwlatulı: 2; Tayminer: 7; Taybağar: 5; Torğaylıq: 2; M.yar: 1; Duwlatulı:1; İsimsiz: 5.

Yazarın yazıları genellikle tek yazı şeklindedir. Ancak yazı dizisi halinde olan yazıları da mevcuttur.

Yazar, 230 yazıyı tek başına kaleme almıştır. 8 yazıda ise başka yazarların da isimleri bulunmaktadır.

Yazarın *Sayeant Consules* ve *Axmet Baytursınoviç Baytursınov* isimli makaleleri Rusçadır. İsmāğulov, yazarın Rusçayı son derece yetkin bir biçimde kullandığını ifade etmektedir. (2013b: 370).

Ömrünü yazmaya, halkı aydınlatmaya, insanları uyarmaya ve uyandırmaya adanmış yazar, hayatının10 yılını hapiste geçirmesine rağmen pek çok alanda çok sayıda eser vermiştir. Gazete yazıları da yazarın dünya görüşünü, yazarın nelerle ilgilendiğini anlamak için anahtar mahiyetindedir.

Kaynakça

Arıkan, Metin (2008a). "Mirjaqıp Duwlatulı: Hayatı, Eserleri".

Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C. 5, S. 4, s. 102-121.

Arıkan, Metin (2008b). "Kazak Edebiyatında İlk Roman-Bakıtsız Jamal". *Turkish Studies*, 3/7, s. 39-82.

⁹ Üç yazının hangi gazetede yayımlandığı yukarıda belirtilen eserlerde gösterilmemiştir.

- Duwlatalı, Mirjaqıp (2013). *Altı Tomdıq Şıǵarmalar Jıynaǵı*. (Sorumlu Redaktör: Jumaǵali İsmagulov). C. II-III, Almatı: Mektep.
- İsmagulov, Jumaǵali (2013a). “Ulı Maqsat Jolında (Alǵı Söz Ornına)”. *Mirjaqıp Duwlatalı Altı Tomdıq Şıǵarmalar Jıynaǵı-II*. Almatı: Mektep. s. 5-26.
- İsmagulov, Jumaǵali (2013b). “Tüsiniktemeler”. *Mirjaqıp Duwlatalı Altı Tomdıq Şıǵarmalar Jıynaǵı-II*. Almatı: Mektep. s. 369-386.
- Kınacı, Cemile (2016). “Kazak Aydını Mirjakıp Duwlatalı'nın (1885-1935) Balkıya (1922) Tiyatro Eserinde Ceditçi Düşünce ve Dönemin Sosyal Meseleleri”. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. S.18, s. 171-194.
- Kınacı, Cemile (2017). “Ceditçi Kazak Aydını Mirjakıp Duwlatalı'nın (1885-1935) Balkıya (1922) Tiyatro Eserinde Kazaklarda Kadın Sorunu”. *Bilig*. (Yaz), S. 82, s. 41-63.
- Koç, Kenan- Bayniyazov, A.- Başkapan, V. (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- Türk, Vahit (2005). “Kazak Gazetesi”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. S. 19, s. 131-138.

Genç, Sabit (2020). "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Veray Kazasında Bir Yörük Cemaati: Sosyal ve Ekonomik Özellikleri ile Cemaat-ı Gökçeli". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. S. 7, s. 39-68.

XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA VERAY KAZASINDA BİR YÖRÜK CEMAATİ: SOSYAL VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ İLE CEMAAT-I GÖKÇELİ A YÖRÜK COMMUNITY IN VERAY DISTRICT IN THE FIRST HALF OF THE XIXth CENTURY: GÖKÇELI COMMUNITY WITH ITS SOCIAL AND ECONOMIC FEATURES

Dr. Sabit GENÇ*

Amasya Sosyal Bilimler Lisesi

sbtgnc@hotmail.com

Öz

XI. yüzyıldan itibaren kitleler halinde Anadolu'ya gelen Türk topluluklarının büyük bölümü şehir, kasaba ve köylere yerleşmek, ya da boş arazilerde yeni köyler kurmak suretiyle yerleşik yaşama geçmişlerdir. Ancak bazı topluluklar uzun süre Anadolu'da konar-göçer yaşam tarzını devam ettirmişlerdir. Osmanlı Devleti, bu konar-göçer unsurları XVII. yüzyıldan itibaren iskân etmeye çalışmış fakat bu süreç kolay olmamış, XIX. yüzyılda dahi bu grupların iskân problemiyle uğraşmak zorunda kalmıştır. Osmanlı dönemi tahrir, nüfus ve temettuat defterlerinde konar-göçer topluluklar olan Yörük ve Türkmen aşiretlerin dağılımı, yerleşim alanları, iskân süreçleri ile ilgili önemli bilgiler mevcuttur. Son dönemlerde tahrir, nüfus ve temettuat defterlerinden yararlanılarak bu toplulukları konu alan bazı çalışmalar yapılmıştır. Ancak XV. yüzyıldan itibaren Veray kazası sınırları içinde yaşadığını bildiğimiz, Gökçeli cemaati üzerine ayrıntılı bir

* ORCID: orcid.org/0000-0003-3165-5897

çalışma yapılmamıştır. Gökçeli cemaati, konar-göçer yaşam tarzını bölgeye taşımış, yaşam alanlarını da XVII. yüzyıldan sonra bölgeye gelen Kürt aşiretleriyle paylaşmıştır. Konar-göçer kimliğini muhafaza ederken coğrafyanın etkisi ile yavaş yavaş yerleşik-ziraatçı bir toplum haline dönüşmüştür. Bağlı bulunduğu kazaya tabi yörüklerin çoğu Zile kazası sınırları içinde yaşarken, Gökçeli cemaati Veray arazisinde yerleşmeyi tercih etmiştir. Bu özellikleri nedeniyle XIX. yüzyılda yörüklerin idari, sosyal ve ekonomik özelliklerinin tespiti açısından mikro ölçekte iyi bir örnek teşkil edeceği değerlendirildiğinden çalışma konusu olarak tercih edilmiştir. Bu çalışmanın temel problemi, nüfus ve temettuat defterleri ışığında bölgenin günümüzdeki demografik yapısının şekillenmesinde etkili olan, Gökçeli cemaatinin tarihi süreci, yerleşim alanları, XIX. yüzyıldaki nüfus ve ekonomik durumlarının ve yerleşik yaşama geçiş sürecinin ortaya konulmasıdır. Bu cemaat örneğinden hareketle de diğer Yörük cemaatlerinin XIX. yüzyıldaki nüfus ve ekonomik durumları, yerleşik yaşama geçiş süreci, bu süreçte idari, adli ve ekonomik yaşamlarındaki meydana gelen değişiklikler hakkında bir fikir verilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Veray Kazası, Gökçeli, yörük, konar-göçer.

Abstract

Most of the Turkish communities that came to Anatolia in masses since the XIth century have settled down by settling in cities, towns and villages, or by establishing new villages in vacant lands. However, some communities continued their nomadic lifestyle in Anatolia for a long time. Ottoman State, tried to settle these nomadic elements in the XVIIth century, but this process was not easy, even in the XIXth century, these groups had to deal with the settlement problem. There are important information about the distribution of Yörük and Turkmen tribes, settlements, and settlement processes, which are the nomadic communities in the Ottoman period tahrir, population and temettuat books. Recently, some studies on these communities have been carried out by making use of tahrir, population and temettuat books. However, there has been no detailed study on the Gökçeli community, which we know lived within the boundaries of the district of Veray since the XVth century. The Gökçeli community has carried the nomadic lifestyle to the region, and shared its habitats with the Kurdish tribes who came to the region after the XVIIth century. While maintaining its nomadic identity, it gradually turned into a settled-agricultural society with the influence of geography. While most of the nomads subject to the district live within the boundaries of the district of Zile, the Gökçeli community preferred to settle in Veray. Because of these features, It has been preferred

as a study subject since it is evaluated that the nomads will constitute a good example on a micro scale in terms of determining the administrative, social and economic characteristics of the XIXth century. The main problematic of this study is the historical process of the Gökçeli community, residential areas, which are effective in shaping the demographic structure of the region in the light of population and temettuat books. It is to reveal the population and economic conditions of the XIXth century and the transition to settled life. Based on this congregation example, the other Yörük communities' XIXth Century, population and economic situation, the transition to settled life, an idea about the changes in administrative, judicial and economic life in this process.

Keywords: District of Veray, Gökçeli, yörük, nomad.

Giriş

XI. yüzyıldan başlayarak yoğun şekilde Anadolu'ya gelen Türklerin bir bölümü yerleşik yaşama geçerken diğer bir bölümü konar-göçer yaşam tarzını devam ettirmiştir. Konar-göçer yaşamı devam ettirenler *Yörük* ya da *Türkmen* olarak adlandırılmışlardır. Bu konar-göçerlerden Anadolu'nun orta ve batı bölgelerinde XVII. yüzyıldan önce konar-göçerlik edenlere Yörük,¹ kurdukları köylere Yörük köyü denirken, XVII. yüzyıldan itibaren bu bölgelere gelen konar-göçerlere Türkmen, kurdukları köylere ise Türkmen köyü denilmiştir (Gündüz, 2015: 32). Türkmenler esasen XVI. yüzyıl sonlarına kadar genelde Anadolu'nun doğusunda iken daha sonraki tarihlerde devlet nizamındaki çözülmeden sonra yavaş yavaş Anadolu'nun batı bölgelerine gelmeye başlamışlardır (Gündüz, 2015: 34-35).

Türkmen ve yörükler, kendi aralarında il ya da ulus adı altında gruplandırılmış ve yukarıdan aşağıya doğru boy, aşiret, cemaat, oymak, mahalle, oba (aile) şeklinde bölümlere ayrılmış aynı zamanda yaylak-kışlak hareketine bağlı olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Halaçoğlu, 2010: 28-29). Genelde kendi iç

¹ Yürüyen manasına gelen Yörük tabiri, "yürümek" fiilinden ve yürü ya da yörü kelimesinin sonuna gelen k ekiyle türetilmiştir (Gülten, 2009: 39). Sözlükte göçebe, göçer manasına gelen Yörük kelimesinin XIV. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmış ve yaygın biçimde kullanılmış olması mümkündür (Sümer, 2013: 570).

hiyerarşisi yukarıdaki gibi sıralanan konar-göçerler kışlak yerleri esas alınarak idari ve hukuki bakımdan bir sancağa bağlanır ve o sancağın tebaası sayılırdı (Şahin, 2006: 186). Devlet bu grupları başlarına seçilen bir boy ya da aşiret beyi, alt gruplar olan cemaatleri kethüda ile idare yoluna giderken, vergilerini toplama görevini de voyvoda² denen görevlilere havale etmiştir. Ancak nüfusu kalabalık olan bazı konar-göçer gruplara kaza statüsü verilerek de idare edildiği olurdu. Kaza statüsü verilen konar-göçerlerin genel idari ve adli sorumluluğu kaza kadısına, daha alt birim olan cemaatlerin idaresi kethüdalara, vergilerini toplama sorumluluğu ise voyvodaya ait olurdu. Bu kazaların belli bir merkezi olmayıp kadıları ya ilgili konar-göçer grubun yaylakları/kışlakları arasında dolaşarak adli sorunları çözer ya da yaylak/kışlakların bulunduğu bölgeye en yakın şehirde ikamet ederdi. Konar-göçerlerin bu şekilde bir idari düzene tabi tutulmasıyla bir yandan aşiretlerin idari düzen dışına çıkarak vergi vermekten kurtulmaları önlenmiş, diğer yandan da dağılmaları önlenerek ordunun ve büyük şehirlerin temel ihtiyaçları olan hayvan ve hayvansal ürünlerin temininde süreklilik sağlanmıştır (Gündüz, 2015: 35).

Osmanlı Devleti, konar-göçer grupları XVII. yüzyıldan itibaren yerleşik halka zarar vermelerini önlemek, harap ve boş yerleri imar ederek ziraate açmak, göçebe gruplara karşı yerli ahaliyi korumak düşüncesiyle iskân etmeye çalışmıştır (Orhonlu, 1987:

² Başlangıçta "Has" denilen gelir bölgelerinin yönetimini sahibi adına yürüten kimseye denirdi. Sonraları serbest tımarların, vali ve mutasarrıflara verilen bazı gelirlerin de voyvodalarca yönetildiği anlaşılmaktadır. İltizam ve mukata usulünün yaygınlaşması voyvodalığın gelişmesine ve yayılmasına yol açmıştır. Hazinesinin yanı sıra vali ve mutasarrıflarda gelirleri kendilerine bırakılan sancaktan küçük yerlere vergileri kendileri adına toplamak üzere voyvoda göndermişlerdir. Bunlar daha çok yöreyi iyi bilen, ayanlık yapmış kimselerdi. Görev süreleri genelde bir yıl olup daha uzun süre görev yapanlarda olurdu. Voyvodalar bölgelerinin vergilerini toplayarak ilgiliye ödemek yanında, güvenliğin sağlanması, gerektiğinde asker toplayıp seferlere katılmak da görevleri arasında idi. Tanzimat'tan hemen sonra voyvodalık kurumu kaldırılmış, mülki teşkilatta kaza ünitesi oluşturulmuş, yönetimi de kaza müdürlerine bırakılmış, voyvodaların görevleri bir bakıma bunlara devredilmiştir (Çadırcı, 1988: 1232-1236).

39-47). Fakat bu girişim kolay olmamış, konar-göçerlerin iskânı yönündeki çabalar XIX. yüzyılda bile devam etmiştir.

Anadolu'daki konar-göçer olarak yaşamış Yörük ve aşiretler üzerine son dönemlerde araştırmacıların yoğun ilgi gösterdiği, bu konuda çok sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir.³ Bu çalışmada ele alınan Gökçeli cemaati de XVII. yüzyıldan evvel Anadolu'ya gelmiş ve günümüzde Amasya iline bağlı Göynücek ve Çorum iline bağlı Mecidözü ilçelerinin sınırları içinde kalan Karadağ Silsilesi'ne yerleşmiş bir Yörük cemaatidir.⁴

Yörükler Anadolu ve Rumeli'de bazen İçel Yörükleri, Kastamonu Yörükleri, Teke Yörükleri örneklerinde olduğu buldukları sancak veya kazanın ismiyle anılırken bazen de yaptıkları esas işlerine atfen darıcı, yüncü gibi isimlerle anılmıştır (Gündüz, 2005: 22-23). Ancak Uluyörükler, Atçekenler ve Karacakoyunlular gibi buldukları yer ya da esas işlerinden dolayı isimlendirilmeyen bazı Yörük grupları da vardı. Bu

³ Armağan, Latif (1999). "Osmanlı Devleti'nde Konar-Göçerler", Osmanlı Ansiklopedisi, C.IV, 142-150. / Demir, Alpaslan (2017). "Osmanlı Devleti'nde Yörükler ile Yerleşiklerin Kavgası: Kayıp Köyler Meselesi" Akademik Bakış Dergisi C.XI, S.21: 15-31. / Emecan, Ferudun (1999), " Osmanlılarda Yerleşik Hayat, Şehirliler ve Köylüler", Osmanlı Ansiklopedisi, C.IV: 91-97. / Gündüz, Tufan (2015). Anadolu'da Türk Aşiretleri, İstanbul: Yeditepe Yayınları. / Halaçoğlu, Yusuf (2010). Osmanlı Kimliği ve Aşiretler, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı. / Orhonlu, Cengiz (1987). Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı, İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Limited Şirketi. / Saydam, Abdullah (1993b). "Orta Anadolu'daki Aşiretlerin İskânı (1839-1853)". Doğumunun 50. ve Hizmetinin 10. Yılında Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan. Samsun. 227-256. / Türkay, Cevdet (2012). Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak ve Aşiretler. İstanbul: İşaret Yayınları. / Yiğit, İlker (2018). "Konar Göçer Bir Topluluğun Son Durağı Antalya: Köselere Cemaati Örneği (XIX. Yüzyıl-Günümüz)". Antalya Kitabı-1, Ed. Bedia Koçakoğlu vd. Antalya: Büyükşehir Belediyesi Yayını. 1026-1049. / İnbaşı, Mehmet (2000). Rumeli Yörükleri (1544-1675), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları. / Lindner, R. Paul (2000). Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar, Ankara: İmge Kitabevi. / Gülten, Sadullah (2017). XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda Moğol Bakiyeleri: Çungarlar. History Studies, Volume 9, Issue 4 (53-61). Gülten, Sadullah (2015). Bozok Türkmenleri, İstanbul: Pervane Yayınları. Ak, Mehmet (2015). Teke Yörükleri (1800-1900). Ankara: TTK.

⁴ Gökçeli kabilesinin kışlak/köyleri Köseeyüb, Yassıkışla, Gökçeli, Göynücek, Sığırcayı, Çoran ve Karayakup idi (BOA.NFS.d.2283: 462b- 509a).

çalışmanın konusu olan Gökçeli cemaati de bu gruplardan Uluyörükler diye bilinen gruba dahildir. Sivas, Tokat, Amasya ve Kırşehir yörelerinde yaşayan Uluyörükler⁵ Yüzde Pâre, Orta Pâre⁶

⁵ XV ve XVI. yüzyılda Anadolu'daki en büyük konar-göçer teşekküllerinden biri olan Ulu Yörükler, Anadolu'da farklı sancak ve kazalara dağılmış halde yaşamaktaydı. Nitekim Ulu Yörük'ün bazı parçalarına Antalya ve Ankara çevrelerinde rastlansa da ana kütlesi Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Yozgat ve Kırşehir bölgelerinde bulunmaktaydı. Uluyörüklerin XVI. Yüzyıldaki tarihi, kışlakları, idari ve sosyo-ekonomik durumları ile ilgili olarak bir tez çalışması yapmıştır. Uluyörüklerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Şahbaz, Davut (2018). XVI. Yüzyılda Ulu Yörük Teşekkülleri (Etrak-ı Büzürk). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Şahbaz'a göre "...Ulu Yörük veya daha eski ve asıl adlandırılmayla Etrak-ı Büzürk, Köseadağ Savaşı sonucunda Anadolu Selçuklularını hâkimiyetleri altına alan Moğol/İlhanlı döneminin bir yadigârıdır. Muhtemelen Sivas, Tokat, Amasya gibi Selçuklu Devleti'nin önemli merkezlerinde idareyi ele geçiren veya istediklerini idareye geçiren Moğollar, kendileriyle birlikte Anadolu'ya gelen Türk ve Tatar konar-göçer gruplarını askeri güç olarak kullandıkları gibi, sözü edilen coğrafyanın belirli bölgelerini onlara yurtluk olarak vermişlerdi. Bu konar-göçerler zaman içerisinde farklı siyasi oluşumların içerisinde yer alıp rol oynadılar. Özellikle İlhanlı hâkimiyetinin sona erdiği zamanlarda, Karamanoğulları, Eretna ve Kadı Burhaneddin devletleri, Kara ve Ak Koyunlu Türkmenlerinin siyasi tarihlerinde yer aldılar. Yıldırım Bayezit zamanında ise Osmanlıların bölgeyi ele geçirip burayı Eyalet-i Rum adıyla bir beylerbeyliğine dönüştürmelerinden itibaren ise Osmanlı idari sisteminin parçası oldular. Eski siyasi güçlerini ve önemlerini kaybettikleri için daha çok içtimai ve iktisadi saiklerle bir idari ünite içerisinde yer aldılar. Bu nedenle siyasi geçmişlerini hatırlatan Etrak-ı Büzürk yerine göçerliklerine vurgu yapan Ulu Yörük adıyla daha çok anıldılar. (Şahbaz, 2018: 320-321)." Erhan Afyoncu, 1574 yılında 590 Ulu Yörük cemaati bulunduğunu, bu cemaatlere ait 20.137 hâne ve 18.019 mücerred nüfusun olduğunu belirtmektedir (Afyoncu 2000: 1-7).

⁶ Zile yöresinde 1831 yılında yapılan nüfus sayımında Orta Pareye -kaza- tabi bölükler- kabileler- şunlardır: **Akkuzulu kabilesi** (Almın?(المن) ile birlikte Sarayköy, Ağca Keçili, Küplüce, Koyunculu, Sarıkaya, Fakih Dağı, Kurd Ağılı, Kethüdalı, Arpaç, Hacı, İshaklı, Sıraç, Savcı, Karayük, Kirampa, Bazlambaç), **Çepni kabilesi** (Kızılca Kışla, Çandır, Hacı İlyas, Eğilcen?, Eskiköy, Dere Çiftlik, Baydığın), **Gökçeli kabilesi** (Köseeyüb, Yassıkışla, Gökçeli, Göynücek, Sığırcayı, Çoran, Karayakup), **Emir Said kabilesi** (Kargı, Ballı Kaya) (BOA.NFS.d.2283: 462b- 509a). Başlangıçta Zile yörüklerinden bir bölümünün idaresi için kurulmuş merkezi Zile olan müstakil bir kaza iken Tanzimat sonrası 1853 yılında lağvedilmiş, adı geçen kazaya bağlı yörükler idari, adli ve mali yönlerden sınırları içinde kaldıkları kazalara bağlanmıştır (BOA. A.}MKT.UM.132/87).

ve Şark Pâre diye üç kola ayrılır. Bu kümeleri teşkil eden oymaklar da bölük adını taşır. Bu bölüklerin hepsi XVI. yüzyılın başlarında kışlaklarında çiftçilik yapmaktaydı. Uluyörük'ü meydana getiren bölükler İlbeyli, Çepni, Ak Salur, Akkuzulu, Gerampa, Gökçeli, Şerefeddinli, Çungar⁷ (ca'ungar=sol kol), Çavurcu, Ustacalı (Ustacılı), Dodurga, Turgutlu, Akçakoyunlu, Karakeçili, İnallı, Özlü, Alibeyli, Kuzugüllü, Karafakihli, Kırıklı, Bollu, Çaponlu, Tatlu ve Kulağuzlu'dur (Sümer, 2013: 570-71). Kendi aralarında il ya da ulus adı altında gruplandırılan ve yukarıdan aşağıya doğru pare, bölük şeklinde bölümlere ayrılan bu yörükler, XIX. yüzyıl Osmanlı nüfus sayımlarında kayıt altına alınırken ait oldukları pareler kaza, bölükler ise kabile şeklinde kaydedilmiştir⁸. Bu kayıtlardan Uluyörükler'in her üç koluna da kaza statüsü verilerek idare edildiği anlaşılmaktadır. Gökçeli cemaatinin mensup olduğu Orta-Pare kazası da bunlardan birisi olup kaza kadısı kazaya bağlı yörüklerin çoğunluğu Zile kazası sınırları içinde yaşadıkları için Zile kaza merkezinde oturmaktaydı.

Uluyörükler'in Orta-Pare kazasına mensup olan Gökçeli Cemaati; Sığırçayı ahalisini hariç tutarsak günümüzde Göynücek ile Mecidözü ilçelerinin sınırını oluşturan, Alaca ilçesinden başlayarak Ortaköy ilçesinden geçen, Ortaköy ilçesinden sonra Çekerek Irmağı'na paralel olarak kuzeye doğru Geldingen Ovası'na kadar uzanan Karadağ silsilesinin doğu ve batı yamaçlarına yerleşmişlerdir. Cemaat mensuplarından günümüzde Mecidözü ilçesine bağlı Köseeyüb köyü sakinleri Karadağ'ın batı yamaçlarına yerleşirken, diğerleri Karadağ'ın doğu yamaçlarında güneyden kuzeye doğru sırasıyla günümüzdeki Damlaçimen, Karayakub, Gökçeli, Göynücek ve Yassıkışla köylerinin bulunduğu yerleri kışlak olarak kullanmışlar, yazları ise Karadağ'ın zirvelerindeki düzlüklerde sürüleriyle yaylaya çıkmışlar, konar-

⁷ "... Cavunkâr" dinilen Moğollar, ... Cavunkâr Türkler arasında "Çunkâr" demekle meşhûr idi (Yasar 2013b: 59). Hüseyin Hüsameddin Yasar'ın verdiği bilgilerden bu yörük grubundan bir kısmının Moğol kökenli olduğu anlaşılıyor.

⁸ Zikredilen kayıt örnekleri için bkz. Gökçeli bölüğü değil Gökçeli kabilesi olarak (BOA.NFS.d.2283: 493a), Çepni bölüğü Çepni kabilesi olarak (BOA.NFS.d.2283: 488b), Akkuzulu bölüğü Akkuzulu kabilesi şeklinde ve Orta Pare de Orta Pare kazası şeklinde kaydedilmiştir (BOA.NFS.d.2283: 462b).

göçer bir hayat sürmüşlerdir. Aynı cemaate mensup olmasına rağmen Sığırçayı ahali (BOA.NFS.d.2283: 499, NFS.d.2510: 15b, ve TMT.d.14514: 67) yukarıda ismi geçen köylerin yerinden oldukça uzak olan Çekerek Irmağı'nın doğusunda ve Buzluk Dağı'nın eteklerinde yerleşmeyi tercih etmiştir. Günümüzde Göynücek ilçesine bağlı bir köy olan Sığırçayı köyü sakinlerinin yaylak olarak Karadağ'ı değil Çekerek Havzası'nın doğu sınırını oluşturan Buzluk Dağı'nı kullandıkları görülmektedir.

Osmanlı resmi kayıtlarında Cemaat-i Gökçeli (TT.d.19: 555), Kabile-i Gökçeli Yörük-an-ı Zile (BOA.NFS.2283: 493), (BOA.NFS.d.2510: 1b) gibi isimlerle anılan cemaatin XIX. yüzyılda Amasya sancağının sınırları içinde yaşamalarına rağmen idari yönden Sivas vilayetine tabi -bağlı cemaatlerinin çoğu Zile kazasında yaşayan- müstakil Orta-Pare kazasına, mali yönden Zile voyvodalığına tabi oldukları (BOA.C.ZB.64/3156), sayımlar esnasında Zile kazasına ait defterlere kaydedildikleri anlaşılmaktadır. Cemaat ile ilgili ulaşabildiğimiz ilk Osmanlı kaynağı 1486 yılına aittir. İlgili kayda göre Gökçeli cemaati *Etrak-i Sivas* ismiyle kaydedilen bir Yörük topluluğunun içinde *Cemaat-i Gökçeli Tabi-i Sivas* şeklinde geçmektedir (BOA.TT.d.19: 555). Bu sayımda cemaatin sakin olduğu herhangi bir köy ismi zikredilmemiştir. 1576 yılında ise cemaatin kışlağı olan yerlerden Gökçeli, Yassıkışla ve Sığırçayı Geldigelen kazasının⁹ köyleri olarak kaydedilmiştir¹⁰. 1695 yılında ise Kabile-i Gökçeli adı

⁹ Kaza-i Geldiklan -Amasya'nın batı taraflarını muhit olup merkezi günümüzde Amasya merkeze bağlı olan Ortaköy'dür. Danişmendliler döneminin başlarında Harezm Türklerinden Afşar kabilesi beylerinden Baygeldi ve aşireti bu nahiyede iskân olunarak Baygeldi Çiftliği manasına gelen Baygeldi Alan denmiş ve önce Geldi Alan ve daha sonra da Geldiklan ismiyle meşhur olmuştur (Yasar, 2013: 163). Kaza ismi bazı çalışmalarda Geldiklan şeklinde okunup aynı şekilde kullanılmasına rağmen (Yasar, 2013: 163, Defter-i Mufassal-ı Liva-i Amasya Cild'ül Evvel, 2015: 33) Alparslan Demir ve Yasin Dönder tarafından yapılan bir çalışmada Geldigelen şeklinde okunmuş ve aynı şekilde kullanılmıştır (Demir ve Dönder, 2017: 164). Yöre halkı arasında da Geldigelen şeklinde kullanıldığından bu çalışmada da Geldigelen ismi kullanılmıştır.

¹⁰ Günümüzde cemaat mensuplarının sakin olduğu Gökçeli, Gökçeli köyünün mezrası Karayakub -günümüzdeki Karayakub köyü-, Sığırçık -günümüzdeki Sığırçayı-, Yassı -günümüzdeki Yassıkışla köyü- (Defter-i Mufassal-ı Liva-i Amasya

altında Karayakub, Çoran-Karacaviran, Göynücek, Kavakalanı, Köseeyüblü, Emir-i Zela Kışlası, Bozbeyi, Koyunculu, Yassıkışla, Gökçeli, Eski Kışla, Kalafatlı, Bayanlu, Harmandalu köylerinin kayıtlı olduğu anlaşılmaktadır (BOA.MAD.d.6112: 18-20). XIX. yüzyıla ait nüfus defterlerinde cemaat mensuplarına ait köylerin sayısının azaldığı görülmektedir. 1831 yılında yapılan sayımda Kabile-i Gökçeli Yörük-anı Zile adı altında Köseeyüb,¹¹ Yassıkışla,¹² Gökçeli,¹³ Sığırcayı,¹⁴ Karayakub,¹⁵ Göynücek,¹⁶ Çoran¹⁷ köyleri kayıtlı iken (BOA.NFS.d.2283: 493-502), 1838 yılında Kabile-i Gökçelü adı altında yine aynı köylerin kaydedildiği ortaya çıkmaktadır (BOA.NFS.d.2510: 1b-20a). İdari ve mali yönden müstakil bir yönetime sahip olan cemaat mensuplarının statüsü Tanzimat sonrası değişmiştir. Tanzimat ile birlikte konar-göçer toplulukların müstakil idarelerine son vermek, kışlaklarını sıradan köyler haline getirerek en yakın kazalara bağlamak, idari, mali ve adli alanlarda konar-göçerlerin müstakil idarelerinden kaynaklanan dağınlığı önlemek, birliktelik sağlamak yönündeki çabaların sonucu olarak 1853 yılında cemaatin bağlı olduğu müstakil kaza -Orta-Pare- lağvedilmiş, cemaat mensupları da idari, adli ve mali yönlerden sınırları içinde kaldıkları kazalara bağlanmıştır (BOA.A.}MKT.UM.132/87). Şimdi XIX. yüzyılın ilk yarısındaki resmi kayıtları dikkate alarak adı geçen köylerde sakin cemaatlerin nüfusu ve ekonomik durumlarını inceleyerek cemaatin genel nüfus ve ekonomik yapısını ortaya koymaya çalışalım.

Cild'ül Evvel, 2015: 449, 502, 551) köylerinin Amasya sancağına tabi Geldigelen kazasına bağlı köyler haline geldiği anlaşılmaktadır. XVII. yüzyılda ismi geçen Göynücek ve Çoran köylerinin burada isimlerinin geçmediğine bakılarak XVI. yüzyılın son çeyreğinde henüz kurulmamış olduğu söylenebilir.

¹¹ Günümüzde Mecidözü ilçesine bağlı Köseeyüp köyü.

¹² Günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Yassıkışla köyü.

¹³ Günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Gökçeli köyü

¹⁴ Günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Sığırcayı köyü.

¹⁵ Günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Karayakub köyü

¹⁶ Günümüzde Göynücek ilçe merkezi olan yerleşim birimi

¹⁷ Günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Damlaçimen köyü

XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Gökçeli Cemaatinin Nüfusu

Osmanlı Devleti'nde 1831 ve sonraki yıllarda ülke genelinde yapılan nüfus sayımlarında yerleşik Müslüman ve gayrimüslimlerin sayımına paralel olarak konar-göçer unsurlar da sayılmıştır. Bu bağlamda her ne kadar kışlaklarına yerleşmiş ve ziraat yapmakta olsalar da yaylakları ve kışlakları arasında konar-göçer yaşam tarzını devam ettiren Gökçeli cemaati ve onun bağlı olduğu -merkezi Zile olan- müstakil Orta-Pare kazasına tabi diğer konar-göçerlerde sayılmıştır. Cemaat mensuplarının sayımına ait 1831 yılına ait 2283, 1838 yılına ait 2510 numaralı nüfus defteri ile tarihini tespit edilemeyen 2540 numaralı mufassal nüfus defterinde ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır.

Cemaat mensuplarının sakin olduğu köylerde 1831 ve 1838 yıllarında erkek nüfusun sayımına ait nüfus defterleri, 1844-45 yılında yapılan temettuat¹⁸ sayımına ait temettuat kayıtlarından XIX. yüzyılın ilk yarısında cemaat mensupların erkek nüfusu ve hane sayılarını tespit edebilmekteyiz. Bahsi geçen tarihlerde yapılan nüfus ve temettuat sayımlarındaki veriler tablo haline getirildiğinde karşımıza şu tablo çıkmaktadır.

Tablo-1: Cemaat Mensuplarının XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Yapılan Bazı Sayımlarındaki Hane Sayısı ve Nüfusu¹⁹

Yıl	Çoran		Gökçeli		Göynücek		Karayakub		Sığırçayı		Yassıkışla		Köseeyüb		Toplam Nf.
	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	
1831	-	82	-	28	-	103	-	64	-	38	-	43	-	169	527
1838	31	82	11	28	37	104	21	72	13	35	17	59	60	144	524
1844	40	-	9	-	41	-	19	-	11	-	18	-	67	-	-

¹⁸ Temettuat gelir, fayda, kazanç anlamlarına gelmektedir (Fidan v.d., 1996: 2833). Temettuat ise kazançlar anlamına gelmektedir.

¹⁹Tablo hazırlanırken (BOA.NFS.d.2283: 393-502), (BOA.NFS.d.2510: 1a-20a), (BOA.ML.VRD.TMT.d. 14514) defterler kullanılmıştır.

Tabloya göre cemaat mensuplarının erkek nüfusunun 1831 yılında 527, 1838 yılında 524 olduğu, erkek nüfus kadar kadınların da yaşadığını kabul edersek erkek ve kadın toplam nüfusun 1831 yılında 1.054, 1838 yılında ise 1.048 olduğu söylenebilir. 1838 yılında erkek ve kadınlar birlikte hane başına düşen nüfusun yaklaşık 5,51 olmaktadır. 1575 yılında 167 haneden ibaret olan cemaat mensuplarının (Şahbaz, 2018: 263), 5,51 oranıyla XVI. yüzyıldaki nüfusunu tespit etmeye çalıştığımızda yaklaşık 921 kişi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sayıyı doğru kabul edersek 1575 yılından 1838 yılına kadar 263 yılda cemaat mensuplarının nüfusunun %13,78 oranında arttığı ifade edilebilir. XIX. yüzyılın ilk yarısında hane başı ortalama nüfusun -Çifteler ilçesinde yaşayan- Boynuyoğunlu yörüklerinde²⁰ 4,72, -Zile, Yozgat çevrelerinde yaşayan- Akkuzulu bölüğünde²¹ 6.47, Gülnar yörüklerinde²² 5,53, Gökçeli cemaati ile aynı bölgeyi

²⁰ 1840 yılında yapılan nüfus sayımına göre günümüzde Afyon'un Emirdağ ile Eskişehir'in Çifteler ilçeleri mücavir alan sınırlarında kalan bölgede yaşayan ve Beyköyü, Gedikevi, Kılıçlı ve Kulaklı adındaki 4 köyden oluşan ve Boynuyoğunlu diye bilinen Yörük grubunun toplam erkek nüfusu 924, hane sayısı ise 391 idi (Özel, 2016: 60). Bu veriye göre erkek nüfus kadar kadın nüfusun varlığı dikkate alınırsa toplam nüfus yaklaşık 1.848 kişi olur. Hane başına düşen nüfus ise yaklaşık 4,72 olur.

²¹ 1838 yılında müstakil Orta-Pare kazasına tabi olan Zile kazasına bağlı Kızılkünbed nahiyesi (günümüzdeki Yozgat ili Aydıncık ve Çekerek ilçesi civarı), Kuştaş nahiyesi (günümüzde Zile ilçesinin İğdir köyü ve çevresi), Meşhedabad nahiyesi (Zile ilçesi Boztepe köyü ve çevresi) ve Acacı nahiyesi'ne (Yozgat ili Çekerek ilçesi kırsalı) dağılmış olarak yaşayan Akkuzulu cemaatine mensup konar-göçerlerin kışladığı Küplüce, Koyunculu, Hacı, Uluköy, Kethüdalık, Arpaç, Kuzu Ağılı, Ağca Keçili, Fakih Dağı ve Eylemez köylerinde yapılan erkek nüfus sayımında toplam 248 hanede 803 nüfus olduğu anlaşılmaktadır. Erkek nüfus kadar kadın nüfusun olduğu kabul edilirse toplam nüfusun 1.606 olduğu söylenebilir. Bu rakamlara göre hane başına ortalama 6,47 nüfus düştüğü anlaşılır (BOA.NFS.d.2510: 16b-41a).

²² 1840 yılında günümüzdeki Mersin iline bağlı Gülnar ilçesi sınırları içinde yaşayan yörüklerin sayımına ait defterde 1.398 hanede yaşayan 3.867 erkek yörük nüfus olduğu görülmüştür (Ak, 2013: 7). 3867 erkek nüfus kadar kadın nüfusun varlığı esas alınırca cemaatin genel nüfusunun 7.734, hane başına düşen ortalama nüfusun ise 5,53 olduğu görülür.

yaşam alanı olarak paylaşan Milli aşiretinde²³ -Kürd aşireti- 5,75, Veray kazası genelinde²⁴ 5,66 olduğu görülmektedir. Bu rakamlara göre: Yörük cemaatleri arasında hane başı nüfusun bölgeye ve cemaate göre farklılıklar gösterdiği, Gökçeli cemaatinin

²³ 1838-39 yılında Karadağ ve çevresinde kışlaklarında yaşayan Milli aşireti mensuplarını sayımına ait nüfus defterine göre 429 hanede yaşayan 1.235 erkek nüfus vardı. Erkek nüfus kadar kadın nüfusun varlığı kabul edilirse aşiret mensuplarının genel nüfusunun yaklaşık 2.470 olduğu, hane başına da ortalama 5,75 kişi düştüğü söylenebilir (BOA.NFS.d.2383). Milli aşireti konar-göçer ekrad taifesindedir (Türkey 2012: 109-135). Bu aşiretin 19. yüzyıl ortalarında kışladığı kışlakların çoğu günümüzde Çekerek havzası içinde çoğu Gökçeli cemaati mensupların köyleri çevresinde olmak üzere köy haline gelmiştir. Bu kışlaklar Badan- günümüzde Mecidözü ilçesine bağlı Yeşilova köyü -, Baş Ermeni -günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Başpınar köyü-, Büyük -günümüzde Ortaköy ilçesine bağlı Büyükkışla köyü-, Cevizli -günümüzde Ortaköy ilçesine bağlı Cevizli köyü-, Cilaloğlu -günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Şihoğlu köyü-, Çayan -günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Çayan köyü-, Çulpara-günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Çulpara köyü-, Efkeri-günümüzde Göynücek ilçesine bağlı İkizyaka köyü-, Eymirli/İmirli, Gafarlı-günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Kafarlı köyü-, Gellik/Kellik, Karagözoğlu, Kavakalan-günümüzde Ortaköy ilçesine bağlı Kavakalanı köyü-, Koyuncu-günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Koyuncu köyü-, Kuyucak -günümüzde Ortaköy ilçesine bağlı Yukarıkuyucak köyü, Şarklı -günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Şarklı köyü- idi (BOA.NFS.d.2383).

²⁴ Kazanın ismi Kaza-i Geldiklan -Amasya'nın batı taraflarını muhit olup merkezi günümüzde Amasya merkeze bağlı olan Ortaköy'dür. Danişmendliler döneminin başlarında Harezm Türklerinden Afşar kabilesi beylerinden Baygeldi ve aşireti bu nahiyede iskân olunarak Baygeldi Çiftliği manasına gelen Baygeldi Alan denmiş ve önce Geldi Alan ve daha sonra da Geldiklan ismiyle meşhur olmuştur (Yasar 2013: 163) - Nam-ı diğer Veray (AŞS 31: 120) örneğinde olduğu gibi bazı belgelerde Geldiklan şeklinde de geçmektedir. Halk arasında Geldigelen şeklindeki telaffuz daha yaygındır. Bazen de bölgenin idari sınırlarında değişiklik yapılarak hem Veray hem de Geldigelen aynı anda nahiye haline getirilmiştir (SVS 1287: 66-70). Günümüzdeki ismi Gediksaray'dır. Kazanın kapladığı yaklaşık alan günümüzde merkezi Göynücek köyü olan bir ilçe haline getirilmiştir. Veray ise şu anda Göynücek ilçesine bağlı bir köy statüsündedir. 1840-41 yılında Veray kazası ve köylerinde yapılan nüfus sayımına ait deftere göre kaza merkezinde 487 hanede 1383 erkek nüfusun yaşadığı, erkekler kadar kadı yaşadığı değerlendirilirse kaza merkezinin nüfusunun toplam 2.766 olduğu görülür. Bu rakamlara göre hane başına ortalama 5,6 kişi düştüğü görülür (NFS.d.2249: 1b-80b).

hane başı nüfus bakımından yakın çevresindeki diğer toplumsal kesimler ile yaklaşık oranlara sahip olduğu söylenebilir.

Hane sayısı bakımından ise 1838 yılında toplam 190 hanenin 1844-45 yılında 206'ya çıktığı anlaşılmaktadır. 1831 ve 1838 yılındaki nüfus kayıtlarında sayım yapılırken önce hane sahibinin sülale ismi, sonra fiziki özellikleri, ismi ve baba ismi, yaşı yazılmakta, devamında varsa çocukları, yanında kalan akrabaları ve torunları isimleri ve yaşlarıyla birlikte kaydedilmiştir. 1831 yılında cemaat mensuplarının sakin oldukları köylerdeki sülale isimlerine bakıldığında şu liste karşımıza çıkmaktadır. Çoran köyünde Mürseloğlu, Molla Alioğlu, Allahverdioğlu, Abdurahmanoğlu, Kanlı Ömeroğlu, Abdullahoğlu, Halil Kâhyaoğlu, Kör Ömeroğlu, Cevcet? (جوخت) oğlu, Sarı Çobanoğlu, Yenioğlu, Uzun Alioğlu, Abbasoğlu, Dahlanoğlu, İsmailoğlu, Cocikoğlu, Papaz Cocikoğlu, Öksüzoğlu, Kör Cumaoğlu, Nasuhoğlu, Kulaksızoğlu, Ecdadoğlu, İmamoğlu, Eceloğlu (BOA.NFS.d.2283: 502b-503a). Gökçeli köyünde Dumanoğlu, Kurdoğlu, Aşıkoğlu, Mahmudoğlu, Deli Hüseyinoğlu, Eskici Hüseyinoğlu, Hamzaoğlu, Badıllıoğlu, Abdaloğlu (BOA.NFS.d.2283: 501a). Göynücek köyünde Sınduroğlu, Combaoğlu, Kazakoğlu, Alioğlu, Duru Mehmedoğlu, Kara Ömeroğlu, Kara Yakuboğlu, Güloğlu, Hacıoğlu, Kara Yusufuğlu, Ağcaoğlu, Haşhaşoğlu, Uzunoglu, Emirkaryelioğlu, Deli Ömeroğlu, Ağca Osmanoğlu, Bardakçioğlu, Cidaoğlu, Mollaoğlu, Halil Kâhyaoğlu, Velioglu, Çördük Haliloğlu, Deli Çobanoğlu (BOA.NFS.d.2283: 497a-497b). Karayakub köyünde Hatipoğlu, Genç Mehmedoğlu, Tandiroğlu, Müezzinoğlu, Veli Kahyaoğlu, Mırsak? (مرصق) oğlu, Deli Hüseyinoğlu, Balioğlu, Adabekiroğlu, Fazlıoğlu, Köseoğlu, Şabanoğlu, Kara Bekiroğlu, Kör İmamoğlu, Yetimoğlu (BOA.NFS.d.2283: 500a-501b). Sığırcayı köyünde Deli Ahmedoğlu, Yakuboğlu, Kadıoğlu, Yağcıoğlu, Ömeroğlu, Kara İsmailoğlu, Kara Mahmudoğlu, Patıroğlu, Firuzoğlu, Çataloğlu, Afşaroğlu, Ökçüoğlu. (BOA.NFS.d.2283: 499a-499b). Yassıkışla köyünde Deli Mehmedoğlu, Kör Hüseyinoğlu, Öksüzoğlu, Çaylıoğlu, Malikoğlu, Totunoğlu, Kara Ömeroğlu, Koyunoğlu, Karaçırakoğlu, Sokanoğlu, Tülüoğlu, Karacaoğlu, Kara Osmanoğlu, Bıyıkoglu, Sarı Mustafaoğlu (BOA.NFS.d.2283: 496b-497a). Köseyüb köyünde 1838 yılındaki sülaleler ise Tanburacioğlu, Sarı

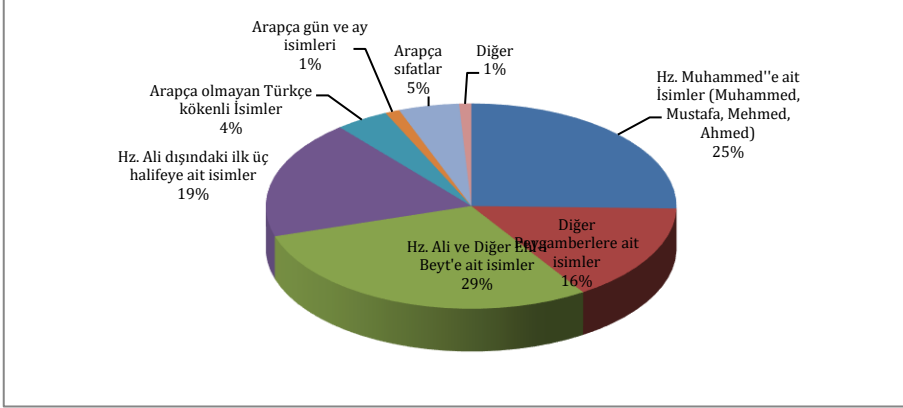
Çobanoğlu, Çötanoğlu, Posluoğlu, Hacı Ahmedoğlu, Çakıroğlu, Karadelioğlu, Eskioğlu, Deli Hacıoğlu, Abdullahoğlu, Koyuncuoğlu, Kürt Hüseyinoğlu, Çobanoğlu, Hacı Abdullahoğlu, Kara Mustafaoğlu, Kabalioğlu, Ahmed Kethüdaoğlu, Üdmecioğlu, Kesteloğlu, Helvacıoğlu, Kabalioğlu, Kılıçoğlu, Hızır Kethüdaoğlu, İmamoğlu, Keklikoğlu, Bektaşoğlu, Köseoğlu, Tatlıoğlu, Kara Veli oğlu, Merdanoğlu, Cibiloğlu, Tiryakioğlu, Gökçeoğlu, Deliorman oğlu, Berberoğlu, Teciroğlu, Abbasoğlu, Kudretoğlu idi (BOA.NFS.d.2283: 11a-13a).

Sülale isimleri genelde Mürseloğlu, Hamza oğlu, Veli oğlu gibi bir aile büyüğünün ismi, bazen Müezzinoğlu, Kethüdaoğlu, Teciroğlu, Berberoğlu, İmamoğlu örneklerinde olduğu gibi aile büyüğünün mesleği, bazen de Sarı Çobanoğlu, Deli Mehmedoğlu, Kör İmamoğlu, Uzunoğlu, Çördük Haliloğlu, Posluoğlu gibi bedensel özü, fiziki ve psikolojik özellikleri esas alınarak tespit edildiği görülmektedir. Bazen de Emirkaryelioğlu gibi sülale mensupların geldiği yerleri işaret edecek şekilde tespit edilmiştir.

1838 yılındaki sayımda kaydedilen 524 erkek cemaat mensubunun kullandığı isimlerinin dağılımına bakıldığında:²⁵ 76 isim ile Ali, 52 isimle Mustafa, 50 isimle Muhammed, 41 isimle Osman, 39 isimle Ömer, 38 isimle Hüseyin, 36 isimle Hasan, 27 isimle Ahmed, 23 isimle İbrahim ve 21 isimle Halil'in ilk on sırayı aldıkları anlaşılmaktadır (BOA.NFS.d.2510: 1b-20a). İsimleri belli başlıklar altında gruplandırmak istediğimizde karşımıza şu grafik çıkmaktadır.

²⁵ Abbas-1, Abdullah-8, Ahmet-27, Ali-76, Bekir-18, Bektaş-1, Cafer-3, Dursun-1, Fazlı-1, Feyzullah-1, Habib-3, Halil-21, Hasan-36, Himmet-3, Hüseyin-38, İbiş-1, İbrahim-23, İsmail-7, Kasım-1, Mahmud-3, Mehmed-4, Memiş-12, Mısırdık-2, Muhammed-50, Murteza, 1, Musa-7, Mustafa-52, Osman-41, Ömer-39, Receb-4, Sadık-1, Salih-2, Satılmış-7, Süleyman-12, Şaban-2, Veli-5, Veliyyüddin-2, Yakub-2, Yusuf-7(BOA.NFS.d.2510: 1b-20a). Bu dönemde kadınlar sayıma tabi olmadığı için kadın isimleri dahil edilmemiştir.

Grafik-1: Gökçeli Cemaatinin Kullandığı İsimlerin Dağılımı²⁶

Grafikteki dağılım incelendiğinde cemaat mensupların dini ve kültürel değerleri hakkında bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür. İsimlerin %96'sının Arapça kökenli olması, Cemaat mensuplarının İslami hassasiyetleriyle birlikte Arapça isimleri tercih ettiklerini göstermektedir. İsimlerin içinde sahabelere, diğer peygamberlere ait isimler de kullanılmasına rağmen Hz. Muhammed'e ve Ehl-i Beyt'e ait isimlerin daha fazla tercih edildiği, Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt mensuplarına çok yüksek düzeyde bir saygı ve sempati beslendiği anlaşılmaktadır. Türkçe kökenden gelen isimlerin pek tercih edilmediği, Arapça isim kullanmanın Müslüman olmanın işareti olarak değerlendirildiği tahmin edilmektedir. Kullanılan isimlerin dağılımı konusunda cemaat mensuplarıyla çevre köylerdeki cemaat mensubu olmayan diğer Müslüman ahali arasında çok yakın benzerlikler bulunmaktadır²⁷. Muhammed, Mehmed, Mustafa başta olmak

²⁶ Grafik hazırlanırken (BOA.NFS.d.2510: 1b-20a)'den yararlanılmıştır.

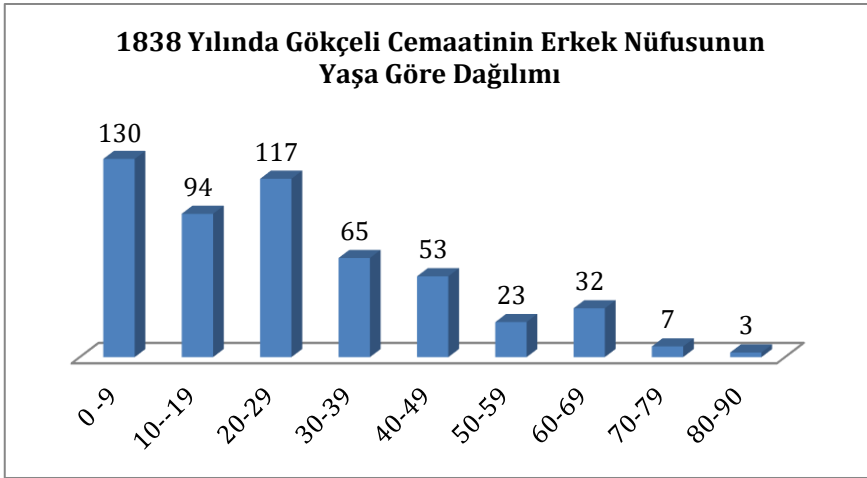
²⁷ Cemaat mensuplarının yaşadığı bölgedeki cemaat mensubu olmayan Veray kazasına bağlı köylerdeki Müslüman ahalinin kullandığı isimlerin dağılımı için bkz. (BOA.NFS.d.2251). Bu köylerde kullanılan isimler ve kullanan kişi sayısı şu şekildedir: Mehmet-131, Osman-109, Ali-104, Hüseyin-96, Ömer-93, Mustafa-91, Ahmed-69, Hasan-94, İbrahim- 64, Halil-59, Bekir-33, İsmail-30, Abdullah-29, Süleyman-25, Yusuf-20, Mahmud-18, Muhsin-18, Veli-16, Musa-12, Salih-11, Satılmış-8, İlyas-5, Abdurahman, Abdülkadir, Abidin, Hızır, Kadir, Murtaza, Receb ve Veysel-4, Cuma, Elvan, Emin, Habib ve Rıdvan-3, Arif, Bektaş, Hamza, İsa ve Sadık-2, Abdülbaki, Abuzer, Halid, Hıdır, Himmet, İdris, Kasım, Memiş, Murad, Resul, Sadullah, Sıddık, Şaban, Şatır ve Zülfiakar-1 (BOA.NFS.d.2251).

üzere peygamberlere, Ehl-i Beyt'e, dört halifeye ait isimlerin çok yaygın kullanılması bu benzerliklerin başında gelmektedir.

Gökçeli Cemaatinde Nüfusun Yaşa Göre Dağılımı

Cemaate ait erkek nüfusun sayıldığı 1838 tarihli nüfus defterindeki 524 kişiye ait kayıtlar dikkate alınarak nüfusun yaşa göre dağılımı incelendiğinde²⁸: Kişilerin yaşlarının genellikle 5, 10, 15, 20 gibi 5'in katları olan rakamlarda yoğunlaştığı, sayım esnasında yaşı sorulanların yaşlarını tam olarak hatırlayamamalı, o zamana kadar düzenli bir kaydın tutulmamış olması gibi nedenlerle genelde tahmini yazıldığı değerlendirilmektedir. Özellikle ileri yaşlarda bu durumun daha belirgin hale geldiği görülmektedir. Erkek nüfusun onar yıllık zaman dilimlerine göre dağılımını grafik haline getirdiğimizde aşağıdaki şekil karşımıza çıkmaktadır.

Grafik-2: 1838 Yılındaki Nüfus Sayımına Göre Gökçeli Cemaatinin Erkek Nüfusunun Yaşa Göre Dağılımı²⁹

²⁸ 0-1: 4, 1: 18, 2: 9, 3: 23, 4: 17, 5: 24, 6: 9, 7: 9, 8: 12, 9: 5, 10: 14, 11: 8, 12: 21, 13: 6, 14: 4, 15: 20, 16: 3, 17: 7, 18: 10, 19: 1, 20: 34, 21: 1, 22: 30, 23: 3, 24: 2, 25: 35, 27: 7, 28: 5, 30: 27, 32: 6, 35: 30, 38: 2, 39: 1, 40: 23, 42:1, 43: 2, 45: 24, 46: 1, 47: 1, 50: 14, 55: 9, 60: 25, 65: 6, 67: 1, 70: 4, 75: 3, 80: 2, 90:1.(BOA.NFS.d.2510: 1b-20a)

²⁹ Grafik hazırlanırken (BOA.NFS.d.2510: 1b-20a)'den yararlanılmıştır.

Grafik incelendiğinde 0-9 yaş aralığında 130 kişi varken 10-19 yaş aralığında bu sayının 94'e düşmesi çocuk yaşlarda ölüm vakalarının fazlalığını olarak değerlendirilebilir. Grafikte dikkat çeken bir diğer önemli husus da yaş aralıkları ilerledikçe nüfus sayısının azalmasıdır. Bu veriye bakılarak 30'lu yaşlardan başlayarak ölümlerin yoğunlaştığı, yaşlılıktan dolayı meydana gelen ölümlerin 60-69 yaş aralığında daha da ivme kazandığı söylenebilir. 70 ve üzeri erkek nüfusun azlığına bakılırsa cemaat mensuplarının nadiren 70 ve üzeri yaşlara ulaştıkları genelde 70 yaş öncesi yaşamlarını yitirdikleri ifade edilebilir.

Gökçeli Cemaatinin Ekonomik Durumu

1844-45 yılında ülke genelinde yapılan emlak ve temettuat sayımları esnasında Gökçeli ve bağlı olduğu Orta-Pare kazasına tabi diğer yörük cemaatlerinin de emlak ve temettuatlarının sayımı yapılmıştır. Bu kayıtları ihtiva eden 14514 numaralı temettuat defteri³⁰ 1844-45 yılında cemaate mensup olanların sakin oldukları köyler, hane sayıları, mülkleri, hayvanları, kazançları toplamı, ödeyecekleri vergiler ayrıntılı şekilde kaydedilmişlerdir. Fakat genelde temettuat sayımlarında hatta bazı nüfus defterlerinde hane sahiplerinin meslekleri belirtilmesine rağmen³¹ cemaate ait olup tespit ettiğimiz nüfus ve temettuat defterlerinde hane sahiplerinin meslekleri yazılmamıştır. Ancak hanelerin mesleki istatistikleri ile ilgili bir

³⁰ Tanzimat Dönemi (1839-1876) Osmanlı sosyo-ekonomik ve demografik çalışmaları için çok önemli veriler ihtiva eden bu defterler 1840-1845 yılları arasında yapılan temettuat sayım sonuçlarının kaydedilmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu defterlerden Osmanlı arşivinde 17.745 adet bulunmaktadır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi: 248).

³¹ Hane reislerinin mesleklerinin yazılı olduğu temettuat defterleri için bkz. Merzifon kazasına ait BOA.ML.VRD.TMT.d.14177, 14182, 14174, 14194, 14156, 14169, 14197, 14158,14163, 14168, 14152, 14155,14151, 14183, 14170, 14198, 14165, 14153, 14181, 14189, 14154, 12938, 14176, 14180, 14160, 14197, 14173, 14171, 14164, 12929, 14196, 14161, 14186, 14188, 14190, 12931, 13010, 14167, 14192, 14193, 12925, 12936, 14178, 14191, 14185, 12996, 14195, 14172, 14187, 14184, 14162. Bolu sancak merkezine ait BOA.ML.VRD.TMT.d.3208, 3094. Hane reislerinin mesleklerinin yazılı olduğu nüfus defterleri için bkz. Merzifon kazasına ait BOA.NFS.d.2241, 2243, Veray kazasına ait BOA.NFS.d.2249.

çıkarmada bulunmamıza imkân vermese de 1844-45 yılına ait cemaat mensuplarının sakin olduğu köylerde yapılan emlak ve temettuat kayıtlarında cemaat mensuplarının ekonomik durumları ile ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşmak mümkündür. Çoran, Karayakub, Gökçeli, Göynücek, Yassıkışla, Sığırçayı ve Köseyüb köylerindeki toplam 206 haneden 159'unun -yaklaşık % 77- aşar vergisi yükümlüsü olduğu, sadece 47 hanenin -yaklaşık % 23- aşar vergisi ödemediği görülmektedir (BOA.ML.VRD.TMT.d.14514: 26-89). Yine aynı kayıtlar incelendiğinde zirai faaliyetin yanında hayvancılığın da devam ettirildiği, hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvanların beslendiği, zirai faaliyet yapıyor diye hayvancılığın ihmal edilmediği anlaşılmaktadır. Cemaat mensuplarının sakin olduğu yukarıda adı geçen köylerdeki kayıtlar derlenerek tablo haline getirildiğinde aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo-2: 1844-45 Yılında Yapılan Arazi, Hayvan ve Temettuat Sayımına Göre Cemaat Mensuplarının Arazisi ve Üretilen Ürün Miktarı, Hayvan Cinsi ve sayısı³²

Cemaat Mensuplarının Sakin Olduğu Köy		Çoran	Gökçeli	Göynücek	Karayakub	Sığırçayı	Yassıkışla	Köseyüb	Toplam
Arazi (Dönüm)	Ekili tarla	350	80	530	259	114	286	705	2.324
	Nadas tarla	293	80	484	245	114	226	654	2.096
	Üzüm Bağı	-	7	25	34	3	12	88,5	169,5
Elde Ed. Ür. Mik. (Kile)	Buğday	186,5	36	248	73,5	50	170	195	959
	Arpa	196,5	25	112	67,5	23	92	151	667
Hayvan Cinsi ve Adedi	Karasığır ök.	66	24	93	26	23	21	110	363
	Karasığır in.	94	14	76	36	31	34	90	386
	Buzağı	41	9	40	19	13	20	32	174

³² Tablo hazırlanırken (BOA.ML.VRD.TMT.d.14514) yararlanılmıştır.

	Tosun	16	3	20	9	6	13	22	73
	Camuz öküzü	14	4	46	15	6	19	34	138
	Camuz ineği	9	4	23	19	6	22	6	89
	Balak	10	3	9	3	5	12	1	41
	Koyun	-	-	46	45	10	3	412	516
	Kuzu	-	-	36	18	8	4	322	388
	Keçi	327	5	309	335	185	128	250	1.539
	Oğlak	187	5	230	185	118	81	191	997
	Merkeb	18	10	34	15	11	1	65	154
	Kısrak	1	-	-	-	-	-	5	6
	Tay	-	-	-	-	-	-	1	1
Arı Kov.		-	-	-	-	-	-	5	5
Değirmen		-	-	-	1	-	1	1	3

Tabloda verilen 206 haneye ait kayıtlar incelendiğinde; Yörük topluluğu olarak bildiğimiz cemaat mensuplarının kışlaklarında yerleşerek tam bir ziraatçi toplumu haline geldiği, ancak geleneksel ekonomik etkinliği olan hayvancılığı da ihmal etmedikleri görülmektedir. Üzüm bağlarını hariç tutarsak 206 hanenin 4.420 dönüm arazi üzerinde zirai faaliyette bulunduğu, hane başına ortalama 21,5 dönüm arazi düşmektedir. Arazi miktarı haneler arasında eşit olmasa da belli aileler arasında da toplanmadığı genelde haneler arasında dağıldığı anlaşılmaktadır. Ürün çeşidi olarak genelde tahıl –arpa, buğday- üretildiği, 1844-45 yılında 206 hanenin hane başına ortalama 4,65 kile buğday, 3,23 kile arpa olmak üzere toplam 959 kile buğday, 667 kile arpa üretimi gerçekleştirdiği ortaya çıkmaktadır. Tahıl yanında diğer dikkat çeken zirai faaliyette üzüm üretimidir. Adı geçen köylerde 169,5 dönüm üzüm bağı olduğu dikkate alınırsa hane başına yaklaşık 0,82 dönüm bağ düşmektedir. Köseeyüb’de 65, Karayakub ve Göynücek’te 17, Yassıkışla’da 11, Gökçeli’de 6 ve Sığırcayı köyünde 2 olmak üzere toplam 118 hanenin yani toplam hanelerin %58’inden fazlasının üzüm bağı olduğu hesaba katılırsa üzüm üretiminin cemaat mensupları arasındaki yaygınlığı ve

ekonomik değeri daha iyi anlaşılır. Burada Çoran köyünde hiç bağ kaydına rastlanmaması, köyün bu konuda diğer köylerden ayrışması dikkat çekicidir.

Gökçeli cemaati mensupları arasında hane başına 11,28 ekili arazi ve 0,82 dönüm bağ düştüğü bu dönemde Gülnar yörüklerinde hane başına 2,14 dönüm ekili arazi, 0,17 dönüm bağ varken (Ak, 2013: 13), Veray kazası genelinde hane başına 15,23 dönüm ekili arazi, 1,063 dönüm bağ olduğu görülmektedir.³³ Bu veriye göre Gökçeli cemaatinin hane başına sahip olduğu ortalama ekili arazi ve bağ miktarının farklı bölgede yaşayan ancak kendisi ile aynı konar-göçer yaşam tarzını sürdüren Gülnar yörüklerinden daha fazla, Veray kazasının yerleşik yaşam süren köylülerinden daha az olduğu ortaya çıkmaktadır. İki yörük cemaati arasındaki farklılığın değişik özellikleri olan coğrafyalarda yaşamalarından, Gökçeli cemaati ile yerleşik köylüler arasındaki farkın da konar-göçer yörüklerin yaşam tarzlarından dolayı hayvancılığa daha fazla ağırlık vermeleri, yerleşiklerin ise tarımı ön planda tutmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

58

Cemaat mensupları arasında ekonomik etkinlik anlamında hayvancılığın önemli bir yeri olduğu değerlendirilmektedir. Hem yaylaklarda beslenmesi kolay olan küçükbaş hayvan, hem de yayla ve yüksek yerler dışında rakımı daha düşük, bol su ve bataklık alanları seven camuz -manda- ve sığır cinsi büyükbaş hayvanların beslenmesi cemaat mensuplarının sakin oldukları mekânlara çok iyi adapte olduklarını, coğrafi imkânlarını en iyi şekilde kullandıklarını göstermektedir. Bir yandan kışlaktaki tarım alanları zirai faaliyetler için kullanırken, diğer yandan köylerin yaylağı olan rakımı yüksek yerleri küçükbaş hayvancılık, köylere yakın olan rakımı düşük, Çekerek Irmağı kenarındaki sulu, bataklık kesimleri de camuz ve karasığır gibi büyükbaş hayvan

³³ Veray, Abut Tekkesi, Ağıl Tekkesi, Aştakul, Cender, Çay, Deli Hasan, Karakaya, Karaşar, Kervansaray-ı Sagır, Kervansaray-ı Kebir, Kızıoğlu, Kozluca, Orta, Penbeli, Şerefder, Şeyhler ve Terzi köylerine ait 14884, 14886, 18879, 14891, 14888, 14880, 14874, 14882, 14890, 14885, 14889, 14881, 14883, 14878, 14876, 14887, 14877, 14875 numaralı defterlerdeki bilgiler taranarak hazırlanmıştır. Bu defterlerde toplam 353 haneye ait, veriler dikkate alınmıştır.

yetiştirmek için kullandıkları ortaya çıkmaktadır. Yedi köyde 996'sı karasığır, 268'i camuz cinsi olmak üzere toplam 1.264 büyükbaş hayvan varlığının olduğu, hane başına ortalama 6,13 büyükbaş hayvan düştüğü tespit edilmektedir. Aynı köylerde 904'ü koyun cinsi, 2.536'sı keçi cinsi olmak üzere toplam 3.440 küçükbaş hayvan beslendiği, hane başına ortalama 16,69 küçükbaş hayvan düştüğü anlaşılmaktadır. Küçükbaş hayvan üretiminde koyunlara oranla dağlık, sarp arazide hareket kabiliyeti yüksek, yaylak hayatına daha uyumlu, keçi cinsi hayvanların daha çok tercih edildiği görülmektedir. Zaten hayvancılığın ana unsurunun keçi olması yörüklerin bilinen genel bir özelliğidir (Bulduk, 2016: 365). Bu tercih cemaat sakinleri arasında geleneksel yaylak-kışlak arasında geçen konar-göçer yaşam tarzının etkisinin hala canlı olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan köyler içerisinde Çoran köyünün bağıcılıkta olduğu gibi küçükbaş hayvan tercihi de diğer köylerden ayrışması dikkat çekicidir.³⁴

Cemaat sakinleri arasında yük ve yolcu naklinde kullanılan hayvanlar arasında genelde merkeb tercih edilmiş, merkebin yanında sayıları 7 gibi az olmakla birlikte atlar da kullanılmıştır.

³⁴ İlgili defterde köy halkı Gökçeli kabilesi mensupları olarak sayılmışsa da kâtibin köye ait kaydın hemen başlangıcında düşmüş olduğu " *Derun-u defterde işaret olunan esamilerden başka karye-i mezkûrede Gökçeli kabilesinden kimesne yoğ ise de kabile-i mezkûre ihtiyar-ı, Gökçeli devülüz deyü dava ve ehli karye-i Gökçeli kabilesinden olmadıklarını iddia etmişler ise de şimdilik fevt ve tevellüd edeceklerin kabile-i mezkûre ihtiyarına haber vereceklerine iş bu mahalle kayd olundu* (BOA.NFS.d.2283: 502b)" kayıt, köy ihtiyarlarının ağızından köy halkının Gökçeli kabilesine mensup olmadıklarını göstermesi bakımından ilginçtir. Faruk Sümer'e göre Moğollar ya da Tatarlar Türklerde olduğu gibi sağ-sol olmak üzere ikiye ayrılarak teşkilatlanmışlardı. Sağ kol Barungarlar, sol ise Çaungarlardı. Sol kolu oluşturanlar Amasya, Tokat, Sivas, Çorum civarında hatta Kırşehir, Ankara ve Eskişehir'e uzanan geniş bir bölgede yaşamaktaydı. Kadı Burhaneddin Devleti döneminde Ulu, Selamet ve Gözler Beylerin idarelerinde yaşamaktaydı. Ulu yörüklerin önemli bir kısmının bunların kalıntısı olduğu düşünülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Sümer, 1970: 116). Ulu yörükler içinde Çungar adıyla bir bölüğün bulunması, köy isminin -Çoran ismiyle- Çunkar ile en azından ses benzerliğine sahip olması köy halkının genelinin Moğol kökenli olup Ulu yörükler içinde ve Amasya çevresinde de yaşayan Tatarlara dayandığı düşünülebilir.

206 haneden 154 adet merkeb olması, köylerin hepsinde merkeb beslenmesi, merkeblerin köylerde yaşayan insanların hayatında önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Arıcılığın cemaat mensupları arasında pek gelişmediği, sadece Köseeyüb köyünde bir hane tarafından yapıldığı ve o hanenin de sadece 5 kovani olduğu tespit edilmiştir.

Aynı dönemde Gülnar yörüklerinde hane başına ortalama 2,29 büyükbaş, 46,82 küçükbaş, 0,85 yük ve binek hayvanı varken (Ak, 2013: 13), Veray kazası genelinde 5,7 büyükbaş, 14,5 küçükbaş, 0,22 yük ve binek hayvanı olduğu görülmektedir.³⁵ Gökçeli cemaatinin hane başına düşen ortalama hayvan sayılarını Gülnar yörükleri ile karşılaştırıldığında; büyükbaş hayvan sayısı daha fazla olan Gökçeli cemaatinin küçükbaş ve yük hayvanı sayısında geride olduğu, özellikle farkın küçükbaş hayvan sayısında 16,69'a karşılık 46,82 gibi çok yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu farkın nedeni; Gülnar yörüklerinin yaşadığı Toroslarda büyük baş hayvancılık yapmanın zorluğu, küçükbaş hayvancılığa daha elverişli olması, kapladığı alanın genişliği nedeniyle kalabalık sürülerin barınmasına imkan vermesi, Gökçeli cemaatinin kışlaklarının içinde yer aldığı Çekerek havzasının büyükbaş hayvancılığa elverişli olması, yaylakları olan Karadağ'ı Milli, Kavilli ve Şeyh Bezenli gibi kalabalık Kürt aşiretleriyle paylaşmak zorunda kalmaları, kapladığı alan itibariyle Karadağ'ın çok kalabalık sürülerin barınması için yeterli olmaması şeklinde açıklanabilir. Gökçeli cemaatinin hane başına ortalama hayvan sayısı, yerleşik yaşam tarzını devam ettiren Veray kazası köyleriyle kıyaslandığında cemaat mensuplarının hayvan sayılarının daha fazla, fakat birbirine yakın rakamlar olduğu görülmektedir.

Cemaat mensuplarının sakin olduğu köylerde 3 adet un değirmenine rastlanmıştır. Bunların Karayakub, Yassıkışla ve

³⁵ Veray, Abut Tekkesi, Ağıl Tekkesi, Aştakul, Cender, Çay, Deli Hasan, Karakaya, Karaşar, Kervansaray-ı Sagir, Kervansaray-ı Kebir, Kızıoğlu, Kozluca, Orta, Penbeli, Şerefder, Şeyhler ve Terzi köylerine ait 14884, 14886, 18879, 14891, 14888, 14880, 14874, 14882, 14890, 14885, 14889, 14881, 14883, 14878, 14876, 14887, 14877, 14875 numaralı defterlerdeki bilgiler taranarak hazırlanmıştır. Bu defterlerde toplam 353 haneye ait, veriler dikkate alınmıştır.

Köseeyüb köylerinde olduğu, cemaat mensupları yanında köy çevresinde diğer köylerde sakin insanların da un ihtiyacını karşılamakta kullanıldığı değerlendirilmektedir. Bu değirmenler cemaat mensuplarının bölgeyi kalıcı yerleşim alanı olarak benimsediklerini gösteren işaretler olarak değerlendirilebilir

Cemaat mensuplarının yıllık kazanç miktarı ve vergilendirme yöntemlerine bakıldığında; 1838 yılındaki kayıtlara göre ahalinin kışlak ve yaylaklardan elde ettikleri kazançlarının Karayakub köyü hariç Malikâne-Divani³⁶ sistemi ile vergilendirildiği

³⁶ Osmanlılarda bir tür toprak ve vergilendirme sisteminin adı. Malik olarak anlamındaki malikâne ile hükümet dairesine ait anlamındaki divaniden oluşan bu tabir biri özel, diğeri devlete ait iki ayrı unsuru ifade etmek üzere kullanılmıştır. Terim olarak bir vergilendirme sistemini tanımlar. Osmanlı belgelerinde "iki başlı" yahut "iki baştan" ve "tasarruf" olarak anılan malikâne -divani sistemi içinde yer alan mali birimlerde vergi gelirleri iki farklı bölüme ayrılır. Bir bölümü malikâne hissesi adıyla özel şahıs veya vakıflara, diğeri bölümü divani hissesi olarak devlete aittir. Malikâne -divani sistemine sektör olarak sadece kırsal kesimde yer alan köy ve mezralarda rastlanmakta, şehir ve kasabalardaki vergi birimlerinde öşür söz konusu olduğu hallerde dahi hemen hiç görülmemektedir. Sistemin başlıca uygulama alanı coğrafi olarak Anadolu'nun belli bazı sancaklarıyla sınırlı kalmıştır. Bu sancaklar Çorum, Amasya, Tokat, Sivas, Konya, Karaman, Kayseri, Malatya, Diyarbakır ile Halep'in kuzey bölgesinden ibarettir. Bu sancakların dışında Anadolu'da doğuya doğru gidildikçe azalmakta, batı bölgeleriyle Rumeli yakasında ve adalarda ise hiç rastlanmamaktadır (Genç, 2003: 518). Osmanlı Devleti'nde bazı eyaletlerde toprakların bir kısım ümera sınıfına temlik edildiği bilinmektedir. Fakat bu mülkiyet mutlak olmayıp diğeri topraklarda olduğu gibi bu topraklardan da öşür ve haraç gibi vergiler devlet tarafından alınmaktaydı. Bahsi geçen mülkiyet sadece toprağı işleyen kişilerden *öşr-i malikâne* denilen toprak kirasının alınmasından ibarettir. Bu toprakların mülk olarak verildiği kişiler toprakları kendileri işlemeyip üzerinde çiftçilik yapan kişilere kiraladıklarından toprağı işleyenler devletin temsilcisi olan zaim veya sipahiye araziden ödenmesi gereken öşür ve haraç gibi vergileri *Divani* adı altında ödedikten sonra ayrıca mülk sahibine de *öşr-i malikâne* adıyla ikinci bir vergiyi toprak kirası olarak öderdi. Yani *Malikâne-Divani* adı verilen iki baştan tasarruf sistemi uygulanmıştır. Öşr-i malikâne değirmen vergilerinin yarısı, hububat, bağ, bahçe ve bostan ürünlerinin 1/5'inden ibaret iken Divani vergiler çift -70-80 dönüm araziye işleyen kişiden akınan vergi-, nim -yarım çiftlik miktarı arazisi olandan alınan vergi-, bennak, caba -bekâr olanların ziraat veya başka bir işle meşgul olmaları durumunda ayrıca ödedikleri vergi-, resm-i dönüm -ziraatle uğraşan köylüden işlediği toprağın her bir dönümü için alınan vergi- gibi toprak tasarruf hakkı karşılığı ödenen toprak kiralari, hububat, bağ, bahçe ve bostan

(BOA.NFS.d: 2510: 1b, 3b, 7a, 9b, 11a, 15b,20a), Karayakub köyünün malikânesi³⁷ olmadığı sadece divani vergiler alındığı anlaşılmaktadır.³⁸ 1844-45 yılında tarım, hayvancılık gibi faaliyetlerden köylere göre elde edilen yıllık kazançlarına bakıldığında Çoran 15.310, Karayakub 8195, Gökçeli 2864, Göynücek 18.748, Yassıkışla 9.228, Sığırcayı 4.859 ve Köseyüb köyünün 23.485 kuruş olmak üzere toplam 82.689 kuruş kazancının olduğu görülmektedir. Bu kazançlardan Çoran 1.926, Karayakub 1.080, Gökçeli 530, Göynücek 2.153, Yassıkışla 955, Sığırcayı 854, Köseyüb 2.820 ve hanesini nakledenler 432 kuruş olmak üzere devlete toplam 10.750 kuruş vergi ödemişlerdir (BOA.ML.VRD.TMT.d. 14514: 89). Adı geçen köylerdeki hane başına ortalama kazancın 401,40 kuruş, hane başına devlete ödenen ortalama verginin de 52,18 kuruş olduğu, ülke ekonomisine önemli bir katma değer ürettikleri ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde Gülnar yörüklerinde yıllık kazanç toplamı 803.235, vergi toplamı 111.397,5 kuruş, hane başı ortalama kazanç 579,953, vergi 80,431 kuruş iken (Ak, 2013: 7), Veray kaza genelinde yıllık kazanç 293.049,5, vergi 80.002 kuruş, hane başı ortalama kazanç 830,168, vergi de 226,634 kuruş idi.³⁹ Bu rakamlar üzerinden bir karşılaştırma yapılırsa; Gökçeli cemaatinin ekonomik olarak hem farklı bir bölgede yaşayan

ürünlerinin 1/5'i, değirmen vergilerinin yarısı, adet-i ağnam -koyun vergisi-, bad-ı heva, -ceza, gasp, haciz, kayıt harçları gibi sürekli olmayan tesadüfî vergiler-, resm-i arus -gelir vergisi- gibi vergilerden oluşurdu (Gürbüz, 1993: 139-140).

³⁷ Bir memur, zabıt ya da emektara mülk gibi tasarruf edilmek üzere verilen arazi, çiftlik vs. irad (Şemseddin Sami, 1987: 1260).

³⁸ “*Karye-i mezburenin malikânesi olmayub iki başlı tımarlı olarak Zilevi tımarlı tekaüdlerinden Çebkenlioğlu Mustafa Ağa ve Topçuoğlu İbrahim Ağa ve Köse Ağa'nın oğlu İbrahim Ağa bervech-i tımar tasarruf oldukları* (BOA.NFS.d.2510: 9b).”

³⁹ Veray, Abut Tekkesi, Ağıl Tekkesi, Aştakul, Cender, Çay, Deli Hasan, Karakaya, Karaşar, Kervansaray-ı Sagir, Kervansaray-ı Kebir, Kızıoğlu, Kozluca, Orta, Penbeli, Şerefder, Şeyhler ve Terzi köylerine ait 14884, 14886, 18879, 14891, 14888, 14880, 14874, 14882, 14890, 14885, 14889, 14881, 14883, 14878, 14876, 14887, 14877, 14875 numaralı defterlerdeki bilgiler taranarak hazırlanmıştır. Bu defterlerde toplam 353 haneye ait, veriler dikkate alınmıştır.

Gülner yörüklerinin hem de aynı coğrafyayı paylaştığı Veray ahalisinin gerisinde olduğu görülür. Ancak Gökçeli cemaatinin ekonomik göstergeler bakımından Veray kazasına bağlı köylerin ahalisinden daha çok ayrışırken, farklı bir bölgede yaşayan ancak kendisi gibi konar-göçer yaşam tarzını devam ettiren Gülner yörüklerine daha yakın olduğu ifade edilebilir.

Gökçeli cemaatinin yerleşik yaşam süren çevre köylerden ekonomik gelir olarak geride olması anlaşılabilir. Fakat kendileriyle aynı yaşam tarzını sürdüren Gülner yörüklerinin gerisinde kalmasının nedeni olarak sahip oldukları küçükbaş hayvan sürülerindeki sayı farkı olduğu değerlendirilmektedir. Gökçeli cemaatinin yaşadığı Karadağ Silsilesi Gülner yörüklerinin yaşadığı Toroslar ile kıyaslandığında alan bakımından oldukça mütevazı kalmakta, sayısı çok kalabalık sürüler için yeterli olmamaktadır. Ayrıca Gökçeli cemaati mensupları, Milli, Kavilli ve Şeyh Bezenli gibi kalabalık Kürd aşiretleri⁴⁰ de aynı yerlerde yaşadıkları için bölgeyi onlarla da paylaşmak zorunda idiler. Bu

⁴⁰ XIX. Yüzyıl ortalarında nüfusu ile ilgili değerlendirmeler erkek nüfus sayısı üzerinden yapılmıştır. XIX. Yüzyıl ortalarında kazanın bulunduğu bölgede yaylak kışlak hayatı yaşayan Kavilli, Milli ve Bezenli gibi Müslüman aşiretlere mensup nüfusun varlığı da bilinmektedir. Bunların kışlakları, mensup oldukları aşiret ve oymakları, nüfus ve hane bilgileri için BOA.NFS.d.2268, 2380, 2383, 2384, 2530, 7229 ve 7290 numaralı defterlere bakılabilir. 1838-39 yılına ait bir nüfus defterine göre kazanın sınırları içinde kalan Milli aşiretine bağlı Hasan Bey oymağından Badan kışlağında 53 hanede 150 kişi, Yazıcıoğlu Oymağından Çayan kışlağında 16 hanede 49 kişi, Hasan Usta oymağına mensup Çulpara kışlağında 50 hanede 137 kişi, Kalecikli oymağından Büyük kışlakta 50 hanede 169 kişi, Kavak alanı kışlağında 18 hanede 45 kişi, Yazıcıoğlu oymağından Baş Ermeni kışlağında 19 hanede 52 kişi, Gafarlı kışlağında 19 hanede 68 kişi, Tencirli oymağından 27 hanede 71 kişi, Koyuncu kışlağında 9 hanede 22 kişi, Yazıcıoğlu oymağından Efkeri kışlağında 17 hanede 56 kişi, Şarklı kışlağında 28 hanede 83 kişi, Süleyman Ağa oymağından Cevizli kışlağında 21 hanede 50 kişi bulunmaktaydı (BOA.NFS.d.2383: 1b-43a). Bu gün çoğu Mecidözü ilçesi sınırları içinde kalmış olan Kavilli aşiretinin bulunduğu kışlaklar Ağca Sofu Akpınar, Bekaroğlu, Cırcır, Çık Hasan, Değirmenönü, Dereyazıcı, Durkelek?, Fındıklı, Haydardoğlu, Kabil, Kadı Deresi, Kanlıosman, Keşlik, Kılavuz, Koyunoğlu, Kozluca, Göpsan, Kulaksız, Hasanoğlu, Murca, Mustafa Çelebi, Palabıyık, Soycağ, Şafaklı, Şahioğlu, Yeni idi. Bezenli aşireti ise haymenişin yani konar göçer olarak yazılmıştır. Bunların sayısı 1831 yılında 227 (BOA.NFS.d.2268: 365-367), 1838-39 yılında ise 304 (BOA.NFS.d.2383: 20-27) erkek nüfustan ibaret idi.

nedenle Toroslarda yaşayan Gülnar yörüklerinin sürüleri çok kalabalık olmasına ve gelirlerinin yüksek olmasına rağmen Gökçeli cemaatinin sürüleri daha düşük rakamlarda kalmış, hane başına düşen gelirleri de azalmıştır. Gökçeli cemaatinde hane başına düşen küçükbaş hayvan sayısının 16,69 olmasına karşılık Gülnar yörüklerinde 46,82 gibi üç katına yakın bir değerde olması aynı yaşam tarzına sahip olmasına rağmen farklı bölgelerde yaşayan iki yörük cemaati arasındaki gelir farkını daha iyi açıklamaktadır.

Sonuç

Yedi köyde sakin olarak bulunan Gökçeli cemaatinin XIX. yüzyılın ilk yarısındaki idari, sosyal ve ekonomik durumları ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında:

Cemaat mensuplarının sakin olduğu köyler Amasya sancağının toprağında olmasına rağmen idari ve mali yönden müstakil Orta-Pare kazasına bağlı kalmışlar, bu statülerini 1859 yılına kadar devam ettirmişlerdir. Nüfusu 1575 yılından 1838 yılına kadar % 13,78 oranında artmış ve 1838 yılı itibariyle toplam nüfus yaklaşık 1.018'e ulaşmıştır. Cemaatin genelde çekirdek aile yapısına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Hane başına düşen nüfus bakımından kendisi gibi yörük olan ancak farklı bölgelerde yaşayan cemaatlerden daha çok ayrışırken yakın çevresindeki yerleşik köylüler ve Kürt aşiretleriyle daha yakın oranlara sahip olduğu anlaşılmıştır. Cemaat mensupları arasında kullanılan isimlerin dağılımına bakıldığında Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt'e ait isimleri daha fazla tercih ettikleri, nüfusun yaşa göre dağılımına bakıldığında 70 ve üzeri yaşlardaki insan sayısının az olduğu görülmüştür. Yaşam tarzı olarak Yaylak-kışlak arasında konar-göçer yaşam tarzını devam ettirmişler, buldukları coğrafyaya adapte olarak imkânlarını hem zirai hem de hayvancılık ile ilgili faaliyetlerde kullanmışlardır. Ekonomik anlamda cemaat mensupları tarafından hem tarım hem de hayvancılığın yapıldığı, adı geçen köylerde hane başına ortalama arazinin yakın çevresindeki yerleşik köylerden düşük fakat farklı bölgelerdeki yörük gruplarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Hayvan cinsi olarak daha çok küçükbaş hayvan yetiştirildiği, küçükbaşlar arasında da genellikle keçi cinsi

hayvanların tercih edildiği, yük ve yolcu taşımacılığında daha çok merkeb türü hayvanın kullanıldığı görülmüştür. Cemaat mensuplarının hayvan tercihleri farklı bölgelerdeki yörüklerle paralellik gösterirken, hane başı ortalama kazanç bakımından farklılıkların olduğu belirlenmiştir.

Bir yörük cemaati olan Gökçeli cemaati, XIX. yüzyılın ilk yarısında geleneksel konar-göçer yaşam tarzını muhafaza ederek, yaylak-kışlak arasında yürümeye devam etmiş, ancak bulunduğu coğrafyaya adapte olarak sahiplenmek suretiyle bütün üretim imkânlarından azami ölçüde yararlanmaya çalışmıştır.

Kaynakça

I-Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

A. Defterler

MAD.d. (Maliyeden Müdevver Defterler): 6112

ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezâreti Varidat Temettuat Defterleri):
14514 14874, 14875, 14876, 14877, 14878, 14880, 14881,
14882, 14883, 14884, 14885, 14886, 14887, 14888, 14889,
14890, 14891, 1887

NFS.d. (Nüfus Defterleri): 2241, 2249, 2249, 2251, 2368, 2383,
2510

TT.d. (Tapu Tahrir Defterleri): 19

Yayınlanmış Tahrir Defterleri: *Defter-i Mufassal-ı Liva-i Amasya Cild'ül Evvel* (2015). Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Ankara.

B. Perakende Belgeler

A.}MKT.UM. (Sadaret Umum Vilayet Evrakı): 132/87

C.ZB. (Cevdet Zabtiye): 64/3156

II. Salnameler

Salnâme-i Vilâyet-i Sivas, (H.1287), Sivas Vilâyet Matbaası, Sivas
1287

III. Araştırma Eserler

- Afyoncu, Erhan (2000). "Ulu Yörük (1485-1574)". *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Tarsus. s. 1-7.
- Ak, Mehmet (2013). "19. Yüzyılın İlk Yarısında Gülnar Yörükleri". *OTAM*, S.34, s.1-18.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi* (2010). Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, İstanbul.
- Bulduk, Üçler (2016). "Akkoyunlulardan Koyun Baba'ya: Sosyal Hayat ve Din İlişkisi İçinde Tüklerde Koyun Kültürü". *Nehrin Piri: Koyunbaba Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Çorum, s. 363, 372.
- Çadırcı, Musa (1989) "Türkiye'de Kaza Yönetimi". *Belleten*, C.LIII, S.206, s.237-257
- Demir, Alparslan ve Dönder Yasin (2017). "Amasya Tarihine Işık Tutacak Yeni Bir Şeriyeye Sicili-II". *Uluslara Arası Amasya Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*. C. I. Amasya: Amasya Valiliği ve Amasya Belediyesi.
- Fidan, Ahmet- Kardeş, Nevin- Önen, Salih- Gökdemir, Sevgi-Erkiran, Hanifi- Koç, Hasan ve Başbuğ, Nazmiye (1996). *M.E.B. Örnekleriyle Türkçe Sözlük*. I, II, III ve IV. Cilt. Ankara: TTK Basımevi.
- Genç, Mehmet (2003). "Malikâne-Divani". *İslam Ansiklopedisi* C. XXVII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 518-519.
- Gülten, Sadullah (2009). "Yörük Adına Dair Bazı Düşünceler". *AKEV. Akademi Dergisi*, S. 39, s.1-10.
- Gündüz, Tufan (2005). *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Danismendli Türkmenleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Gündüz, Tufan (2015). *Anadolu'da Türk Aşiretleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Gürbüz, Adnan (1993). *Toprak Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Halaçoğlu, Yusuf (2010). *Osmanlı Kimliği ve Aşiretler*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.

- Özel, Bilal (2016). *Boynuyoğunlular Yörük Türkmenleri*. Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınıdır.
- Sümer, Faruk (1970). "Anadolu'da Moğollar". *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S: 1, s.1-147.
- Sümer, Faruk (2013). "Yörükler". *İslam Ansiklopedisi* C. 33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s.570-573.
- Şahin, İlhan (2006). *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler*. İstanbul: Eren Yayınları.
- Şahbaz, Davut (2018). *XVI. Yüzyılda Ulu Yörük Teşekkülleri (Etrak-ı Büzürk)*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şemseddin Sami (1987). *Kamus-ı Türki*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Türkay, Cevdet (2012). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak ve Aşiretler*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Yasar, Abdizade Hüseyin Hüsameddin (2013). *Amasya Tarihi*. Yay. haz. Mesut Aydın-Güler Aydın. I-II. Cilt. Amasya: Amasya Belediyesi Yayınları.

Ek-1: Çoran, Karayakub, Gökçeli, Göynücek ve Köseyüb kışlak/köylerindeki Gökçeli Cemaati Mensuplarının Yaylalarının Bulunduğu Karadağ Silsilesinin Uydu Görüntüsü.

Kastrati, Jale (2020). "1960'lı Yıllardan Sonra Azerbaycan Nesrinde Konu ve Tema Yönünden Değişimler, İsi Melikzadenin "Ağrı" Hikâyesinin Türkçeye Aktarımı". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. S. 7, s. 69-85.

1960'LI YILLARDAN SONRA AZERBAIJAN NESRİNDE KONU VE TEMA YÖNÜNDEN DEĞİŞİMLER, İSİ MELİKZADENİN "AĞRI" HİKÂYESİNİN TÜRKÇEYE AKTARIMI

THEME AND SUBJECT CHANGES IN AZERBAIJAN PROSE AFTER THE 1960'S,
THE TRANSLATION OF İSİ MELİKZADE'S "AĞRI" STORY INTO TURKISH
LANGUAGE

Dr. Öğr. Üyesi Jale KASTRATİ*
Kastamonu Üniversitesi
jaleindia@hotmail.com

*Seni kurtarırsa, kurtarır birlik,
Çünkü birliktedir fakat dirlik!..
(Hüseyn Cavid)*

Öz

Zengin ve köklü bir mirasa sahip olan Azerbaycan Edebiyatı, Stalin'in yönetime gelmesi ve 1937-1939'lu yıllarda uyguladığı etnik, ideolojik temizleme, baskı ve tehditle özgünlükten yoksun bir edebiyat haline gelmiştir. Bu dönemde edebiyatın şekillenmesi de partinin, yönetimin istekleri doğrultusunda gelişmiştir. Nitekim, Sovyet Azerbaycan Edebiyatı'nın sanat değeri taşıyan eserlere kavuşması, belirtilen tarihten yaklaşık 25-30 yıl sonra, yani Stalin'in ölümünden sonraki 1960'lı yıllara denk gelmektedir. Aslında Stalin zamanında direkt olmasa da yönetime, halkın yozlaştırılmasına karşı gelen muhalif yazarlar eserlerinde millî görüşlerini, mefkûrelerini imge ve sembollerle, satır aralarında

* ORCID: orcid.org/0000-0001-5483-5327

veriyorlardı. 1960'lı yıllardan sonra yetişen genç yazarların eserlerinde Rus yönetimine, Ruslaşmış idari kadrolara, oturmuş idari düzene velhasıl yönetime itirazlarının başladığını görmekteyiz. Bu döneme kadar yazılan eserler, "Sovyet insanını", "Sovyet düzenini" öven, güdümlü eserlerdi. Stalin'in ölümünden sonra sosyal ve siyasi ortamda oluşan yumuşama ve kısmi özgürlükler genç yazarlara toplumun yıllardır kanayan yaralarını direk olmasa da imge ve sembollerle dile getirme, ışıktutma olanağı sağlamıştır. 1960'lı yıllar edebî nesli başlı başına bir ekol olan yeni bir edebî anlayış başlatmıştır. Bu anlayışa bağlı olan yazarlar, toplumcu gerçekçiliğin kalıplarını yıkarak, yeni bir nesir anlayışıyla özgün eserler vererek, Azerbaycan Edebiyatı'nda büyük iz ve zengin miras bıraktılar. Çalışmamızda hikâyesini Türkiye Türkçesine aktardığımız Azerbaycan edebiyatının güçlü kalemlerinden biri olan İsi Melikzade, Sovyet dönemi Azerbaycan edebiyatındaki 1960'lı yıllar nesri edebî ekolü yazarları arasında yerini alır. İsi Melikzade, yeni bir nesir anlayışının temellerini atan ve kendinden sonraki birçok yazar üzerinde etkisi görülen önemli yazarlardan biri olarak Azerbaycan Edebiyatında önemli bir yere sahiptir. İsi Melikzade'nin eserlerinde unutulmuş, arka plana itilmiş sade insanların köy hayatını, bu hayatın zorluklarını, kırsalın bilinen ve bilinmeyen zorluklarını daha önce hiç işlenmemiş şekilde en çarpıcı ifadelerle işlendiğini görmekteyiz. İsi Melikzade'nin "Ağrı" hikâyesi de otobiyografik özellik taşımasının yanı sıra aynı zamanda 1960 sonrası köy hayatını ve sorunlarını en güzel anlatan hikâyelerden biri olma özelliğine sahiptir.

Anahtar Kelimeler: İsi Melikzade, Ağrı hikâyesi, 1960, Azerbaycan Edebiyatı.

Abstract

With the coming of Stalin into the governance, the Azerbaijan literature, with the deep and rich heritage has become a literature devoid of originality between the 1937-1939's with ethnic and ideological cleansing policy. The shaping of literature in this period also developed in line with the demands of the party and the administration. As a matter of fact, the achievement of Soviet Azerbaijani Literature with works of art value coincides approximately 25-30 years after the specified date, that is, the 1960s after Stalin's death. In fact, in Stalin's time, there were also writers with national view who opposed the government and the corruption of the people, although not directly, but between the lines with the help of images and symbols. In the works of the young writers who grew up after the 1960s, we see that objections to the Russian administration, to the Russified

administrative staff, to the established administrative order, in particular, to the administration. The works written up to this period were guided works praising the "Soviet people", "the Soviet order". The softening and partial freedoms that occurred in the social and political environment gave young writers the opportunity to express and shed light on the wounds of the society, though not directly but with images and symbols, after the death of Stalin. The 1960's started a new literary understanding whose literary generation was an *ecole* and school in itself. In this study, we have translate into Turkish language the story of "Ağrı" of İsi Melikzade, who one of the great narrators of the 1960's prose of new *ecole*. İsi Melikzade has an important place in Azerbaijani literature as one of the famous writers who laid the foundations of a new prose understanding and had an impact on many subsequent writers. In the works of İsi Melikzade, we see the ordinary people who have been forgotten and pushed into the background and the village life, the difficulties of this life, the known and unknown difficulties of the countryside are processed with the most striking expressions that have never been processed before. In addition to the autobiographical feature of İsi Melikzade's "Ağrı" story, it also has the feature of being one of the stories that best describes the village life and problems after 1960's.

Keywords: İsi Melikzade, "Ağrı" story, 1960's, Azerbaijan Literature.

1960'lı Yıllar Azerbaycan Edebiyatı

Bolşevik İhtilâli'nin dünya tarihinde önemli etkileri olmuştur. Sosyal, siyasi ve ekonomik alanda bu ihtilalden en çok esaret altında olan Türk halkları etkilenmiştir. Yeni rejime bağlı olarak toplum hayatında radikal değişiklikler meydana gelmiş, yeni bir yaşam üslubu kendini hayatın her alanında göstermeye başlamıştır. Bu süreç, 1920'lerden sonra daha da yoğunluk kazanmıştır ve 1937'de Stalin'in iktidara gelmesiyle sadece Azerbaycan'ın idari şekli değişmekle kalmamış, idari kadroları ve toplum yaşamı da değişmiştir. Bu dönem edebî eserleri toplumcu-gerçekçilik kuramıyla yazılmıştır. Stalin döneminde sanat da edebiyat da mevcut yönetimin parti anlayışına, ideolojisine bağlı olarak partinin sıkı denetimine tabiydi. Toplumu kendi gelenek ve göreneklerinden, inanç sisteminden ve kökünden kopararak rejim güdümlü eserler verme zorunluluğu vardı. Yönetim, Ruslar ve

Azerbaycan'da yaşayan Ermenilerin eline geçmiş, Azerbaycan Türkleri arka plana itilmiş, çoğu bilim adamı, yönetici, gazeteci, öğretmen, yazar, şair de rejim güdümlü eserler vermediği için hayatından olmuştur. 1937-1939'lu yıllarda millî mefkûreli insanların binlercesi *repressiya (siyasî baskı)* adı verilen etnik temizleme kurbanı oldu. Azerbaycan'da da Hüseyin Cavid, Ehmet Cavad (Ahmet Cavad), Mikayıl Müşvük, Tağı Şahbazi ve Y. V. Çemenzemimli gibi önemli yazarlarımızla beraber mülk sahipleri, aydınlar, millî görüşlü siyasiler de *repressiya* kurbanı oldu. Bu dönemde edebiyatın şekillenmesinin de bu ölçüler içinde olduğunu görüyoruz. Sovyet Yazarlar Birliği kurulduktan sonra ilk kongresinde edebiyatın ilkeleri ve nasıl olması gerektiği ile ilgili, toplumsal gerçeklik anlayışı ile ilgili açıklamalar yapılmıştı. Stalin'in danışmanı, ideoloji sözcüsü ve parti komiseri aynı zamanda da yakın arkadaşı Jdanov, kongredeki konuşmasında edebiyattan ve sanattan beklentilerini şöyle açıklamıştı:

“...Edebiyat, Parti edebiyatı olmalıdır. Kahrolsun partizan olmayan yazarlar! Kahrolsun edebiyatın üstün adamı! Edebiyat proletaryanın genel davranışının bir parçası olmalıdır.... Sovyet edebiyatının olumlu kahramanlarla beslenmesi ve bunun ütopi sanılmamasını, çünkü bu kahramanların planlanmış bir geleceğin adamları olduğuna inanmalısınız. ...Bu tipten beklenen az çok şunlardı: Politik erdemini mükemmel bir temsilcisi olarak okurda saygı uyandıracak, okurun gıpta ederek benzemeye çalışacağı bir örnek olacak; şimdiki durum ile gelecek arasında bir bağ kurarak sosyalizmin başarılabilceğini gösterecek. Romanlarda ve hikâyelerde bu tip, kendini görevine adanmış, nefesine hâkim ve güçlü bir kişidir.” (Moran, 2014: 53-55)

Nitekim, Azerbaycan Sovyet Edebiyatının güdümlü olmayan sanat değeri taşıyan eserlere kavuşması belirtilen tarihten yaklaşık 25-30 yıl sonra, yani Stalin'in ölümünden sonraki 1960'lı yıllara denk gelmektedir. 1960 öncesi sosyal ve siyasî hayatta yaşanan olaylar edebiyatın ve yazarların Sovyet İdeolojisine toplumcu-gerçekçi anlayışıyla eser verdiklerini görüyoruz. Yazarlar, eserlerinin basılmasını ve hayatta kalarak edebî dönemde söz sahibi olmak istiyorlarsa, Azerbaycan Sovyet Yazarlar Birliğine üye olmaları gerekiyordu. Yalnızca partililer yazarlar birliğine kayıt yaptırabiliyorlardı. Taraf tutmayan edebiyatçılar, yazarlar birliğinin dışında kalır, acımasız ve haksız

bir şekilde partiye hizmet eden edebiyat eleştirmenlerinin hedefi olurlardı.

“...Sovyet edebiyatımız taraf tutmakla suçlanmaktan korkmaz. Sovyet edebiyatı taraf tutar, zira bir sınıf kavgası çağında sınıf edebiyatı olmayan, yan tutmayan tarafsızlık iddiasını sürdüren bir edebiyat olmaz ve olamaz...” (Moran, 2014: 60)

Toplumcu-gerçekçiliğin esasları arasındaki *Partinost (Partili olmak)* ilkesi ise yazarın, partinin politikasını benimsemesi ve partiyi desteklemesi şartı aranıyordu. Yazardan kahramanlarını bütün olumsuzluklardan ve zaafardan arındırarak olumlu ve ideal bir kahraman- tip çizmesi bekleniyordu. 1960 öncesi ve kısmen de sonrası Azerbaycan Sovyet hikâye ve romanına baktığımızda yazarlardan beklenen, mevcut sistemi ve düzeni övmek, gelecek güzel günlere inancı pekiştirmektir. Aynı zamanda toplumdaki aksaklıkların emek vererek ve çok çalışarak düzeltileceği öğretisi ve bilinciyle sanat faaliyetlerine devam etmeleri idi. Dönemin sanat öğretisi sosyalist realizm olmakla beraber her türlü romantizm eleştiri hedefi olsa bile “devrimci romantizm” ile yazılmış eserler kabul görüyordu. Eskiye saldıran, yeniyi öven ve her şeyin daha iyi olacağını vaat eden eserler basılıyor ve rağbet görüyordu. Bu dönemde millî konular, gelenekler, adetler gibi bir milleti veya bireyi ön plana çıkaracak konularda eserlerin yazılmadığını, yazılanların ise sert eleştirildiğini görüyoruz. Çünkü yazarlardan, toplumsal bir Sovyet insanı, Sovyet toplumu imajı çizilmesi bekleniyordu. Bu dönemin edebî eserlerindeki imajlar, konular, sorunlar ve çözümleri hep aynıydı. Eserlerde kullanılan dile baktığımızda benzetmeler ve üslup da artık kendini yenilemiyordu. Belli şablonlar, aynı konular sürekli farklı tarzlarda yenileniyordu, diyebiliriz.

Aslında, Stalin zamanında direkt yönetime olmasa da halkın millî yönden yozlaştırılmasına karşı çıkan muhalif yazarlar eserlerinde millî görüşlerini, mefkûrelerini imge ve sembollerle, satır aralarında veriyorlardı. Bu dönemin zengin edebî mirasa sahip olan Azerbaycan Sovyet Edebiyatı için çok verimli olmadığını söyleyebiliriz. 1937-1939 yıllarında yaşanan olaylardan sonra korkutulmuş ve sindirilmiş bir edebî nesil faaliyet gösteriyordu. Bu sebeple de taraflı edebiyat, sanat

yapılmaktaydı. Yönetimin sınırlamalarına, takiplere ve baskılara rağmen, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin içinde Azerbaycan Sovyet Edebiyatının en güzel örneklerinin bu dönemde verildiğini ve yazarlarının yine bu dönemde yetiştiğini görüyoruz. Tecrübeli yazarlarla birlikte yeni yetişen bir genç nesil de vardı. 1960'lı yıllardan sonra hem tecrübeli yazarların hem de genç yazarların eserlerinde Rus yönetimine, Ruslaşmış idari kadrolara ve oturmuş idari düzene itirazların kendini göstermeye başladığını görüyoruz. Bu döneme kadar yazılan eserler genellikle "Sovyet insanını", "Sovyet Düzenini" öven, güdümlü eserlerdi (Durmuş, 2002: 261).

Stalin'in ölümünden sonra sosyal ve siyasi ortamda oluşmuş yumuşama tecrübeli ve genç yazarlara kısmen de olsa yazma özgürlüğü tanıdı. Fakat bu döneme baktığımızda, edebiyat eleştirmenlerinin, edebiyatçılardan eski beklentilerinin devam ettiğini görüyoruz. Oluşmuş bu yumuşama döneminde edebiyatın hem konu hem de üslup olarak kendini yenileme sürecinin yavaş ve temkinli ilerlediğini söyleyebiliriz.

74

1960'lı yılların Azerbaycan edebî nesrinde yeni bir dönem açtığı açıkça görülmektedir. Edebî nesirde ve nazımda yeni bir döneme geçmenin gerekliliği yukarıda da anlatıldığı gibi bir takım toplumsal ve siyasi olaylardan doğmaktaydı. Ayrıca artık yeni bir şey yapılamayan edebiyatta da üslup ve konu olarak kendini yenileme ihtiyacı 1950'li yıllardan itibaren hissedilmekteydi. 1960 ve 1970'li yıllar hem toplumdaki ideolojik değişimler hem de edebî hayatta gözlemlenen yenilikler açısından yeni bir dönemin başlangıcı ve bağımsız bir dönem olarak nitelendirilebilir. Hem eski, hem de yeni nesil yazarların bu dönem eserlerinde bir yenilenme ve dönüm noktası içinde olduğunu görüyoruz. 1960'lı yıllar edebiyata yeni başlayan yetenekli genç yazarlar için çok zor bir süreçti, edebî hayata girebilmeleri burada tutunabilmeleri için ya kendilerinden önceki nesilleri taklit edeceklerdi ya da yeni bir tarz oluşturarak yeni bir yol izleyeceklerdi. 1960'lı yılların edebî nesli olarak nitelendireceğimiz Anar, Elçin, Ekrem Eylisli, İsi Melikzade ve İsa Hüseyinov (Muğanna) gibi genç yazarlar kendilerinden önceki yazarları taklit etmeden yeni tarz oluşturarak edebiyata getirdikleri yeni konular, üslup ve ifade

şekilleriyle farklarını ortaya koyarak kendi yollarını çizdiler (Abbasova, 2007: 96). Bütün bunların yanı sıra bu dönemin en belirgin özelliği gerçeklik kavramının eski ideolojiye göre değil, yeni şekilde işlenmesiydi. Artık hayattaki gerçeklikler ince ayrıntılarıyla eski bakış açısıyla değil dönemin getirdiği gerçeklik kavramıyla anlatılıyordu. İdealleştirilmiş bir gerçeklik kavramı yerini salt gerçekliğe bırakmıştı.

1960-1970'li yıllar edebî nesri değerlendirildiğinde bu dönemde tür olarak roman türünün hala devam ettiğini görüyoruz; fakat bu roman tarihi olay veya kişilerin olağanüstülükleri üzerine kurulan ve destansı bir anlatım şekline sahip epik roman değil, hikâye olarak nitelendirilebileceğimiz *povest* türüdür diyebiliriz. Üslup olarak 60'lı yıllar nesrini değerlendirdiğimizde, önceki yıllardan farklı olarak insan tahlillerinin ön plana çıktığı, toplumdaki ahlaki değerlerin gündeme geldiği, kahramanların sadece sahip oldukları olumlu yönleriyle değil, zaafı ve eksikleriyle tasvir edilmeye başlandığı görülmektedir. Özetle, 1960-1970'li yıllar edebî nesliyle roman ve hikâyeciliğe yeni kahraman karakterleri gelmiştir. Bu yıllarda insanın iç dünyası, en ince ayrıntılar ve en derin ifadelerle anlatılıyordu. Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* kitabında, sanatın, edebiyatın yeni biçimler, formlarla değil yeni insan karakteriyle doğduğunu söylerr (2014: 72). Buradan yola çıkarak, 1960-1970'li yılların, Azerbaycan Sovyet edebiyatında büyük değişimlerle yeni bir dönem olduğunu söyleyebiliriz.

İsi Melikzade'nin Hikâyeciliği

Azerbaycan edebiyatında önemli bir yeri olan 1960 nesrinin edebi ekolünü oluşturan yazarlardan biri de İsi Melikzade'dir. Bu dönemde sosyal siyasi hayatta yaşanan birtakım değişimler diğer alanlarda olduğu gibi edebiyatta da yenilikleri ve değişimleri beraberinde getirmiştir. 1960'ların genç yazarları da toplumun yıllardır kanayan yaralarını direk olmasa da imge ve sembollerle bazen satirik bazen didaktik üslupla dile getirme fırsatı buldu. İsi Melikzade'nin eserlerinde unutulmuş, arka plana itilmiş sade insanların köy hayatını, bu hayatın zorluklarını, kırsalın bilinen ve bilinmeyen sıkıntılarını daha önce hiç işlenmemiş şekilde en ince ayrıntılarıyla, çarpıcı ifadelerle işlendiğini görmekteyiz. Bu

sebeple de edebiyat eleştirmenleri yazarın eserlerini eleştirirken, onun tabiat ve köy hayatını hikâyelerinde kendinden önceki yazarlardan ve dönemindeki sanatçı arkadaşlarından daha farklı bir hassasiyet ve titizlikle işlediğini belirtmektedirler. Nitekim, Vagif Yusifli (2005) yazarın sanatını ve sanatçı kişiliğini değerlendirirken şöyle der:

“İsi Melikzade'nin yarattığı edebî dünya XX. yüzyıl Azerbaycan realizmidir ve belki de onun kaleminde en doğru haliyle can bulmuştur bu gerçeklik. Azerbaycan bilimcileri için XX. asır insanını, onun manevi dünyasını, ahlak ve yaşayış tarzını, toplumdaki sosyal mevkiini açıklayıcı bir şeyler söylemek, bu hususta fikir yürütmek için en önemli kaynaklardan birisi ve belki de en önemlisi İsi Melikzade'nin eserleri olacaktır.” (Yusifli, 2005: 7)

İsi Melikzade'nin eserlerinin genel bir değerlendirmesini yapacak olursak neredeyse bütün kahramanlarında yazara ait özellikleri tespit edebiliriz. Bu sebeple de yazarın bazı hikâye ve *povestleri* otobiyografik özellik göstermektedir (Abbasova, 2007: 99). Yazarın üslubundaki samimiyet, dilindeki sadelik, benzetmelerde ve tahkiyedeki canlılık eserlerine seçtiği kahramanlar, konu seçimindeki yenilik ve farklılık, olayları ele alış ve anlatış şekli yazarın zengin edebî kişiliğini ortaya koymaktadır.

İsi Melikzade ve edebî nesli, artık Stalin dönemindeki toplumcu-gerçekçilikten sıyrılarak gerçek toplumculuğu ve toplumdaki haksızlıkları, ezilen sınıfı, toplumdaki manevi ve ahlaki yozlaşma gibi önemli sorunları eserlerinde ön plana çıkarmaya başladılar. 1960'ların edebî nesline kadar edebî nesirde var olan eserlerde, Stalin usul-idaresi ve bu idaredeki *kolhoz* ve *sovhoz* başkanlarının övgüsü yer alıyordu. Bu dönemdeyse övülmeye doyulamayan *kolhoz* ve *sovhoz* başkanları ve benzer yöneticiler halktan uzak düşmüş sadece kendi çıkarları için yaşayan, amansız ve zalim kimseler olarak eleştirilmeye başlanmıştır. Azerbaycan edebiyatında ilk olarak Mirze İbrahimov'un “Büyük Dayak” ile başlayan bu eleştirel eserlerin İsi Melikzade'nin *povest* ve hikâyelerinde en güzel örneklerini görmekteyiz.

“Yazara tarihi güçlerin, toplum koşullarının nasıl etkiler yaptığını, bir eserin meydana gelmesinde ne gibi nedenlerin rol oynadığını

araştırarak, eserin yazıldığı zamandaki koşulları ve ortamı, eseri açıklamak için kullanmak, ya da aksi yola başvurarak, eseri, çağını aydınlatan bir belge gibi ele almak bu yöntemlerin özelliğini teşkil eder.” (Moran,2015: 77)

İsi Melikzade'nin eserlerini bu yönde ele alıp değerlendirdiğimizde döneme ayna tutan ve toplumla ilgili önemli bilgilere ulaşabileceğimiz birer belge niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz. Dönemindeki diğer genç yazarlar gibi İsi Melikzade de eserlerinin basılmasını ve döneminin edebiyatçıları tarafından takdir edilmesini istiyordu. Bu sebeple ilk yazdığı hikâyelerde sansüre takılmadan, eleştirmenlerin beklentileri doğrultusunda eserler verdi. Fakat halktan gelen ve çok yokluk görmüş bir birey olarak hem kendi kişisel acılarına hem de çevresinde gördüğü haksızlıklara, kısacası eşitsizliğe sessiz kalamamıştır. Yazar, dönemi iyi gözlemleyen, geldiği köy ortamına ve sorunlarına da vâkıf olan birisi olarak, edebî kişiliği ve yeteneğinin katkısıyla mükemmel eserler ortaya koymuştur. Eserlerinde işlediği konular genellikle, köy hayatı ve yaşantısı, köyde yaşanan sınıfsal sorunlar ve bundan doğan manevi ve ahlaki çöküşler idi. Eserlerinde, kendinden öncekilerden farklı olarak uzun anlatımlara yer vermeyerek, olayları uzatmadan kısa; fakat etkili ve didaktik bir üslupla ifade etmiştir. Eserlerinde öne çıkan bir diğer özellik de dilidir. Dil; sade, akıcı ve efsunludur. Kahramanlar, doğrusuyla ve yanlışıyla halktan birileridir.

“Ağrı” Hikayesinin Türkiye Türkçesine Aktarımı

Okuldan sonra Şerif'in, kasabanın aşağısındaki meydanda, akranlarıyla futbol oynamaya bile zamanı kalmıyordu. Dersleri o kadar yoğun ve o kadar zordu ki anca yetiştirebiliyordu. Okulda derece yapmış olan Şerif, sınıfın gözde bir öğrencisiydi. Bu yüzden üzerine düşen sorumluluğun farkındaydı. Derslerini yetiştirebilmek için kitap ve defterini önünden ayırmıyor, ders çalışıyor ve ezber yapıyordu. Sonra bir bakıyordu ki akşam olmuş. Bazen de o kadar yorgun düşüyordu ki, yemek yemeye bile takati kalmıyordu. Böyle günlerde annesi yüksek sesle söylenmeye başlıyordu: “Gözünü seveyim, bu kadar kitap, bu kadar ders mi olur? Acaba yüksek mevkide oturan kişiler çocuklara bu kadar ağır ödevler vermenin insafsızlık olduğunu bilmiyorlar mı?

Kendileri hiç mi çocuk olmadı?” Bu evin dört evladı vardı ve dördü de erkek çocuğuydu. Çocukların üçü okulu yarım bırakmış, para kazanmak için hepsi birer meslek edinmişti. Şerif bu ailenin en küçüğüydü. Şimdi sekizinci sınıfa gidiyordu ve sekiz yıldır “pekiyi”nin dışında başka bir notu olmamıştı. Kardeşleri: “Biz aptallık yapıp okumadık, sen oku. Hiç olmazsa bizim aileden de diplomalı biri çıksın.” diyorlardı. Annesi ve kardeşleri Şerif’le övünüyor, bir tek babası onun eğitimiyle ilgilenmiyordu. Feyruz ağabey oğlunun kaçınıcı sınıfta olduğunu bile bilmiyordu. O, sabahın köründe pazara gitmek için evden çıkar, hava karardığında eve dönerdi. Feyruz ağabey, 30 yılı aşkın bir süredir pazarda fındık satıyordu. Bu yüzden halk arasında “Fındık Feyruz” olarak nam salmıştı.

Son zamanlarda Feyruz ağabey, geceleri de Şerif’i doğru düzgün göremiyordu. Çünkü Şerif televizyon falan izlemiyor, akşam olur olmaz ödevlerini bitirip yatağına yatıyordu. Yatağında tatlı hayallerle Mehruze’yi düşünüyor, hayalleri onu sevdiğine götürüyordu.

78

Şerif, hayalinde mermerden ışıklı bir saray kurmuş ve Mehruze ile her zaman bu sarayda görüşüyordu. Bu küçücük saraydan bütün dünyaya sanki bembeyaz ışık seli yayılıyordu. Şerif her akşam bu sarayda gözleri kapanıncaya kadar Mehruze’ye bakıyor onun sarımsı yumuşacık saçlarını okşuyordu. Kız da gülümseyerek ince parmaklarını Şerif’in yüzünde gezdiriyordu. Böyle anlarda bu aydınlık saray gemi gibi yüzüyor, Şerif de beşikte sallanan bebek gibi gözlerini kapatıyor ve hiçbir şey görmüyor, hiçbir şey hissetmiyor, karanlık derin bir uykuya dalıyordu.

Mehruze İskender doktorun kızı idi ve Şerif’in bir alt sınıfında okuyordu. Üç ay önce Mehruze okulun koridorunda derece yapmış öğrencilerin fotoğrafı olan panoya bakarken, Şerif neden gelip kızın arkasında durduğunu kendisi de pek anlamadı. O anda Şerif, Mehruze’nin onun fotoğrafına baktığını fark etti. Geriye döndüğünde Şerif’le göz göze geldiler. Mehruze Şerif’e nurlu ve mahrem bir tebessümle gülümsedi.

O gün Şerif bir türlü dikkatini derse veremedi. Nereye baktıysa Mehruze’nin nurlu ela gözlerini gördü. “Bu nedir acaba? İnsan âşık olunca böyle mi oluyor? Bu aşk mı yani? Aşk sadece tek bir

tebessümle mi kapıyı çalar?” Şerif aşktan korkuyor, aşkını düşünmekten sakınıyor, ya duyguları yüzüne yansır da arkadaşları durumunu fark ederlerse, diye çekiniyordu. Allah korusun, ya İhtiyar öğretmen onun kalbinden geçenlerden haberdar olursa... Allah'tan İhtiyar öğretmen, Şerif'in yüzüne bakmıyor ve avla ilgili hararetli bir şeyler anlatıyordu. İhtiyar öğretmen avlanmayı çok severdi. Boş zamanlarını bağda, bayırda avlanarak geçirirdi. Çocuklar, derslerini çalışmadıkları günlerde kuşlardan, hayvanlardan konu açarak, dersi kaynatmak için öğretmeni konuşturuyorlardı. O da kendini konuya kaptırarak avlanırken başından geçen olayları, anıları, anlatırdı. Bir kurşunla iki Turaç avlamasını, yavrulu tavşanı canlı yakalamasını büyük bir heyecanla anlatıyordu. Zil çalınca İhtiyar öğretmen öğrencilere falanca bölümden falanca bölüme kadar okumalarını sıkı sıkı tembihlerdi.

Ders arasında Şerif çekinerek Mehruzelerin sınıfına doğru gitti, fakat kızı göremedi.

Bir sonraki ders edebiyat dersiydi. Cafer öğretmen devamsızlık durumunu kontrol ettikten sonra sınıfa bir göz gezdirdi ve Şerif'e: “Sana bir şey mi oldu? Niye bu kadar dalgınsın?” diye sordu. Şerif'in bu ani soru karşısında kalbi hızla atmaya başladı. Bu genç öğretmen, sanki insanın içinden geçenleri okuyabiliyordu.

Şerif, sabahları okula giderken evlerinin önünde durup Mehruze'nin evden çıkmasını bekliyordu. O çıkınca peşinden yürüyerek okula giderdi. Mehruze'yi görmeyince özlüyor, bazen sebepsizce ağlamak istiyordu. İşte böyle anlarda, bu yaşadığı duygunun aşk olduğunu düşünüyordu. Böylelikle aradan üç ay geçti ve bu üç ayda Şerif'in huzuru kaçmıştı. Şerif bir şeyler yapmak istiyor, bir mucize gerçekleştirmek, bir kahramanlık göstermek arzusuyla kavruluyordu. Bütün kasabanın onu konuşmasını, Mehruze'nin babası Doktor İskender Bey'in de her gün evinde Şerif'i anlatmasını, methetmesini istiyordu. İskender doktorun evde: “Keşke insanın böyle akrabası olsa” demesinin hayalini kuruyordu. İşte belki o zaman, Mehruze'nin gözüne girer, onun sevgisini kazanırdı. Fakat şimdi ne yapması gerektiğini bilmiyordu. Oğlanların kızların kalbini kazanmak için neler yaptıklarını bilmiyordu. Erkek adam Melik gibi olur diye düşündü

birden. Melik Zerde'yi seviyor, Zerde de Melik'i seviyordu. Bütün okul öğretmenler dâhil onların birbirlerine karşı olan sevdalarından haberdardı. Fakat Melik kimseden çekinmiyor, korkmuyordu. Onuncu sınıfta okuyordu ama olgun bir adam gibi davranıyordu. "Seni Çok Yaşa Melik! Erkek Adamsın!" diye ağzından dökülüverdi.

Bir gün yine okula giderken Şerif, Zerdelerin dış kapısında yazan bir yazı gördü. Demir kapıya yeşil tebeşirle büyük harflerle şöyle yazıyordu:

"Ben bir gençtim çıktın karşıma

Aşkın tacını koydun başıma.

İmza: Melik

Şerif bu sözleri ezberledi, akşam eve gelince büyük bir titizlikle kâğıda aktardı, altına da kendi adını yazdı.

Ertesi gün uzun ders arasında Mehruzelerin sınıfına giderek kimseye çaktırmadan Mehruze'nin kitaplarından birinin arasına koydu.

80

Sonuncu derse kadar kalbi güm güm atarak sınıfta oturdu. Mehruze'nin sınıfa gelip, herkesin içinde "Al şiirini başına çal!" diyerek mektubu yüzüne fırlatacağından korkuyordu.

Son ders coğrafya dersiydi. İhtiyar öğretmen sırtarak sınıfa girdi. Uzun bir süre küçücük gözleriyle Şerif'e sinsice gülümseyerek baktı. Birden omuzlarını sallayarak gülmeye başladı ve:

-Fındık Feyruz'un oğlu, sen ne yaptığını sanıyorsun?!, dedi.

İhtiyar öğretmen şimdiye kadar hiç ona böyle seslenmemişti. Şerif karnında şiddetli bir ağrı hissetti. Korkak bakışlarını İhtiyar öğretmenin dudaklarına kilitledi. "Söylemesin... Lütfen Söylemesin..." diye içinden feryat etti. Fakat İhtiyar öğretmen Şerif'in bakışlarındaki bu yakarışı fark etmedi bile. Gülerek şöyle devam etti:

-Galiba sen Mecnun olmuşsun? "Ben bir gençtim çıktın karşıma, aşkın tacını koydun başıma..." İmza... O nasıl bir taç öyle söylesene? Altından mı?... Doktor İskender ile akraba mı olmak istiyorsun?

Biraz önce Şerif'in karnında başlayan şiddetli ağrı bütün bedenini sardı. Sonra kulağında bir ses, gürültü koptuğunu hissetti; ve artık etrafında İhtiyar öğretmenin dalga geçerek söylediklerini duymuyordu. Hayalinde huzur bulduğu, günün yorgunluğunu teslim ettiği o nur saçan, ışıklı mermer sarayı birden, Şerif'in gözlerinin önünde kumdan kale gibi çöküverdi.

Kendini sınıftan dışarı atınca Şerif, dışarıda öğrencilerin toplanarak ona baktıklarını gördü. Kalabalıktan birisi öğretmenler odasından çağrıldığını söyledi.

Öğretmenler odasına nasıl gittiğini hatırlamıyordu. Öğretmenler odasının kapısına geldiğinde içeride Cafer öğretmenin sesini duydu:

- Benden yaşça büyük olmanıza rağmen bunu söylemek zorundayım İhtiyar öğretmen, bence yaptığınız şey ne öğretmenlik etiğine yakışır ne de insanlığa! Bu düpedüz şerefsizliktir! Kızın kitabının içinden mektup düşüyor, siz onu alıp okuyorsunuz! Kız o mektupta neler yazıldığından ve bu mektubu kimin yazdığından habersizken siz içinde yazılanları bütün sınıfa okuyorsunuz. Kızcağızın gözyaşı dökerek ağlaması bile sizi durdurmuyor adeta bundan zevk alarak takındığınız bu yanlış yolda yürümeye devam ediyorsunuz ve diğer sınıfa gidip mektubu burada da okuyarak çocuğun arkadaşlarının içinde neler hissedeceğini düşünmeden, adeta aşağılayarak dalga geçip gülüyorsunuz. Şimdi de bu başarılı öğrenciyi sınıfında aşağılamanız yetmezmiş gibi bir de öğretmenler odasına çağırarak burada da dalga geçerek aşağılamalarınıza devam etmek niyetindesiniz! Bu tavrınızdan... Sizden utanıyorum!

Şerif geri döndü. Sanki havale geçiriyordu, bütün vücudundan ateş püskürüyordu. Her an düşecekmiş gibi hissediyor, dizleri tutmuyordu.

Cafer hoca kapıyı çarparak odadan çıktı. Öfkeden ateş püskürüyordu. Sinirli sinirli şöyle dedi:

- Şerif, zaten o, mektup değil, orada isim falan yazmıyor, onu kimseye yazmadığını, öylesine yazdığını söyleyebilirsin.

Şerif başını olumsuz anlamda sallayarak:

-Ben onu Mehruze'ye yazdım, dedi.

Okulun bahçesinden çıkarken Melik onu durdurdu.

-Dostum sen o şiiri nereden biliyorsun?

Şerif tek bir kelime söyledi:

-Kapıdan ..., dedi.

Melik, Şerif'in yanında yürüyerek konuşuyordu:

-Dostum mektup niye yazıyorsun? Duvarlarına yaz... Kapılarına yaz... Elini Şerif'in omuzuna vurarak, durdu. Şerif'in peşinden bağırarak:

- Eline sağlık! İyi Yapmışsın, üzülme! Erkek Adamsın!

Pazar kalabalık değildi. Feyruz ağabey bir köşeye çekilmiş fındık çuvallarının üstünde oturmuş tezgâhta duran Şerif'i efkârlı izliyordu. Oğlunu izlerken sanki onu ilk kez görüyormuş gibi dikkatlice inceliyordu. Oğlunun çok da yakışıklı olmadığını fark etti. Şerif'in kafası, ağzı ve burnu da sanki biraz büyük gibiydi. Feyruz ağabey, oğlu Şerif'in de zamanla, büyüdükçe ete kana geldikçe, bütün çizgilerinin oturacağına, onun da kardeşleri gibi yakışıklı olacağına inanıyordu. Çünkü küçükken diğer kardeşleri de yakışıklı sayılmazlardı. Zamanla toparladılar ve şimdi maşallah hepsi birer yakışıklı delikanlılardı.

İhtiyar öğretmeni pazarda gören Feyruz ağabey gözünü oğlundan ayırdı. İhtiyar öğretmen tezgâhın önüne gelerek sırtarak kâh Feyruz ağabeye, kâh da Şerif'e bakıyordu. Baktı ki ne baba, ne de oğul onu dikkate almıyor, kendi konuşmaya başladı:

-Feyruz ağabey, bu kasabada fındık ağacı yok ki, burada fındık ağacı yetişmez.

Feyruz ağabey:

- Benim bahçemdeki fındık ağaçları bu yıl epey bir hasat verdi. Ağaçların dalları yere değiyor öğretmen bey. dedi.

Feyruz ağabey, birden pazardakilere doğru bakıp öyle yüksek sesle bağırarak müşteri çağırmağa başladı ki, boğazının damarları belli oldu:

-Gelin! Alın! Bitti! Kendi Bahçemin fındığıdır! Akşam oldu fiyat düştü. Fındığa gel!

Sonra sustu ve yine İhtiyar öğretmene dönerek, isterseniz bedavaya alın sonuçta geçmişte Şerif'e öğretmenlik yaptınız.

İhtiyar öğretmen artık Şerif'e bakmıyordu, sanki biraz bozulmuş gibiydi.

-Oğlun bilim insanı olabilirdi. Onu niye pazara tezgâhtar yaptın? O, iyi bir mühendis, doktor, tarım uzmanı veya öğretmen olabilirdi. dedi

Feyruz ağabey, İhtiyar öğretmenin lafını bitirmesine fırsat vermedi:

-Oğlum burada da kendi rızkını bulur. Aç kalmaz inşallah. En kötü ihtimal şeftali satar. Sonra birileri ona "Şeftali Şerif" ismi taksa da bir şey olmaz. Sonra yine "Gelin!...Bitti!" diye bağırırverdi.

Şerif sanki etrafında olanlardan, İhtiyar öğretmenin oradaki varlığından habersizmiş gibi bakışları gökyüzüne takılı kalmıştı. Kaç zamandır Mehruze'yi hatırlayamıyor, mermerden sarayın hayalini bile kuramıyordu. Pazardan eve gidince ve hatta yatağına yattığı zaman bile pazardaki gürültü kulaklarından gitmiyor adeta beyninde çınlamaya devam ediyordu. Şerif beyninde bunca sesle taş gibi uyuyuveriyordu. Acaba benim mermer sarayımı yıktıktan, aydınlık dünyamı kararttıktan sonra İhtiyar öğretmen buralara kadar hangi yüzle geldi, diye düşünürverdi.

İhtiyar öğretmen Şerif'e ürkek bir şekilde bakarak:

-Bir ayı aşkın süredir oğlun okula gelmiyor.

Feyruz ağabey öfkeden parlayan gözlerini kısarak:

-Eğer annesi tesadüfen Şerif'i fark edip, ipten almasaydı o, şimdi aramızda değildi. Şerif, bizim için o gün ikinci kez doğdu. Allah, bana o gün onu yeniden bağışladı. Senin okulun oğluma iyi gelmedi öğretmen duydun mu?! Şerif'in okula ihtiyacı yok! Duydun mu?!

İhtiyar öğretmen buradan gitmesi gerektiğini anladı.

Şerif, İhtiyar öğretmenin arkasından bakarak pazara geldiği onca zamandan sonra ilk kez yüksek sesle bağırmaya başladı:

-Gel müşteri! Al müşteri! Kendi bahçemizin fıncığıdır! Gel müşteri! Altındandır dişleri!

Şerif, sesinin tiz çıkmasından utanmıyordu, çünkü zamanla onun sesinin de babasının sesi gibi gür ve kuvvetli çıkacağına inanıyordu.

Ocak 1987

Sonuç

1960-1990 yılları arası toplumcu gerçekçiliğin son dönemi olarak nitelendirilir. Bu dönem, sosyalist gerçekçilik edebi anlayışını devam ettiren yazarlar ve yeni bir nesir anlayışının temellerini atan yazarlar olarak iki kolda devam eder.

Yeni anlayışıyla eser veren edebiyatçılar konu, üslup ve eserlerindeki yapısal değişiklikler açısından kendinden önceki yazarlardan ayrılırlar. Bu edebî nesil 1960'lar edebî nesli; bu dönem yeni anlayışla yazılan nesir eserlerine de yeni nesir veya 1960'lar Nesri olarak edebiyat tarihinde yer almaktadır. Bolşevik İhtilalinden sonra 1920'de parti başkanı Lenin'in kurultayda konuşmasından sonra 1960'lara kadar devam eden yönelim edebiyatı değişerek toplumcu gerçekçiliğin katı kuralları yıkılır. Toplumcu gerçekçiliğin son devresi olan bu dönemde eser veren, İsi Melikzade, Ekrem Eylisli, Sabir Ahmedov, Anar Rızayev, Mevlüt Süleymanlı, İsa Hüseynov, Sabir Azeri ve Elçin Efendiyev gibi dönemin genç yazarları 1960'lar edebî nesrinin yazarları arasına dâhil edilir.

İsi Melikzade, 1960'lar nesli olarak yazmış olduğu kısa hikâyeleri ile derin anlam, içerdiği zengin sosyal konular ve çok yönlü psikolojik karakter tahlilleri ile Azerbaycan hikâyeciliğini zenginleştirerek dönemin önde gelen yazarlarından biri oldu. Hikâyelerini okurlarına sevdiren, sadece konu ve zengin şahıs kadrosu değildi, aynı zamanda üslup ve dilinin sadeliği idi. İsi Melikzade'nin "Ağrı" hikâyesi de üslup ve dil özelliklerinin, içerdiği toplumsal sorunlar nedeni ve otobiyografik eser olma niteliğinden dolayı Azerbaycan hikâyeciliğinde önemli yere sahiptir.

Kaynakça

- Abbasova, Sevinc (2007). "İsi Melikzade". *Müasir Azerbaycan Edebiyatı*. (Ed. C. M. Abdullayev vd.). Bakı: Bakı Üniversitesi Neşriyatı, II. Cilt, s.95-107.
- Durmuş, Mitat (2002). "Bolşevik İhtilâlinde Sonraki Azerbaycan Sahası Türk Edebiyatında Şiir ve Poema Türü". *Türkoloji*. C. 15, S. 1, s. 261-267.
- Melikzade, İsi (1987). *Gümüşgöl Efsanesi; Roman, Povest ve Hekayeler*. Bakı: Yazıcı.
- Moran, Berna (2014). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. 25. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yusifli, Vagif (2005). *İsi Melikzade Seçilmiş Eserleri*. Bakı: Şerq-Qerb.

Münüsoğlu, Hasan (2020). "Rumların Yerel Bir Süreli Yayını: İmroz Dergisi (1947-1955)". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. S. 7, s. 87-105.

RUMLARIN YEREL BİR SÜRELİ YAYINI: İMROZ DERGİSİ (1947-1955) A JOURNAL OF GREEK MINORITY IN TURKEY: İMBROS (1947-1955)

Arş. Gör. Dr. Hasan MÜNÜSOĞLU*

Ankara Üniversitesi

munusoglu@ankara.edu.tr

Öz

İmroz (Gökçeada) Ege Denizi'nin kuzeyinde yer alan Türkiye'nin en batı noktası ve en büyük adasıdır. Atinalılar, Bizans, Osmanlı Devleti hakimiyetlerinden sonra ada 1912 yılında Yunanistan'a geçmiş ve 1923 yılında Lozan Antlaşmasıyla Türkiye'ye bırakılmıştır. O tarihlerde nüfusunun neredeyse tamamı Rum-Ortodoks olan İmroz, Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan her sorundan olumsuz şekilde etkilenmiştir. Ancak Türk-Yunan ilişkilerinin görece sakin olduğu bir dönemde, 1947-1955 yılları arasında, Adalılar Yunanca *İmroz- Aylık Ansiklopedik Dergi* isimli bir yerel yayın çıkarmışlardır. Edebiyattan ada folkloruna, Hıristiyanlıktan ve kutsal dönemlerden adanın antik tarihine kadar birçok konu dergide yer almıştır. Bu çalışmada, İmroz Dergisi temel alınarak, kırsal bir adanın gündelik yaşamı panoramik bir şekilde sunulacak ve tarihsel süreç dikkate alınarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Gündelik yaşam, İmroz, Gökçeada, Rumlar, İmroz Ansiklopedik Dergi.

* ORCID: orcid.org/0000-0002-6971-3901

Abstract

İmbros (officially changed to Gökçeada in 1970) located north of the Aegean Sea is the largest island and the westernmost point of Turkey. After the First Balkan War, İmbros became a part of Greece in 1912. Although the population was entirely Greek, the island was given to Turkey by Treaty of Lausanne in 1923. After that all political problems between Turkey and Greece has negatively affected on İmbros. However, at a time, when Turkish-Greek relations were relatively quiet, İmbriotes published a journal in Greek from 1947-1955, which is the Journal of İmbros (İmroz: Aylık Ansiklopedik Dergi). The journal contained different issues including literature, folklore, Christianity, festivals and the ancient history of the island. This paper analyzes everyday life, the tradition of a rural island community through the journal.

Keywords: Daily life, İmbros, Gökçeada, Greeks of İmbros, The Journal of İmbros, Romioi.

Giriş: Ege’de Kendi Halinde Bir Ada “İmroz”

İmroz, şimdiki ismiyle Gökçeada, Ege Denizi’nin kuzeyinde bulunan Semadirek (Samothraki) ve Limni (Limnos) adalarına komşu idari olarak Çanakkale’ye bağlı volkanik bir adadır. Bu stratejik konumu yüzünden ada tarih boyunca siyaseten önemli olmuştur. Ada, Atinalıların, ardından Roma İmparatorluğu’nun hâkimiyetine geçmiştir. Roma’nın ikiye ayrılmasından sonra Bizans hâkimiyetinde kalmış ama sonrasında Venedik ve Cenevizlilerin elinde bulunmuştur. 1453 yılında ise Osmanlı Devleti’nin egemenliğine geçmiştir ve dört yüz yılı aşkın bir süre bu hâkimiyet devam etmiştir (Çağaptay, 2012: 34-49). 1912 yılına gelindiğinde ada Yunanistan’ın eline geçmiştir. 1914 yılında ise Büyükelçiler Konferansı’nda Bozcaada (Tenedos) ile birlikte İmroz’un yönetimi Osmanlı Devleti’ne devredilmiş olmasına rağmen, Yunanistan adalardan çekilmemiştir. Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı sırasında fiili olarak İngiltere tarafından kontrol edilmeye devam etmiş, uygulanmayan Sevr Antlaşmasında da Yunanistan’a “resmen” verilmesi kabul edilmiştir (Macar, 2014: 369).

Dünya Savaşı’nın ardından, Kurtuluş Savaşı’nda ana karada birçok bölgenin askeri zaferlerle kazanılmış olması, yeni kurulmakta olan Türkiye için yeterli olmamış, savaş sonrası Lozan görüşmelerinde, İmroz önemli bir gündem maddesi olmuştur. Lozan görüşmelerinde Türkiye, İmroz’un sahip olduğu stratejik konumunu ön plana çıkartarak, Ada halkının Rum ve Ortodoks olmasının, adanın ana karanın bir uzantısı olduğu gerçeği karşısında bir öneminin olmadığını belirtip, adanın

Türkiye'nin bir parçası olduğu konusunda ısrarcı olmuştur (Lozan Antlaşması, 2001: 99-113). Uzun tartışmaların ardından ada çeşitli imtiyazlar tanınarak ve yine Lozan Antlaşması'yla karara bağlanan nüfus mübadelesi kapsamı dışında bırakılarak Türkiye'nin siyasi sınırlarına dâhil edilmiştir. Yunanistan askeri birliklerinin 15 Eylül 1923 günü İmroz'dan ayrılmasının ardından Türk yetkililerin 4 Ekim günü resmi olarak yönetimi devralmasıyla ada Türkiye'nin parçası haline gelmiştir (Alexandris, 2012: 151-169).

Bu çalışmada, adanın Lozan Antlaşmasıyla Türkiye sınırlarına dâhil edildikten sonraki süreç kısaca özetlenecek ve ardından *İmroz Dergisi* temelinde kırsal bir adanın gündelik yaşamı panoramik bir şekilde sunulacak ve tarihsel süreç dikkate alınarak değerlendirilecektir.

1. Lozan Antlaşması Sonrasında İmroz

İmroz halkının neredeyse tamamının Rum-Ortodoks olması sebebiyle Yunanistan ve diğer devletlerin talepleri sayesinde Lozan Antlaşması'nda buraya idari ve siyasi alanlarda çeşitli ayrıcalıklar tanınmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: adanın idari yöneticisi/ belediye başkanı adalı olacak, güvenlik ve zabıta görevlileri adalı Rumlardan oluşacak, eğitimde Yunanca/Rumca serbest bırakılacaktır. Bu koşulların yer aldığı Lozan Antlaşması'nın 14. Maddesi şu şekildedir:

“Türkiye egemenliği altında kalan İmroz ve Bozca Adaları, yerel yönetim ve kişi ve malların korunması konusunda, yerli elemanlardan oluşan ve müslüman olmayan yerli halka her bakımdan güven verici özel bir yerel yönetimden yararlanacaktır. Bu Adalarda güvenlik ve düzen, yukarıda sözü geçen yerel yönetim eliyle yerli halk arasından toplanan ve yerel yönetimin emrinde bulunan bir polis tarafından sağlanacaktır.”

Ancak ada ile ilgili işleyiş Antlaşmada belirlendiği gibi gerçekleşmemiştir. 1927 yılında alınan bir kararla adanın statüsü ilçeden nahiyeye düşürülmüştür (Alexandris, 2012: 176). Böylelikle, adada yerel mahkemeler gibi önemli kurumlar kaldırılmış ve bu yüzden de insanlar resmi işlerini halletmek için Çanakkale'ye gitmek zorunda kalmışlardır. Dönemin ulaşım koşulları düşünüldüğünde (aynı şey bugün de geçerlidir) bu oldukça zahmetli bir durum haline gelmiştir.

Bununla beraber adada verilen eğitimle ilgili çok önemli bir değişiklik de yapılmıştır. Bu değişikliğe göre adada eğitim Türkçe olacak, Yunanca eğitim ancak ders saatleri dışında ve ders ücreti halk tarafından karşılanmak koşuluyla yapılabilecekti (Macar, 2014: 375). Karar, adada verilen eğitimi derinden etkiledi. Bu uygulama 1951 yılına kadar devam etti.

1930'lu yıllara gelindiğinde Ankara-Atina ilişkilerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Savaş sonrası yoğun şekilde yaşanan gerilimler yerini hızlı bir şekilde ikili ilişkilerde iyileşmeye bırakmıştır. 10 Haziran 1930 tarihinde imzalanan Ankara Sözleşmesi, 29 Ekim 1930 günü Elefterios Venizelos'un Cumhuriyet Bayramı'nı Mustafa Kemal ile birlikte izlemesi ve ardından imzalanan antlaşmalar önemli aşamalardı (Demiröz, 2007: 14). Adanın anakarayla ticaretin artması, ekonomik bir rahatlık sağlarken, Amerika'ya göç etmiş bazı adalıkların dönüşlerine izin verilmesi de bir başka gelişmeydi. Bu ve benzeri gelişmeler adadan insanların göç etmesini de azaltmıştı.

Böylesi, görece sakin bir ortam hâkimdi 1940'lar İmrozuna. O dönemde yaşanan en büyük olay, hiç kuşkusuz binlerce yıllık insanlık tarihi içerisinde büyük bir etkiye sahip olan II. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesiydi. Türkiye bu savaşa fiili olarak girmemiş olsa bile, etkilerini kapısında görüyordu. Öyle ki Yunanistan'ın önce İtalya sonra Almanya tarafından işgal edilmiş olması, insanlık trajedilerinin yaşanmasına sebep olmuştur. Yunanistan'da yaşanan açlık bu trajedilerin en büyüğüydü (Tağmat, 2016). Bu sürecin adaya da yansımaları olmuş, Yunanistan'dan insanlar ve İngiliz askerler İmroz'a kaçmışlardır (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) /030/10/55/365/21). Ancak ne yazık ki bu konuda daha ayrıntılı bir çalışma henüz yapılmış değildir.

2. Ada'nın Sesi: İmroz- Aylık Ansiklopedik Dergi

Bu çalışmaya konu olan *İmroz-Aylık Ansiklopedik Dergi* (*Τμβρος Μηνιαίο Εγκυκλοπαιδικό Περιοδικό*), İkinci Dünya Savaşından sonra 1947 yılında yukarıda özetlenen bir tarihsel arka planın ardından yayın hayatına başlamıştır. Dergi bir taraftan ada yaşantısından haberler verirken, diğer taraftan sağlıktan tarımsal faaliyete kadar yaşamı kolaylaştırıcı ve faydalı bilgiler aktarmaktaydı. Bir başka önemli işlevi de dergi sayesinde memleket hasreti çeken, yurtiçinde ve dışında yaşayanlar arasında bir ilişki ağı kurmak ve böylelikle herkesin ortaklaşabileceği bir kamusal mecra yaratmaktı (Kseinos, 2005). Bu bakımdan dergi "yerel bilgi" ekseninde şekillenen bir iletişim ağı oluşturacaktı.

Böylesi bir dergiyi, İmroz gibi, taşra sayılabilecek, bir adada çıkarmak oldukça zor olmuştur. Bu yüzden dergi, İstanbul'daki Rum cemaatinin desteğiyle İstanbul'da basılabiliştir. İmroz dergisinin tıpkıbasımını sağlayan Giorgos Kseinos'un aktardığına göre, derginin yayın hayatına başlaması da hemen gerçekleşmedi. Zamana yayılan derginin çıkartılma sürecinde İstanbullu gazeteciler olan Nikos Palaiopoulos ve Vasilis

Anagnostopoulos'un teşvikleri ve teknik konulara verdikleri destek çok önemliydi. Dergi'nin sahibi ve yayın yönetmeni Aleksandros Zafeiriadis, yazı işleri müdürü Athanasios Sporos'tu. Dergi İstanbul'da basılacak olmasına rağmen merkezi, bir dönem Türkiye'nin en büyük köyü olan Dereköy'dü (Yunanca ismi Shoinoudi).¹ Dergi çıkarılma kararı, isimleri yukarıda zikredilen Palaiopoulos ve Anagnostopoulos'un 1946 yılında adayı ziyaretleri sırasında bir araya geldikleri genç İmrozlularla birlikte alınmıştır. Ancak derginin ilk basımı, bir yıl sonra, 1947'de gerçekleşebilmiştir (Kseinos, 2005: 17). Böylelikle adanın ilk süreli yayını olan *İmroz-Aylık Ansiklopedik Dergi* kesintiler yaşayarak devam ettireceği 8 yıllık yayın hayatına başlamıştır.

Derginin içeriğine gelecek olursak, kültürel, ekonomik ve dinsel yayınlar yapıldığı görülmektedir. Başlıca temalar şu şekildedir: Tarım, hayvancılık, adada üretilen ürünlerin fiyatları, sağlık, Antik Yunan ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerine ait ada hakkında tarihsel bilgiler, ölüm, vaftiz ve evlilik haberleri bunlar arasında sayılabilir. Bunlarla birlikte, adadaki, dinsel yaşam, eğitim hayatı İstanbul'da ya da başka ülkelerde yaşayan İmrozlulara dair haberleri ve yazıları dergide sıkça görmek mümkündür. Diğer taraftan çok önemli olaylar dışında, güncel siyasetin dergi sayfalarında kendisine çok yer bulamadığını da belirtmek gerekir. Bunun sebebi elbette ada halkının siyasetle ilişkisi olmaması değildir. Bu konuyu, yazının ilerleyen bölümlerinde, dergide yer alan siyasal konulara temas edince tartışmak yararlı olacaktır. Bu çerçevede önce dinsel yaşamla ve ilişkili olduğu kutlamalarla adanın gündelik yaşamına başlanabilir.

3. Adada Dinsel Hayat

Din kültürel evrensel bir olgu olarak toplumsal organizasyonların temel yapılarından biridir (Gezon ve Kottak, 2016: 170-171). Bu sebepten ötürü pek çok sosyal bilimci toplumları anlamak için dinsel inançlara ve pratiklere yönelmişlerdir. Bu konuda Emile Durkheim, Max Weber, Sigmund Freud, Claude Levi-Strauss gibi isimler toplumu, kurumlarını ve işleyişlerini anlamak için din konusuna odaklanmıştır.

Bir toplumun dinsel yaşantısına dair göstergeler pratiklerinde ve dinsel mekanlarında ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan İmroz açısından kiliseler, şapeller ve ritüeller birer gösterge olarak okunabilir. Meliton Karas (2012: 62) 1930 yılında adada 9 manastırın, 8 kilisenin, 280 kır kilisesinin (şapel), 1951 yılında ise 10 kilise ve 232 kır kilisesinin

¹ Dereköy'ün nüfusu 1935 yılında 1989 iken 2000 yılında bu sayı 196'ya düşmüştür. İmroz'un nüfus değişimi hakkında bir çalışma için bkz. Özözen Kahraman, 2005.

bulduğunu belirtir. Bu dinsel mekânların her biri farklı Hıristiyan Aziz ve Azizelerine adanmıştır. Adalı Rumların anlatımlarına göre bu mekânların yapımında rüyalarla gönderildiğine inanılan mesajlar, adaklar etkili olmuştur. Bu bakımdan dinsel mekanlar sayesinde adanın fiziki ortamının kutsallaştırıldığı söylenebilir. Bu mekanların kutsallık atfedilen kişilerle ilişkilendirilmesi, olası kötü güçlere karşı bir koruma yöntemi olduğunu da göstermektedir.

Dinsel mekân sayısı bu kadar çok olmasına rağmen, günümüzde dahi hala büyük bir kısmı İmrozlular tarafından ziyaret edilmekte, belirli günlerde ibadet yapılmaktadır. Anlaşılacağı üzere, ada hayatında din temel belirleyendir.² Bu sebeple her kutsal dönemde dergide o kutsal dönemi ele alan ayrıntılı yazılara yer verilmiştir. Bunların başında İsa Peygamberin doğumu olan *Hristougenna*, Çarmıha gerildiği ve dirildiğine inanılan dönem olan *Paskalya* ve Meryem Ana'nın ölümünün, Tanrı'ya kavuşması olarak kutlanıldığı 15 Ağustos *Panagia Meryem Ana Yortusu* yer almaktadır. Bu konular her yıl yeniden ve yeniden okuyucularla paylaşılmış, anlatılara yer verilmiş, geçmiş bayramlar zikredilerek, grup belleğinin canlı tutulması sağlanmıştır. Emile Durkehim'in belirttiği gibi ritüeller toplumsal grup otoritesinin gösterildiği en uygun ortamlardır. Bu yüksek bir duygusal hal olan "çılgınlık" ve "kolektif köpürme" sayesinde mümkün olur (Morris, 2004: 195). Böylesi "kolektif köpürme" meydana gelen eğlenceler esnasında farklı köylülerin birbirleriyle yaptıkları, bir nevi mahalle kavgası diyebileceğimiz olaylar dahi, biraz da mizahi şekilde dergide yer almıştır (İmroz Dergisi, 1951/ 51-52: 37-38).

Bu konuda dikkat çekici folklorik yazılardan bir tanesi, Paskalya döneminde yayımlanan yumurtanın kırmızıya boyanması geleneğine yönelik Suriye, Kapadokya ve Malta kaynaklı anlatıları ele alan yazıdır. Suriye anlatısına göre İsa Peygamber Golgota Tepesi'nde çarmıha gerildikten sonra öğrencilerinden Yannis yanı başındayken bir çocuk oraya yumurta ve ekmek satmaya gelir. Bunların onların acısını azaltacağını söyler. Yannis de bir yumurta alır ve İsa Peygamber'in kanıyla yumurtayı boyar. Daha sonra on bir yumurta daha alır ve onları da boyayarak, peygamberin diğer öğrencilerine dağıtır. Böylelikle kırmızı yumurta Paskalya'nın bir simgesi ve çarmıha gerilen İsa Peygamber'i hatırlatan bir unsur olarak kültürel dokuya işlenir (İmroz

² İmrozluların dini tutumları cumhuriyetin ilk yıllarında Vilayetler Mahalli İşler Genel Müdürü Nazif Bey tarafından 1928 yılında yazılmış olan bir raporda da geçmektedir: "Ahali kamilen mütediyyin ve mutaassıptır. Bütün adada kilise ve manastır adedi yüz kırktan fazladır. Adat ve ananat-ı diniyeye fevkalade riayetkardırlar", Çapa, 2017: 98.

Dergisi, 1951/46-48: 177-178). Bu anlatı dinsel inanışın köklerine dair cevap niteliğiyle, bir pratiğin mantığını oluşturmasını örneklemektedir. Ayrıca Paskalya'nın Büyük Haftası boyunca, yani İsa Peygamberin yakalanıp dirilmesine kadar ki sürecin gün gün anlatımına da yer verilmiştir. İncil'de yer alan bu anlatı, ritüellerle icra edilmekte, yaşananlar tekrar canlandırılmaktadır. Bu yönüyle anlatı Büyük Hafta'nın temelini oluşturmaktadır.

Bir başka dinsel tema ise 15 Ağustos Meryem Ana Yortusuyla ilgili bilgilendirme yazıdır. 15 Ağustos ayın dönemi (ki bu dönem 14 Ağustos günü kurban töreniyle başlayıp, 16 Ağustos günü *Panagia Bolemi* kilisesindeki ayinle biter)³ İmrozlular açısından kendi kimliksel özgüllüklerini sergiledikleri bir dönem olması bakımından biriciktir. Bu büyük ayin için yalnızca büyük baş hayvan kurban edilebilir. Bu da bir "pagan" geleneğine yaslandığı gerekçesiyle kilise tarafından bir dönem kabul görmemiştir. Ancak, antropolojik araştırmaların gösterdiği üzere yaşanan/uygulamadaki din (heterodoksi), din kurumları (ortodoksi) tarafından kolay şekilde değiştirilememektedir. Buradan hareketle, bir ada olmasının da getirdiği coğrafi yalıtılmışlığın katkısıyla, adada Ortodoks Hıristiyanlığın içerisinde heterodoks (halk inancı) yapı geçmişten günümüze süregelmiştir.⁴

Bu dinsel günlerle ilgili yazılar, adada yaşayanlar için belki çok büyük bir öneme sahip olmayabilir. Çünkü yaşamlarının pratikleri içerisinde ve ibadet olarak yerine getirmektedirler. Ancak adadan uzakta yaşayan İmrozlular açısından iki önemli etkiye sahiptir. Birincisi, bu yazılar vasıtasıyla ada geleneğinin uzaktaki hemşeriler tarafından öğrenilmesi ve/veya bilgilerin tazelenmesidir. Dinsel inançlar, pratikler, gelenekler, düşünceler ve ilişki ağları kültürel örüntülerin aktarılması noktasında önemlidir. Çünkü kültürlenme süreci, formel bir eğitim sürecinden farklı olarak, gündelik yaşam içerisinde aktarılır ve içselleştirilir. Dolayısıyla kültür örüntüleri aidiyet hisseden insanın yaşantısında "doğal" ve "içkin" unsurlar olarak yaşanmaktadır. Diğeri ise, gurbetçilerin, bu yazılar sayesinde memleketlerine dair olan hissiyatlarının ve belleklerinin harekete geçmesini sağlamasıdır. Bu

³ 15 Ağustos Panagia ayini günümüzde de İmrozlular için yalnızca kutsal bir zaman olarak değil aynı zamanda hemşerileriyle buluşmak için önemli olmaya devam etmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar için bkz. Tsimouris., 2008; Birkalan Gedik, 2010; İmrozlu bir bireyin genel anlamıyla Ağustos dönemine içeriden bir bakış olarak bkz. Xristoforidis, 2013..

⁴ Antropolojik açıdan ortodoksi, büyük gelenek haline gelmiş, bir iktidar ekseninde meşru olarak kabul edilen egemen söylem ve kurumlaşmış inançtır. Bunun dışında kalanlar ise o sistem içerisinde heterodoksi olarak değerlendirilir. Süreyya Su, 2003: 646-648.

noktadan hareketle, *İmroz Dergisinde* oldukça önemli bir yer tutan bir diğer konuya, ada dışında yaşayan “gurbetçi adalılara” gelinebilir. Bu göçmen adalıların en az bir mektubu neredeyse derginin her sayısında yayımlanmıştır. Mektupların ortak özelliği ise tahmin edileceği gibi sıla hasreti, yani nostaljidir.⁵

4. Göç, Sıla Hasreti, Gelenek

Bu konuda, dergide yayımlanan Yunanistan’ın Semadirek adasında yaşayan bir İmrozlunun 20 yıl aranın ardından kızıyla birlikte adaya gitme hikâyesi oldukça çarpıcıdır. Semadirek adası İmroz’un hemen yanında bulunan, görece yakın bir mesafede ve çıplak gözle İmroz’un görülebildiği bir konumdadır. Ancak o tarihlerde, günümüzde de olduğu gibi, Semadirek adasından İmroz’a yasal yollarla doğrudan ulaşmak mümkün olmuyordu. Öncelikle Dedeagaç’a (Aleksandropoli) gemiyle gidip oradan karayoluyla sınırı geçmek gerekiyordu. Adaya ulaşım burada kalmıyor, yabancı pasaporta sahip kişilerin, adaya gitmek için Türk hükümetinden izin almaları da gerekiyordu. İşte bu ulaşım sürecini tamamlayan adalı yazar, önce izin işlemleri için İstanbul’a gitmiştir. Burada bir taraftan uzun yıllardır görmediği akrabalarıyla görüşürken diğer taraftan da izin işlemlerini gerçekleştirmeye çalışmıştır. İzin için başvurusuna dair duyduğu tedirginliği ise olumlu sonuç çıkana kadar devam etmiştir. Ancak izin kâğıdı eline geçince hem bir rahatlama yaşamış hem de tedirginlik yerini uzun süredir gitmediği memleketinin heyecana bırakmıştır. Gemide adaya doğru ilerlerken bunun bir rüya olup olmadığından emin olamadığını söyler yazar. Adada geçirdiği bir ayın ardından vatanını tekrar görmesine ve “aziz topraklarına” ayak basmasına izin verdiği için Tanrı’ya şükranlarını sunarak mektubunu tamamlamıştır (Georgiou, 1955: 81).

Buna benzer hikâyeler dergide çokça bulunmaktadır. Hepsi aşağı yukarı aynı eksende olup, memleketlerine duydukları hasret, anılardan kaynaklı özlem dile getirilmektedir. Bu duygusal hikâyelerin diğer boyutundaysa, aslında tarihsel olaylardan kaynaklanan ve uzun yıllar sürecektir olan çeşitli sorunlar yer almaktadır. Bunlar, önce Yunanistan’ın adayı ele geçirmesi, ardından Birinci Dünya Savaşı ve sonra Kurtuluş Savaşı sürecinde adanın siyasal dönüşümü ve bunun ardından yaşanan vatandaşlıktan çıkarmalar ve adanın ziyaretinin kısıtlanmasıdır.

Savaşlar sonrasında Yunanistan ile iş birliği yapanların ve adadan kaçanların büyük bir kısmı alınan kararlarla vatandaşlıktan çıkartılmışlardır. Bunların listeleri önce *Resmi Gazete*’de ardından *İmroz*

⁵ Nostalji- ev hasreti hakkında geniş bir inceleme için bakınız, Boym, 2009.

Dergisinde yayımlanmıştır. 1930’larda Yunanistan ile yaşanan iyi ilişkiler neticesinde mübadiller dâhil olmak üzere yabancı pasaportluların adayı ziyaretleri de kolaylaştırılmıştı. Ancak izine tabii olan bu ziyaretler yalnızca adanın merkeziyle sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla adayı ziyaret eden bir İmrozlu köyünü ziyaret edemiyor, yalnızca merkezde ve en fazla 3 ay bulunabiliyordu. Bu sebeple adanın ziyareti çok zahmetli bir uğraşa dönüşebiliyordu. Bununla ilgili olarak dergide ülke dışında yaşayanların sitemlerini görmek de mümkündür.

Bu konu o kadar önemliydi ki, 1 Aralık 1953 tarihinde İmroz ve Bozcaada Metropolit Meliton, Başbakan Adnan Menderes’e bir mektup dahi yazmıştı (BCA/030/01/133/866/10).

“Ekselans Adnan Menderes” şeklinde bir hitapla başlayan üç sayfalık mektupta, Metropolit, İmrozla beraber Bozcaada’yı da katarak, adadan birçok kişinin Amerika, Afrika, Avustralya, Yunanistan gibi ülkelerde akrabalarının olduğunu, ancak adaların İkinci Askeri Yasak Bölge olduğu için, vatandaşlıklarını yitiren bu kişilerin hala hayatta bulunan ve köylerde yaşayan ana-babaları ve akrabalarını ziyaret edemediklerini söyler ve şöyle devam eder:

“Bu memnuiyet [yasaklama] adalarımızın iktisadî vaziyetine de tesir etmektedir. Zira yabancı memleketlerde bulunan adalarımızın ekserisi çok zengin olduklarından ve memnuiyet refolunur [ortadan kaldırılır] ve memleketlerini ve akrabalarını ziyaret için köylerine geldiklerinde memleketimize döviz getireceklerine ve fakir akrabalarına nakdî yardımlarda bulunacaklarına ve çok paralar sarfederek köylerinde umumi menfaata hadim eserler vucûde getireceklerine şüphe yoktur.

Binaenaleyh, Askerî Yasak Bölge sebebiyle adalarımız bu menfaatlardan da mahrum olmaktadır” demektedir.” (BCA/030/01/133/866/10)

Yani bu kısıtlama adaya olası bir ekonomik katkıyı da engellemektedir. Bu konudaki talep Eylül 1951’de adayı ziyaret eden Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a da iletilmişti (İmroz Dergisi, 1951/46-48: 177-178). Metropolitin mektubu ile Celal Bayar’ın ziyareti arasında geçen iki yıllık zaman dilimi dikkate alındığında bu konuda pek bir gelişmenin yaşanmadığı söylenebilir.

Derginin sayfalarında yer alan bir başka konu da adadan gidenlerin kimliklerine, geleneklerine yabancılaşmaları endişesidir. Özellikle derginin 28. sayısındaki bir yazıda, İstanbul’da çalışma hayatına katılan genç kızların kılık kıyafetlerinden davranışlarına kadar orada uğradıkları değişim ve özendikleri yaşam tarzıyla kimliklerinden

uzaklaşabileceği belirtmektedir. Dolayısıyla yazı, göç etmiş kızlara bu konuda temkinli olmayı önermektedir (İmroz Dergisi, 1951/28: 79). Göç olgusu, yerel kültür için zorunluluk olsa bile, değişim açısından bir endişe sebebidir. Özellikle tarımsal ekonominin baskın olduğu ve döngüsel bir zaman dizgesinin takip edildiği kırsal kültürlerde, değişim yavaş ve çoğunlukla hissedilmez şekilde gerçekleştiği için, farklı bir ortam ve ilişki ağlarına sahip şehirlere göçen grup mensuplarının, göç ettikleri yerin etkisinde kalarak değişecekleri ve kültürlerinden uzaklaşacakları endişesi vardır. Bunun uzun vadeli etkisi, yerel kültürün, bu “göçmenlerin” etkisiyle değişime uğrayarak “aslından” uzaklaşacağı düşüncesidir. Bu da toplumsal bağlamda aile, akrabalık, dinsel cemaat gibi kurumların sistemlerinin değişimine, kültürel bağlamda bir çatışmanın olası hale gelmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla uzun vadede toplumsal bir kaos ortaya çıkabilir ve toplumsal organizasyonda sıkıntı meydana gelebilir. Oysa toplumsal organizasyonları sağlam kılan unsur onların bireyler arasında kurduğu “kosmos” yani düzendir. Bunun zarar görmesi, toplumsal organizasyonun varlığı için tehlikelidir.

5. Adalılar, Eğitim ve Siyaset

96

Adadan ilk göçler henüz savaşlar yaşanmadan çok önce, Osmanlı İmparatorluğu Döneminde başlamıştı (Tansuğ, 2012). Bu göçlerin temel sebebi ise ekonomikti. Adanın tarıma ve hayvancılığa yaslanan kısıtlı ekonomisi karşısında bazı insanlar çareyi Afrika dâhil Yunan-Ortodoks nüfusun bulunduğu başka memleketlere gitmekte bulmuştu. Oralardaki kazançlarından gönderdikleri paralarla, hem geride bıraktıkları ailelerinin geçimlerini sağlamışlar hem de çocuklarının eğitimlerini sürdürmelerine yardımcı olmuşlardır. Bunlara ek olarak, göçmen işçiler, bağışlarıyla adada eğitimin yaygınlaşması ve yeni okulların yapılmasında önemli rol oynamışlardır.

Eğitim konusu adanın tarih yazımında önemli bir yere sahiptir.⁶ Bir ada olmanın kısıtlılığına rağmen eğitim için büyük çabalar sarf edilmiş ve karşılığı da alınmıştır. Adada eğitimin gelişmesi özellikle 1772-1851 yılları arasında yaşamış olan Adalı din adamı Kutlumuşlu Bartholomeos’un girişimleriyle başlamıştır. Adanın ve ada insanın gelişiminin ancak sistematik bir eğitimle mümkün olacağına inanan Bartholomeos, bu amaçla okullar açmış, adada bulunduğu süre zarfında eğitim vermiştir. (Mustoksidis ve Bartholomeos, 2010: 211-213) Bir din

⁶ Adanın eğitim tarihine yönelik ayrıntılı bir kaynak için bkz. Boutaras, 2013 ve Boutaras, 2012.

adamı olmasının da katkısıyla etkisinin büyük olduğu, insanları ikna etmesinin kolay gerçekleştiği söylenebilir. Ancak yaşanan siyasi gelişmeler neticesinde adanın eğitim hayatında derin kırılmalar yaşanmıştır. Bunlardan ilki, yukarıda da bahsi geçen, 25 Haziran 1927 tarihinde yayımlanan 1151 sayılı kanunun 14. Maddesiyle yapılan değişikliktir (Bozcaada ve İmroz Kazalarının Mahalli İdareleri Hakkında Kanun, 1927). Bu kanun maddesiyle adada eğitimin Türkçe, ücretsiz ve “ladini” olduğu belirtilmiş ve çocuklarına kendi dinini ve dilini öğretmek isteyen veliler, ücretlerini kendileri karşılamak şartıyla Bakanlığın denetiminde çocuklarının ders almalarını sağlanması karara bağlanmıştır. Özetle adada Yunanca eğitimin kaldırılması, ada halkı tarafından tepkiyle karşılanmıştır (Alexandris, 2012: 172). Bunun üzerine eğitim için bir kısmı İstanbul’a bir kısmı ise Yunanistan’a olmak üzere göçlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Bunlardan bazıları ise, daha sonra tekrar adaya dönmemiştir. Başka bir ifadeyle “14. Maddeyle verilen 14. Maddeyle geri alınmıştı.”

Bu süreç 1951 yılına kadar böyle devam etmiştir. Çok partili döneme geçilip, Demokrat Parti’nin iktidar olmasının ardından 12 Şubat 1951 tarihinde bu 14. Madde yürürlükten kaldırılmıştır.⁷ Böylelikle adada Yunanca eğitim tekrar başlamıştır. *İmroz Dergisi*’nin 44-45. sayılarında adalılar bu sorunun çözülmesinden duydukları memnuniyeti ilk sayfalarında vermiş, hükümete ve Çanakkale milletvekillerine şükranlarını iletmişlerdir. Eğitim sorununun tarihinden bahsettikleri sayfalarda ise 1950 seçimleri sayesinde bunun gerçekleştiği söylenmiştir (İmroz Dergisi, 1951/44-45: 137139). İşte bu noktada, *İmroz Dergisi*’nin siyaseten renk verdiği yegâne dönemin de bu süreç olduğunu belirtmek gerekir.

Yayımlanmaya başladığı 1947 yılından itibaren siyasete mesafeli duran, konumunu belli etmeyen dergi, 1950 yılında Celal Bayar’ın Cumhurbaşkanı seçilmesinden duyduğu mutluluğu, seçimi takip eden ilk sayının ilk sayfasında “*Cumhuriyetimizin Yeni Cumhurbaşkanı Ekselansları Celal Bayar*” başlığıyla çıkmıştır (İmroz Dergisi, 1950/34-36: 169). Ardından Eylül-Ekim sayısında da Cumhuriyetin kuruluş yıl dönümüne istinaden Atatürk’ün ve Celal Bayar’ın fotoğrafları yan yana verilmiş, Türkiye’nin Büyük Ebedi Lideri (Μέγαν Αιώνιον Αρχηγόν της Τουρκικής Πατρίδος) olarak, Mustafa Kemal Atatürk selamlanırken, yazı “Yaşa Türkiye Cumhuriyeti! Yaşa Cumhurbaşkanı Celal Bayar! (Ζήτω η

⁷ Bu Kanun 1964 yılında yeniden uygulamaya konulmuştur.

Τουρκική Δημοκρατία! Ζήτω ο Πρόεδρος Τζελάλ Μπαγιάρ!) ifadeleri yer almıştır (bkz. Ek 4).

İmrozlular için yeni bir başlangıç olan bu dönemin heyecanını duymaları boşuna değildi. Celal Bayar'ın cumhurbaşkanı olmasının ardından adayı ziyaret etmesi, adanın çeşitli sorunlarıyla ilgilenmesi ve bir kısmının çözüme kavuşması bu sevgiyi pekiştirmiştir.

Sonuç

İmroz Dergisi'ni iki zamansal düzeyde değerlendirmek mümkündür. Birincisi onun yayımlandığı zaman dilimi içerisindeki aktüel niteliğiyle, diğeri de günümüzden geriye bakarak tarihsel bir belge niteliğiyle.

İmroz Dergisi yayımlandığı dönem itibariyle, uluslararası siyasetin sakinleştiği II. Dünya Savaşı sonrasına rast gelmekte, dış siyaset açısından görece sakin, gündelik pratiklerin rahatça yapıldığı, Türk-Yunan ilişkilerinin iyi olmasının adaya olumlu yansımalarının olduğu, çok partili döneme geçişle birlikte, özellikle eğitimde yaşanan olumsuzlukların büyük oranda giderildiği bir zaman olduğu söylenebilir. Derginin yayımlanabilmesinin bu durumla alakalı olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.

Dergi içerdiği konular bakımından ada sakinlerini bilgilendiren bir yöne sahip olmasının yanında, adanın dışında yaşayan gerek İstanbul gerekse başka ülkelerdeki İmrozluların memleketleriyle ve dolayısıyla dinleri ve kültürleriyle olan bağlarının sürdürülmesi gibi bir misyonu olduğu da söylenebilir. Gurbetçilerin mektuplarının yayımlanması, ritüellere ve inanışlara yer verilmesi bunun göstergeleridir.

Tarihsel bir belge niteliğiyle değerlendirildiğinde de dergi, İmrozluların kolektif belleğinin taşıyıcı bir unsuru olarak görülebilir. Dergide yer alan anlatıların, evlilik, ölüm gibi haberlerin, az sayıdaki fotoğrafların hepsi tarihsel bir belge niteliğindedir. Ancak bütün sayıların tıpkıbasımlarının yapılmış olması, onları bir belge olmaktan çıkarıp, kolektif belleğin anımsatıcıları haline getirmekte, dolayısıyla arşivlerin arasında kalmasını engellemektedir. Günümüz dünyasında bellek üzerine araştırmaların artması, toplumun ve bireylerin, hızla geçip giden zaman karşısında bir tutunma unsuru olarak kolektif belleğe sarılmalarından ileri gelmektedir. Dünyanın farklı ülkelerinde dernekler ile grup kimliğini yaşatan İmrozlular için de bu geçerlidir.

Az sayıda insanın çabasıyla ancak 1955 yılının Nisan ayına kadar çıkabilen derginin herhangi bir not düşülmeden, sessiz sedasız bir şekilde Paskalya ağırlıklı son sayısıyla yayın hayatını noktalaması ise dikkat çekicidir. Uzun yıllar sonra tıpkı basımı göstermektedir ki

İmrozluların bu ilk dergisi simgesel bir anlam taşımaktadır. *İmroz- Aylık Ansiklopedik Dergi*, bir zamanlar İmrozunu anlatırken İmrozlular için tarihsel ve kültürel süreklilik içerisinde önemli bir kaydı ve adımı ifade etmektedir.

Kaynakça

BCA /030/10/55/365/21

BCA /030/10/55/366/39

BCA/030/01/133/866/10

BCA/030/10/55/365/22

İmroz-Aylık Ansiklopedik Dergi 1947-1955 (Ιμβρος: Μηνιαίο εγκυκλοπαιδικό περιοδικό 1947-1955) (2005). Cilt I-II. Etairia Meletis Imbrou kai Tenedou.

Alexandris, Alexis (2012). "Türkiye'nin İmroz ve Bozcaada Politikası (1912-2012)". *İmroz Rumları*. (Der. Feryal Tansuğ). İstanbul: Heyamola Yayınları. s. 155-156.

Birkalan Gedik, Hande (2010). "İçiçedir Ötekilik Halleri: Festival ve Mit Arasında İmbros'da Hatırlamak ve Unutmak". *Folklor/Edebiyat*, C. 26, S. 62, s. 7-28.

Bozcaada ve İmroz Kazalarının Mahalli İdareleri Hakkında Kanun. (1927).

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1151.pdf>
(erişim Tarihi: 18.10.2019)

Boutaras, Makis (2012). "İmroz'un Eğitim Serüveni". *İmroz Rumları-Gökçeada Üzerine*. (Der. Feryal Tansuğ). İstanbul: Heyamola Yayınları, s. 110-150.

Boutaras, Makis (2013). *η Εκπαίδευση στην Ίμβρο*. Atina: İmrozlular Derneği.

Boym, Svetlana (2009). *Nostaljinin Geleceği*. (Çev. Ferit Burak). Aydar. İstanbul: Metis Yayınevi.

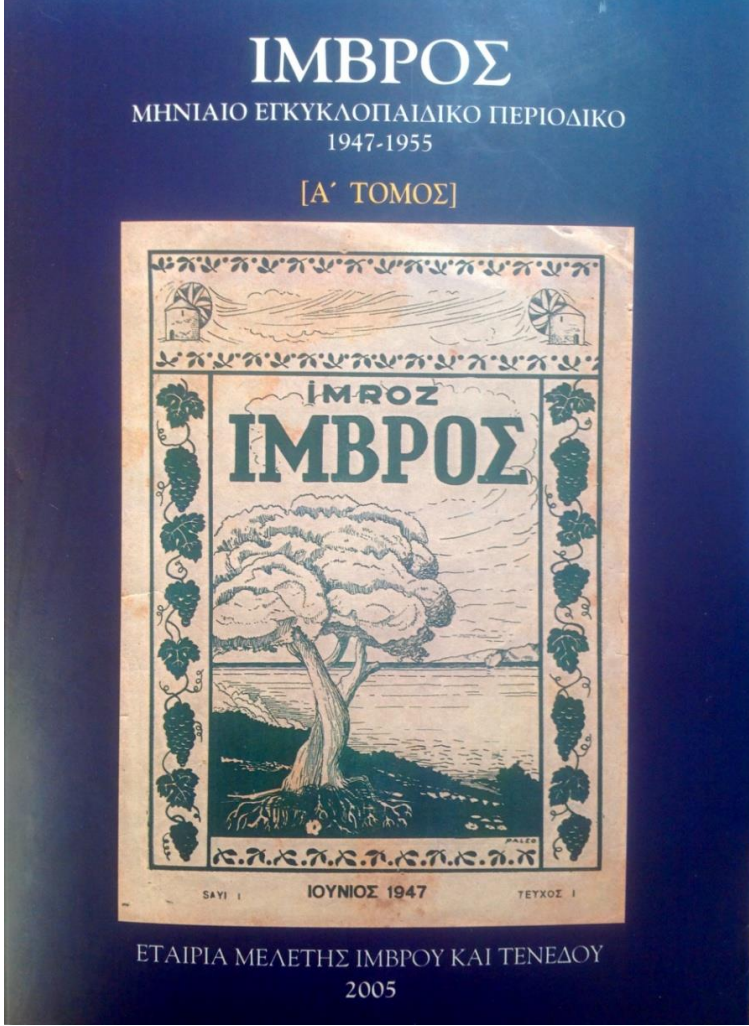
Çağaptay, Suna (2012). "Bir Adanın Arada Kalmışlığının Öyküsü. İmroz'un Osmanlı Öncesine Bakış". *İmroz Rumları-Gökçeada Üzerine*. (Der. Feryal Tansuğ). İstanbul: Heyamola Yayınları, s. 34-49.

- Çapa, Mesut (2017). “Lozan Antlaşması’ndan Sonra (1923-1928) İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada’da Türk Egemenliğinin Yeniden Kurulması: Adalar Hakkında Bir Rapor”. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 22, s. 91-108.
- Demirözü, Damla (2007). *Savaştan Barışa Giden Yol: Atatürk-Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gezon, Lisa ve Conrad Kottak (2016). *Kültür*. (Çev. Akile Gürsoy vd.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karas, Meliton (2012). “İmroz’da Dinî Hayat ve Kiliseler”. *İmroz Rumları- Gökçeada Üzerine*. (Çev. Maro Mavropoulou). İstanbul: Heyamola Yayınları, s. 50-79.
- Keleio Rousou Georgiou (1955). “Ένα ταξίδι στο Νησί (Ada’ya Bir Seyahat)”. *İmroz*. Yıl: 5, S. 55 (Aralık), s. 81.
- Kseinos, Giorgos (2005). “Εισαγωγή (Sunuş)”. *İmroz-Aylık Ansiklopedik Dergi (1947-1955)*. Tıpkı Basım, Cilt 1. s. İy’-χ’.
- Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (2001). (Çev. Seha L. Meray). Birinci Takım, Cilt I, Kitap I, İkinci Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 99-113.
- Macar, Elçin (2014). “İmroz ve Bozcaada’nın Türkiye’ye Bırakılması ve 1928 Tarihli Bir Rapor”. *Suriçi’nde Bir Yaşam-Toktamış Ateş’e Armağan*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 369-378.
- Morris, Brain (2004). *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler- Bir Giriş Metni*. (Çev. Tayfun Atay). Ankara: İmge Kitabevi.
- Mustoksidis, Andreas ve Kutlumuşlu Batholomeos (2010), *İmroz Tarihi Üzerine Bir İnceleme/Ιστορικό Υπόμνημα για την Ιμβρο/ A Historical Memorandum Concerning the Island of Imbros*. İstanbul: Gökçeada-İmroz Koruma Yardımlaşma Geliştirme ve Yaşatma Derneği Yayını.
- Özözen Kahraman, Selver (2005). “Gökçeada’da Göçlerin Nüfus Gelişimi ve Değişimi Üzerine Etkileri”. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 2, s. 39-53.

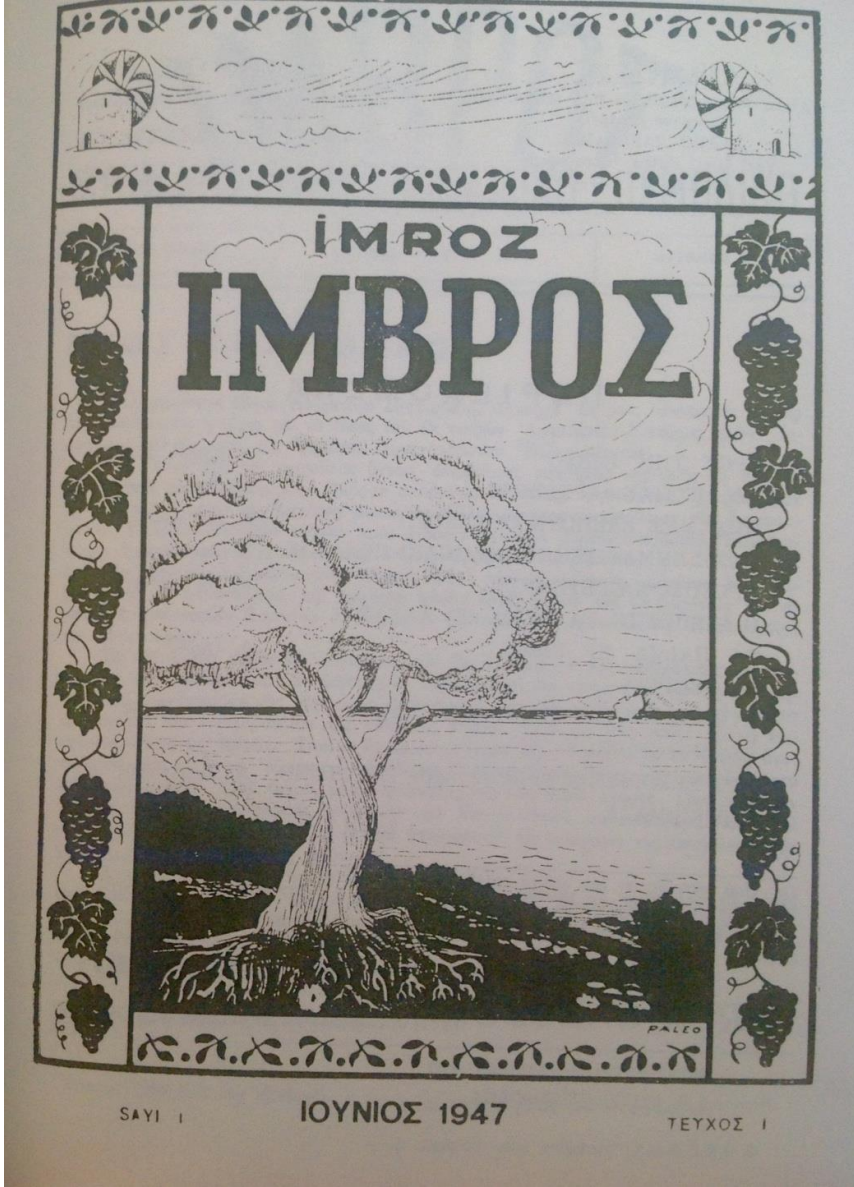
- Su, Süreyya (2003). "Ortodoksi-Heterodoksi". *Antropoloji Sözlüğü*, (Ed. Kudret Emiroğlu, Suavi Aydın). Ankara: Bilim ve Sanat, s. 646-648.
- Tağmat, Çağla Derya (2016). *Açlık: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Yunanistan'a Yardımları*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Tansuğ, Feryal (2012) "Osmanlı İdaresinde Bir Rum Adası: On Dokuzuncu Yüzyıl Ortalarında İmroz". *İmroz Rumları-Gökçeada Üzerine*. (Der. Feryal Tansuğ). İstanbul: Heyamola Yayınları, s. 80-109.
- Tsimouris, Giorgos (2008). *İμβριοι- Φυγάδες απ'τον τόπο μας όμηροι στην πατρίδα*. Atina: Ellinika Gramata.
- Xristoforidis, Kostas (2013). Ο Αύγουστος της Ίμβρου (İmroz'un Ağustos) *Ρωμαίικο Ημερολόγιο 2013*. İstanbul: İstos Yayınevi, s. 319-330.
- İμβριώτικα Παναγύρια-Ξυλοφορτώματα μετά... Μουσικής (İmroz Panayıruları- Dayak sonra... Müzik) (1951). *İmroz*. S. 51-52, s. 37-38.
- Τα Κόκκινα Αυγά του Πάσχα (*Paskalya'nın Kırmızı Yumurtaları*) (1951). *İmroz*. S. 46-47-48, 177-178.
- Η επίσκεψις του Εξοχ. Πρόεδρου της Δημοκρατίας στην Ίμβρο (Cumhurbaşkanının İmroz'u Ziyareti) (1951). *İmroz*. S. 51-52, s. 26.
- Τα Κορίτσια Μας στην Πόλη (İstanbul'daki Kızlarımız) (1949). *İmroz*. S. 28, s. 79.

Ekler

Ek 1: İmroz Dergisinin Tıpkı Basım Kapağı

Ek 2: İmroz Dergisinin ilk sayısı

Ek 3: Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı seçilmesine dair dergideki haber (Sayı: 34-35-36/ 1950)

Ο ΝΕΟΣ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΜΑΣ

ΕΞΟΧΩΤΑΤΟΣ
Κ. Κ.
ΤΖΕΛΑΛ
ΜΠΑΓΙΑΡ

Αι Βουλευτικά έκλογα τής 14ης Μαΐου έδωσαν περιφανή νίκη εις τὸ Δημοκρατικὸν Κόμμα, Ἰβρυντῆς καὶ Ἀρχηγὸς τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ Ἐξοχώτατος κ. CELAL BAYAR.

Τὴν ἐσπέραν τής 22ας Μαΐου, ἡμερομηνίαν ἱστορικὴν διὰ τὴν Δημοκρατίαν μας, μετ' ἱερῆς ἐπευφημίας τής νέας Μεγάλης Ἐθνοσυνελεύσεως τής ἀγαπητῆς μας Πατρίδος, καὶ μετ' ἑαλίαν χαρὰν ὁλοκλήρου τοῦ Τουρκικοῦ Λαοῦ, Πρόεδρος τής Τουρκικῆς Δημοκρατίας ἐξελέγη ὁ Ἐξοχώτατος κ. CELAL BAYAR.

Στενὸς συνεργάτης τοῦ ΑΤΑΤÜRK, καὶ ὡς Πρωθυπουργὸς ὑπηρετήσας τὴν Χώραν ὅλως, εἶναι ἐνθερμὸς ὑπαρκοσitis τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν καὶ ἄκλυτος. Ἡ εὐ-

δόκιμος δράσις αὐτοῦ κατὰ τὸ παρελθόν, ἀποτελεῖ ἐγγύησιν διὰ τὸ μέλλον.

Ἄμα τῆ ἐκλογῆ αὐτοῦ εἰς τὸ Ἀνώτατον τοῦτο Ἄξιωμα, παρητήθη τῆς ἀρχηγίας τοῦ Δημοκρατικοῦ Κόμματος.

Ἡ «ΙΜΒΡΟΣ», ἐπευφημοῦσα μετὰ τοῦ Ἰμβριακοῦ λαοῦ καὶ μετ' ὁλοκλήρου τοῦ εὐγενοῦς Τουρκικοῦ Ἔθνους τὴν ἀνοδὸν αὐτοῦ εἰς τὸ ὑπατον τοῦτο ἀξίωμα, εὐχεται ὁλοψύχως πλήρη ἐπιτυχίαν εἰς τὸ ἀναληφθὲν μέγα καὶ ἐπίπονον πλὴν ὑψίστης σημασίας ἔργον τοῦ Ἐξοχωτάτου Προέδρου, καὶ συμμετέχει ὁλοψύχως εἰς τὴν γενικὴν χαρὰν ὅτι ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐνδόξου Τουρκικῆς Δημοκρατίας εὐρίσκειται Τέκνον ἄξιον τῆς Πατρίδος.

ΣΥΝΤΟΜΟΝ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ὁ νέος Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας Ἐξοχώτατος κ. ΤΖΕΛΑΛ ΜΠΑΓΙΑΡ εἶναι 68 ἐτῶν. Ἐγενήθη τῷ 1884 εἰς τὸ χωριὸν Οὐρούρμα τῆς Κιου τοῦ νομοῦ Προύσας. Ἐν νεότητι ἠλείως ἠκολούθη μετὰ τὴν κοινὴν διακρίσιν ἐνεργετὸ μέλος τοῦ κόμματος «Ἐνωσις καὶ Πρόοδος» μετὰ τὸν ἰσὺν Πατριάρχον Πάτερῶν ἐπίθ. καὶ κερκίης ἰθιῶν ἠνέμασαν καὶ ἔδρασαν εἰς τὰς περιοχὰς Ἀμύσση καὶ Προύσση. Ἐχρημάτισε Βουλευτῆς Προύσας εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Βουλὴν, ἀπὸ δὲ 1920 μέχρι τῶν τελευταίων ἐκλογῶν ἐξελέγετο συνεχῶς βουλευτῆς.

Διέτριψε κερκίως ὡς οἰκονομολόγος. Διετέλεσε κατὰ σειράν Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, Ἀντιπροέδρος Ἀνωκοσμήσεως καὶ Ἐπιτετιμολογ, Γ. Διευθυντῆς τῆς τοῦδε:θείσης Τραπεζῆς Ἐργασίας, Ὑπουργὸς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, δις Πρωθυπουργὸς 1937 καὶ 1939, δεκάτε παρητήθη πατριάρχης βουλευτῆς μέχρι τοῦ 1946, δεκάτε ἴδρυσε τὸ Δημοκρατικὸν Κόμμα. Ὡς Πρωθυπουργὸς ἐπισκέψθη καὶ τὴν γαίτονα Ἑλλάδα.

Φίλος στενὸς καὶ συνεργάτης πολιτικῶν τοῦ Ἰσῶν, ὁ νέος Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας μας ἔχει περὶ σφίρει πολλὰς καὶ πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὴν Χώραν

Ek 4: Cumhuriyetin Kuruluş yıldönümünün kutlanması (Sayı: 40-41/2950)

İMΒΡΟΖΑ
Ανταίο Εγκυκλοπαιδικό
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΕΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1960	ΑΡΙΘΜΟΣ 40-41
--------------	------------------------------	---------------

Η 29η Οκτωβρίου είναι η επέτειος της ίδρύσεως της Τουρκικής Δημοκρατίας, ή αλλιώς ιδρύθη την 29ην Οκτωβρίου 1923 από τόν Μέγαν Αϊώνιον Άρχηγόν της

είναι όχι μόνον άξιος Κυβερνήτης αλλά και βαθύτατα εμπειτισμένος από πραγματικών δημοκρατικών πνεύμα Έχει καταγωγή πολ-λά μέσα άνήκοντα εις την προσωπικήν ύπη-

Ο Αϊώνιος Άρχηγός **ΚΕΜΑΛ ΑΤΑΤΟΥΡΚ**
Ίδρυτής της Τουρκικής Δημοκρατίας
και θεμελιωτής της νέας Τουρκίας
Τουρκικής Πατρίδος **ΚΕΜΑΛ ΑΤΑΤΟΥΡΚ**,
αΐοντον Πρόεδρον της Τουρκικής Δημοκρα-
τίας.
Στενός συνεργάτης και άξιος διάδοχος
του πρώτου Προέδρου της Τουρκικής Δημο-
κρατίας είναι ο σημερινός λαοφιλής Πρόεδρος
Εξοχώτατος **ΤΖΕΛΑΛ ΜΠΑΓΙΑΡ**, άρχι-
γός του Δημοκρατικού Κόμματος.
Ο Έξοχώτατος **ΤΖΕΛΑΛ ΜΠΑΓΙΑΡ**

Ο Έξοχώτατος Πρόεδρος της Τουρκικής Δημο-
κρατίας **ΤΖΕΛΑΛ ΜΠΑΓΙΑΡ** άξιος διάδοχος
του Αϊώνιου Άρχηγού
ρεσίαν του Προέδρου της Δημοκρατίας, θα-
λαμηγούς, ιδιαίτερας άμειστοιχίας κτλ. κτλ.
και δέν επέτρεψε να είναι άνηρημένη ή ει-
κών Του εις τά Κυβερνητικά Γραφεία. Βρί-
σκειται όμως μέσα στις καρδιές όλων μας ή
εύγενής μορφή του δημοφιλεστάτου Προέ-
δρου της Δημοκρατίας μας.
Γι' αυτό έφέτος θα έορτασθή με παλ-
λαϊκή χαρά και με πάνδημο ένθουσιασμό σ'
όλη την άγαπητή μας Χώρα Τουρκία ή
Έορτή της Δημοκρατίας.
Ζήτω ή Τουρκική Δημοκρατία!
Ζήτω ο Πρόεδρος Τζελάλ Μπαγιάρ!

Önemli Gedik, Çiğdem-Songül Keçeci Kurt (2020). "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kasten Cinayet Vakaları: Taşköprü Kazâsı Örneği". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. S. 7, s. 107-128.

XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KASTEN CİNAYET VAKALARI: TAŞKÖPRÜ KAZÂSİ ÖRNEĞİ*

**WILLFUL MURDER CASES IN THE SECOND HALF OF THE XIXth CENTURY:
EXAMPLE OF TAŞKÖPRÜ DISTRICT**

Yük. Lis. Öğ. Çiğdem ÖNEMLİ GEDİK**
Amasya Üniversitesi
cgdmonmgdkk@hotmail.com

Doç. Dr. Songül KEÇECİ KURT***
Amasya Üniversitesi
songul.kurt@amasya.com

Öz

İnsanlık tarihi kadar eski bir suç olan cinayet; İslam hukukuna göre doğrudan şahısların hayat hakkını ve vücut bütünlüğünü hedef alan bir fiil olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kastamonu Vilayetine bağlı Taşköprü Kazâsı'nda Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri kayıtlarına geçen kasten adam öldürme suçu örnekleri incelenmiştir. Çalışmada arşiv kayıtlarından elde edilen veriler neticesinde cinayetlerin sebepleri, suçluların durumları, cinayet vakalarının nasıl oluştuğu ve sonuçları üzerinde durulmuştur. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Taşköprü Kazâsı'nda gündelik yaşamda meydana gelen cinayet suçları yoğun olarak kazâya tabi olan

* Bu çalışma Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç. Dr. Songül Keçeci Kurt'un danışmanlığında Çiğdem Önemli Gedik tarafından hazırlanan yüksek lisans tez çalışması kapsamında hazırlanmıştır.

** ORCID: orcid.org/0000-0001-8229-3510

*** ORCID: orcid.org/0000-0003-4983-9897

muhtelif karyelerde gerçekleşmiştir. Arşiv vesikalarından elde edilen bilgiler doğrultusunda Taşköprü'deki cinayet vakalarının, aile içi geçimsizlik, öfke problemleri, namus ve onurlarının rencide edilmesi gibi nedenlerle gerçekleştiği görülmüştür. Cinayet aletlerinden olan bıçak, vakalarda yoğun olarak kullanılmıştır. İncelenen dönemde cinayet suçları, toplumsal düzeni sağlamak ve adaleti tesis etmek için cezasız kalmamıştır. Bu cezalar arasında kürek cezası, pranga cezası, tard ve sürgüne yollamak, kısas hakkından düşürülerek diyete çevirmek gibi cezalar bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Taşköprü, suç, cinayet, Osmanlı.

Abstract

Murder, which is a crime as old as human history, falls under the scope of ta'zir crimes according to Islamic law and it is considered as an act that directly targets the right to life and the integrity of the body. In this study it was examined the crime examples of intentional manslaughter in the Taşköprü district in Kastamonu province using the Presidential State Archives of the Ottoman Archives records in the second half of the nineteenth century. As a result of the data obtained from the archive records, the reasons for the murders, the circumstances of the offenders, how the cases of murder occurred and the results of the study were discussed. Murder crimes that occurred in daily life in the Taşköprü district occurred in various villages that belong intensely to the regions in second half of the XIXth century. According to the information obtained from the archive documents, it has been observed that the murders in Taşköprü may had been committed due to domestic incompatibility, anger problems, and disgrace of their honor and dignity. The knife, which is one of the murder tools, was used extensively in cases. In the period under review, murder crimes did not go unpunished to restore social order and establish justice. Among these penalties include rowing penalty, shackling or giving up blood feud and converting into fines and being sent into exile.

Keywords: Taşköprü, crime, murder, Ottoman.

Giriş

Şiddet, insanlarda doğuştan gelen, çevresel etkenlerle azalarak ya da artarak devam eden bir olgudur. İnsanlardaki bu şiddet eğiliminin farklı sebepleri olabilmektedir. Bunlar arasında en yaygın olanları; insanların canlarını, ırzlarını ve mallarını koruma içgüdüğü, öfke problemleri, aşırı kin ya da sevgi, haset ve

kıskançlıktır. Bütün bu sebeplerin, insanları fiziksel ya da psikolojik şiddetin eşğine getirdiği düşünülmektedir. Fiziksel anlamda gücün kullanıldığı durumlarda cinayet, darp ve yaralama (cerh) olayları meydana gelmektedir. Psikolojik şiddet olarak ise, hakaret, küfür ve alay başı çekmektedir. Bu anlayışla kadim toplumlardan itibaren günümüze kadar devam eden suç türlerinden olan ve şiddet kapsamında değerlendirilen cinayet vakalarına Osmanlı Devleti'nde de rastlanmakta olup bunlar çeşitli resmi kayıtlarda tespit edilebilmektedir. Farklı zamanlarda farklı medeniyetlerde çeşitli şekillerde cezalandırılan cinayet suçları Osmanlı Devleti'nde şer'i ve örfi hukuk dairesinde değerlendirilmiştir.

Kastamonu Vilayetine bağlı Taşköprü Kazâsı da kırsal kesimde cinayetlerin yaşandığı yerlerden biri olup bu çalışmada XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan kasten adam öldürmeye dair dört ayrı vaka incelenmiştir.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti, çağdaşı diğer devletler gibi, çeşitli alanlarda yenilikler yapan bir devlettir. Devletin siyasi, sosyal ve iktisadi anlamda değişikliğe uğradığı bu dönem padişah Abdülmecit tarafından ilan edilen Tanzimat ile başlamıştır. Tanzimat Fermanı, Avrupa devletlerinin etkisiyle Osmanlı Devleti'nde ilan edilmiş anayasal bir fermanıdır (İnalcık, 2018: 31-32). Tanzimat Devri (1839-1876) de diğer alanlarda olduğu gibi hukuksal açıdan yeni düzenleme ve kurumların oluşturulduğu bir dönem olmuştur. Tanzimat'ın ilanından kısa bir süre önce kurulan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'nin ise bu dönemde önemi artmış ve bir üst mahkeme niteliğinde temyiz görevini üstlenmiştir (Akyıldız, 2003: 250-251).

Çalışmada Kastamonu Vilayeti'ne bağlı Taşköprü Kazâsı'nda yaşanmış kasten adam öldürme vakalarından Meclis-i Vâlâ'ya intikal etmiş bazı olaylar incelenmiştir. Arşiv vesikaları içerisinde Taşköprü ile ilgili belgeler incelendiğinde bunun gibi çeşitli suçların varlığının fazlalığı dikkat çekmektedir. Özellikle kasten adam öldürme suçlarının cinayet suçları içerisinde daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Tarih içinde kırsal kesimde suç ve suçlu profillerini tespit etmek amacıyla bu çalışmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bu vakalar üzerinden Tanzimat

Döneminde kurulan Osmanlı mahkemeleriyle hukuksal reformların takip ve tahkik edildiği, yeri geldiğinde temyiz görevini de üstlenerek vakaların çözüme kavuşturulmaya çalışıldığı görülebilecektir.

Taşköprü'de saha çalışmalarının sınırlı oluşu da makale konusunu cazip kılmıştır. Çalışmada, öncelikle Kastamonu ve Taşköprü'nün tarihi hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra suç ve ceza bağlamında kasten adam öldürme suçu incelenecektir. Son olarak Taşköprü'deki cinayet vakaları tek tek açıklanarak çeşitli sonuçlara ulaşılabilecektir.

1. Tarihi Süreçte Kastamonu ve Taşköprü Kazası

Kastamonu, çok eski bir yerleşim merkezi olarak, tarih öncesi çağlardan başlamak suretiyle sayısız devlet ve kavimlerin gelip yerleştiği, çeşitli uygarlıkların olduğu geniş bir coğrafyadır (Yaman, 1935: 7). Kastamonu'da bilinen ilk medeniyet, Kaşkalar (Gasgaslar) dır. Kaşkaların, Kaşka Türkleri de denilerek, Türk oldukları görüşünde birleşen görüşler de hâkimdir (Aslıyüce, 2003: 30-31; Alp, 1997: 1). Kastamonu'da Kaşkalar'dan başka Hititler (Etiler), Frigler, Paflagonyalılar, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, İskender, Pontuslar, Romalılar, Bizans ve Sasaniler gibi çok eski medeniyetler kök salmıştır (Aslıyüce, 2003: 30-42).

Kastamonu nihayet 1071 Malazgirt Savaşı ile birlikte Anadolu'daki yetenekli komutanların katkılarıyla dalga halinde Türk yurdu olmaya başlamıştır. 1085 yılında Türkleri Karadeniz'e ulaştırmayı başaran Emir Karatekin Sinop'u Türk topraklarına katmayı başarmıştır (Alp, 1997: 4-5). Kastamonu'da Türk idaresinin yerleşmesi üzerine buraya akınlar giderek artmıştır. Burada bilinen bir başka Türk beyliği de Çobanoğullarıdır. Türkiye Selçuklu Devleti, Bizans'a yönelik olarak uyguladığı "uç siyaseti" gereğince Kastamonu Bölgesi'ni, ünlü bir beylerbeyi konumunda olan Hüsamettin Çoban'a vermiştir. Çoban, Kastamonu'da tam bir nüfuz oluşturarak bu topraklarda Çobanoğulları Beyliği'ni kurmuştur. İktisat sahibi olarak bu bölgeye yerleşen Emir Hüsamettin Çoban, Türkiye Selçuklu Devleti'ne de büyük yararlılıklar göstermiş ve bir uç (askeri) konumunda olan Kastamonu'da Türk idaresini kuvvetlendirmiştir. Hüsamettin Çoban'ın ölümünden sonra varlığını koruyamayan Çobanoğulları,

Anadolu üzerinde etkisi olan ve bir Moğol Devleti kolu olan İlhanlılar ile çekişmeye başlamıştır. Moğol-İlhanlı hükümdarı Geyhatu, Selçuklu-Moğol ordusunu başında Şemseddin Yaman Candar'ı görevlendirerek, Çobanoğulları üzerine göndermiştir. Bu savaşta Muzafferuddin Yavlak Arslan yenilgiye uğratılarak, Çobanoğulları Beyliği'ne son verilmiştir. Bu tarih bir anlamda Candaroğulları Beyliği'nin kuruluş tarihidir (Sevim ve Yücel, 1984: 252-253; Yavuz, 2003: 55-60).

XIV. yüzyıl başlarında Çobanoğulları Beyliği'ne son veren Şemseddin Yaman Candar, kurmuş olduğu bu beyliğe kendi adını vererek, tarih sahnesine çıkmıştır. Bu beylik, 1291 yılından 1461 yılına kadar yani Osmanlı Devleti hâkimiyetine kadar Kastamonu ve çevresinde faaliyet gösteren bir Türkmen beyliğidir. Kaynaklarda geçen diğer bir adı da İsfendiyaroğullarıdır. Moğol kolu İlhanlı Devleti'ne bağlı kalan Yaman Candar'ın ölümünden sonra yerine oğlu Süleyman Bey geçmiştir. Sinop'a tam olarak hâkim olan Candaroğulları, dış siyasette Osmanlı Devleti ile münasebette bulunmuştur. Bu dönemde beyliğin ekonomik ve idari teşkilatının oldukça iyi durumda olduğu İbni Battuta'nın seyahatnamesinde geçmektedir (Yavuz, 2003: 61-63; Yücel, 1993: 43-54). Candaroğulları Beyliği'nin Osmanlı Devleti ile ilişkileri, dolayısıyla Kastamonu'nun durumu, Yıldırım Bayezit'in Candaroğlu beyi İsfendiyar Bey ile yaptığı antlaşma ile 1402 Ankara Savaşı'na kadar sürmüştür. 1402 yılındaki Ankara Savaşı'ndan ağır bir yenilgi ile çıkan Osmanlı Devleti, fetret devrine girmiştir. Timur'un Anadolu beyliklerini tekrar canlandırması üzerine, Kastamonu ve çevresi Candaroğulları idaresinde kalmıştır (Yavuz, 2003: 61-69). 1461 yılında Fatih'in Anadolu Türk siyasi birliğini sağlama çabaları neticesinde Kastamonu ve Çankırı Bölgesi Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bu tarihten itibaren uzun yıllar Osmanlı Devleti himayesinde kalan Kastamonu, Fatih döneminde Anadolu eyaletine bağlı önemli bir sancak merkezi olmuştur. Hatta Fatih, oğlu Cem Sultan'ı buraya vali olarak atamıştır (Şakiroğlu, 1993: 283). Bundan başka 1487 tarihli Tahrir Defteri'nde, Kastamonu, idari olarak çeşitli nahiyelere ayrılmıştır. Ancak burada belirtilmelidir ki, bu oluşturulan nahiyeler idari bir birim olmasından ziyade tımar

sisteminin uygulandığı belli bölgeleri işaret etmek için kullanılmıştır. Bu nahiyeler arasında Kastamonu, “Kuzyaka” olarak geçmektedir (Şahin, 2001: 585-588).

XIX. yüzyıla kadar Anadolu Eyaleti'ne bağlı olan sancak statüsündeki Kastamonu, Tanzimat Dönemi'nde başlayan taşra reformları çerçevesinde 1841'de Bolu müşirliği içinde yer almıştır. 1846 yılında yapılan bir düzenleme ile eyalet merkezi haline getirilen Kastamonu, 1867 nizamnamesi ile vilayet merkezi olmuştur. Bu dönemde, vilayetin sancakları Kastamonu merkez olmak üzere Bolu, Sinop ve Çankırı'dan (Kangırı) oluşmaktadır (Aktaş, 2015: 224; Çoban, 2006: 418-421). Kastamonu sancağı ise Araç, Cide, Daday, İnebolu, İskilip, Taşköprü, Tosya ve Safranbolu kazâlarından oluşmaktadır (Avcı, 2012: 19-20; Şahin, 2001: 585-588; Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1897: 398 ve Karakök, 2010: 270-271).

Kastamonu Vilayetine bağlı olan Taşköprü Kazâsı da tarihte çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetler arasında Kaşkalar, Hititler (Etiler), Dorlar, Paflagonyalılar, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Helenler, Pontuslar, Romalılar, Bizanslılar ve Sasaniler gibi eski medeniyetler, bu bölgede izlerini bırakmışlardır. Taşköprü'nün Antik çağlara kadar uzanan köklü bir tarihi vardır. M.Ö. 64 yılında kurulan ve Paflagonya'nın eyalet merkezi olan Pompeiopolis¹ kentinin kurulduğu yer olarak dikkat çeken Taşköprü'de Türk hâkimiyetinden önce zengin bir tarihi birikim vardır (Kavaklı Kundakçı, 2019: 14-15).

Taşköprü'de Osmanlı egemenliğinden önce çeşitli Türk beylikleri hüküm sürmüştür. Bu beyliklerin ilki, Çobanoğullarıdır. Selçuklular tarafından bir “uç siyaseti” gereği olarak Kastamonu ve Çankırı dolaylarının Çobanoğullarına bırakılması, Taşköprü'de Türk-İslam eserlerinin en güzel örneklerinin oluşturulmasının başlangıcıdır. Bunlardan biri adını da Gökırmak üzerine kurulu Çobanoğulları zamanında yapılmış olan yedi gözlü 68 metre uzunluğundaki Taşköprü'den alan köprüdür. Çobanoğullarından

¹ Pompeiopolis (Zımbıllı Tepe Höyüğü): Pompeiopolis, adını kurucusu General Pompeiopolis Magnus'tan alan ve M.Ö. 64'te Karadeniz Bölgesi'nin iç kısımlarında kurulan Roma kentlerinden biridir (Kavaklı Kundakçı, 2019: 14-15).

sonra Candaroğulları da bu bölgede varlığını sürdürmüştür (Yavuz, 2003: 61-69). 1461 yılında ise Kastamonu ve dolayısıyla Taşköprü'de de Osmanlı Dönemi başlamıştır. Osmanlı Dönemi'nde Taşköprü, Taşköprülü-zadeler'in memleketi olarak tanınmıştır (Kavaklı Kundakçı, 2019: 5-6).

Osmanlı Devleti egemenliğine giren Taşköprü, 1486 tarihli ilk tahrirden itibaren Kastamonu'nun kazâsı statüsünde kalmıştır (Kavaklı Kundakçı ve Eğilmez, 2017: 1222-1223). Tahrir defterlerinin kullanıldığı ve genel olarak XV. ve XVI. yüzyıllarda Taşköprü'nün Anadolu Eyaleti'ne bağlı olan Kastamonu'nun bir kazâsı olduğu kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır. Bundan başka 1530 tarihli tımarların durumunu belirlemek için tutulan 438 numaralı icmal defterinde Taşköprü, Kastamonu Sancağı'nın kazâlarından biri olarak tespit edilmiştir (Kavaklı Kundakçı, 2019: 36)². Ayrıca kadının hükmünde bir kazâ statüsünde olan Taşköprü, bazı tahrir defterlerinde nahiyeye olarak da geçmektedir. Taşköprü mevkiinin idari birim olarak nahiyeden ziyade tımar bölgesini içeren muayyen bir bölge olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Şahin, 2001: 585-588). Taşköprü'nün Kastamonu Vilayet Salnameleri kayıtlarına göre tek bir nahiyesi vardır. Bu nahiyenin adı, Gökçe ağaç (Hanönü)'tür. Hanönü'ne bağlı toplamda 33 karye adı geçmektedir. Bu karyelerdeki toplam hane sayısı ise, 5.701'dir. Nüfusu ise, 42.413'tür (Kastamonu Vilayet Salnamesi: 1897: 295-298, 398).

2. Osmanlı ve İslam Hukukunda Suç ve Ceza

Suç, sözlük anlamı itibariyle, "yasalara aykırı davranış, cürüm" (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanmakta olup bir toplumda haksız sayılıp, yazılı ve yazısız hukuk kurallarını içeren, törelere ve genel ahlak normlarına aykırı davranışların bütününe oluşturan ve nihai olarak ceza ile yaptırım gerektiren başlıca fiillerdir (Boynukalın, 2009: 453). Suç ve türleri, değişik dinlerde ve toplumlarda farklı tanımlanabilmektedir. Osmanlı Devleti hukuki yapı olarak İslam hukukunu esas aldığı için bu çalışmada suçun tanımına İslam hukuku çerçevesinde yer verilecektir.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Kavaklı Kundakçı, 2019.

İslam hukukunun ana kaynaklarından olan Kur'an-ı Kerim'de suçla ilgili bazı kavramlar vardır. Bunlar arasında, "Cerime", "Cünah", "Bağy", "Münker", "Fahşa" ve "Zenb" geçmektedir (Şuara, 26/14; Rum, 30/47; En'am, 6/124; Bakara, 2/169; Yunus, 12/24; Araf, 7/33; Nahl,16/90; Ankebut, 29/40; Ahzab, 33/5; Mümtehine, 60/10). Arapça "Cerm" kökünden türeyen "Cerime", Allah'ın kesin olarak yasaklamış olduğu ve hakkında kesin bir yaptırım (ceza) tayin etmiş olduğu eylemlerin bütününe ifade etmektedir (Akgündüz ve Cin, 2011: 290; Koç, 2017: 8).

Osmanlı Devleti'nde şer 'i hukuka göre suçlara karşı verilen cezalar üçe ayrılmaktadır. Bunlar ta'zir, hadd (hudud), kısas ve diyettir (Ergin, 2007: 4; Yakut, 2006: 25-26). Hadd, Allah hakkı anlamına geldiği için, bu cezaların, kişiler ve toplum tarafından düşürülmesi, affı, azaltılması ve değiştirilmesi mümkün değildir. Zina, zina iftirası, içki içmek, hırsızlık, yağma yol kesme, irtidat ve isyan bu suçlardandır (Koç, 2017: 14). Kısas ise denklik, eşitlik, kesmek, ardından gitmek, iz sürmek gibi anlamlara gelmekte olup işlenen fiile ona denk bir fiille mukabele edilmesidir. Kısas, kasten adam öldürme ve müessir fiil suçlarında suçlunun işlediği bu eyleme denk bir ceza ile cezalandırılmasıdır. Yani kasten öldürdüğü insana karşılık failin öldürülmesini, kasten işlediği yaralama fiili sonucu mağdurda fiziksel olarak zarar veren kimsenin benzeri bir biçimde cezalandırılmasını ifade etmektedir (Dağcı, 2002: 488-495). Diyet ise İslam hukukuna göre adam öldürme ve yaralamalarda mağdur tarafa ceza ve kan bedeli olarak ödenen mal veya paraya denmektedir (Bardakoğlu,1994: 473-479). İslam Ceza Hukuku'na göre hadd, kısas ve diyetin dışında kalan suçlar için miktarı önceden belirlenmemiş olan cezalara ta 'zir denmektedir. Kelime anlamı itibariyle, "kınamak, reddetmek, men etmek" demek olan ta 'zir, Allah'ın yasaklamış olduğu eylemleri kapsamaktadır. Bundan başka karşıt bir anlam olarak "saygı göstermek, yardım etmek, te'dib etmek" gibi anlamlara da gelmektedir (Ergin, 2007: 4; Başoğlu, 2011: 198-199). İslam hukukunda ta 'zir cezasını gerektiren emanete hıyanet, faiz, gibi suçların bir kısmı belirtilmiştir. Ancak bir kısmının tespit ve takdiri ise; suça, suçlunun durumuna göre hâkime bırakılmıştır ve uygun cezanın devlet başkanı veya onun

görevlendirmiş olduğu hâkim tarafından belirlenmesine İslam hükümlerine uygun olarak değerlendirme şartı ile izin verilmiştir (Tuncay, 2017: 82-99).

2.1. Kasten Adam Öldürme Suçları

“Cerime”, “Cünah” ve “Cünha” gibi terimler, “Cinayet” kelimesini doğrudan çağrıştırmaktadır ve genellikle birbirlerinin yerine de kullanılmışlardır. Cinayet, şahısların mala ve bedene yönelik hukuka aykırı eylemler, ya da özellikle adam öldürme manasında kullanılan bir fıkıh terimidir. Sözlük anlamı itibari ile “günah, suç ve günah işlemek” anlamlarına gelmektedir. Ayrıca şahıs ya da şahısların hayat haklarını ellerinden doğrudan alan ve vücut bütünlüklerini tehdit eden tüm yasak fiiller cinayet kapsamında değerlendirilmektedir (Eş-Şazeli, 1993: 14; Akgündüz ve Cin, 2011: 309). İslam hukukuna göre şahsa yönelik cinayet; adam öldürme (cinâyet ale’n-nefs), müessir fiiller (cinâyet alâ mâ dûne’n-nefs) ve anne karnındaki çocuğa yönelik ve onun ölümüyle sonuçlanan cinayetler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Doğrudan şahsın ya da şahısların canlarına yönelik olarak, hayat hakkına kast eden cinayetlere, “cinayet fi’n-nefs” ya da “katl” denilmektedir. Adam öldürme suçu tamamen bu gruba dâhil olmaktadır. Diğer bir kategori ise, insanın sair azalarına yönelik olan fiillerdir ki, bunlara da “yaralama (cerh)” ya da “cinayet fima dun’en-nefs” adı verilmektedir. Cinayet suçunu işleyenlere suçlu ya da “cani”, cinayet suçundan ötürü mağdur olanlara da “mecniyyün aleyh” denilmektedir. Cinayet tanımlarında katl suçlarının da kendi içinde alt başlıklara ayrıldıklarını görmekteyiz. Bunlar; kasten adam öldürme suçu (katl, katl-i amd, cinayet fin-nefs), kasta benzer adam öldürme (katl-i şibh-i amd), hataen adam öldürme (hataen katl), hata mecrasına cari katl ve teşebbüsen katl’dır (Eş-Şazeli, 1993: 14; Akgündüz ve Cin, 2011: 309).

Kasten adam öldürme suçlarında; bir suç aleti ile (alet-i ceriha) vücut bütünlüğünün parçalanması ve kişinin doğrudan hayat hakkının elinden alınması gereklidir. Bu bağlamda kasıt oluşturan suçların üç temel unsuru vardır. Bu unsurlar, mağdurun ya da öldürülen şahsın fiilden önce sağ olması, kesici ve delici gibi suç aletlerinin (alet-i ceriha) bulunması ve katilin kasıt fiili olması gereklidir. Suç aleti (alet-i ceriha), piştov (ilkel tabanca), kılıç,

kama, bıçak, ok taş, kesici ve delici alet kapsamına giren tüm aletlerdir (Akgündüz ve Cin, 2011: 310; Fendoğlu, 2000: 459; Turan, 2019: 44). Kasten adam öldürme suçu esas olarak kısas cezası ile kasıt olmadan adam öldürme suçu da diyet cezası ile cezalandırılmaktadır. Kasıt olmadan adam öldürme suçlarında diyetin uygulanmadığı durumlarda veya diyete ilâve olarak ta'zîr cezasının uygulanması da mümkündür (Eş-Şazeli, 1993: 14-15).

Haksız yere adam öldürmek, birinin ölümüne kasten, bilerek, isteyerek sebep olmak Kur'an-ı Kerim'de *"Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmeyin"* (İsra, 33) şeklinde yasaklanan bir eylemdir. Ayrıca *"Kim bir mümini kasten öldürürse, onun cezası, içinde devamlı kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, lanetlemiş ve büyük bir azap hazırlamıştır"* (Nisa, 93) şeklinde belirtildiği üzere kesin olarak yasaklanmıştır.

Bu suçun cezası olarak kısas öngörülmüştür. İslamiyet'te kısasla ilgili hukukî mevzuatın kaynağını ceza hukukunda Kur'an ve Sünnet oluşturmaktadır. İsra ve Nisa Suresi'nde belirtildiği gibi haksız yere ve kasıtlı adam öldürme büyük günah sayılmıştır. Maktulün velisine de kısası isteme yetkisi verilmesine rağmen *"Ancak kim (din) kardeşi tarafından affedilirse o zaman ma'rûfa uymak, güzel ve tam olarak ödeme yapmak gerekir. Bu rabbinizin bir hafifletmesi ve rahmetidir"* (Bakara/178) şeklindeki ifade ile kısastan vazgeçilmesi halinde Müslümanların genel kabulüne göre bir diyetin ödenmesine işaret edildiği düşünülmektedir. Nisa Suresi'nde de haten adam öldürmede diyetten söz edildiği dolayısıyla adam öldürme suçunun kasten ve hataen şeklinde iki gruba ayrılması ve özellikle hataen öldürmede diyet ve kefâret yükümlülüğünden bahsedildiği tespit edilmiştir (Bardakoğlu, 1994: 473-479).

Kasten adam öldürmenin cezasının kısas olduğu Kuran-ı Kerim'de ve hadislerde olduğu gibi Osmanlı kanunnamelerinde de belirtilmiştir. *"Ve eğer bir kimesne adam öldürse yerine kısas edeler"* şeklinde Kanuni Umumi Kanunnamesi'nin on altıncı maddesinde geçmektedir. Ancak bu suçlarda eğer maktulün velisi kısastan vazgeçerse kısas cezası diyete, dönüşmektedir. Yine katil maktulün velisi tarafından diyet karşılığı veya diyet istenmeksizin affedilirse artık faile kısas cezası verilemez. Faile ayrıca ta'zîr

cezasının verilir verilemeyeceği İslam fıkıhçıları arasında ihtilaf konusu olmuş İmam Mâlik'e göre katile yüz değnek vurulup ve bir sene hapsedilmesi, Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre de şayet katil toplum tarafından şerli biri olarak biliniyorsa yasama organının uygun göreceği bir ta'zir cezası verilebilmesi uygundur. (Koç, 2007: 175-179). Dolayısıyla her cinayet vakası kendi içerisinde suçun unsurlarına ve taraflarına göre ayrı ayrı değerlendirilip çeşitli cezalar uygulanabilmektedir. Osmanlı hukukunda, had ve kısas cezası gerektiren suçlarda kanunnamelerde çok ayrıntılı emirler bulunmazken suçun unsurlarında veya ispat şartlarında eksiklik veya şüphe olması durumunda ta'zir cezalarının uygulandığı görülmektedir. Osmanlı hukukunda kısas cezasından kurtulan faillere ve katle teşebbüs veya azmettirici olanlara siyaseten katil, dayak, hapis, sürgün ve para cezaları gibi cezalar uygulanabilmektedir (Yakut, 2006; 27-29).

Bu çalışma kapsamında Taşköprü'de doğrudan şahısların hayat hakkını ve vücut bütünlüğünü hedef alan cinayet vakalarından kasten adam öldürme suç örneklerinde kısas cezasının sürgün, kürek, pranga cezası veya diyete çevrilerek ta'zir cezası verilerek çözümlendiği görülmektedir.

3. Taşköprü'de Geçen Bazı Kasten Adam Öldürme Suçları

Taşköprü'de geçen cinayet suçları ile ilgili belgelere Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinden ulaşılmıştır. Belgeler içerisinden suçlar tasnif edilip, cinayet suçları içerisinden kasten (amden) adam öldürme ile ilgili içeriğinde daha tafsilatlı bilgiler veren bazı örnekler seçilmiştir. Olayları daha detaylı olarak inceleyebilmek amacıyla vaka sayısı dört ile sınırlandırılmıştır. Bu belgeler devlet arşivlerindeki taşrada kadı veya naib tarafından görülen mahkemelerce verilen şer'î hükmün kaydedildiği i'lamların Meclis-i Vâlâ'daki kayıtlarından oluşmaktadır.³

³ Tanzimat Fermanı'nın hemen ilanından sonra kurulan Meclis-i Vâlâ bir danışma meclisi niteliğinde olup aynı zamanda çıkarılan kanun ve nizamnâmelerin uygulanıp uygulanmadığını denetleme hakkına sahiptir. Bununla beraber şer'î ve ticari davalar dışında ceza ve idare davalarına bidayet ve temyiz mahkemesi sıfatıyla bakmakta ve 1840 tarihli Ceza kanunnamesinin uygulanmasıyla bir bakıma ceza mahkemesi gibi görev yapmaktadır.

İncelenen vakalarda Taşköprü’de geçen kasıt cinayet suçlarının hepsi birbirinden bağımsız mahalde gerçekleşmiş olup 1850-1856 yılları arasında yaşanmıştır.

Vaka 1

Taşköprü’de geçen kasten adam öldürme suçuna örnek teşkil edecek ilk belgelerimiz, Kastamonu meclisinin mazbatası ile kazâ naibinin i’lâmının Meclis-i Vâlâ’ya gönderilmesi sonucunda kayıtlara geçmiş olup, vaka 1850 yılında yaşanmıştır. 1840 Ceza Kanunu’nun birinci fasıl üçüncü maddesine göre adam öldürme suçu İstanbul’da işlenmişse yargılama fetvahanede, dördüncü maddesine göre taşrada işlenmiş ise memleket meclisinde yapılacaktır ilkesi doğrultusunda (Koç,2007) Kastamonu meclisinin dava sürecinde görevli olduğu görülmektedir.

Tespit edilebilen dört belgede geçen olay, Taşköprü’ye bağlı İsa Deresi mevkiisinde geçmektedir. Katil Redif askeri çavuşlarından İbrahim adlı şahıstır. Maktul, katilin zevcesi olan İftariye Hatundur. Cinayet, katil ve maktulün şiddetli bir şekilde tartışmaları sonucunda gelişmiştir. Katil İbrahim, yanındaki suç aleti olan bıçak ile (alet-i ceriha) karısı İftariye Hatun’u kasten, bilerek darp etmiş ve öldürmüştür. Bu suçla ilgili olarak İbrahim’in mahkemede suçunu ikrar ve itiraf eylediği görülmüştür. İbrahim, ifadesinde karısı ile yani maktulle aralarında şiddetli geçimsizlik olduğunu öne sürmüştür. Olayla ilgili olarak, yine bir sabah güneş doğduktan sonra tartışmaya başladıklarını ve İbrahim’in dayanamayarak, elindeki bıçak ile karısının sol diz kapağını darp etmek suretiyle yaralanmasına sonradan da ölümüne sebebiyet verdiği açıklanmıştır. Cinayet vakası sorgu kapsamında çiftin kızları olan Ümmü Gülsüm, maktulün validesi olan Ayşe Hatun ve pederi Ahmet’in de ifadelerine başvurulmuştur. Bu suçla ilişkin olarak İbrahim’in kürek cezasına çarptırılmasına karar verilmiştir. İbrahim ayrıca diyet için ödeyecek parası olmadığını ve kendisinin fakir olduğunu beyan etmiştir. Tersane-i Amire’de kürek cezasına ilişkin olarak beş yıl müddetle cezaya çarptırılmasına ve sürenin dolmasından

Dolayısıyla batı etkisinde taşradan merkeze doğru kademeli tarzda oluşturulan bir merkez olarak nitelendirilebilmektedir (Akyıldız, 2003; İmamoğlu, 2019).

sonra da memleketi tarafına tard ve sürgün kılınmasına karar verilmiştir. Bundan başka mahkeme İbrahim'in asker olması cihetiyle silahaltında bulunmadığı zamanlarda mülkiye kanunlarından, silahaltında bulunduğu zamanlarda ise askeri nizama tabi tutulacağına hükmetmiştir (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi [BOA], A.MKT. MVL.30.56.1; BOA, A.MKT. MVL.30.56.4; BOA, A.MKT. MVL.30.88.1 ve BOA, A.MKT. NZD.14.21.1). Bu belgelerden de anlaşılacağı üzere, XIX. yüzyılın ikinci yarısında geçen bu elim cinayetin sebebi aile geçimsizliği, şiddetli karı-koca kavgalarıdır. Katil bir asker taburundan olması belki işinin stresinden dolayı psikolojisinin bozulmuş olabileceğini düşündürmektedir. Günümüzde çoğalarak devam eden kadın cinayetlerinin Osmanlı Devleti döneminde dahi Taşköprü dolaylarında yani taşrada mevcut olduğu devletin resmi kayıtlarında tutulmuştur. Yine katilin, maktulün eşi olması irsden dolayı aile içindeki diğer şahısların afları ile kisas hakkından düşülerek diyet cezasına çevrildiği görülmektedir. Fakat katilin diyeti ödeyecek parası olmadığını ifade etmesi üzerine kürek ve sürgün cezası verilmiştir.

Vaka 2

Taşköprü cinayet vakalarının başka bir örneği ise, 1852-1853 tarihli belgelerde geçmektedir. Bu belgelerden anlaşıldığı üzere bu olay, Taşköprü'ye bağlı olan Bük Divanı Karşu Karyesi mevkiinde geçmektedir. Bu olaydaki maktul, boğazlanıp, kesilerek öldürülen Sefer Beşe oğlu Süleyman'dır. Maktulü, ölü bulan Karşu Karyesi ahalisidir. Ahalinin ifadesine göre, Muharremü'l haramın dördüncü Salı gecesi, katili de bilinmeyerek, karyeye on dakika mesafede Kuru Bük'ü adındaki mahalde boğazlanmış, olarak ölü buldukları şahıs Sefer Beşe oğlu Süleyman bin Ali'dir. Süleyman yapılan tahkikat ve keşif sonrasında gömülmüştür. Karye sakinleri bu olay ile ilgili olarak birbirlerine kefarete bulunmuşlardır. Ancak ahali bazı kimselere kefil olmamıştır. Bu şahıslar, Bünyazoğlu İbrahim ve Davulcuoğlu Dursun'dur. Mahkeme bu cinayet olayı ile ilgili olarak geniş çapta sorgulamaları başlatmıştır. Bu kapsamda maktulün kız kardeşleri olan Halime ve Şerife Hatunlar ve bir de maktulün kızı Şerife sorguya alınmıştır. Ayrıca bu olay ile ilgili olarak sorgu babında bazı şüpheli

şahısların da ifadelerine başvurulmuştur. Bu şahıslar, Bük Divanı karyesinden Köleoğlu Mehmet, Akkaya Nahiyesinin Koşfere Divanından Açıkgozoğlu Halil ve Küre-i Nühas kazâsına tabi olan Anbarlı Karyesi ahalisinden Kürdoğlu Ahmet'tir. Yine maktulün eşi olan Satiye Hanım da sorguya çekilmiştir. Olayın sebepleri ve nasıl geliştiği ile ilgili olarak sorgu ifadelerinden derlenen bilgiler doğrultusunda bu olayın bir kin, intikam ve öfke nedeniyle ortaya çıkan kasıt cinayeti olduğu anlaşılmaktadır. Maktul Süleyman kendi vefatından on gün önce bir gece vakti Açıkgozoğlu Halil'in hanesine girmiştir. Hanede yatan Halil'in eşinin saçlarını cebren kesip bunu da ahali arasında bazı kimselere ifşa etmiştir. Ahali arasında konuşulan bu laflar ve dedikodular, Halil'in intikam yemini içmesine neden olmuştur. Karısına yapılan bu hakareti sindiremeyen Halil, arkadaşlarını da ittifaka katarak, cinayet planı yapmıştır. Bununla ilgili olarak uzunca saatler kafasında bu cinayeti tasarlayan Halil, öncelik olarak kendisine katılması için Kürtoğlu Ahmet'in hanesine gitmiştir. Diğer suçlulardan Köleoğlu Mehmet de Halil'in bu cüretkâr planına katılarak, maktulün ellerini tutmuştur. Kürtoğlu Ahmet de maktulün ayaklarını tutmuştur. Bünyazoğlu İbrahim ise, diğer ayağını tutmuştur. Son olarak intikam amaçlı bu cinayeti planlayan Halil ise, Süleyman'ın çenesinin altına bıçağı çalmıştır. Halil olaydan sonra firar etmiş ve hanımının da sorguda belirttiği üzere, hanesinde bulunamamıştır. Sonradan bulunup derdest edilen Halil, kendi sorgusunda olayı ikrar ve itiraf etmiş ve suçu işleme gerekçesini kendince izah etmiştir. Diğer suçlular ise, kati surette olayla ilgili inkâra gitmişlerdir. Sonuç itibarıyla, suç sabit görülmüş ve suçlulara Tersane-i Amire'de kürek cezası uygun görülmüştür. Ayrıca cezalarının bitimi sonrasında ziraat, bahçe işleri ve hırsaset (bekçilik) işleri ile meşgul olmaları yönünde karar çıkmıştır. Bu konudaki ifadeler gerek Kastamonu Valiliğinin gerekse Meclis-i Vâlâ'nın resmi kayıtlarında da görülmektedir (BOA, A.MKT. MVL.55.65.1; BOA, MVL.207.53.1; BOA, MVL.207.53.4 ve BOA, A.MKT. UM.126.67.1). Bu belgelerden anlaşılacağı üzere, Taşköprü'de geçen olay ile ilgili olarak, şahısların namusları ve iffetlerini hedef alan söylemlerin zaman zaman insanları cinayete itecek kadar tesire sahip olduğunu düşündürmektedir. Olayda

aynı mahaldeki insanlar karşı karşıya gelmiştir. Bu da gösteriyor ki, insanların canları, ırzları, aileleri ve malları hassas konulardır. Genellikle para, mal ve mülk gaspları cinayetlerin dinamiğini oluştururken burada olay bir namus meselesine dönüşmüştür. Olayda suça ve suçluya yardım ve yataklık yapanların bulunması suçlarda grup halinde hareket edilebildiğini göstermektedir. Yine verilen cezanın bitimi sonrasında suçluların, toplumsal hayata dâhil edilmesi hedeflenmektedir.

Vaka 3

Taşköprü’de 1856 tarihli belgelerde geçen diğer bir olayda da kasıt cinayet suçu işlendiği açıktır. Bu elim cinayet, Kastamonu Valisi İsmet Paşa’nın mührüyle gelen evrakta H. 15 Recep 1272/M. 22 Mart 1856 tarihli Meclis-i Vâlâ’ya gönderilen mazbata ve i’lâm meallerinde açıklanmıştır. Burada maktul boğazı kendi saçı ile sıkılarak öldürülen bir kadındır. Maktul, Taşköprü’ye bağlı Kavraz Divanı sakinelerinden olan ve hunharca bir cinayete kurban giden Abdullah oğlu İsmail kızı Ayşe’dir. Ayşe’nin katillerinin kendi kardeşi olan Emin, Sarı Abdaloğlu Hüseyin ve Abdullahoğlu Hasan olduğu icra kılınan mahkemelerinde açıklığa kavuşmuştur. Aynı mahkeme kapsamında maktulün varisleri ve akrabaları olan Ali ve Ali’nin kızı Şerife adındaki şahıslar da mahkemede hazır bulunmuşlardır. Sorgulamalardan elde edilen bulgular neticesinde, maktul Ayşe, gece bir saatte Hüseyin’in hanesine gidip, Hüseyin’e, “Hüseyin, gel seninle beraber Alibeyoğlu Karyesine gidelim” demiştir. Maktul Hüseyin ile beraber Alibeyoğlu Karyesine giderlerken, tenhada Erik Deresi denilen bir mahalde, kendi kardeşi Emin, Hüseyin ve Hasan beraber olarak toplanıp maktul Ayşe’yi tutmuşlar ve kadını kendi saçı ile hakka uygun olmayan bir şekilde boğazlayarak fevt (ölü) durumuna getirmişlerdir. Böylece bu davada kasten, isteyerek ve bilerek adam öldürme suçu sabit görülmüştür. Suçlular da mahkemede suçlarını ikrar ve itiraf etmişlerdir. Ayrıca olaya karışan ve irsden dolayı kısastan mahrum olan Emin dahi ve diğer suçlular ile beraber diyet cezası kararlaştırılmıştır. Beş bin dirhem-i şer ‘i’yi, üç katil üç taksit ile üç senede maktulün kızı ve variscisi durumunda olan Şerife’ye vermelerine karar kılınmıştır. Yine suçlulara yedi sene müddetle kürek cezası hükmolunmuştur.

Ayrıca hapis tarihleri bitiminden sonra da memleketleri taraflarına tard ve sürgün edilmelerine karar verilmiştir. Bu cinayetin sebebi belgelerde açıkça yer almadığı için bilinmemektedir (BOA, A.MKT. MVL.80.5.1, BOA, A.MKT. MVL.80.5.3 ve BOA, A.MKT. MVL.80.43.1).

Vaka 4

Taşköprü'de geçen ve Kastamonu Valiliğine yazılan yazıda Kastamonu Meclisinin i'lâm ve mazbatasında açıklığa kavuşan olay, adam öldürme suçu ile ilgilidir. Bu elim cinayette kimliği açık olan maktul, Veliler Karyesi ahalisinden Karabacak oğlu Mustafa'dır. 1856 yılında geçen olay ile ilgili olarak, araştırma genişletilmiştir. Kastamonu Sancağı dâhilinde bulunan Sorgun Kazâsına tabi Kabık Karyesi ahalisinden Ferik Ahmet oğlu Mustafa adındaki şahıs, kendi nefsinin hevesine uymak suretiyle Kastamonu'daki Hamza Ağa mahallesinde oturan Alyakutlu Ayşe adındaki fahişenin hanesine gitmiştir. Bu fahişenin hanesinde de Taşköprü Veliler Karyesi ahalisinden olan ve adının Karabacak oğlu Mustafa olduğu tespit edilen şahısla tartışmıştır. Karabacak oğlu Mustafa'yı darp ederek yaralayan (cerh eden) Ferik Ahmet oğlu Mustafa olaydan sonra firar etmiştir. Zaptiyeler çıkarılmış ve suçlu Mustafa aranmaya başlanmıştır. Firari suçlu, Kastamonu'ya dört saat mesafede bulunan Göl Kazâsındaki bir hanede olduğu ihbarı alınmış ve bu ihbar neticesinde derdest edilmiştir. Ancak firari suçlu kolluk kuvvetlerine de direnmek suretiyle elini de yaralamıştır. Direnerek de olsa derdest edilen suçlu sorgu kapsamında mahkemeye çıkarılmıştır. Bu olaylar gelişirken, yaralamış olduğu diğer şahıs olan ve onun da adının Mustafa olduğu yaralı, ölmüştür. Mahkemede, maktulün variscileri olan ve aynı zamanda validesi Ümmügülsüm Hatun ve maktulün kardeşleri olan Mehmet ve Osman da sorgu kapsamında ifade vermiştir. Sorguda olay esnasında suçlu yani Ferik Ahmet oğlu Mustafa, maktule hitaben, "sen bu fahişenin hanesinde ne gezersin ne edersin" diyerek hesap sormuş ve elindeki bıçağı ile maktulün üzerine yürümüştür. Suçlu bıçak ile maktulü, sağ koltuk altından, makatından ve sağ elinden darp ve cerh (yaralama) etmiştir. Ayrıca suçlu ifadesinin devamında da maktulün sarhoş olduğunu, bilakis maktulün kendisine karşı saldırıda bulunduğunu beyan

etmiştir. Suçlu kendi ifadesine göre, bu saldırıyı bertaraf etmek için maktulün bileğini bükmüş ve bıçağı da almak istemiştir. Bu esnada birbirleriyle mücadele ederken bıçağın maktulün koltuğunun altına isabet ettiğini söylemiştir. Suçlu ilk sorguda bu şekilde ikrar ve itirafta bulunmuştur. Suçlu ikinci sorgusunda anlattıklarını inkâra giderek, ifadeyi ve mahkemeyi yanıltmaya kalkışmıştır. Böylece çelişen ifadeleri ile olayı da çarpıtmak istemiştir. Ayrıca maktulün varisçileri ve akrabaları da bu suçlunun uygunsuz ve cüretkâr hareketlerinden, sabıkasından rahatsız olmuş ve korkmuşlardır. Varisler kendi içinde acziyet gösterip, kısas hakkında herhangi bir talebe varamamışlardır. Mahkeme kararı ile suçlu Mustafa pranga cezasına çarptırılmıştır. Cezanın bitimi sonrasında da memleketine geri sürgün edilmesine karar verilmiştir (BOA, MVL. 217.38.1; BOA, MVL. 217.38.3 ve BOA, A. MKT. UM. 237.3.1). Bu suç ile ilgili olarak, suçlu ifadesinde her ne kadar karşı tarafı suçlamış olsa dahi aralarında bir anlaşmazlığın olduğu çok açıktır. İki taraf katil ve maktul, bir fahişenin hanesinde tartışıp olay da burada geliştiği için görünen sebebin fahişe Ayşe olduğu söylenebilir. İki erkek de aynı kadınla ilgilendiği için bu aralarında bir çeşit kıskançlık ve hırs mücadelesine dönüşmüş olabilir. Diğer yandan farklı tarihlerde görülen duruşmalarda suçlu Mustafa, farklı ifadeler verip soruşturmanın seyrini değiştirmiştir. Suçlunun ifadelerindeki tutarsızlık dikkat çekmektedir. Ayrıca kanun dışı davranan suçlunun cüretkâr tutumu da maktulün akrabalarını ve varislerini de korkuya sevk etmiştir. Bundan başka firari olarak kaçan suçlunun kolluk kuvvetlerine direnmesi de suçlu psikolojisinin bir göstergesi sayılabilir.

Sonuç

Kasten adam öldürme suçlarında, kasıt unsurlarının oluşması gerekmektedir. Bunlar arasında, maktullerin cinayet öncesi sağlam olmaları, suç aletlerinin (alet-i ceriha) ortada olması ve öldürme kastının açık olmasıdır.

Taşköprü'deki tespit edilen dört cinayet vakasını değerlendirdiğimizde, suç aletleri bakımından dört ayrı vakanın üçünde, suç aleti (alet-i ceriha) olarak bıçak dikkat çekmektedir. Bıçak ile maktuller olay esnasında darp edilmek suretiyle

öldürülmüştür. Bir cinayet vakasında ise alet olmaksızın ancak kasıtlı olarak adam öldürme suçu işlenmiştir. Kadın cinayeti olan bu suçta, maktul kendi saçları ile kasten boğularak orada öldürülmüştür.

İncelen vakalarda Taşköprü'de gerçekleşen cinayetlerin sebepleri oldukça farklıdır. Bu sebepler arasında, aile içi geçimsizlik, öfke problemleri, namus ve onurlarının rencide edilmesi, aşırı kin, kıskançlık ve rekabet gibi nedenler olabilir.

Bu cinayetlerdeki suçlu profilleri hakkında da çeşitli bilgilere ulaşılmaktadır Dört ayrı cinayet vakasında, maktullerin ikisi kadın diğer ikisi de erkek olmasına rağmen katillerin hepsi erkektir. Bu da bize erkek egemen bir toplumun cinayet vakalarında erkeklerin güç ve iktidar noktası olduğunu ve fiziksel üstünlüklerini kişisel ihtirasları söz konusu olduğunda kullanabildiklerini düşündürmektedir. Suçluların ekonomik yetersizlikleri de mevcuttur. İçlerinde mahkemede diyet parasını dahi ödeyemeyeceğini ifade edenler vardır. Yine bazı katil ve maktullerin kendi aralarındaki ilişkilerine bakıldığında birbirleriyle irs bağı oldukları ve akrabalık ilişkilerinin olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum cinayetlerde aile içindeki akrabalık bağları nedeniyle kısas hakkının düşürülerek cezanın diyete çevrilmesine neden olmuştur.

Kasten adam öldürme suçlarında kısas cezası esas iken suçun unsurlarının eksik olması nedeniyle ta 'zir cezalarına müracaat edildiği görülmektedir. Taşköprü'de incelenen cinayet davalarında verilen cezalara bakılacak olursa, kısas yerine ya diyet cezasının verildiği, ya pranga cezasının uygulandığı, ya da kürek hapislerine konuldukları ve bu amaçla Sinop taraflarına gönderildikleri ve cezalarının bitimi sonrasında da tard ve sürgün kılınmalarına karar verildiği anlaşılmaktadır. İlk vakada diyet için ödeyecek parası olmayan suçlunun cezası kürek cezasına ve arkasından sürgün, üçüncü vakada diyet ardından kürek cezası ve sonra sürgün kararı verilmesi yine son vakada da pranga cezasının ardından sürgün cezası verilmesi muhtemel bir kan davasının önüne geçebilmek amacıyla tercih edildiğini düşündürebilir. İkinci vakada önce kürek cezası, cezalarının bitimi sonrasında ziraat, bahçe işleri ve hırsaset (bekçilik) işleri ile meşgul olmaları yönünde

karar verilmesi toplum hayatına uyum sağlayabilmeleri ve üretime destek olmaları açısından düşünüldüğü öngörülebilir.

Tanzimat Fermanı'ndan sonra batı etkisinde gelişen hukuk reformlarının hayata geçirildiği bir dönemde Taşköprü'de gerçekleşen kasten adam öldürmeye yönelik suç örneklerinde görüldüğü gibi birbirinden farklı cezalar verilmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nde ilk ceza kanunlarında olduğu gibi 1840 ve 1851 tarihli ceza kanunlarında da kişiler aleyhine işlenen suçlarda sistematik bir düzen sağlamadığının göstergesidir. Bu dönemde de şer 'i hukuka göre muhakemelerin devam ettiği görülmektedir.

İşlenen cinayetlerin genel olarak kırsal kesimde yaşandığı dikkat çeken bir diğer noktadır. Bu nedenle olayları muhakeme etme yetkisinin kadı yerine naiplere verildiği anlaşılmaktadır. Yapılan muhakemede katillerin, maktul yakınlarının ve varsa şahit ve diğer suç isnat edilen kişilerin dinlendiği görülmektedir.

Hülâsa hangi dönemde olursa olsun cinayet vakaları gerek sebepleri gerekse kullanılan aletler bakımından birbirine benzemektedir. Bir tür şiddet eylemi olarak nitelendirilen bu vakalarda caydırıcılığı temin etmek için belirli cezai müeyyideler uygulanmıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Sadaret Mektubu Kalemi Meclis-i Vâlâ Evrakı (A. MKT. MVL), 30.56.1; 30.56.4; 30.88.1; 55.65.1; 80.5.1; 80.5.3. ve 80.43.1.

BOA, Sadaret Mektubu Kalemi Nezaret ve Deva'ir Evrakı (A. MKT. NZD), 14.21.1.

BOA, Meclis-i Vâlâ Evrakı (MVL), 207.53.1; 207.53.4; 217.38.1 ve 217.38.3

BOA, Sadaret Mektubu Kalemi Umum Vilayet Evrakı (A. MKT. UM), 126.67.1; 237.3.1.

Salnâmeler

Kastamonu Vilayet Salnâmesi, (1897). *H. 1314/M. 1897 Tarihli Vilayet Matbaası-Kastamonu*. Millî Kütüphane-1960 SA 139. s. 398-416.

Tetkik Eserler

Akyıldız, Ali (2003). Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye. *İslam Ansiklopedisi*. C. 28. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s.250-251.

Akgündüz, Ahmet- Halil Cin, (2011). *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Aktaş, Esat (2015). “18 Eylül 1880 Tarihli Bir Layihaya Göre Kastamonu Vilayeti”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. (54). Haziran. s. 223-240.

Alp, Erdoğan (1997). *Kastamonu-1*. Kastamonu: Alp Yayınları.

Aslıyüce, Erdoğan (2003). *Türkiye'nin Yüreği Kastamonu*. İstanbul: Yesevi Yayıncılık.

Avcı, Cemal (2012). “19. Yüzyıl sonlarında Kastamonu Vilayeti”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 24. S. 1, s. 17-34.

Bardakoğlu, Ali (1994). “Diyet”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 473-479.

Başoğlu, Tuncay (2011). “Ta'zir”. *İslam Ansiklopedisi*. C.40. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 198-202.

Boynukalın, Mehmet (2009). “Suç”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 453-457.

Çoban, Faruk (2006). *H. 1288 (M. 1899) Tarihli Kastamonu Vilayeti Salnâmelerinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dağcı, Şamil (2002). “Kıyas”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 25. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 488-495.

Ergin, Sami (2007). *İslam Hukuku'nda Ta 'zir Suçları*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- eş-Şazeli, Hasan Ali (1993). "Cinayet". *İslam Ansiklopedisi*. C. 8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s.14-15.
- Fendoğlu, H. Tahsin (2000). *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- İmamoğlu, Hüseyin Vehbi (2019). *Osmanlı Adliye Teşkilatı'nın Modernleşmesi (1800-1850)*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- İnalçık, Halil (2018). Tanzimat Nedir? Tanzimat Değişim Süresinde Osmanlı İmparatorluğu. İstanbul: *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*. s. 31-56.
- Karakök, Tunay (2010). H. 1288 (M. 1871) "Tarihli Kastamonu Vilayet Salnâmesine Göre Kastamonu Vilayeti". *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VI, S. (11) s. 267-276.
- Kavaklı Kundakçı (2019). *Osmanlı Klasik Döneminde Taşköprü Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*. İstanbul: Hiper Yayıncılık.
- Kavaklı Kundakçı, Sibel ve Mustafa Eğilmez (2017). "Kastamonu Şer'iyye Sicillerine Göre 17. yüzyılın sonları ve 18. yüzyılın başlarında Taşköprü". *Uluslararası Taşköprü Pompeiopolis Bilim, Kültür ve Sanat Araştırmaları Sempozyumu*, (10-12 Nisan) s. 1220-1234.
- Kenanoğlu, Mustafa Macit (2007). "Nizamiye Mahkemeleri". *İslam Ansiklopedisi*. C. 33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s.185-188.
- Koç, Mehmet (2017). *Osmanlı Hukuku'nda Ta 'zir Suç ve Cezaları*. Doktora Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Maydani, Riyad-Şamil Dağcı (1990). "İslam Ceza Hukukunun Genel Prensipleri". *Journal Of Islamic Research*. Vol: 4 Num: 1, January (Ocak) *İslam Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. (1) s. 61-70.
- Öztürk, Sevcan (2014). *XIX. Yüzyıl Osmanlı Ceza Sisteminde Dönüşüm: Zindandan Hapishaneye Geçiş*. Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Sevim, Ali-Yaşar Yücel (1984). *Türkiye Tarihi, Fetih Selçuklu ve Beylikler Dönemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Şahin, İlhan (2001). "Kastamonu". *İslam Ansiklopedisi*. C. 24. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 585-588.
- Şakiroğlu, H. Mahmut, (1993). "Cem Sultan". *İslam Ansiklopedisi*. C. 7. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 283.
- Tuncay, Ertuğrul Gazi (2017). İslam Hukukunda Sınırı Belirlenmemiş Cezalar, *İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, S. 3, s. 82-99.
- Turan, Ezgi (2019). *Osmanlı Hukukunda Cezaların İnfazı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı.
- Uslu, Rifat (2015). "İslam Hukukunda Suç ve Ceza Kavramı". *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 37 (Nisan). s. 1049-1063.
- Vatansever, Öztürk Müge (2018). "Nizamiye Mahkemeleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. C. 13 S. 171-172 (Kasım-Aralık), s. 155-171.
- Yakut, Esra (2006). "Tanzimat Dönemine Kadar Osmanlı Hukukunda Ta'ziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları". *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S. 2 (Güz), s. 25-40.
- Yaman, Talat Mümtaz (1935). *Kastamonu Tarihi (XV. inci Asrın Sonlarına Kadar)*. Kastamonu.
- Yavuz, Nuri (2003). *Anadolu'da Beylikler Dönemi. Çobanoğulları Beyliği Bölümü*. Siyasi Tarih ve Kültür. Ankara: Gündüz Yayıncılık s. 55-60.
- Yavuz, Nuri (2003). *Anadolu'da Beylikler Dönemi. Candaroğulları Beyliği Bölümü*. Siyasi Tarih ve Kültür Ankara: Gündüz Yayıncılık s. 61-69.
- Yücel, Yaşar (1993). "Candaroğulları". *İslam Ansiklopedisi*, C. 7. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 146-149.

İnternet Kaynakları

(www.tdk.gov.tr) E.T. 13.06.2020

Sarıkaya, Mehmet Saffet (2020). "Kütahya-Hisarcık Bektâşî Şeyh Çakır Ocağında Nevruz Erkânı". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. S. 7, s. 129-160.

KÜTAHYA-HİSARCİK BEKTÂŞÎ ŞEYH ÇAKIR OCAĞINDA NEVRUZ ERKÂNI NOWRUZ COSTUMARY PRACTICES IN SHEIKH ÇAKIR SULTAN HOLY LINEAGE IN HISARCİK-KUTAHYA

Prof. Dr. Mehmet Saffet SARIKAYA*
Süleyman Demirel Üniversitesi
msaffets@yahoo.com

Öz

Farsça, "yeni gün" anlamındaki nevrüz, Orta Asya ve Horasan'daki topluluklar tarafından çok uzun zamanlardan beri önem verilen bir gündür. 21 Mart yılın başlangıcı olarak kabul edilen nevrüz, "cemre"lerden sonra toprağın uyanışını ve yeni bir başlangıcı ifade etmek üzere bahar bayramı olarak kutlanır. Nevruzla ilgili İran ve Türk kültüründe bazı mitolojik kabuller dile getirilir. Nevruz Orta Asya'dan Balkanlara pek çok Türk topluluğu tarafından kutlanarak kültürümüzün folklorik bir parçası haline gelmiştir.

Nevruzu doğrudan dini bir gelenekle ilişkilendirmek güçtür. Bundan dolayı farklı din mensupları bu günü kutlamakta bir sakınca görmezler. Nitekim Türk kültüründe Müslümanlıktan sonra nevrüz kutlamaları devam eder. Nevruzla ilgili kabullerde kadim inanç motifleri kadar İslâmî inanç motifleri de dile getirilir. Anadolu'da Alevi zümreler arasında nevrüz kutlamaları o güne mahsus inanç motifleri ve erkân ile adeta dini bir olguya dönüştürülür. Bektâşî tekke kültüründe "Sultan Nevruz" olarak

* ORCID: orcid.org/0000-0002-0931-6090

adlandırılan gün ile ilgili “Nevruziye” denilen özel nefesler yazılmıştır. Nevruzdan önce başlayan hazırlıklar nevruz günü sabahından itibaren kutlamalarla başlayıp günün sonundaki “nevruz cemi” erkânıyla sona erer.

Yesevî-Bektaşî geleneğine bağlı Kütahya Hisarcık ilçesine bağlı Şeyh Çakır köyündeki Alevi Ocağı mensupları da günümüzde nevruzu yıl içindeki dört büyük anma gününden birisi olarak kabul ederler. Bu kabullerine uygun olarak nevruzu kutlarlar. Makalede katılımcı-gözlemci tekniğiyle tespit edilen Şeyh Çakır Ocağı’nın nevruz kutlamaları ve nevruz erkânı aktarılacaktır. Burada tespit edilen hususlar, kaynaklara yansıyan diğer Alevi zümreleriyle karşılaştırılarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İslam, Alevilik-Bektaşilik, nevruz, Şeyh Çakır Ocağı, nevruz erkânı.

Abstract

Nowruz, which means “new day”, is a day given importance by the communities in Central Asia and Khorasan for a long time. Nowruz, accepted as the beginning of the spring of 21 March, is celebrated as the spring festival after the “cemre” to explain the awakening of the soil and the expression of a new beginning. Some mythological assumptions are expressed in Iran and Turkish culture. Nowruz, became a folcloric part of our cultur by celebrations of many Turkish communities from Cenral Asia to the Balkans.

It is difficult to relate Nowruz directly to a religious tradition. Therefore, the members of different religions do not mind to celebrate this day. Hence, Nawruz celebrations continued after the Islam in Turkish culture. The Islamic belief motifs are expressed as well as ancient belief motifs in the assumptions about Nawruz. Nowruz celebrations among Alawi groups in Anatolia were transformed into a religious phenomenon with belief motifs and customary practices for that day. In the Bektashi lodge culture, the poetical Nowruziya, called as “nefes” were written about the day called “Sultan Nowruz“. The preparations that begin before Nowruz, start with the celebrations from the morning of Nowruz and end with the “Nowruz cem ceremony” at the end of the day.

The members of Sheikh Cakir Sultan Holy Lineage in Hisarcık-Kutahya, connected with the Yasawî-Bektashî tradition, also, accept Nowruz as one of the four great commemoration days of the year. They celebrate Nowruz in accordance with their acceptance. In article, the Nowruz celebrations and customary practices determined by the participant-observer technique, will

be dealt and the issues defined here, will be examined in comparison with other Alawi groups reflected in the texts.

Keywords: Islam, Alawîsm-Bektashîsm, Nowruz, Sheikh Cakir Holy Linea, Nowruz customary practices/arqân.

Giriş

Nevruz, Farsça “yeni gün” anlamına gelmektedir. Eski İran kültüründe yeni yılın başlangıcı olarak kutlanmaktadır (Çay, 1993: 5-9). Bugün güneşin Koç burcuna girdiği 21-22 Mart gününe rastlar. Buna göre nevruz, bir taraftan eski yılın çıkışı ve yeni yıla hazırlığı ifade ederken diğer yandan kutlanış tarihini dikkate alarak baharın gelişi, toprağın canlanması ve yeniden hayat bulmasının kutlanmasıdır. Bu şekliyle de tabiatla ilgili inançlar bağlamında bir bahar bayramı olarak kabul edilir. Buna istinaden eski İran kültüründe Keyûmers, Çemşid, Feridûn gibi adlarla ilişkilendirilerek yaklaşık iki haftayı içeren kutlamalar yapılır. Bu kutlamalarda yılın bereketlenmesi için özel yiyecekler (buğday ve mısırın çimlendirilmesi gibi) hazırlanır ve sofralarda yer alır. “S” harfiyle başlayan *yedi çeşit yiyecek* “Heftsin” denilen sofralarda ikram edilir.

Kelimenin Farsça kökenli olması, kutlamaların İran kültüründe önemli bir yeri olmasına rağmen nevruzun Oniki Hayvanlı Türk Takvimi’nde yer alması ve yılın başlangıcı olarak kabul edilmesi Türkler tarafından da çok eskiden beri bilindiğini ve kutlandığını göstermektedir. Nitekim Sultan Melikşah’ın (1072-1092) hazırlattığı Celâlî takviminde yıl nevruzla başlatılır. Oniki Hayvanlı Türk Takvimi de Celâlî takvimi de güneş yılına göre hazırlanmıştır. (Unat, 1988: XV-XVI; Gündüz, 2007: 60). Türk kültüründe nevruz Ergenekon’la özdeşleştirilir. Ergenekon destanında anlatıldığına göre Kök-Türkler düşmanlarıyla yaptığı savaşı kaybedince, sağ kalanlardan bazıları sarp geçitlerden geçip kimsenin ulaşamayacağı bir vadiye sığınır. Burada yaklaşık dört yüz yıl kalıp çoğalırlar. Artık vadiye sığamaz hale geldiklerinde, vadiden çıkmak isterler ve bir demircinin tavsiyesiyle dağın demir madeni olan tarafında büyük bir ateş yakıp dağı eriterek vadiden çıkmayı başarırlar. İşte bu çıkış ve yeniden uyanış gününün nevruza rastladığına inanılır. Nevruz

kutlaması yapan Türk boyları nevruda örs üzerinde demir döverek Ergenekon'dan çıkışı yeniden yâd ederler (Çay, 1993: 14-18). Nevruz, Selçuklu ve Osmanlı saray çevrelerinde de büyük bir coşkuyla kutlanırdı. Bugüne özel yemekler ve *nevruziye* denilen macunlar yapılırdı. İran kültürüne benzer şekilde "s" harfiyle başlayan yedi yiyecek, su, simit, susam, safran, sarımsak, süt, salep vb. yiyecekler ikram edilip yenilerek şifa olacağına inanılırdı (Noyan, 1995: 186-187; Önal, 2006: 31; Şengül, 2008: 63-64). Azeri, Türkmen, Özbek, Kazak, Kırgız, Tatar, Uygur Türkleri, Anadolu Türkleri ve Balkan Türkleri Nevruz geleneğini canlı olarak günümüze kadar yaşatmışlardır (Oğuz 1996: 302-308, Durbilmez 2019: 181- 189). Ancak modernleşmenin etkisindeki topluluklarda nevruda ilgili geleneklerin giderek zayıfladığını söylemek mümkündür.

Türk boyları arasında nevrud, sadece Ergenekon ile ilgili kabullerle değil, farklı inanç motifleriyle de ilişkilendirilerek kabul edilir. Esasen nevrud kutlamalarının dini boyutu, tarihte kimi zaman sorgulanmıştır. Nitekim Şeyhülislam Ebussuûd Efendi bir fetvasında bugünün Mecusi âdeti olmadığını, Sultânî, örfî olduğunu eğlence ve şenliklerin dinen bir sakıncasının olmadığını belirtir (Koç, 2005: 47). Ancak kutlamaların zamanla halk arasında bazı dini inanç motifleriyle birlikte benimsenerek yapıla geldiği anlaşılmaktadır.

Bu inanç motiflerinden bazıları şöyledir: Nevruz, dünyanın yaratıldığı gündür. Bugünde Hz. Âdem'in çamuru karıldı ve yaratıldı. Hz. Âdem Hz. Havva ile Arafat'ta bugünde buluştu. Tufandan sonra Hz. Nuh'un toprağa ayak basıp aşure yaptığı gün nevrud idi. Hz. Yusuf, atıldığı kuyudan nevruda kurtarıldı. Hz. Yunus balığın karnından nevrud günü çıktı. Hz. Mûsa, asasıyla Kızıldeniz'i yararak kabilesini nevrud günü kurtardı. Hz. Muhammed'e peygamberlik bugünde verildi. Hz. Peygamber Mekke'yi fethedince Kâbe'deki putları nevrud günü parçaladı. Hz. Ali nevrud günü doğdu (Önal, 2006: 30). Bu kabullere bakıldığında nevrudu kutlayan toplulukların bugünün dini bir boyutu olmamasına rağmen mitolojik unsurların yanında peygamberlerle ilgili bazı olguları kolayca bugüne nispet ederek nevrudu yeni inançlarıyla içselleştirdikleri anlaşılmaktadır. Hz. Ali'yle ilgili

kabullerin ise büyük ölçüde Şîî-Safevî çevrelerden Türkiye Aleviliğine geçtiği söylenebilir.

Anadolu'da nevrüz, Alevî-Bektaşîler için "ölmeden önce ölme"yi simgeler. Günün eşit olması ölüm ve yeniden dirilişe işaret kabul edilir. Bu kabuller velayet önderi Ali'nin doğumuyla ilişkilendirilir. O gün Hz. Ali mevlitleri okunur, Nevruzîyeler söylenir (Soyyer, 2019: 328-329; Kaya, 1993: 403). Noyan (1995: 190-193) ve Kaya'nın (1993: 398-408) anlatımına göre nevrüzla ilgili özel bir erkân söz konusudur. Nevruz Alevî-Bektaşîlerin bayram günüdür. Bugünün önemine binaen eğer Muharrem matemi bugüne rastlarsa öğlene kadar nevrüz erkânı yürütülür, öğleden sonra mateme devam edilir. Nevruz ilgili hazırlık bir gün öncesinden başlar ve gece özel dualar ve virdler okunur. Nevruz günü herkes bayramlıklarını giyip birbirini ziyaret eder. Nevruz sabahı talipler usule uygun olarak meydan evine girerler. Çerağ uyandırılır ve mürşidin duasıyla erkân başlar. Erkân esnasında Nevruzîyeler okunurken ayakta durmak esastır. Erkân esnasında ve sonrasında taliplere süt ikram edilir ve

İnne fi'l-cenneti nehrun mine'l-lebenin/Li-Aliyyin ve Hüseyinin ve Hasanin beyti okunur. Noyan (1995: 193-209) erkân esnasında ve bitiminde okunacak duaları ve Nevruzîyeye örneklerini uzun uzun nakleder.

Şeyh Çakır Sultan Ocağı

Noyan'ın anlatılarından Bektaşî tekke geleneğinde önemli bir yeri olduğu anlaşılan nevrüz günüyle ilgili kutlamalar ve nevrüz erkânı bugün halen yaşayan Alevi-Bektaşî ocaklarında idrak edilmektedir. Bu ocaklardan birisi de Kütahya ili Hisarcık ilçesine bağlı olan Şeyh Çakır köyünde bulunmaktadır. Ocak mensupları arasındaki menkıbevi anlatımlara göre Şeyh Çakır Sultan Hoca Ahmed Yesevî'nin talebesi ve/veya Lokman Parende'nin halifesi, Hacı Bektâş-ı Velî'nin çağdaşı kabul edilir (KK-1, 2017). Aynı bölgede bulunan Karadonlu Can Baba Ocağı'ndaki anlatılarda Şeyh Çakır'ın, kardeşi Ali Baba ile birlikte Hacı Bektaş Velî'nin halifesi oldukları ve onun tarafından bu bölgede görevlendirildikleri kabul edilmektedir (Türkel, 2016: 88-89). Ocakla ilgili arşiv belgelerine göre II. Beyazıt döneminde ailenin dördüncü kuşağının yaşadığı

dikkate alındığında (Güler, 2017: 396) Şeyh Çakır Sultan'ın XIII. yüzyıl sonları XIV. yüzyıl başlarında yaşadığı tahmin edilebilir.

Bugün ocak Şeyh Çakır Sultan soyundan, "Ocakzadeler" sülalesinden gelen mürid/dedeler tarafından yönetilmektedir. Ocağın Hisarcık Şeyhler beldesi, Emet ilçesi Bahatlar köyü, Akçaalan Mahallesi, Eskigediz Beldesi ve Uşak'ta talipleri bulunmaktadır (KK-1, 2017). Şeyh Çakır Ocağı Hacıbektaş "Çelebilerine" bağlı ve "Pençe" ekolüne dâhil bir ocaktır.¹ Hacıbektaş'tan gelen pirlar, çeşitli zamanlarda yapılan bazı erkânlaradır (KK-1, 2017).

Şeyh Çakır Sultan neslinden gelen 1937 doğumlu M. Akbulut, 1992 yılından itibaren yirmi beş senedir merkez Şeyh Çakır Ocağı ve buna bağlı köy ve beldelerdeki Alevi/Bektaşîlerin dedeliği görevini ifa etmektedir. Şeyh Çakır köyü, Bahatlar köyü, Akçalan mahallesinde kendisine bağlı birçok rehber ve talip bulunmaktadır (KK-1, 2017). Ancak yaşı ve bazı sağlık problemleri nedeniyle 2017 nevruz erkânından itibaren dedeliği aynı aileden N. Aydedeoğlu'na devretmiştir. 1977 tarihinde Uşak'a göç eden N. Aydedeoğlu da Uşak il merkezinde kendi açtığı "Işık Çakır Sultan" adlı cem evinde dedelik vazifesini yürütür. Dedeoğlu'nun, Hisarcık ilçesinin yukarıda adı geçen köylerinin yanında, Uşak, Sandıklı, Çivril, Akhisar ilçelerinde talipleri bulunmaktadır. (KK-2, 2017)

Bu makalede, ocağın erkânından nevruz cemi ve Ocak civarında nevruzla ilgili kutlamalar hakkında bilgi verilecektir. Çalışma, 4872-YL1-17 numaralı SDÜ BAP projesiyle desteklenen Şeyh Çakır Ocağıyla ilgili bir lisansüstü araştırmasına dayanmaktadır. Araştırmada öncelikle katılımcı/gözlemci metodu uygulandı. 21 Mart 2017 tarihinde ocakta yapılan cem erkânı bizzat katılımı ve teknik destekle tespit edildi ve eldeki kayıtlar daha sonra deşifre edilerek yazılı hale getirildi. Bu veriler yine ocak dedeleriyle yapılan mülakatlarla desteklenerek birleştirildi. Makalede elde

¹ Alevi-Bektaşî geleneğinde "Tarikli" ve "Pençeli" ayrımı erkân sürmeyle ilgili bir farklılıktır. "Tarikli" süreklar büyük ölçüde Kızılbaş Aleviler tarafından yürütülür. "Pençeli" süreklar ise Çelebi Bektaşîler tarafından yürütülür (bkz., Yıldırım, 2010: 49; Soyger, 2019: 426).

edilen veriler güncel Alevi-Bektaşî literatürü de dikkate alınarak aktarılacak ve yorumlanacaktır.

Şeyh Çakır Sultan Ocağında Nevruz Erkânı ve Nevruz Cemi

M. Akbulut'un (KK-1, 2017) verdiği bilgilere göre Şeyh Çakır Ocağında, Nevruz (Doksan Hayrı), Hıdırellez (Hızır-İlyas), Muharrem erkânı ve Güz Birliği (Goca Hayır) olmak üzere her yıl dört büyük cem erkânı düzenlenir. 21 Mart'ta Nevruz erkânı, 6 Mayıs'ta Hıdırellez erkânı, tarla hasatlarının bittiği son baharın başında Güz Birliği (Goca Hayır) erkânı yapılır, Muharrem'de ise mateme girilir. Bu erkânlardan üçünün kadim kültürlerdeki tabiat kültürleriyle ilgili oluşu dikkat çekicidir. Nevruz erkânındaki tespitimize göre canlardan ikrar verecek olanlar bugün hazır olurlar. Bu durum, B. Noyan'ın (1995: 192) Bektaşîlerde ikrarların nevruz erkânında verildiğini ifadeleriyle örtüşmektedir. Bu erkânların dışında Şeyh Çakır Ocağı'nda ve bağlı bulunan yerleşimlerde her hafta perşembeyi cumaya bağlayan gece Muhabbet cemi/Rıza Gecesi (Koldan Kopma cemi) düzenlenir.

Şeyh Çakır Ocağında nevruz, şehirlerdeki tekke kültüründen farklı olarak diğer alışıl gelen cem erkânına benzer hazırlıklarla kutlanmaktadır. Akşam yapılacak cem ile ilgili hazırlıklar gündüzden tamamlanır, cemevi temizlenir, kurbanlar kesilir, yemekler hazırlanır, helva basılır. Erkân ikindi namazından sonra Şeyh Çakır türbesi ziyaretiyle başlar. Köy mezarlığındaki türbede ziyaret esnasında Kur'an okunur, salavât getirilip dualar edilir. Türbenin etrafında üç defa tavaf edilerek ziyaret yapılır.

Akşam namazından sonra ocak talipleri, abdestli, gusüllü bir şekilde adâba uygun olarak cemevinde toplanırlar. Şeyhler köyünde yapılış tarihi bilinmeyen cemevi, dikdörtgen planlı girişin sağında bir aşevi bulunan ahşap bir binadır. Cem salonu, girişin sağ arka tarafı hanımlara ayrılmış; ön tarafta sağ köşede dede postu, sol köşede rehber postu bulunan ortası cemin icra edildiği bir yapıdadır. (Çanlı, 2007: 164). Nevruz dolayısıyla sadece köylüler değil, diğer köylerdeki talipler, şehir merkezine göçen

taliplerden de katılım olduğu için cemevinin oldukça kalabalık olduğu söylenebilir. Akşamı dede, şu gülbankla açar: 2

Bismi Şah Allah Allah Allah! Hayır, hizmetlerimiz kabul ola, muratlarımız hâsıl ola, günahlarımız af ola, gönüllerimiz pak ola, Hak-Muhammed-Ali yardımcımız, gözcümüz, bekçimiz ola Ehl-i Beyt Efendilerimizin, on iki imam efendilerimizin, hizmetleri ve hidayetleri üzerimizde hazır ve nazır ola. Akşamlarımız hayrola, hayırlarımız feth ola, şerlerimiz def ola, münkir münafık mat ola. Şeytanın şerrinden münkirin merdinden uzak ola. Dilde dileğimizi gönülde muradımızı ihsan eyleye, Şah-ı Velayeti darından, didarından şefaatlerinden ayırt eylemeye. Hacı Bektâş-ı Velî Efendimizin ruhaniyeti rehberimiz ola. Dolumuzu dolu, gözümüzü kani eyleye. Işık Çakır Sultan kazamıza kalkan, belamıza gözcü ola. Sancağının, bayrağının altında, güde, gözete, dergâh divanına kayıt eyleye. Dert verip derman aratmaya, namerde muhtaç eylemeye. Münkir münafığa dalatmaya. Evlerimiz ocaklarımız şen mamur ola. Dârimızı divanımızı, namazımızı niyazımızı Cemalullahtan ayırt eylemeye. On iki imam katarına nail eyleye. Destimiz derman, küfrümüz iman, yardımcımız olsun Oniki imam. On iki imam katarından didârandan şefaatlerinden ayırt eylemeye. Secde eden başlarımız ağrı, acı, görmeye. Gerçeğe Hü! Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!”

136

Bu duaya benzerliği bulunan farklı bir ifade ile:

...Nur-i Nebi, Kerem-i Ali, Pirimiz Hünkârımız Hacı Bektâş-ı Velî, ceddimiz Şeyh Çakır Sultan, Beyce Sultan Erenleri güde, gözete, sancağının altında cem olmayı nasip eyleye. Yuh Münkire, lanet Yezide, rahmet müminlere,

de denilir. (KK-3, 2017).

Lokmadan önce çay ikramında bulunulur. Çayı dağıtacak kişi edeple çay tepsisi elinde dedenin önüne gelir. Dede ikram için şu duayı verir:

Elhamdülillah lokmalarımız kabul ola, muratlarımız hâsıl ola, gönüllerimiz pak ola. Hak-Muhammed-Ali bereketini arttıra, gittiği yerlerde gam kasavet görmeye. Hizmet sahipleri, hizmetlerinden şefaat bula. Evleriniz ocaklarınız şen mamur ola. Lokma başına bin bir hasenat yazıla. Elleriniz, kollarınız, bedenleriniz, ağrı, acı görmeye. Gerçeğe Hü! Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!

Cem salonuna sofralar kurularak lokma ikramı yapılır. Dede yemek öncesinde ve yemek bittikten sonra sofraya duası yapar.

² Nevruz erkânı Niyazi Aydedeoğlu dede tarafından yürütülmüştür.

Talipler edebe uygun olarak dua esnasında iki elin baş ve işaret parmaklarıyla sofrayı tutarlar. Yemekte önce yapılan dua şöyledir:

Bismi Şah Allah Allah Allah Allah! Elhamdülillah Elhamdülillah Elhamdülillah. Evvel Allah diyelim. Kadim Allah diyelim. Geldi Hak sofrası ya Şah diyelim. Hak versin biz yiyelim. Erenler keremine gerçeğe Hü. Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!

Yemekten sonra ise şu dua yapılır:

Elhamdülillah Elhamdülillah Elhamdülillah. Elhamdülillahi'llezi et'amenâ ve seğânâ ve ce'alenâ mine'l-müslimîn. Nimet-i celilullah bereket-i Halilullah şefaât ya Rasülullah. Bu bitti ganisi gele. Hak bereketini artıra. Yiyenlere nur ola. Pişirip kotaran getirip götürene Hak erenler yardımcı ola. Gittiği yerlerde gam kasavet görmeye. Hizmet sahipleri, hizmetlerinden şefaât bula. Evleriniz ocaklarını şen mamur ola. Lokma başına bin bir hasenat yazıla. Bir lokmamız bin bir belayı def' eyleye. Hak, dilde dileğimizi gönülde muradımızı ihsan eyleye. Lokma hakkına, evliya keremine, cömertler demine gerçeğe Hü. Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!

Sofralar toplanıp meydan nevrüz erkânı için hazırlanır.

Cem erkânı helallik ve rızalık alma ile başlar. Dede:

Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla! Canlar elimiz erde, gözümüz yerde, özümüz darda, Hak Muhammed Ali yolunda, Oniki imam katarında, pîrin huzurunda cemimizde dargın, kırgın, küs olan var mı?"

Diye, üç defa sorar ve her defasında taliplerden "Eyvallah" diye olumlu cevabı aldıktan sonra yine üç defa "Hepiniz hakkınızı helal eder misiniz" diyerek helallik alır ve herkesin niyaz etmesini ister.

Sonra vaaz ve nasihat faslına geçilir. Takip ettiğimiz erkânda, Allah'a hamd Rasülüne salavat, on iki imama dua ve niyaz ile başlayan sohbetde dede nevrüzdan önce Alevi-İslam geleneğindeki Şubat oruçlarından, Hızır oruçlarından bahsetti. Buna göre Şubat'ın 13-14-15'inde üç gün Hızır'ın hürmetine oruç tutulması gerekir. Alevi-İslam geleneğinde Hızır ve İlyas'ın yeri çok büyüktür. Çünkü onlar yola düşenlerin, darda kalanların yardımcılarıdır. Bu oruçları Hızır'ın hatırına tutma sebebini ise dede özetle şöyle açıkladı: Hz. Hasan efendimiz çocukken bir gün hastalanır. Rasülullah'a haber verirler. O da hastalığın şifası için adak adanmasını ister. Hz. Ali fakir olduğu için oruç adar ve Fatıma anamızla birlikte üç gün oruç tutarlar. Ancak oruç günleri akşam iftar edeceklerinde birinci gün yetim, ikinci gün esir,

üçüncü gün de miskin gelip ihtiyaç içinde olduklarını söyleyerek bir şeyler isterler. Fatıma anamız iftar için hazırladığı yiyeceği bu yetim, esir ve miskine verir. Kendileri sadece su ile iftar ederek oruçlarına devam ederler. Üçüncü günün sonunda Rasülüllah'ın huzuruna çıkarlar. Rasülüllah durumu bilmektedir ve onlara yetim, esir ve miskin kılığında evlerine gelenin Hızır olduğunu haber verir.

“Onlar, kendileri sevip istedikleri halde yetime, miskine ve esire yemek verirler. (Ve şöyle derler:) ‘Biz sizi Allah rızâsı için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz’”

İnsan 76/8-9. ayetler bunun üzerine nazil olur.

Dede daha sonra günün önemine binaen nevruzdan bahsetti. 21 Mart nevruzun yeni gün anlamında Farsça bir kelime olduğunu baharın gelişini müjdelediğini ve yeniden uyanışın başlangıcı olduğunu belirttikten sonra sırasıyla nevruzun:

1. Hz. Muhammed'e peygamberliğin verildiği gün olduğunu,

2. Hz. Ali'nin doğum günü olduğunu,

3. Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın evlendiği gün olduğunu,

4. Hz. Ali'nin Gadîr-i Hum'da Hz. Peygamber tarafından vasi ilan edildiği gün olduğunu,

5. Hacı Bektâş-ı Velî'nin Anadolu'ya geldiği gün olduğunu, özellikle Hz. Ali'nin doğum gününün Hz. Peygamber'in kutlu doğumu gibi kutlanması gerektiğini, bugünün Aleviler için bayram olduğunu belirtti.

Dede sohbetine Hz. Ali'nin sırlı, mucizevi doğum gününü detaylı olarak anlatarak devam etti. Buna göre Hz. Ali'nin annesi Esed kızı Fatıma, hamile iken Kâ'be'ye gidip putlara tapınmak istediğinde karnındaki bebek tepinerek buna müsaade etmez. Bir rivayete göre ise o, karnındaki bebeğiyle konuşurdu. Yine bir gün Fatıma anamız (Esed kızı) Kâ'be'de iken doğum sancıları tutar, Kâbe'nin duvarı yarılr, içeri girer, üç gün sır olur. Kâ'be'de doğum, Hz. Peygamber de dâhil başka hiç kimseye değil, sadece İmam Ali'ye nasip olmuştur. Bir rivayete göre doğumu melekler yaptırmış, bir rivayete göre, Havva anamız, Meryem anamız, Firavun'un hanımı

Asiye anamız doğumu yaptırmıştır. Doğrusunu Allah bilir. Esed kızı Fatıma dört gün sonra elinde bebek ile çıkagelir.

Fatıma anamız kucığında çocuk ile Hz. Peygamber'e gelir. Dede Necm suresi ilk ayetlerini metin ve meal olarak okuyarak³ Hz. Peygamber'in her sözünün vahiy olduğunu bebeğin adının da Allah tarafından Cebrâil (as) vasıtasıyla kendisine bildirildiğini ifade ederek çocuğun adının "Ali" olarak Allah tarafından konulduğunu açıkladı. Aydedeoğlu bunu, dualardaki "aliyyü'l-azîm" ifadesiyle "yüce Allah"ı andığımızı belirterek: "Allah'ımızın bir adı Ali'dir. Bir adı da Veli'dir. Allah kendi "Ali" ismini Hz. Ali'ye verdi." şeklinde ifade etti. Yine dede, Allah'ın: "Muhammed (as) ve İmam Ali Efendimizi kendi öz nurumdan yarattım" buyurduğunu nakletti.

Bebeğin ilk yıkanması bizzat Rasûlullah (as) tarafından yapılır. Bu esnada çocuk sağa sola dönerek ona zahmet vermez. Bunun üzerine Rasûlullah (as) kendisi ölünce de Ali'nin kendisini yıkayacağını ona zahmet vermeyeceğini haber verir. Daha sonraki yıllarda İmam Ali'nin babası Ebû Talib fakir düşünce Peygamberimiz Ali'yi kendi evine alır. Onu kendisi terbiye eder, yetiştirir. İmam Ali Peygamberin ahlakıyla ahlaklanmış, Peygamberin ilmiyle bilgilenmiştir. Peygamberden sonra insanların en âlimi hiç şüphesiz imam Ali'dir. Nitekim imam Ali "Ene Kur'ânun nâtık, ben konuşan Kur'an'ım" diyerek Kur'an konusunda her şeyi bildiğini açıklamıştır. Yine Ali Efendimiz Peygamberin omuzlarına çıkarak Kâ'be'deki putları kırıp, temizlemiştir.

Dede sohbetine, bu anlatılardan çıkarılacak derslerle devam ederek bu kutlu yolun zorlu bir yol olduğunu, Hz. Muhammed'den itibaren İmam Mehdi'ye kadar bütün Ehli beytin şehit olarak öldüğünü, yola sahip çıkılması gerektiğini, bu yolun fırka-i nâciye yolu, kurtuluşa erenlerin yolu, Nuh'un sefinesine binenlerin yolu olduğunu vurguladı. Bu yolun birinci şartının Kur'an-ı Kerim'e uymak, Allah'ın farzlarına riayet etmek olduğunu; ikinci şartın Allah Rasûlü'nün yoluna, sünnetlere uymak olduğunu; bunun ise

³ Ayetlerin meâli şöyledir: "O, kişisel arzularına göre konuşmaz. Konuştukları vahiydir." (Necm 53/3-4).

Peygamberin bütün yaşantısıyla örnek almakla mümkün olduğunu ifade etti. Yine “Ey Ehli beyt! Allah sizden kötülüğü giderip sizleri tertemiz kılmak ister” Ahzâb 33/33. ayete istinaden Peygamberin Ehli beytinin de örnek alınması ve şefaatlerine nail olunması gerektiğini ifade ederek Ehli beytin Hz. Muhammed, Hz. Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’den ibaret beş kişi olduğunu, altıncı kişinin olmadığını söyledi. “Deki: ‘Sizden akrabaya sevgi duymanızdan başka bir iyilik istemiyorum’. Kim gayret edip bu iyiliği gerçekleştirirse ona daha büyük güzellikler bahşederiz.” Şûrâ, 42/23. ayete istinaden ehli beyti sevmenin farz olduğunu belirtti.

Dede sohbetine nevruz erkânına geçiş bağlamında aşağıdaki kıtayı okuyup cemin önemine işaret ederek devam etti:

Sevgi muhabbet kaynar yanan ocağımızda
Bülbüller şevke gelir dost açan bağımızda
Kinler, nefretler yok olur aşk ile meydanımızda
Arslanlar ve ceylanlar dost olur kucağımızda

Bu mısraların eşitliğe, zıtların eşitliğine, kadın erkek eşitliğine, cemde herkesin birbiriyle bacı kardeş gibi olduklarına işaret olduğu vurgulanarak cemde herkesin can olduğu ve eşit olduğu, kırklar ceminde de 23 erkek 17 kadını bir can olduğu dile getirdi.

Sohbetten sonra cem erkânına geçilir. Erkân, dedenin Âyet el-Kürsî (Bakara 2/187. ayet) okumasıyla başlar. Ardından dede salât ve selamlama yapar:

“Esirgeyen bağışlayan Yüce Allah’ımızın adıyla.
Salât ve selam sana olsun ya Rasûlallah.
Salât ve selam sana olsun ya Haticete'l-Kübrâ.
Salât ve selam sana olsun ya Ali el-Mürtezâ.
Salât ve selam sana olsun ya Fatimate'z-Zehrâ.
Salât ve selam sana olsun ya İmam Hasanu'l-Müctebâ.
Salât ve selam sana olsun ya İmam-ı Hüseyin-i Deşt-i Kerbelâ.
Salât ve selam sana olsun ya İmam Zeynel Abidîn.
Salât ve selam sana olsun ya İmam-ı Muhammed Bâkir.
Salât ve selam sana olsun ya İmam-ı Ca'fer es-Sâdık.
Salât ve selam sana olsun ya İmam-ı Mûsa Kâzım.
Salât ve selam sana olsun ya İmam-ı Ali Rızâ,
Salât ve selam sana olsun ya İmam-ı Muhammed Tâki.
Salât ve selam sana olsun ya İmam Ali en-Nâki.
Salât ve selam sana olsun ya İmam-ı Hasanü'l-Askerî.
Salât ve selam sana olsun ya İmam-ı Muhammed el-Mehdî.

Evvel başta Muhammed Mustafa'ya salavat." der.

Hep birlikte "Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammed ve alâ ehli ve ehli beytihi Muhammed" diyerek salavat getirilir. Sonra dede şu düvâzdehle devam eder:

"Gece gündüz hata etmektir işimiz, gücümüz.
Tövbe günahlarımıza estağfurullah (üç defa).
Muhammed Ali'ye bağlıdır başımız
Tövbe günahlarımıza estağfurullah (üç defa).

İmam Hasan ile İmam Hüseyin nur içinde nur ise,
İmam Zeynel Abidîn sır içinde sır ise,
Eğer özümüzde benlik, kibir var ise,
Tövbe günahlarımıza estağfurullah (üç defa).

Muhammed Bâkır izinden çıkmamak,
İmam Ca'fer-i Sâdık'tan yüzleri kırmamak,
Var mı sanırsın hatırlar yıkmak,
Tövbe günahlarımıza estağfurullah (üç defa).

Benim Seyyid'im Mûsa-i Kâzım,
İmam Rızâ'ya bağlıdır özüm.
Ya Ali! Keremkânsın eksik noksan bizim.
Cem'î günahlarımıza tövbe estağfurullah (üç defa).

Muhammed Tâki, el ele varalım Şaha,
Ya Ali! Sen emekleri vermezsin za'ya,
Bizim ettiğimiz kem kör belaya
Tövbe estağfurullah (üç defa).

Hasanü'l Askeri'nin bülbülleri öter.
Mehdi kalbimizin gamını ata.
Ezelden ettiğimiz gova⁴ gıybet.
Tövbe estağfurullah (üç defa).

Elimizle, dilimizle, belimizle, gözümüzle, sözümüzle, bilerek,
bilmeyerek yaptığımız bütün günahlara, tövbe estağfurullah,
tövbe estağfurullah, tövbe estağfurullah. Estağfurullah el-azîm
min külli zenbin ve etûbü ileyk. Estağfurullah el-azîm min külli
zenbin ve etûbü ileyk. Estağfurullah ellezî lâ ilâhe illâ hü, el-
hayyu'l-kayyûmu ve etûbü ileyk ve nes'elühü't-tevbete ve'l-
mağfirete ve'l-hidâyete lenâ innehû hüve't-tevvâbü'r-rahîm.

⁴ G(k)ov: Arkadan çekiştirme, yerme, gıybet, nemime demektir.

Esirgeyen bağışlayan yüce Allah'ın adıyla. Âmentü billah ve bi-mâ câe min 'indillâh. Âmentü billah ve bi-mâ câe min 'indi rasulillâh. Âmentü billahi ve melâiketihî ve kütübihî ve rusulihî ve'l-yevmi'l-âhiri ve bi'l-kaderi hayrihi ve hayrihi min Allâhi Teâlâ ve'l-ba'sü ba'de'l-mevt hakkun. Eşhedü en lâ ilâhe illâllâh ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve rasulüh (Şehadet kelimesi topluca üç defa tekrar edilir)"

"Amentü duası" olarak bilinen kısmın Türkçesi dedenin önderliğinde bütün taliplerle birlikte tekrar okunur. Tevbe faslına devam edilerek tecdîd-i iman ve nikâh duası şöyle okunur:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahümme innî ürîdü en üceddide imânen ve'n-nikâhan bi-kavlihi lâ ilâhe illâllâh Muhammedü'r-rasulüllâh Aliyyün veliyyullah, Velyyün aliyyullah, mürşid-i kamilullah mürşidler katarından, didarından şefaatlerinden ayırma ya Rabbi! Ya Allah.

Sonra tecdîd-i iman ve nikâh duasının Türkçesi dedenin önderliğinde bütün taliplerle birlikte tekrar okundu. Sonra dede Uhud'da Hz. Peygamber'in İmam Ali'yi çağırdığı Nâd-ı Ali duasını okudu:

Bismi Şâh! Nâdu Aliyyen, mazharu'l-acâib teciduhu 'avnen leke fi'n-nevâib. Küllü hemmin ve ğammin se-yencelfi. Ve bi-nûr-i azamatike ya Allah! Ve bi-nûr-i azamatike ya Allah! Ve bi-nûr-i azamatike ya Allah! Ve bi-nûr-i nübüvvetike ya Muhammed! Ve bi-nûr-i nübüvvetike ya Muhammed! Ve bi-nûr-i nübüvvetike ya Muhammed! Ve bi-nûr-i velâyetike ya Ali! Ve bi-nûr-i velâyetike ya Ali! Ve bi-nûr-i velâyetike ya Ali! Edriknâ, edriknâ, edriknâ.⁵

Edriknâ ya Fatimate'z-Zehra! Edriknâ ya Fatimate'z-Zehra!
Edriknâ ya Fatimate'z-Zehra!

Edriknâ ya İmam Hasanü'l-Müctebâ! Edriknâ ya İmam Hasanü'l-Müctebâ! Edriknâ ya İmam Hasane'l-Müctebâ!

Edriknâ ya İmam Hüseyini deşt-i Kerbelâ! Edriknâ ya İmam Hüseyini deşt-i Kerbelâ! Edriknâ ya İmam Hüseyini deşt-i Kerbelâ!

⁵ Noyan, (1995: 339-340) bu duânın Bektaşilerde sabah ve akşam dualarında okunduğunu belirtir.

Anlamı: Allah'ın kudret eseri olan kerametlerin zuhur ettiği Ali'yi çağır. Vekillerin arasında onu yardımcı bulursun. Bütün dert ve üzüntüler ey Allah'ım Sen'in azametle; ey Muhammed senin nübüvvetle ve ey Ali, senin vilâyetle açılır ve aydınlığa dönüşür. Halimi değiştiren O'dur. Ey Ali bana yetiş (üç defa)."

Edriknâ, edriknâ, edriknâ. Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ zülfikâr. Lâ gazâ illâ gazâ el-Mürtezâ bi'l-irtizâ.

Başımıza her ne kaza, bela musibet gelecek olursa def' eyle ya Perverdigâr. Yezidinin boynundan gitmesin tîğ ile teber. Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ zülfikâr. Nasrun minallahi ve fethun karîb vebeşşiri'l-mü'minîne ya Allah ya Muhammed ya Ali! Dilde dileğimizi gönülde muradımızı ihsan eyleye.

Dedenin önderliğinde bütün taliplerle birlikte Fatıha suresinin Türkçesi okunduktan sonra sırasıyla İhlas, Felak ve Nas sureleri meali ile birlikte okunur. Sure aralarında "Allahümme salli 'alâ seyyidina Muhammedin nebiiyin ümmiyyi ve 'alâ âlihi ve sahbihi ve sellim." Diyerek salavât getirilir. Dede "Amenerrasulü" diye bilinen Bakara suresinin son iki ayetini okur ve kısa bir dua ile Fatıha der.

Bundan sonra nevrüz ceminin diğer erkânlarına geçilir. Elinde üç dallı asası belinde tîğ-bendi/ gayret kuşağını ile gözcü meydanın hazır olduğunu haber verdikten sonra bağdaş kurulu sağ el sol elin üzerine konur ayak bağında birleşir dede yeni fasıla başlarken şu duayı okur:

"Bismi Şah, Allah Allah! Allah Allah! Dualarımız kabul ola, muratlarımız hâsil ola, günahlarımız af ola, gönüllerimiz pak ola, Hak-Muhammed-Ali yardımcımız, gözcümüz, bekçimiz ola Ehl-i Beyt Efendilerimizin, on iki imam efendilerimizin, himmetleri ve hidayetleri üzerimizde hazır ve nazır ola. Akşamlarımız hayrola, hayırlarımız feth ola, şerlerimiz def ola, münkir münafık mat ola. Şeytanın şerrinden münkirin merdinden uzak ola. Dilde dileğimizi gönülde muradımızı ihsan eyleye, cemlerimizi kaim ibadetlerimiz daim eyleye. Şâh-ı Velayeti dârından, didârından şefaatterinden ayırt eylemeye. Hacı Bektâş-ı Velî Efendimizin ruhaniyeti rehberimiz ola. Dolumuzu dolu, gönlümüzü gani eyleye. Işık Çakır Sultan kazamıza kalkan, belamıza gözcü ola. Sancağının, bayrağının altında, güde, gözete, dergâh divanına kayıt eyleye. Dert verip derman aratmaya, namerde muhtaç eylemeye. Münkir münafığa dalatmaya. Evlerimiz ocaklarımız şen mamur ola. Dârımızı divanımızı, namazımızı niyazımızı Cemalullahtan ayırt eylemeye. On iki imam katarına nail eyleye. Destimiz derman, küfrümüz iman, yardımcımız olsun On iki imam. On iki imam katarından didârından şefaatterinden ayırt eylemeye. Secde eden başlarımız ağrı, acı, görmeye. Gerçeğe Hü! Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!"

Hanım ferrâş, Selmân-ı Pâk'ı temsilen cem meydanında manevi temizlik yapar. Ferrâş:

Bismi Şah, Allah Allah! Allah Allah! Biz üç bacıyız, gürûhu Nâci'yiz, Hakk'a duacıyız, Kırklar ceminde süpürgeciyiz. Süpürgeci Selman, kör olsun Mervan, mülkü Süleyman, ahiri ahir zaman, gerçeğe Hü! Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!

diyerek sembolik olarak yere üç defa süpürge çalar. Ardından,

Kerbela şehitleri için gözlerimiz kanlı yaştır. Azap olsun ol Yezide. Kırklar içinde Pirimiz Seyyid Ferrâştır. Bu cemde bizi toplayan Pîrimiz Hacı Bektâş'tır. Ber cemali Muhammed, kemali İmam Hasan, İmam Hüseyin, Ehl-i Beyt'e salavât, gerçeğe Hü!

deyip ayakta bekler ve dede ferrâşın hizmetinin kabulü için kısa bir dua yapar:

Bismi şah Allah Allah! Hayır hizmetleriniz kabul ola, muradlarınız hâsıl ola, gönülleriniz pak ola. Hak-Muhammed-Ali yardımcınız, gözcünüz, bekçiniz ola. Selmân-ı Ferrâş Efendilerimizin himmetleri ve hidayetleri üzerimizde hâzır ve nâzır ola. Dilde dileğimizi gönülde muradımızı ihsan eyleye. Hizmetiniz hak yüzümüz pak ola gerçeğe hü! Ya Allah ya Muhammed ya Ali!

Ferrâş niyaz ederek çekildikten sonra çerâğ uyandırma/mum yakma aşamasına gelinir. Cemevinde kullanılan çerâğ üç budaklı mermer bir şamdandır. Ayrıca raflarda üç budaklı ahşap şamdanlar da bulunmaktadır. Çerâğcı mumu uyandırırken: "Seyyid-i Sadât, hallel-i müşkilât, halife-i mucizât, fahri âlem Muhammed Mustafa'ya verelim candan salavât." der. Hep birlikte salavât getirilir. Bu, tüm muhtarlar uyandırılırken tekrarlanır. Çerâğcı elinde şamdanla niyaza kalkar, dede ve talipler ayağa kalkıp niyaz durumunda dururlar. Âşık/zâkir tarafından saz eşliğinde Hatâyî'den çerâğ düvâzdehi söylenir.

Hata ettim Hüdâ yaktı delili
Muhammed Mustafâ yaktı delili

Ol Âl-i abâdan Haydâr-ı Kerrâr
Aliyel Mürtezâ yaktı delili

Haticetü'l-Kübrâ Fatımatî'z-Zehrâ
Ol Hayru'n-nisâ yaktı delili

İmam Hasan aşkına girdim meydana

Hüseyin-i Kerbelâ yaktı delili

İmam Zeynel İmam Bâkır u Ca'fer
Kâzım-ı Mûsa Rızâ yaktı delili

Muhammed Tâki'yle hem Ali Nâki
Hasanu'l-Askerî yaktı delili

Muhammed Mehdi ol sâhib-i zaman
Eşiğinde âyet yaktı delili

Bilirim günahım haddi aşuktur
Hünkâr-ı evliyâ yaktı delili

On iki imamdır bu nur Hatâyî
Şîr-i Yezdân Ali yaktı delili

Talipler, "Allah Allah" diyerek düvâzdehe eşlik ederler. Çerâğçı şamdanı dedeye yakın tutar. Dede, besmele çekip Nur Suresi 24/35. ayeti⁶ okur, "nûrun 'alâ nur" bölümü üç defa okur. Her defasında çerâğa doğru üfler. Sonra dede şu duayı verir:

Esirgeyen bağışlayan Yüce Allah'ımızın adıyla. Bismi Şah, Allah
Allah! Allah Allah!

Çerâğımız yansın yakılsın, Yaratan'ın nuru aşkına.

Çerâğımız yansın yakılsın, Peygamberlerin nuru aşkına.

Çerâğımız yansın yakılsın, velâyetin nuru aşkına.

Çerâğımız yansın yakılsın, Ehl-i beyt'in nuru aşkına.

Çerâğımız yansın yakılsın, oniki imamların nuru aşkına.

Çerâğımız yansın yakılsın, yolumuzun aydınlığı aşkına.

Çün çerâğı uyandırdık, ol Hûda'nın aşkına, Seyyidü'l-Kevneyn
Muhammed Mustafa'nın aşkına.

Sâkiyi Kevser Aliyel-Mürteza'nın aşkına, hem Hatice hem Fatıma
Hayru'n-nisa'nın aşkına.

Şah Hasan Hulki rıza ve Şah Hüseyin Kerbela, ol İmam Zeynel
Âbâ'nın aşkına,

⁶ Ayetin meali şöyledir: "Allah göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanusta sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nispet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu) nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir." (Nur 24/35).

Muhammed Bâkır, ol Dest-i pâk İmam Ca'fer es-Sâdık, İmam-ı ehlü'l-lüma'nın aşkına,
Mûsa-i Kâzım İmam-ı şeref-i zât ehl-i Hakkın aşkına, hem Ali-yi Rıza ol sübyanın aşkına,
Şâh-ı Tâki ve Nâki, ol Hasan'ül-Askeri, ol Muhammed Mehdi şahit divanın aşkına.
Aşığına dek yanan yakılan aşıkârın aşkına, gerçeğe Hü! Ya Allah!
Ya Muhammed! Ya Ali!"

Şamdan meydanda dedenin önüne uygun şekilde bırakılır.

Sonra saka suyunun hayırlanması ve dağıtılmasına geçilir. Yaşlı hasta ve engelliler hariç, dede dâhil herkes ayağa kalkıp niyaz durumunda dururlar. Sâki elinde su dolu sûrahi ile meydana girer. Niyaz durumunda temenni ettikten sonra edebe uygun olarak üç adım atıp İhlas suresini okur. Sonra hep birlikte tekbir getirilir. Sonra yine üç adım atıp İhlas suresini okur. Sonra hep birlikte tekbir getirilir. Sonra yine üç adım atıp İhlas suresini okur. Sonra hep birlikte tekbir getirilir. Mürşid'in önüne gelir. Âşık/zakirle birlikte bütün taliplerin iştirakiyle Hz. Hüseyin ve Kerbela şehitleri için şu mersiyeyi okur ve gözyaşı dökülür.

146

Bugün matem günü geldi
Ah Hasan'im, vah Hüseyin'im
Senin derdin bağrım deldi
Ah Hasan'im, vah Hüseyin'im
Şehit olmuş şâh-ı merdân
Şah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im

Kerbela'nın önu yazı
Yüreğimden çıkmaz sızı
Yezidler mi kırdı bizi
Ah Hasan'im, vah Hüseyin'im
Şehit olmuş şâh-ı merdân
Şah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im

Bizimle gelenler gelsin
Serini meydana koysun
Hüseyin'le şehit olsun
Ah Hasan'im, vah Hüseyin'im
Şehit olmuş, şâh-ı merdân
Şah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im

Kerbela'nın yazıları
Şehit düştü gazileri

Fatma Ana kuzuları
Ah Hasan'ım, vah Hüseyin'im
Şehit olmuş şâh-ı merdân
Şah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im

Esti deli poyraz esti
Kafir Mervan bizi bastı
Hüseyin'in başını kesti
Ah Hasan'ım, vah Hüseyin'im
Şehit olmuş şâh-ı merdân
Şah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im

Kerbela'nın önü düzdür
Geceler bana gündüzdür
Şah, Kerbela'da yalnızdır
Ah Hasan'ım, vah Hüseyin'im
Şehit olmuş şâh-ı merdân
Şah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im

Gökteki yıldız paralandı
Şehriban Ana aralandı
Şah Hüseyin yaralandı
Ah Hasan'ım, vah Hüseyin'im
Şehit olmuş şâh-ı merdân
Şah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im

İmam Hüseyin attan düştü
Kafir gelip kanın içti
Atı Medine'ye kaçtı
Ah Hasan'ım, vah Hüseyin'im
Şehit olmuş şâh-ı merdân
Şah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im

Bir su verin masum cana
Yezit içti kana kana
Fatma Ana yana yana
Ah Hasan'ım, vah Hüseyin'im
Şehit olmuş şâh-ı merdân
Şah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im

Kerbela'nın önü yonca
Yonca çıkmış yol boyunca
Şah Hatâyî'm katarınca
Ah Hasan'ım, vah Hüseyin'im
Şehit olmuş şâh-ı merdân

Şah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im

Dede:

“Selam olsun İmam Hüseyin'e, rahmet olsun İmam Hüseyin'e, lanet olsun Yezid'e. Bismi Şah, Esirgeyen bağışlayan Yüce Allah'ımızın adıyla. Allah, Allah. Dârımızı, divanımızı, namazımızı, niyazımızı Cemalullah'tan ayırt eylemeye. On iki imam katarına nail eyleye. Dâr çeken, didâr gören, cehennem azabı görmeye. Evlerimiz ocaklarımız şen mamur ola. Secde eden başlarımız ağrı acı görmeye. Gerçeğe Hü! Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!”

dedikten sonra herkes oturur. Mürşid sakinin elindeki sürahiyi tutarak hayırlar. Önce, “Ve nünezzilü mine'l-Kur'âni mâ hüve şifâun ve rahmetün li'l-mü'minîn. Velâ yezîdü'z-zâlimîne illâ hasârâ” İsra 17/82. ayetini üç defa okur. Her seferinde su kabına doğru üfler. Sonra:

“Esirgeyen bağışlayan Yüce Allah'ımızın adıyla. Bismi Şah Allah, Allah! Allah Allah! Can-u baştan geçtik biz Şah Hüseyin aşkına. Kerbela'yı deşt-i Kanber ser verenler aşkına. Gözümün yaşını sefil ettik, oniki imam aşkına. Kerbela'da 'su su su' diyenler aşkına.

Sakahum ya İmam Hüseyin! (üç defa).

Selamullah ya İmam Hüseyin! (üç defa).

Rahmetullah ya İmam Hüseyin! (üç defa).

Cennet mekân ya İmam Hüseyin! (üç defa).

Kıl şefaât ya İmam Hüseyin! (üç defa).

Yuh münkire lanet olsun Yezid'e, rahmet olsun mü'mine.

'Sakâhum Rabbehum şerâben tahûran' ola. Kırkların ezdiği engürân ola. Dertlere deva, gönüllere iman, hastalara şifa ola.

Gerçeğe Hü! Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!” der.

Saka suyu, hazır edilen diğer sularla çoğaltarak tepsiye dizilmiş bardaklara doldurulur. Sakacı tepsinin bir ucundan dede de diğer ucundan tutar. Sâki:

Aşk olsun içenlere, rahmet göçenlere, yuh münkire lanet Yezide çıksın iki gözü de Hü.

Ben demedim, Hak buyurdu

Bunu senin şanına,

Arafat'ta kurban kessen

Kel düşer kurbanına.

Gel ey bade seni,

Vermeyiz yâde seni

Münafıklar ne bilsin

Mü'min olanlar tada seni.

gülbankını okumaya başlar. Üçüncü tekrarından sonra saka suyu dededen başlayarak sırayla rehber, zakir ve diğer büyüklere ve taliplere sunulur. Sâki, sunum esnasında gülbankı tekrarlamaya devam eder. Sonra şu mersiyeleri söyler:

Kerbelâ'da esen yeller
Ağlar Hüseyin aşkına
Kerbelâ'da esen yeller
Ağlar Hüseyin aşkına

Fatma Sakine Zeynep
Saçlarını yoldular hep
Atası Ali Muhammed
Ağlar Hüseyin aşkına

Fatma anam döker yaşı
Kesidi Hüseyin'in başı
Kerbelâ'nın kurdu kuşu
Ağlar Hüseyin aşkına

Hasan'a sundular ağı
Yusuf'u sakladı kuyu
Akıp giden Fırat suyu
Ağlar Hüseyin aşkına

Gül Bacı'yım düştüm dara
Bakın sonsuz kanlara
Ehli beyt giymiş kara
Ağlar Hüseyin aşkına

Bugün matem günü geldi
Yandık n'olur bir yudum su
Senin derdin bizi aldı
Yandık n'olur bir yudum su

Esti deli poyraz esti
Şimr gelip bizi bastı
Hüseyin'in başın kesti
Yandık n'olur bir yudum su

Bir su verin masum cana
Yezid içti kana kana
Fatma anam yana yana
Yandık n'olur bir yudum su

Seninle gelenler gelsin
Serini meydana koysun
Hüseyin'le şehit olsun
Yandık n'olur bir yudum su

Kerbelâ'nın yolu düzdür
Geceleri hep gündüzdür
Hüseyin'im yalnızdır
Yandık n'olur bir yudum su

Kerbelâ'da biter yonca
Boyu uzun beli ince
Şah Hatâyî katarınca
Yandık n'olur bir yudum su

Saka suyunun dağıtımı sona erince Rehber şu duayı eder:

Bismi Şâh Allah Allah! Allah Allah! Can-ı baştan geçmişiz biz
erenler aşkına. Can gözüyle dem be dem Hakkı görenler aşkına.
Kerbelâ'da deşt-i gamda can verenler aşkına. Şol Yezid'in elinden
susuz kalanlar aşkına. Göz yaşını sebil ederim canlar Şah Hüseyin
aşkına. Ber cemâl-i Muhammed kemâl-i Hasan Hüseyin Ali
Rahman'a salavât.

Bismi Şâh Allah Allah! Allah Allah! Aşıkların sadıkların muradları
hâsıl ola. Söyleyen dilleri solmaya bülbül ola. On iki imam on dört
masum-ı pâk Hak erenlerinin himmetleri üzerimize ola. Dil bizden
lütuf Hazret-i Pîrden, dua bizden kabulü yüce Allah'tan ola.
Erenler keremine gerçekler demine gerçeğe hü. Ya Allah ya
Muhammed ya Ali.

Bundan sonra taliplerden adakları olanlar veya ikram
getirenlerin ikramlarının dağıtılmasına geçilir. Bu ikramlara
“niyaz lokması” da denir. Lokma sahipleri meydanda dedenin
önünde ayakta toplanır. Dede lokmaları hayırlayıp şu duayı verir:

Bismi Şâh Allah Allah! Allah Allah!
Ey kadehi bade seni, vermeyiz yâde seni, münkirlerin ne hakkı
var, kıymetini bilen tada seni.
Can lokması canana, geldi girdi meydana, yolumuz gider on iki
imama.

Sekâhum Rabbehüm şerâben tahûran ola. Kırkların ezdiği
engürân ola. Dertlere deva gönüllere iman hastalara şifa ola.
Lokmalarımız kabul ola. Muradlarımız hâsıl ola. Hak Muhammed
Ali bereketini artıra. Gittiği yerler gam kasavet görmeye. Hizmet
sahipleri hizmetlerinden şefaata bula. Evleriniz, ocaklarınız şen
mamur ola. Lokma başına bin bir hasenât yazıla. Bir lokma bin bir
belanızı def eyleye. Elleriniz, kollarınız, bedenleriniz ağrı acı

görmeye. Lokma hakkına, evliya keremine cömertler demine gerçeğe hü. Ya Allah ya Muhammed ya Ali.

Lokmalar taliplere dağıtılır ve birlikte yenilir. Sonra rehber lokma duasını yapar:

Bismi Şâh Allah Allah! Allah Allah! Hayırlarınız hizmetleriniz lokmalarınız kabul ola. Evleriniz ocaklarınız şen ola. Dağıtmış olduğunuz lokmalar öbür âlemde cennet ta'aminin karşılığına gele. Dağıtmış olduğunuz lokmalar hanelerinizden gelmişlerin geçmişlerin ruhlarına vara. Dil bizden lütuf Hazret-i Pîrden, dua bizden kabulü yüce Allah'tan ola. Erenler keremine gerçekler demine gerçeğe hü. Ya Allah ya Muhammed ya Ali.

Bu fasıl erkân esnasında beş-on dakikalık kısa bir dinlenme ve rahatlama arası olarak da görülebilir. Çünkü bundan sonra semah faslına geçilecektir.

Semah faslında önce, yaşça büyük ikrar sahibi kadın taliplerin semah dönmesiyle “Analar Semahı” yapılır. Semaha kalkan analar üç budaklı değneğe niyaz ederek meydana çıkarlar ve semah için niyet ederler. Sonra dedenin önünde yere niyaz ederler. Rehber “Gerçeğe Hü!” diyerek semahın başlayacağı uyarısında bulunur. Analar semahında bütün talipler ayağa kalkar. Semah esnasında solo olarak Rehber bazı deyişler okur:

Karşıda görünen güzel yayla
Bir dem süremedim giderim böyle
Ela gözlü pirim sen himmet eyle
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Eğer göveriden⁷ bostan olursam
Şu halkın diline destan olursam
Kara toprak senden üstün olursam
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Sonra Rehber semaha kalkan analara şu duayı verir:

Bismi Şah! Allah, Allah, Allah, Allah. Semahları saf ola, günahları af ola, yüzleri ak ola, kalpleri pak ola. Döndüğünüz semahlar Kırklar Ceminde dönülen Hatice-i Kübra'nın, Fatıma-i Zehra'nın döndükleri semahlara kayıt ola. Dil bizden lütuf Hz. Pirden, dua bizden, kabulü yüce Allah'tan ola. Yürüyenin işi yürüye, gerçeğe Hü. Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!.

Sonra tekrar semaha devam edilir:

⁷ Göveri/göğeri: Yeşillik, sebzelik anlamında yerel bir kullanımdır.

Bir bölük turnaya sökün dediler
Yürekteki derdi dökün dediler
Yayladan öteye yakın dediler
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Dost elinden dolu içmiş deliyim
Üstü kan köpüklü neşe seliyim
Ben bir yolun yol sefiliyim
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Rehber tekrar yukarıdaki duayı verir. Talipler "Allah Allah" diyerek duaya iştirak ederler.

Alınmış abdestim aldırırlarsa
Kılınmış namazım kıldırırlarsa
Sizde 'Şah' diyeni öldürürlerse
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Pir Sultan Abdalım dönüp durulmaz
Gitti giden ömür geri dönülmez
Gözlerim de Şah yolundan ayrılmaz
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Rehber tekrar yukarıdaki duayı verir. Analar dedenin önünde yere niyaz ederek semahı bitirirler. Semah eden analar diz çökerek yere oturur. Sonra âşık/zakir bir düvâzdeh söyler:

Allah medet Ya Muhammed Ya Ali
Bizi dergâhından mahrum eyleme
Pîrim Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Adem Safiyyulah atam hakkı için
Muhammed Mustafa hakkı için
Eyyüb'a sürülen sitem hakkı için
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Hasan'ın aşkına kılarım zârı
Hüseyin'dir dinimizin serveri
Âlemler canısın Cenâb-ı Bâri
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Zeynel'in canına kıldılar cefa
Muhammed Bâkır'dır server-i Mürteza
İmam Ca'fer Kâzım Mûsayı Rızâ
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Muhammed'im eydür ey Gâni Kadîr
Tâki, Nâki Asker er-Rahmanımdır
Muhammed Mehdiye niyazım budur
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Analar, Mehdi'nin adı zikredilirken ayağa kalkarlar. Kollarını birbirlerinin omuzlarına atarlar. Rehber şu duayı verir:

Bismi Şah! Allah Allah Allah Allah! Semahlarımız kabul ola.
Muradlarımız hâsıl ola. Evlerimiz ocaklarımız şen ve makbul ola.
Dönmüş olduğumuz semahlar kırkların döndüğü semahların
yerine kayıt ola. Dil bizden lütuf Hazret-i Pîrden dua bizden
kabulü yüce Allah'tan ola. Erenler demine gerçekler keremine
gerçeğe Hü. Ya Allah ya Muhammed ya Ali.

Semah edenler dedeye niyaz ederler. Hep birlikte üç defa
"Allahümme sallı alâ seyyidina Muhammedin nebiiyin ümmiyi ve
alâ âlihi ve sahbihi ve sellim." denilir. Rehber şu gülbankı okur:

Bismi Şah! Allah Allah Allah Allah! Tekbirlerimizi, nazlarımızı,
niyazlarımızı, getirmiş olduğumuz salavâtlarımızı, dönmüş
olduğumuz semahlarımızı ya Rabbi, dergâh-ı izzetinde kabul ve
makbul eyle. Ya Rabbi! Senin rızayı şerifin için yapmış olduğumuz
ibadetlerde bilmeyerek hata yapıyorsak hatalarımızı affet
ibadetlerimizi, dergâh-ı izzetinde kabul ve makbul eyle. Dil bizden
lütuf Hazret-i Pîrden dua bizden kabulü yüce Allah'tan ola. Erenler
demine gerçekler keremine gerçeğe Hü. Ya Allah ya Muhammed
ya Ali

Analar meydanda iken tekrar car çalınır. Ferraş, yukarıda cem
erkânının başındakine benzer şekilde erkân ve edep ile gülbanklar
okuyarak meydana car çalar. Rehber car hizmetini kabul için kısa
bir dua verir:

Bismi Şah! Allah Allah Allah Allah! Seyyid-i servan, kör olsun
Yezid-i Mervan, mülkü Süleyman, pâk oldu meydan. Hizmetleriniz
kabul ola muradlarınız hâsıl ola. Evleriniz, ocaklarınız şen mamur
ola. Hizmetini gördüğünüz erenlerin evliyaların himmetleri
üzerinizde ola. Dil bizden lütuf Hazret-i Pîrden, duası bizden
kabulü yüce Allah'tan ola.

Bismi Şah! Allah Allah Allah Allah! Dâr çekenler didâr göre. Didâr
gören de cehennem nârından azâd ola. Secdeye inen başlar ağrı
acı görmeye. Dil bizden lütuf Hazret-i Pîrden duası bizden kabulü
yüce Allah'tan ola. Erenler demine gerçekler keremine gerçeğe Hü.
Ya Allah ya Muhammed ya Ali

Analar niyaz ile meydandan çekilir. Analardan sonra erkek
taliplerin semahı başlar. Burada kudüm, çarpay/zil ve bendir

eşliğinde semah dönülür. Dört erkek talip meydana çıkar, “destur” deyip dedeye niyaz ile semaha çıkarlar. Dede şu duayı verir:

Bismi Şah! Allah Allah Allah Allah! Hayır hizmetleriniz kabul ola muradlarınız hâsıl ola, gönüllerimiz pâk ola. Hak Muhammed Ali yardımcımız gözcümüz bekçimiz ola. Ehl-i beyt Efendilerimizin himmetleri ve hidayetleri üzerimizde hâzır ve nâzır ola. Dilde dileğimizi gönülde muradımızı ihsan eyleye. Şâh-ı velâyetin dârından dîdârından şefaathlerinden ayırt eylemeye. Gerçeğe Hü. Ya Allah ya Muhammed ya Ali

Semah edenler mürşid postuna semah selamı verip çember oluşturlar. Başlar öne eğik, iki el birbirine çapraz bir şekilde göğüs üstünde birleştirilir. Sol kol ile sağ tarafa kulaç atıp bir adım atarlar kollar tekrar birleştirilir. Diğer bir talip ile yüz yüze gelinir. Bir süre beklenildikten sonra talip âşığın sözlerine göre sağ tarafa aynı kulaç ve adım atma yapar. Bu kez diğer bir taliple yüz yüze gelir. Semah esnasında âşık/zakir solo olarak şu deyişi söyler:

Döndün mü benden yüzün dönesin
Verdiğin ikrara saldım ben seni
İkrarın boynuna kemend olasın
Verdiğin ikrara saldım ben seni

Zemheride yağın karlar erimez
Aşk atına binen gönül ağrımaz
İkrar birdir iki yere verilmez
Verdiğin ikrara saldım ben seni

İkrar verdim ikrarımı güderim
Senin gibi ikrarsız n'iderim
Varır ikrarlıya hizmet ederim
Verdiğin ikrara saldım ben seni

İkrar verip ikrarından dönücü
Arayıp da kendi gibi bulucu
Batınından versin Hakk'ın kılıcı
Verdiğin ikrara saldım ben seni

Uzun yaylaya da çıkmayım derdim
Soğuk sularını içmeyim derdim
Seden geçip senden geçmeyim derdim
Verdiğin ikrara saldım ben seni

Pir Sultan Abdalım imandır iman

Yezidin kalbinden gitmesin güman
Şefa'at etmesin on iki imam
Verdiğin ikrara saldım ben seni

Deyişten sonra kudüm, bendir ve çarpay eşliğinde semah giderek hızlanır. Semah dedenin önünde yere niyaz ile sona erer. Dede semahın kabulü için bir dua verir:

Bismi Şah! Allah Allah Allah Allah! Semahlarımız saf ola, günahlarımız af ola, gönüllerimiz pak ola. Hak Muhammed Ali yardımcımız gözcümüz bekçimiz ola. Ehl-i beyt Efendilerimizin himmetleri ve hidayetleri üzerimizde hâzır ve nâzır ola. Semahlarımız Hak için ola, seyir için olmaya. Muhammed Mustafâ'nın Fatimate'z-Zehrâ'nın Haticete'l-Kübrâ'nın şefa'atleri üzerimizde hâzır ve nâzır ola. Ellerimiz, kollarımız, bedenlerimiz ağrı acı görmeye. Özü Hakka yazıla. Gerçeğe Hü. Ya Allah ya Muhammed ya Ali

Bundan sonra dede, rehber ve bazı hizmet erlerinin katılımıyla son semah gerçekleştirilir. Bu semahta "Analar Semahı"na benzer şekilde üç fasılda yapılır. Semah esnasında solo olarak şu deyiş söylenir:

Ali ile Muhammed kurdu bu yolu, Efendim Ali dost dost
Hakka açılır müminlerin gönlü Hü Hü Hü
Bir ulu dergâhtır süren bu yolu Efendim Ali dost dost
Ali ile Muhammedin aşkına Hü Hü Hü

Rehber şu duayı verir:

Bismi Şah! Allah Allah Allah Allah! Semahlarımız saf ola, günahlarımız af ola, muradlarımız hâsıl ola. Evlerimiz, ocaklarımız şen mamur ola. Dönmüş olduğumuz semahalar Kırklar semahı sevabına nail ola. Dil bizden lütüf Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'den ola. Işık Çakır Sultan, Işık Ali Sultan demleri devranları yürüye. Erenler demine Hü.
Muhammed Ali'nin cemine geldi Efendim Ali dost dost
Kırkların cümlesi dâra durdu Hü Hü Hü
Bir ulu dergâhtır süren bu yolu Efendim Ali dost dost
Ali ile Muhammedin aşkına Hü Hü Hü
İblisi sürdürdüler dış eylediler Efendim Ali dost dost
Yezidin bağrını taş eylediler Hü Hü Hü
Kırklar bir üzümü nûş eylediler Efendim Ali dost dost
Ali ile Muhammedin aşkına Hü Hü Hü

Rehber şu duayı verir:

Bismi Şah! Allah Allah Allah Allah! Hayır hizmetlerimiz, cümle ibadetlerimiz kabul ve makbul ola. Muradımız hâsıl ola. Evlerimiz,

ocaklarımız şen mamur ola. Dönmüş olduğumuz semahlar Kırklar ceminde Hatice-i Kübrâ ve Fatîmete'z-Zehrâ analarımızın dönmüş olduğu semahın sevabına nail ola. Dil bizden lütüf Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî'den ola. Işık Çakır Sultan'ın demleri devranları yürüye. Erenler demine, gerçeğe Hü.
Ar meydanı değil kar meydanıdır Efendim Ali dost dost
Kör meydanı değil gör meydanıdır Hü Hü Hü
Pîrine çağırın mahrum olunmaz Efendim Ali dost dost
Ali ile Muhammedin aşkına Hü Hü Hü
Hatâyî hatm eyledi kelâmı Efendim Ali dost dost
Evvel Cebrâil verdi selâmı Hü Hü Hü
'Allah' diyen mahrum kala mı Efendim Ali dost dost
Ali ile Muhammedin aşkına Hü Hü Hü

Rehber şu duayı verir:

Bismi Şah! Allah Allah Allah Allah! Lâ ilahe illallah, Muhammeden resûlullah, Ali veliyyullah veli Aliyyulah. Mürşidimiz kâmil, kâmiller katarından didârından ayırma Allah. Hayır hizmetlerimiz, akşamlarımız kabul, muradımız hâsıl ola. Evlerimiz, ocaklarımız şen mamur ola. Dönmüş olduğumuz semahlar Kırklar semahına kaydola. Özür, biat, tecellâ, tevellâ Hakka yazıla. Gerçeğe Hü.

Dede ve beraberindekiler mürşid postuna niyaz ederek niyaz duruşunda beklerler ve taliplerle birlikte üç defa "Allahümme salli 'alâ seyyidina Muhammedin nebiiyyin ümmiyyi ve 'alâ âlihi ve sahbihi ve sellim." Diyerek salavât okurlar. Rehberin yukarıdakilere benzer bir duasından sonra herkes yerine oturur. Canlar birbirlerine "Allah kabul etsin" diyerek temennide bulunurlar.

Âşık saz eşliğinde birkaç nefes söyleyip cemdekileri dinlendirir. Dede bitiriş konuşması ve helallik alır. Dede, cemin sonunda şu oturan/duran duasını okuyarak cemi tamamlar:

"Bismi Şah, Allah Allah! Akşamlarımız hayrola, hayırlarımız feth ola, şerlerimiz def ola, münkir münafık mat ola. Dilde dileğimizi gönülde muradımızı ihsan eyleye. Cemlerimizi daim ibadetlerimizi kaim eyleye. Şah-ı Velayet-i darından, didarından şefaatlerinden ayırt eylemeye. Hacı Bektâş-ı Velî Efendimizin ruhaniyeti rehberimiz ola. Dolumuzu dolu, gözümüzü kani eyleye. Işık Çakır Sultan kazamıza kalkan, belamıza gözcü ola. Sancağının, bayrağının altında; güde, gözete, dergâh divanına kayıt eyleye. Oturan/duran, gönlünü pak tutan, kimsenin ayıbını görmeye ve söylemeye. Evine vara yastığına baş koya. Hızır kılavuzu,

Muhammed-Ali rehberi ola. Gerçeğe Hü! Ya Allah! Ya Muhammed!
Ya Ali!"

Değerlendirme ve Sonuç

Modernleşmeyle birlikte yaşanan sosyal değişime rağmen Anadolu'nun taşrasında geleneklere bağlı otantik uygulamaların direnerek, belki kısmen değişime ayak uydurarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bu uygulamalardan birisi de nevrüz kutlamalarıdır. Alevi-Bektaşî çevrelerde önemli günlerden birisi olarak kabul edilen nevrüz, dini bir içerikle ihya edilerek yaşatılmaya devam etmektedir.

Bu makalede Şeyh Çakır Sultan Ocağı nevrüz cemi erkânını tespitlerimiz doğrultusunda nakletmeye çalıştık. Öyle anlaşılıyor ki, Noyan ve Kaya'nın naklettiği Bektaşî-Babagân kolunun tekke geleneğinde benimsenen nevrüz kutlamaları, Bektaşî-Çelebi ocaklarında taşra şartlarına uygun olarak farklılaşmıştır. Bu farklılaşma nevrüz erkânının bir bayram, kutlama ve bugünle ilgili özel uygulamalar ifa etmek yerine, ibadet edasıyla adâba uygun olarak alışılan gelen cem erkânının yürütülmesi şeklindedir. Nitekim Yaman (1998: 29) Aleviler arasında yürütülen cem erkânlarının Abdal Musa Birlik Cemi, Hızır Cemi, Aşure (Muharrem Matemi) Cemi, Sultan Nevruz Cemi ve kırk sekiz hafta yapılan cemler için büyük ölçüde aynı olduğunu, Görgü Cemi, Musahiplik Cemi ve Düşkün Kaldırma erkânlarının farklı uygulandığını belirtir. Çanlı'nın (2007: 192-203) Ocaktaki Muharrem cemiyle ilgili tespitlerini dikkate aldığımızda bu durumun Şeyh Çakır Sultan Ocağı için de geçerli olduğunu söylemek isabetli olacaktır. Takip ettiğimiz Nevruz Ceminde saka hizmeti esnasındaki Kerbelâ mersiyesinin hep bir ağızdan ve gözyaşı dökülerek okunması, Hz. Hüseyin yâd edildiğinde Alevi-Bektaşî geleneğinin daima mahzun olduğunu göstermektedir.

Şeyh Çakır Sultan Ocağı, bölgede ve bazı ilgili çevrelerde "namazlı-oruçlu Aleviler" olarak bilinir. Nitekim yürütülen Nevruz Ceminde bu nitelemeyi doğrulayan, diğer Bektaşî-Çelebi ocaklarından farklı erkânın yürütüldüğünü söylemek mümkündür. Esasen yürütülen cem Noyan'ın (1995: 336-344) özetlediği Sofiyân Süreğiyle ve diğer Bektaşî-Çelebi ocakları cem erkânlarıyla (örneğin, Yaman, 1998) büyük ölçüde örtüşür.

Bununla birlikte özellikle tezekâr hizmeti, tarikat abdesti almanın Şeyh Çakır Sultan Ocağı erkânında olmadığı görülmektedir. Cem esnasındaki lokma hizmetinin incelediğimiz bazı ocak süreklilerinden farklı olarak ceme başlamadan yapılması da önemli bir farklılığı teşkil etmektedir. Yine Saka suyu hizmeti, diğer süreklilerden farklı olarak semahtan önce yapılmaktadır. Semah esnasında sadece saz değil, kudüm, bendir ve çarpay kullanılması ise işin uzmanlarına havale edilecek bir uygulamadır. Bu tür aletlerin kullanımının Seyid Gazi Bektaşî dergâhıyla ilgili olduğu tahmin edilebilir.

Bütün bu farklılıklara rağmen, erkân esnasında okunan deyişlerin Hatayî ve Pir Sultan'dan alınması, keleme-i şهادette "Aliyyen Veliyyullah ve Veliyyen Aliyyullah" ilavesi, Anadolu'da Alevi-Kızılbaş geleneğiyle Bektaşî geleneğinin ne kadar iç içe olduğunu açıkça göstermektedir. Coğrafya olarak Safevilere oldukça uzak bir bölge olmasına rağmen muhtemelen Teke yöresinde başlayan Şah Kulu isyanının (1511) bu coğrafyada izlerine rastlamak mümkündür. Erkân esnasındaki sohbet dedenin nevruzu Hz. Ali'nin doğum günü olarak kabul edip söyledikleri, büyük ölçüde Safevî Şîliği etkisinde oluşturulan Hz. Ali algısıyla örtüşmektedir. Bu algının Anadolu'daki en önemli yazılı kaynağı Yemînî'nin *Fazilet-nâme*'sidir.

Cem erkânı esnasında okunan dualar, sureler ve ayetlerin Arapçasıyla birlikte Türkçelerinin verilmesinin, son dönemlerde yaşanan gelişmelerle ilgili olduğu söylenebilir. Çünkü cem erkânının eski metinleri, *Buyruk* ve *Erkân-nâmeler*de bu metinler Arapça asıllarıyla yer alır. Bununla birlikte okunan duaların ve surelerin anlamlarının dinleyenlere, taliplere öğretilmesi, dini bilgi ve bilincin artması bağlamında olumlu bir çaba olarak değerlendirilebilir. Öte yandan dedenin sohbet esnasında Hz. Ali'nin doğum günü olarak kabul ettikleri nevruz günlerinin son dönemlerde kutlanan Kutlu Doğum Haftalarına benzer şekilde kutlanmasıyla ilgili sözleri temenniden öteye gitmemektedir.

Kaynakça

1.Sözlü kaynaklar

1. KK-1: Murat Akbulut, 1936 doğumlu, okur-yazar ve emekli, Dede, 21 Mart 2017, Şeyh Çakır Köyü/Hisarçık/Kütahya.
2. KK-2: Nazmi Aydedeoğlu, 1960 doğumlu, İlkokul mezunu ve emekli, Dede, Uşak, 21 Mart 2017, Şeyh Çakır Köyü/Hisarçık/Kütahya.
3. KK-3: Ramazan Türk, 1955 doğumlu, Ortaokul mezunu, emekli, Rehber, Şeyhler Köyü, 21 Mart 2017, Şeyh Çakır Köyü/Hisarçık/Kütahya.

2. Yazılı Kaynaklar

- Çanlı, Zeynep (2007). “Kütahya-Şeyhler Beldesi Folklor Örnekleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çay, Abdulhaluk M. (1993). *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*. 4. Baskı. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Durbilmez, Bayram (2019). *Türk Dünyası Kültürü-2*. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları.
- Güler, Mustafa (2017). “Hisarçık ve Çevresinde Germiyan Döneminde Yurt Tutmuş Şeyhler ve Vakıfları”. *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarihi ve Medeniyeti Sempozyumu III, Germiyanogulları Beyliği*. Haz. Mehmet Ersan-Mehmet Şeker. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 387-405.
- Gündüz, Şinasi (2007). Nevruz. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.38. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.60-61.
- Kaya, Haydar (1993). *Alevi-Bektâşî Erkânı, Evrâdı ve Edebiyatı*. İstanbul: Engin Yayınları.
- Koç, Zafer (2005). “Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz”. *Diyanet Aylık Dergi*, S. 171, Mart 2005, s. 45-49. https://dosya.diyaret.gov.tr/flip/index.php?YIL=2005&TR=17&DERGI=mart_2005.pdf
- Noyan, Bedri (1995). *Bektâşîlik Alevîlik Nedir?* 3. Baskı, İstanbul: Ant/Can Yayınları.

- Oğuz, M. Öcal (1996). "Kırgızların Kutladığı Bayramlar ve Nevruz Pratikleri", *Nevruz ve Renkler*, hzl. Sadık Tural-Filiz Kılıç, Ankara.
- Önal, Mehmet Naci (2006). "Nevruz Geleneği", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, Şubat 2006, s. 28-31.
- Soyyer, A. Yılmaz (2019). *Hünkâr Ansiklopedik Bektaşîlik Sözlüğü*, İstanbul: Post Yayınları.
- Şengül, Abdullah (2008). "Türk Kültüründe Nevruz ve Anadolu'da Nevruz Kutlamaları". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 26. Sayı, s. 63-64.
- Türkel, Rifat (2016). *Karadonlu Can Baba ve Alevilik*. Kütahya: Academia Yayınları.
- Unat, Faik Reşit (1988). *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihlere Çevirme Kılavuzu*. 6. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yaman, Mehmet (1998). *Alevi Cemi*. İstanbul: Baskı yeri yok.
- Yıldırım, Rıza (2010). Bektaşî Kime Derler?: "Bektaşî" Kavramının Kapsamı Ve Sınırları Üzerine Tarihsel Bir Analiz Denemesi, *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş Velî Araştırma Dergisi*, S. 55, 2010, s.23-58.

TÜRKİYE'DE, AMASYA İLINE KAYITLI NÜFUSUN COĞRAFİ DAĞILIŞI GEOGRAPHICAL DISTRIBUTION OF POPULATION REGISTERED ON AMASYA PROVINCE IN TURKEY

Dr. Öğr. Üyesi Eren ŞENOL*
Giresun Üniversitesi
eren.senol@giresun.edu.tr

Öz

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından sunulan 2019 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) "Nüfusa Kayıtlı Olunan Yer" veri setine göre, ülke içinde Amasya nüfusuna kayıtlı 646.069 kişi bulunmaktadır. Bunların %40,92'si (264.344 kişi) Amasya'da; geri kalan 3/5'i (381.725 kişi) ise, yarıya yakını İstanbul'da (180.148) olmak üzere ülkenin diğer illerinde ikamet etmektedir. Bu çalışmada Amasya'dan diğer illere doğru olan bu nüfus hareketliliğinin il ve ilçe ölçeğinde dağılışı incelenmiştir. İkamet alanı tercihi üzerinde etkili olan temel faktörlerin istihdam olanakları, sosyal ağlar ve mekânsal yakınlık olduğu belirlenmiştir. Diğer illere doğru gerçekleşen nüfus kaybının Amasya'da bazı sorunlara yol açtığı; aynı zamanda Amasya için bazı fırsatları da beraberinde getirdiği tespit edilmiştir. Bunları değerlendirmek adına mekânsal aidiyeti (Amasya'ya Aidiyeti) artıracak faaliyetlere önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, nüfusa kayıtlı olunan yer, göç, Amasya.

* ORCID: orcid.org/0000-0003-2510-8491

Abstract

There are 646.069 people registered in Amasya population in the country according to 2019 Address-Based Population Registration System (ABPRS) "Place of Registry" dataset presented by the Turkish Statistics Institute (TURKSTAT). A total of 40.92% (264.344 people) of these live in Amasya, and the remaining 3/5 (381.725 people) reside in other cities of the country, with nearly half in Istanbul (180.148). In this study, a Spatial Analysis was made regarding this population mobility from Amasya to other provinces on provincial and district scale. It was determined that employment opportunities, social networks and spatial proximity were the main factors effective on the choice of residential area. It was also determined that the population loss to other cities caused some problems in Amasya, but also brought with it some opportunities for Amasya. In order to evaluate these, it was emphasized that activities that would increase spatial belonging (i.e. *Belonging to Amasya*) must be focused on.

Keywords: Population, place of registry, migration, Amasya.

Giriş

Bireyin mekân üzerinden tanımlanması sözlü iletişimde sık karşılaşılan bir durumdur. Kişinin "Nerelisiniz?" sorusuna verdiği cevap "doğduğu" veya "doyduğu" yer; ya da "aile kökeninin" dayandığı topraklar da olabilmektedir. Verilen yanıt, kişinin öncelikli aidiyet hissettiği mekânı göstermesi açısından önem taşımaktadır. İletişimin devamında konunun detaylandırılarak "Aslen nerelisiniz?" sorusuna gelmesi, "köken" in sosyo-kültürel yapımızdaki kıymetini göstermektedir. Aynı zamanda ülke genelinde, zaman içindeki nüfus hareketliliğinin boyutları hakkında da fikir vermektedir.

Türkiye’de iç göçlerin 1950’den itibaren hızlandığı kabul edilir (Özgür, 1994: 63). En çok göç alan üç ilden İstanbul, ülkenin tüm illerinden özellikle İzmir-Van hattının kuzeyinden nüfus çekmiştir (Tandoğan, 1989:137). Ankara, daha çok Kırşehir, Çankırı, Yozgat, Çorum gibi yakın çevresindeki iller ile Kars, Sivas, Erzurum ve Tunceli’den gurbetçi almıştır (Özgür, 1994: 69). Önceleri Ankara, Manisa, Kars, Erzurum, Mardin, Konya, Aydın gibi illerden beslenen İzmir’de (Işık, 1999: 298), 1995-2000 döneminde göç yönünde değişim emareleri belirmiş; İç Anadolu ve Ege

Bölgesi’nden gelenlerin oranı azalırken Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden gelenlerin payı artmıştır (Işık, 2009: 12-13). Neticede göç alan yerlerde nüfus, köken bakımından heterojen bir yapıya dönüşmeye başlamıştır. Özellikle buralarda “Aslen nerelisiniz?” sorusu daha anlamlı hale gelmiştir.

Ülkemizde ilk nüfus sayımı 1927’de yapılmış; nüfus “sayım günü bulunulan yer-sayıldığı yer” esas alınarak kayda geçirilmiştir. 1935 nüfus sayımından itibaren sayım yıllıklarında, sayıldığı yere ek olarak “doğum yeri”-ne göre nüfus miktarı verilerine de yer verilmiştir. Bu veri seti kullanılarak Tümertekin ve Özgüç (1974) tarafından İstanbul’da nüfusun doğum yerine göre dağılışı tespit edilmiştir. Aynı il için benzer çalışmalar daha güncel veriler kullanılarak Murat (2007) ve Gürel ile Balta (2011) tarafından da yapılmış; İstanbul’daki İstanbullu azlığına, Sivashlı, Kastamonulu, Giresunlu ve Ordulu fazlalığına dikkat çekilmiştir. Şahin aynı konuyu göç veren iller üzerinden inceleme yolunu seçmiştir. Denizlililerin (Şahin, 2005), Giresunluların (Şahin, 2009), Erzurumluların (Şahin, 2012a) ve Tokatluların (Şahin, 2012b) İstanbul’daki varlıklarını, yoğunlaştıkları mahalleleri, kurdukları sivil toplum örgütlerini, mekâna verdikleri isimleri “doğum yeri”, “göç istatistikleri” ve “nüfusa kayıtlı olunan il” veri setlerinden yararlanarak kaleme almıştır. Doğum yeri verileri kullanılarak Erzurum (Coşkun, 2008), Giresun (Bekdemir ve Köse, 2017), Van (Günel, 2018); göç istatistikleri kullanılarak Denizli (Aygören, Gümüüşçü ve Uğur, 2006; Gökburun, 2019), Niğde (Toroğlu, 2007), Afyon (Yakar, 2009), Kastamonu (İbret, 2010), Muş (Sönmez, 2010), Konya (Dinç, 2014), Van (Elmastaş ve Yılmaz, 2015), Sivas (Ergün ve Buldur, 2018) illerinin ülke içi göçlerdeki yerine ilişkin analizler yapılmıştır. Bu çalışmalar, adı geçen illere kayıtlı nüfusun ülke içindeki dağılışına; göç alan illerdeki nüfusun ise kökenine ilişkin genel değerlendirmeler yapılmasına imkân vermektedir.

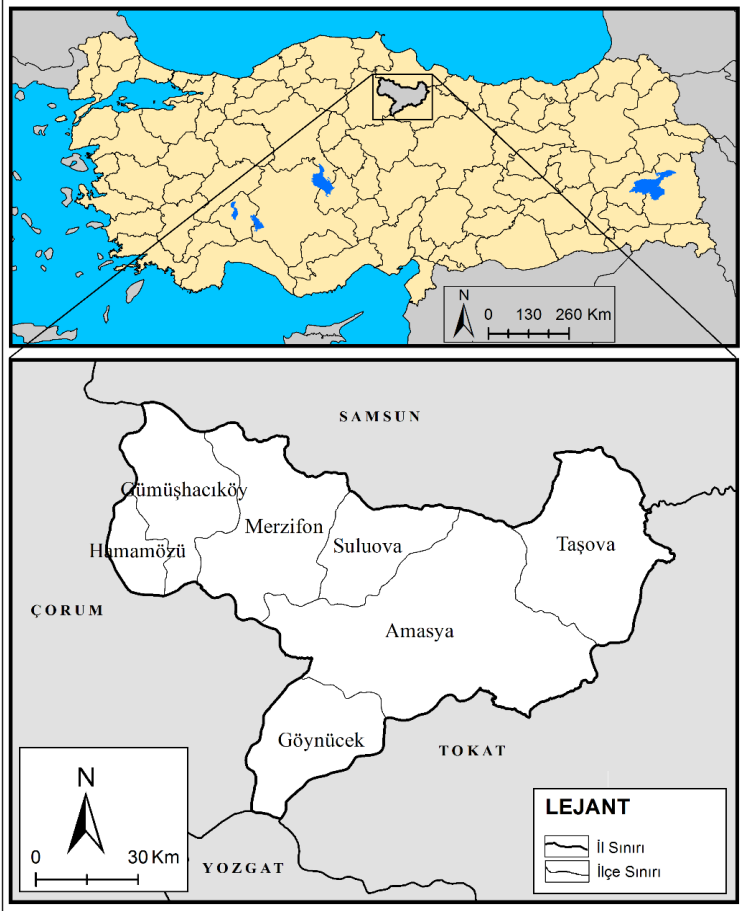
5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu’nda aynı soydan olup, bir aile sıra numarası altında kayıtlı olan kişiler ile onların eş ve çocukları “aile”; bunların nüfus olaylarına ilişkin kayıtların kâğıt veya elektronik ortamda tutulduğu belgeler ise “aile kütüğü” olarak tanımlanmıştır (Resmî Gazete, 2006). Aile kütüğüne ait ilk

kayıtlar 1905 yılında oluşturulmuş; 1914 yılında Sicilli Nüfus Kanunu ile yasal hale getirilmiştir (Yakar, 2015: 17). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından ilk kez 2007’de, aile kütükleri kullanılarak, nüfusun “kayıtlı olduğu yer” verisi il ve ilçe düzeyinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu veri seti il veya ilçe düzeyinde herhangi bir idari birime kayıtlı nüfusun, ülke içindeki dağılışının daha gerçekçi olarak analiz edilmesini sağlamaktadır. Nitekim Koç ve Sağdıç (2010) Sivas, Zaman ve Orhan (2016) Erzincan, Dinçer, Zeybek ve Bahadır (2017) Samsun nüfusuna kayıtlı olanların Türkiye’deki varlıklarını dağılış, sebep ve etkileri ile birlikte araştırmışlardır. Yakar ise aynı veri setini kullanarak ülke genelinde iç göç analizi yapmış; İstanbul, Ankara ve İzmir nüfusu içinde diğer illere kayıtlı nüfus sayısına yer vermiştir (Yakar, 2015).

TÜİK tarafından ADNKS “Nüfusa Kayıtlı Olunan Yer” veri setine göre 2007 yılında 70.586.256 olan ülke nüfusunun 26.082.048’inin (%37’si) nüfusa kayıtlı olduğu il dışında yaşadığı açıklanmıştır. Aradan geçen on iki yıllık sürede bu sayı daha da artmış; 36.272.378’e; ülke nüfusunun %44’üne ulaşmıştır. Aynı veri setine göre ülke içinde Amasya nüfusuna kayıtlı 646.069 kişinin 224.344’ü kayıtlı olduğu ilçede, 40.228’i Amasya’nın diğer ilçelerinde, 381.725’i ise Amasya dışındaki illerde ikamet etmektedir (URL 1). Bu çalışmada Amasya iline kayıtlı olan nüfusun mekânsal analizi yapılmıştır.

Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Genel Özellikleri

Amasya ili Türkiye’nin kuzeyinde, 40° 13’-41° 05’ kuzey paralelleri ile 34° 59’-36° 30’ doğu meridyenleri arasında yer alır. Bu il, Birinci Coğrafya Kongresi’nde değişik gerekçelerle oluşturulan, ama günümüzde geçerliliği tartışılan bölge sınıflandırmasına göre Karadeniz Bölgesi’nin, Orta Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde kalır. Kuzeyinde Samsun, doğusunda Tokat, güneyinde Yozgat, batısında ise Çorum illeri bulunur (Şekil 1).

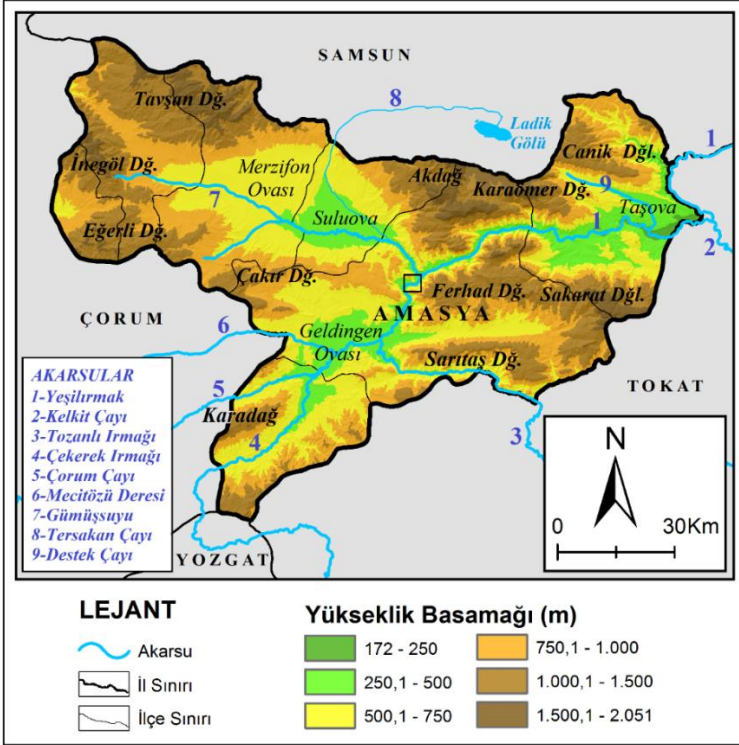

Şekil 1. Amasya İlinin Lokasyon Haritası.

Kuzey Anadolu Fay (KAF) zonuna bağlı olarak şekillenen il arazisi, yükseltisi 2000 metrenin altında olan dağlık alanlar¹ ile bunların arasında kalan depresyonların birbirini izlediği engebeli bir topografyaya sahiptir. İl sınırları içerisindeki önemli dağlar Canik, Karaömer, Akdağ, Tavşan, İnegöl, Eğerli, Çakır, Karadağ, Sarıtaş, Ferhat ve Sakarat dağlarıdır. Başlıca ovalık alanlar ise Niksar-Erbaa depresyonunun Amasya ili sınırları içerisindeki parçası olan Taşova; Amasya şehrinin güneyindeki Geldingen Ovası, Merzifon depresyonu olarak tanımlanan sahanın batısında

¹ Hem Canik hem de Akdağ'ın en yüksek noktası 2000 metrenin üzerindedir. Ancak her iki dağın da zirve noktaları il sınırları içerisinde değildir.

yer alan Merzifon Ovası ile onun doğusunda kalan ve Yedikır Eşiği ile ondan ayrılan Suluova'dır. İl arazisi, Yeşilirmak ve onun kolları olan Tozanlı ve Çekerek ırmakları, Çorum, Mecitözü, Gümüşsuyu, Tersakan ve Destek çayları tarafından drene edilmektedir (Şekil 2). Nüfus yoğunluğu dağların etek kısımları, ovalık alanlar ve ilkbahar sonlarında debileri yükselen bu akarsular çevresinde artmaktadır.

Şekil 2. Amasya İlının Ana Morfolojik Birimleri ve Başlıca Akarsuları.

Amasya il merkezi, kıyıda kuş uçuşu 80 km kadar içeride yer almaktadır. Yine kıyı ile Amasya kenti arasında, Doğu ve Batı Karadeniz bölümlerindekiler kadar yüksek olmamakla birlikte dağlık alanlar bulunmaktadır. Bu yerel faktörler ve matematik konumun bir sonucu olarak il merkezinde kış sıcaklık ortalamalarının 2 °C'nin; yaz sıcaklık ortalamalarının da 20 °C'nin üstünde olduğu; yıllık yağış ortalamasının ise 500 mm'nin altında kaldığı tespit edilmektedir (Tablo 1). Bu veriler ışığında sahada, her mevsim yağışlı, kışları ılık, yazları serin olan ve yerli

literatürde Karadeniz iklimi olarak tanımlanan iklim ile kışları soğuk ve karlı, yazları sıcak ve kurak, yıllık yağış miktarı az olan karasal iklim arasında geçiş iklimi görülmektedir (Gürsoy, 1950: 113; Nişancı, 1988: 230; Zeybek, 1998: 152; Elmacı, 2016: 69). İklim koşulları bakımından çok dezavantajlı konumda bulunmayan bu ilden, diğer illere gerçekleşen göçlerin sebeplerini iklim dışı faktörlerde aramak gerekir.

Tablo 1. Amasya İl Merkezi’nin Ortalama Sıcaklık ve Yağış Değerleri (1981-2010).

Amasya	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Ortalama Sıcaklık (°C)	2,8	4,1	8,2	13,5	17,8	21,6	24,2	24,2	20,2	14,8	8,2	4,5	13,7
Ortalama Yağış Mik. (mm)	43,2	36,7	43,9	60,0	54,0	39,7	15,7	11,5	21,4	42,8	52,1	52,7	473,7

Kaynak: URL 2 (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Amasya Meteoroloji İstasyonu Aylara Göre Ortalama Sıcaklık ve Yağış İstatistikleri)

Tarihi süreçte zaman zaman parlak dönemler geçiren, hatta Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde bile şimdikinden daha geniş idari alana sahip olan il; cumhuriyetin ilanı ile birlikte Vezirköprü, Havza, Lâdik ilçelerinin Samsun iline bağlanması nedeni ile alan kaybına uğramıştır (Şenol, 2010: 72). Halihazırda 5702 km²’lik alana sahip olan² Amasya, ülkenin yüzölçüm bakımından küçük illerinden biridir.

Ülkemizde, toprakları daha verimli kullanabilmek adına sınıflandırma girişimleri vardır. Bunlardan birisi de “kullanma kabiliyetine” göre yapılan sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmada topraklar, ilk dördü tarımsal üretime elverişli sekiz gruba ayrılmaktadır. Özellikle birinci ve ikinci sınıf araziler, ek düzenlemeler yapılmadan tarım yapılabilir alanları ifade etmektedir. Amasya ilinde birinci ve ikinci sınıf arazi olarak sınıflandırılmış alanlar toplam 939 km²’dir (Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1991: 44). Bunun %71,8’i üç ilçede (%28,5’i Merzifon, %25,6’sı Merkez, %17,7’si Suluova ilçeleri), geri kalan %28,2’si ise diğer dört ilçede (%8,9’u Göynücek’te, %8,7’si Taşova’da, %10,5’i Gümüşhacıköy + Hamamözü ilçeleri) bulunmaktadır. Tarımsal

² Harita Genel Müdürlüğü verilerine göre Amasya ilinin alanı 5702 km²’dir. Yine aynı kurumun verilerine ülkenin alan bakımından 60. idari birimidir.

potansiyeli yüksek arazi oranının az olduğu ilçelerden (Göynücek, Gümüşhacıköy, Hamamözü ve Taşova), il dışına çıkış oranı daha fazladır.

İli oluşturan yedi ilçe, sosyo-ekonomik yapı bakımından keskin bir şekilde iki gruba ayrılmaktadır. Göynücek, Hamamözü, Gümüşhacıköy ve Taşova ilçeleri hem tarım dışı sektörlerin fazla gelişmediği, hem tarımsal potansiyelin diğer ilçelere oranla nispeten düşük, hem de tarım alanı oranlarının yine diğer ilçelere göre az olduğu idari birimlerdir (Tablo 2). Merkez İlçe, Merzifon ve Suluova ilçelerinde ise tersi durum söz konusudur. Bunlar Türkiye genelinde sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından nispeten daha ön sıralarda yer alırlar (Uzun, Yılmaz ve Zeybek, 2007: 875; Çoban, 2015: 586). Tarım alanı oranlarının yüksek olduğu bu ilçelerin idari merkezini oluşturan şehirlerde, tarım dışı fonksiyonlar da gelişmiş durumdadır. Varlığını 1954'te kurulan şeker fabrikasına borçlu olan Suluova'da tarıma ek olarak sanayi sektörü de gelişmiş durumdadır (Çoban, 2003: 76, Tüysüz, 2010: 141). Doğu ve Orta Karadeniz kıyılarını ülkenin batısına bağlayan güzergâh üzerinde yer alan, Beşinci Hava Jet Üssü'nün, hava alanının ve organize sanayi bölgesinin bulunduğu (Çoban ve Aylar, 2008: 110) Merzifon'da, tarım ve sanayi sektörlerine ek olarak ulaşım, ticaret ve eğitim fonksiyonlarının da nispeten gelişmiş olduğunu söyleyebiliriz (Şenol, 2015: 637). İl merkezi olan Amasya şehrinde yönetim, eğitim, sağlık, turizm, ticaret fonksiyonları, daha genel ifade ile hizmet sektörü baskın durumdadır. Ülke geneli ile kıyaslandığında sanayi sektörünün önemsiz olduğunu söyleyeceğimiz bu şehir, il içinde göreceli olarak sanayi sektörünün de geliştiği alan olarak kabul edilebilir (Şenol, 2010: 132-134). Ekonomik yapıdaki bu farklılık ilk gruptaki Göynücek, Gümüşhacıköy, Hamamözü ve Taşova'da ilçe dışına göçü tetiklemiştir.

Tablo 2. Amasya’da Tarım Alanlarının Toplam Alana Oranının İlçeler Göre Dağılışı.

İlçe	Birinci ve İkinci Sınıf Arazi (km ²)*	Tarım Alanı (km ²)**	Toplam Alan (km ²)***	Tarım Alanı Oranı (%)
Merkez İlçe	240	802	1730	46.4
Göynücek	84	176	579	30.4
Gümüşhacıköy	99	185	653	28.3
Hamamözü		46	201	22.9
Merzifon	268	487	972	50.1
Suluova	166	269	516	52.1
Taşova	82	344	1051	32.7
Toplam	939	2309	5702	40,5

Kaynaklar: *Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (1991: 44), **URL 3 (TÜİK, Bitkisel üretim istatistikleri), ***URL 4 (HGK, İl ve ilçe alanları).

Amaç, Veri ve Metot

Bu çalışmada, köken olarak Amasyalı olan nüfusun, ülke içindeki dağılışı ile bu dağılışın sebep ve sonuçlarını tespit etmek amaçlanmıştır. Amaca ulaşmak için TÜİK tarafından ilgililere sunulan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) veri tabanındaki 2019 yılına ait “Yerleşim Yeri Nüfusları” ile “İkamet Edilen Yere Göre Nüfusa Kayıtlı Olunan Yer” veri setleri kullanılmıştır.

“Nüfusa Kayıtlı Olunan Yer” veri setinin göç miktarını ve göç yönünü ifade etmek için kullanılması hatalı değerlendirmelere yol açabilir. Çünkü;

a. Evlenen kadınların nüfus kaydı, eşinin kayıtlı olduğu il içinde değerlendirilmektedir. Bu durumda, örneğin Amasyalı bir kadın, başka il nüfusuna kayıtlı bir erkekle evlendiğinde, kaydı eşi üzerinden takip edilmekte, göç etti ise Amasya üzerinden değil de eşinin kayıtlı olduğu il üzerinden veri setine işlenmektedir.

b. Nüfusa kayıtlı olduğu yerden ayrılmış, başka bir ilde düzen kurmuş ailelerin yeni doğan çocuklarının nüfus kaydı babanın nüfusa kayıtlı olduğu il, ilçe üzerine yapılmaktadır. Bu durumda ilk göç edenlere göre ikinci, üçüncü kuşak olan ve doğduğu yerde kalan-yer değiştirmeyen bu nüfus, göçe katılmış gibi gösterilir.

Yakar bu iki durumu dikkate alarak “birikimli göç” ifadesini kullanmıştır. Böylece “kayıtlı olduğu il dışında ikamet eden nüfus” varlığının aslında yeni göç edenler olabileceği gibi aile

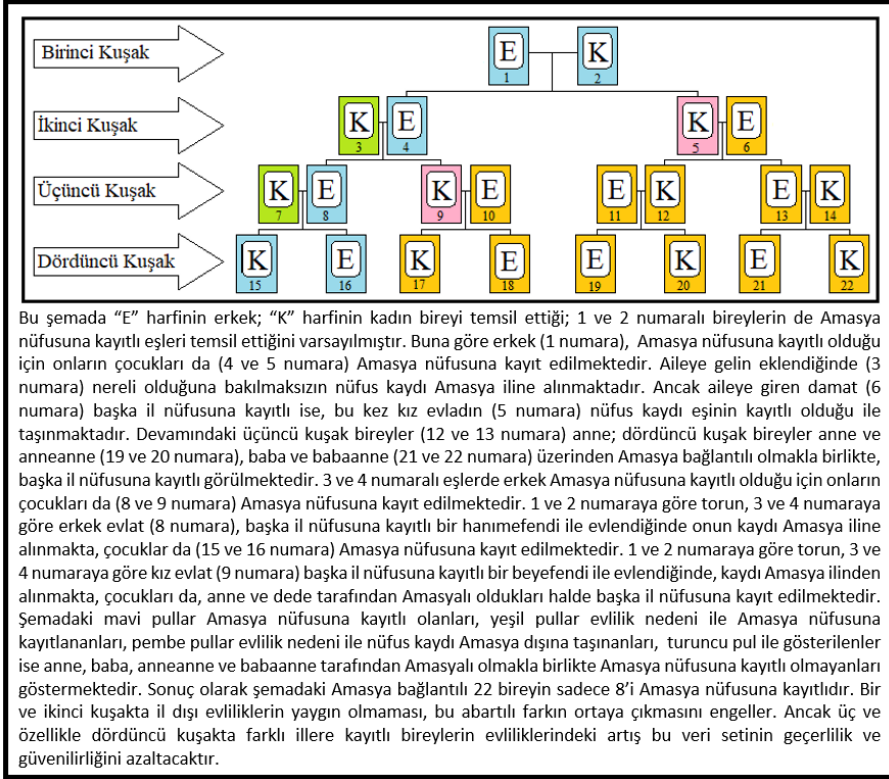
büyüklerinin katıldığı göçten de kaynaklanmış olabileceğine dikkat çeker (Yakar, 2015: 17). Eldeki çalışmada da Yakar'ın yaklaşımı esas alınmıştır. “Nüfusa Kayıtlı Olunan Yer” ve “Yerleşim Yeri Nüfusları” veri setleri birlikte analiz edilerek, göç yerine nüfusun kökenini, birikimli göçü analiz etmek amaçlanmıştır. Ancak aşağıda ifade edileceği üzere bu yaklaşımın da kısıtlılıkları vardır. Şöyle ki;

a. 2007 yılına kadar isteyenler, nüfusa kayıtlı oldukları ili değiştirebilmekte, aile kütüklerini başka bir il ve ilçeye alırdırbilmekte idiler. Bu pozisyonda olan Amasyalılar olabilir.

b. Nüfusa kayıtlı olduğu il dışına çıkmış olmakla birlikte henüz ikametgâhını gittiği yere taşımamış Amasyalılar bulunabilir.

c. Anne ve anneanne tarafından Amasyalı olmakla birlikte, baba ve büyükbabası başka ile kayıtlı olduğu için Amasya nüfusuna kayıtlı olmayan önemli sayıda Amasyalı olma olasılığı vardır (Şekil 3).

“Nüfusa kayıtlı yer” veri seti, nüfusun hareket yönü hakkında genel çıkarımlar yapmaya izin vermekte; ancak yukarıda maddeler halinde sıralanan üç özel durum, özellikle üçüncü durum nedeni ile “nüfusun kökeni” ve “birikimli göç” üzerine daha ayrıntılı analizler yapmayı güçleştirmektedir. Eldeki çalışma bu kısıtlamalar dikkate alınarak okunmalıdır.

Şekil 3. Temsili soy ağacına göre Amasya nüfusuna kayıtlı olanlar.

(5490 sayılı Nüfus Kanunu'na göre yapılan mevcut kütük işlemleri dikkate alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur)

Dört kısımdan oluşan çalışmanın birinci kısmında Amasya ili nüfusunun Cumhuriyet dönemindeki gelişimine yer verilmiştir. İkinci kısımda Amasya iline kayıtlı nüfusun il içi hareketliliği analiz edilmiştir. Üçüncü kısımda Amasyalıların en çok buldukları il ve ilçeler belirlenmiş, dağılışı harita üzerinde gösterilmiş; dağılışı üzerinde etkili olan ana faktörler açıklanmıştır. Amasyalıların ülke genelindeki dağılışı açıklandıktan sonra konu bütünlüğü oluşturmak adına son kısımda Amasya ilinde ikamet eden ancak diğer illere kayıtlı olan nüfusun Amasya'daki varlığı ve ilçelere göre dağılışı irdelenmiştir.

Bulgular

1.Amasya İlinde Nüfusun Gelişimi

Bilindiği üzere ülkemiz toprakları üzerinde modern anlamda ilk nüfus sayımı 1927'de yapılmıştır. O sayımda Merkez İlçe, Gümüşhacıköy ve Merzifon ilçelerinden müteşekkil olan Amasya ilinin nüfusu 115.191 olarak tespit edilmiştir (T. C. Baş Vekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi, 1928: 18). İl nüfusu sürekli artarak 1940'ta 136.029'a, 1953 yılında Tokat ilinin ilçelerinden biri olan 40.000'i aşkın nüfuslu Taşova'nın Amasya iline dâhil edilmesi ile birlikte 1955'te 227.044'e, 1970'te 307.025'e, 1985'te 358.289'a, 2000'de ise 365.213'e ulaşmıştır (DİE, 2002: 43). Görüldüğü üzere 1985-2000 arasında nüfus artışı durağanlaşmış; 15 yıllık sürede sadece 7000 kişi kadar artabilmiştir. Bu durağanlaşmanın bir sonucu olarak, Türkiye nüfusu 1927-2000 döneminde 5 kat artarken, bu oran Amasya ilinde 3,2'de kalmıştır (Yılmaz, 2007: 902).

2000 sonrasında ülkede sayım sistemi değişmiş, De Facto yerine De Jure yöntemine göre veri derlenmesi yolu tercih edilmiştir. Bu yeni yönteme göre ilk verilerin sunulduğu 2007 yılı için Amasya nüfusu 328.674 olarak tespit edilmiştir. İl nüfusunda 2000 ile 2007 yılları arasındaki 36.557 kişilik azalmada, sayım yöntemindeki değişikliğin de katkısı vardır. Zira 2000 yılına kadar nüfusa ilişkin veriler "sayım esnasında bulunulan yer"-e göre derlenmekte idi. Bu veri toplama yönteminde Amasya'dan ayrılan, ama sayım günü değişik nedenlerle Amasya'ya gelenler/ getirilenler Amasya nüfusu içinde yer alıyordu. 2007 yılından itibaren ikametgâh esasına göre verilerin toplanması bu suistimalleri önlemiş; görece daha nitelikli veri toplanmasını sağlamıştır. İl nüfusunda, yeni yönteme göre verilerin toplandığı 2007-2019 arasındaki 12 yıllık dönemde de önemli bir değişim görülmemiş; yeni kurulan üniversite varlığına rağmen sadece 9.000 kişi artarak 328.674'den 337.800'e ulaşmıştır (URL 5). Sonuçta 2000-2007 arasındaki azalmanın yöntem değişikliğinden kaynaklandığını kabul ederek 1985 sonrasında Amasya nüfusunda durağan bir yapının olduğunu söyleyebiliriz.

Konu ilçeler düzeyinde irdelendiğinde ilin görece az gelişmiş Gümüşhacıköy, Göynücek, Hamamözü ve Taşova ilçelerinde

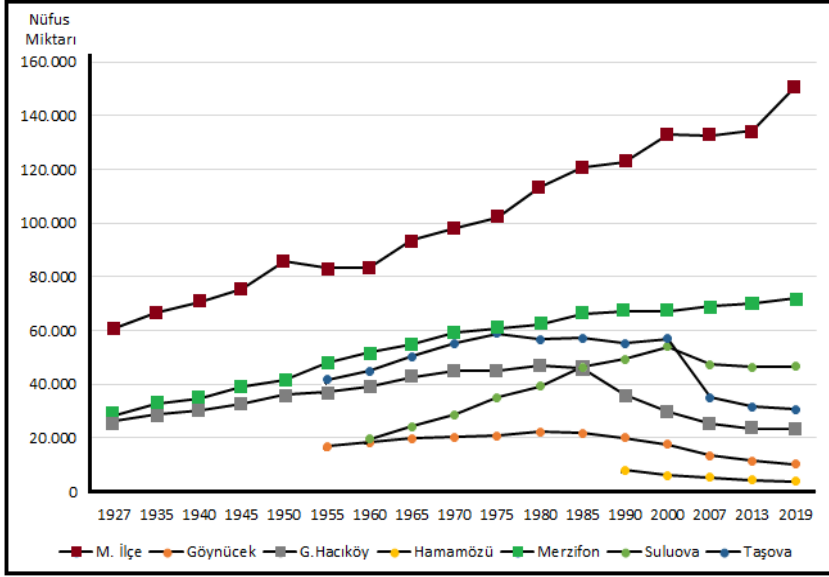
1980'li yıllardan itibaren başlayan ve devam eden nüfus kaybı dikkati çekmektedir. Yeni sayım sisteminin devreye girdiği son on iki yılda, Suluova ilçesi nüfusunda artış olmamıştır. Organize sanayi bölgesi ile Amasya Üniversitesi'ne bağlı bazı fakülte ve yüksekokulların varlığına rağmen Merzifon ilçesinde ise nüfus çok az artmıştır (Tablo 3, Şekil 4). Merkez İlçe nüfusunda görülen son beş yıldaki kayda değer artışa rağmen, diğer ilçelerin nüfusunda yaşanan değişimler, yakın gelecekte il nüfusunda azalma görülme olasılığını kuvvetlendirmektedir.

Tablo 3. Amasya ve İlçelerinde Nüfusun Değişimi (1927-2019).

Yıllar	M. İlçe	Göynücek	G.Hacıköy	Hamamözü	Merzifon	Suluova	Taşova	Toplam
1927	60.573	*	26.492	*	28.126	*	*	115.191
1935	66.600	*	28.735	*	32.778	*	*	128.113
1940	70.656	*	30.418	*	34.955	*	*	136.029
1945	75.801	*	32.841	*	39.228	*	36.818**	147.870
1950	85.959	*	36.108	*	41.602	*	41.541**	163.669
1955	83.282	16.997	37.165	*	47.804	*	41.796	227.044
1960	83.361	18.334	39.230	*	51.857	19.538	44.961	257.281
1965	93.718	19.838	42.564	*	55.079	24.232	50.298	285.729
1970	98.276	20.412	44.956	*	59.389	28.711	55.281	307.025
1975	102.125	20.957	45.061	*	60.572	35.131	58.960	322.806
1980	113.671	22.305	46.924	*	62.133	39.394	56.860	341.287
1985	120.607	21.920	45.958	*	66.250	46.426	57.128	358.289
1990	123.002	20.110	35.982	8.170	67.448	49.374	55.179	357.191
2000	133.207	17.614	29.795	6.161	67.281	54.123	57.050	365.231
2007	132.646	13.425	25.632	5.264	69.093	47.428	35.186	328.674
2013	134.434	11.390	23.463	4.266	70.297	46.496	31.631	321.977
2019	150.828	10.207	23.402	3.802	72.277	46.649	30.635	337.800

Açıklamalar: * Henüz ilçe teşkilatı oluşturulmamış, ** İlgili ilçe Tokat iline bağlı.

Kaynaklar: DİE (2002: 43), URL 5 (TÜİK, ADNKS İl ve İlçe Nüfusları).

Şekil 4. Amasya ve İlçelerinde Nüfusun Değişimi (1927-2019).

2. Amasya'daki Amasyalılar ve İl İçi Nüfus (İkametgâh) Hareketliliği

ADNKS, "Nüfusa Kayıtlı Olunan İle Göre İkamet Edilen İl" veri setine göre, ülke genelinde Amasya iline kayıtlı birey sayısı 2007 yılında 577.270, 2013'te 616.006 idi. Bunların 2007 yılında 273.423'ü (%47,4'ü), 2013 yılında ise 264.855'i (%43'ü) il sınırları içerisinde ikamet etmekteydi. 2019 yılı verilerine göre Amasya iline kayıtlı nüfus 646.069 kişiye ulaşmış; Amasya sınırları içerisinde ikamet eden nüfus miktarı 264.344'e, oranı ise %40,9'a düşmüştür (Tablo 4). Bu rakamlar ülke genelinde Amasyalı sayısının artmakta olduğunu, ancak bu artışın il nüfusuna yansımadağını göstermekte; il dışına göçe işaret etmektedir.

Tablo 4. Türkiye'deki ve Amasya'daki Amasyalılar (2007 - 2019).

Yıl	Türkiye'deki Amasyalılar	Amasya'daki Amasyalılar	Oran (%)
2007	577.270	273.423	47,4
2013	616.006	264.855	43,0
2019	646.069	264.344	40,9

Kaynak: URL 1. (ADNKS, "Nüfusa Kayıtlı Olunan ile Göre İkamet Edilen İl" veri seti).

Amasya nüfusuna kayıtlı bireylerin 224.116’sı kayıtlı oldukları ilçede ikamet etmektedir. 40.228’i ise il içinde yer değiştirmiş durumdadır. Gümüşhacıköy ve Taşova il içine en fazla; Merzifon ile Hamamözü ise en az nüfus veren ilçeler pozisyonundadırlar (Tablo 5).

Tablo 5. Amasya Nüfusuna Kayıtlı Olanların Ülke İçindeki Genel Dağılışı (2019)

İlçe Adı	Kayıtlı Olduğu İlçede İkamet Edenler	Amasya İlinin Diğer İlçelerinde İkamet Edenler	Amasya Haricindeki İllerde İkamet Edenler	Toplam
Merkez İlçe	96.578	5.546	102.124	204.248
Göynücek	9359	6.018	30.867	46.244
Gümüşhacıköy	19.507	9.683	50.967	80.157
Hamamözü	3.347	1.579	11.620	16.546
Merzifon	44.460	2.479	64.506	111.445
Suluova	22.824	6.040	28.192	57.056
Taşova	28.041	8.883	92.818	129.742
Toplam	224.116	40.228	381.725	646.069

Kaynak: URL 1. (ADNKS, “Nüfusa Kayıtlı Olunan İle Göre İkamet Edilen İl” veri seti).

2019 yılı ADNKS verilerine göre, Amasya ilinin 7 ilçesi içinde nüfus miktarı en fazla olanı, 150.828 kişilik nüfusu ile Merkez İlçe’dir. Bu ilçe nüfusunun %11,2’si (16.883 kişi) Amasya’nın diğer ilçelerine kayıtlı olanlardan oluşmaktadır. Merkez İlçe, Hamamözü hariç, ilin ilçelerinden nüfus çekmektedir. İl merkezi olmanın sağladığı hizmet avantajı ve merkezi konumda yer alması bu hareketliliğin belirmesinde etkili olmuştur. Merkez İlçe’ye kayıtlı 5.546 kişi ise ilin diğer ilçelerinde ikamet etmektedir. Özellikle bu ilçeden kuzeybatı komşusu olan Suluova’ya 3.256 kişilik bir geçiş söz konusudur.

2019 yılı ADNKS verilerine göre Merzifon ilçesinde 72.277 kişi ikamet etmektedir. Bu nüfusun %15,2’si (11.013 kişi) Amasya’nın diğer ilçelerine kayıtlı olanlardan oluşmaktadır. Merzifon, komşu ilçelerden özellikle Gümüşhacıköy (6.773 kişi) ile Merkez (1.402 kişi) ve Suluova (1.520 kişi) ilçelerinden nüfus çekmiştir. Merzifon ilçesine kayıtlı 2.479 kişi, ilin diğer ilçelerinde ikamet etmektedir. Özellikle bu ilçeden Merkez İlçe’ye 1.101 kişilik bir geçiş söz konusudur.

2019 yılı ADNKS verilerine göre Suluova ilçesinde 46.649 kişi ikamet etmektedir. Bunun %21,7'si (10.133 kişi) Amasya'nın diğer ilçelerine kayıtlı olanlardan oluşmaktadır. Suluova ilçesi özellikle Taşova (4.049 kişi) ile komşusu Merkez İlçe'den (3.340 kişi) nüfus çekmiştir. Suluova ilçesine kayıtlı 6.040 kişi ilin diğer ilçelerinde ikamet etmektedir. Özellikle bu ilçeden komşuları Merkez İlçe (4.341 kişi) ve Merzifon'a (1.520 kişi) geçiş söz konusudur.

2019 yılı ADNKS verilerine göre Gümüşhacıköy ilçesinde 23.402 kişi ikamet etmektedir. Bunun %6'sı (1.414 kişi) Amasya'nın diğer ilçelerine kayıtlı olanlardan oluşmaktadır. Bu veriler Gümüşhacıköy ilçesinin, ilin diğer ilçelerinden beslenemediğini göstermesi açısından önemlidir. Burası, az da olsa komşu ilçelerden, Hamamözü (539 kişi) ve Merzifon'dan (400 kişi) nüfus çekmiştir. Gümüşhacıköy ilçesine kayıtlı 9.683 kişi ilin diğer ilçelerinde ikamet etmektedir. Bu ilçeden Suluova (1.570 kişi) ve Merkez İlçe (1.221 kişi) ile özellikle de komşusu Merzifon'a (6.773 kişi) önemli sayıda geçiş söz konusudur.

176

2019 yılı ADNKS verilerine göre Taşova ilçesinde 30.635 kişi ikamet etmektedir. Bunun sadece %1,2'si (378 kişi) Amasya'nın diğer ilçelerine kayıtlı olanlardan oluşmaktadır. İlin diğer ilçelerinden beslenemeyen, ülkenin diğer illerine 90.000'in üzerinde nüfus veren Taşova, 8.883 kişilik nüfusunu da il içine göndermiştir. Bu ilçeden özellikle komşusu Merkez İlçe (4.375 kişi) ile Suluova'ya (4.049 kişi) önemli sayıda geçiş söz konusudur.

2019 yılı ADNKS verilerine göre Göynücek ilçesinde 10.207 kişi ikamet etmektedir. Bunun %2,8'i (285 kişi) Amasya'nın diğer ilçelerine kayıtlı olanlardan oluşmaktadır. Göynücek ilçesine kayıtlı 6.018 kişi ilin diğer ilçelerinde ikamet etmektedir. Özellikle bu ilçeden komşusu Merkez İlçe'ye (5.653 kişi) önemli sayıda geçiş söz konusudur.

2019 yılı ADNKS verilerine göre Hamamözü ilçesinde 3.802 kişi ikamet etmektedir. Nüfusunun %3,2'si (122 kişi) Amasya'nın diğer ilçelerine kayıtlı olanlardan oluşmaktadır. İlin diğer ilçelerinden beslenemeyen Hamamözü ilçesine kayıtlı 1.579 kişi, ilin diğer ilçelerinde ikamet etmektedir. Özellikle bu ilçeden Gümüşhacıköy (539 kişi) ve Merzifon'a (791 kişi) önemli sayıda

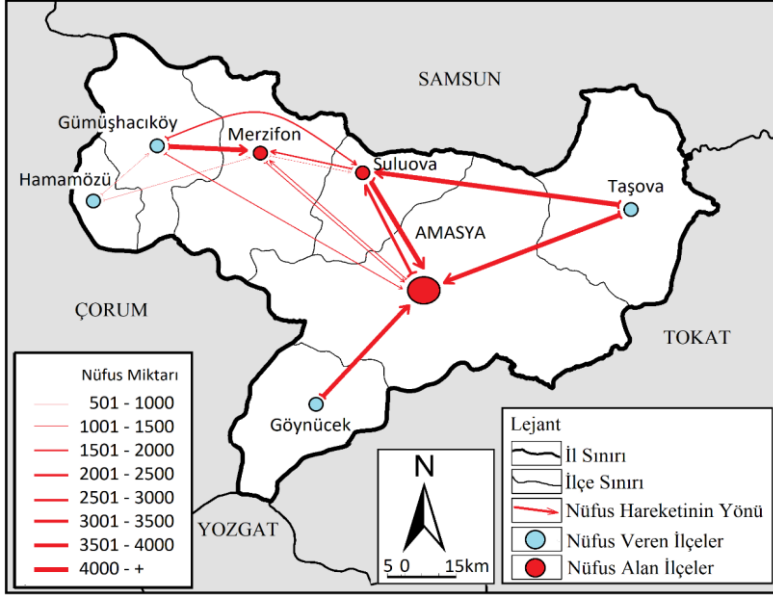
geçiş söz konusudur. Ancak, Hamamözü ilçesinden Amasya Merkez İlçe’ye nüfus hareketinin az olması; hatta Amasya ilinin tüm ilçelerine doğru gerçekleşen nüfus geçişinden daha fazlasının Çorum Merkez İlçe’ye yapılmış olması, bu ilçenin Çorum ili etki alanı içinde kaldığına işaret etmektedir.

“Nüfusa Kayıtlı Yer” verisi, Amasya ili içinde kayda değer oranda nüfus hareketliliği olduğunu göstermektedir. İl içinde Merkez İlçe, Merzifon, Suluova nüfus alan, Taşova, Gümüşhacıköy, Göynücek ve Hamamözü ilçeleri ise nüfus veren yer pozisyonundadır (Tablo 6, Şekil 5). İl içindeki hizmet sunumu, yaşam kalitesi ve istihdam olanakları arasındaki farklılıklar bu hareketliliğin temel sebebi olarak görülmektedir. Komsu ilçeler arasında geçişlerin fazla, uzak ilçeler arası değişimin ise az olması coğrafi yakınlığın da hareketlilik üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 6. Amasya İline Kayıtlı Olan ve Amasya’da İkamet Eden Nüfusun İlçelere Göre Dağılışı (2019)

İlçeler	İlgili İlçeye Kayıtlı Amasyalılar	İlin Diğer İlçelerine Kayıtlı Amasyalılar	İlin diğer ilçeleri ve onlara kayıtlı olan Amasyalılar
Merkez İlçe	96.578	16.883	Göynücek (5.653), Gümüşhacıköy (1.221), Hamamözü (192), Merzifon (1.101), Suluova (4.341), Taşova (4.373).
Göynücek	9359	285	Merkez İlçe (222), Gümüşhacıköy (10), Hamamözü (1), Merzifon (6), Suluova (30), Taşova (16).
Gümüşhacıköy	19.507	1.414	Merkez İlçe (252), Göynücek (36), Hamamözü (539), Merzifon (400), Suluova (112), Taşova (75).
Hamamözü	3.347	122	Merkez İlçe (24), Göynücek (2), Gümüşhacıköy (68), Merzifon (18), Suluova (3), Taşova (7).
Merzifon	44.460	11.013	Merkez İlçe (1.452), Göynücek (116), Gümüşhacıköy (6.773), Hamamözü (791), Suluova (1.520), Taşova (361).
Suluova	22.824	10.133	Merkez İlçe (3.340), Göynücek (187), Gümüşhacıköy (1.570), Hamamözü (54), Merzifon (933), Taşova (4.049).
Taşova	28.041	378	Merkez İlçe (256), Göynücek (24), Gümüşhacıköy (41), Hamamözü (2), Merzifon (21), Suluova (34).
Toplam	224.116	40.228	-

Kaynak: URL 1 (TÜİK, ADNKS Nüfusa Kayıtlı Olunan Yere Göre İkamet Edilen Yer veri setinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

Şekil 5. Amasya’da il içi nüfus hareketliliğinin ana yönleri (2019)

3. İl Dışındaki Amasyalılar

ADNKS, 2019 verilerine göre Amasya nüfusuna kayıtlı olup ta Amasya ili dışında yaşayan 381.725 kişi bulunmaktadır. Bunların 102.124’ünü Merkez İlçe, 30.867’sini Göynücek, 50.967’sini Gümüşhacıköy, 11.620’sini Hamamözü, 64.506’sını Merzifon, 28.192’sini Suluova ve 92.818’ini Taşova nüfusuna kayıtlı olanlar oluşturmaktadır. İl içinde göç alan Merkez, Merzifon ve Suluova ilçelerinden il dışına çıkışın fazla olması; bu ilçelerin küçük yöresel merkezler olduğunu, etki alanlarının da geniş olmadığını göstermektedir. Ayrıca aynı veriler, il içinden bu ilçelere, bunlardan da nispeten daha gelişmiş illere doğru kademeli göç yaşandığına da işaret etmektedir.

Suluova nüfusuna kayıtlı olanların %49,41’i, Merkez İlçe nüfusuna kayıtlı olanların %50,15’i, Merzifon nüfusuna kayıtlı olanların %57,88’i, Gümüşhacıköy nüfusuna kayıtlı olanların %63,58’i, Göynücek nüfusuna kayıtlı olanların %66,75’i, Hamamözü nüfusuna kayıtlı olanların %70,23’ü, Taşova nüfusuna kayıtlı olanların ise %71,54’ü ülkenin diğer illerinde ikamet etmektedir (Tablo 7). Bu rakamlar Amasya’nın tüm ilçelerinden il

dışına gidişler olduğu göstermektedir. Ancak oranlar dikkate alındığında, il dışına çıkış olayının, tarım dışı sektörlerin gelişmediği ve tarımsal potansiyeli de düşük olan Gümüşhacıköy, Göynücek, Hamamözü ve Taşova ilçelerinde daha baskın olduğu söylenebilir.

Tablo 7. Amasya’da İlçelere Kayıtlı Toplam Nüfus, İl Dışında Yaşayan İlçeye Kayıtlı Nüfus ve İl Dışında Yaşayan İlçeye Kayıtlı Nüfusun İlçeye Kayıtlı Toplam Nüfusa Oranı (%) (2019).

İlçe Adı	İlçeye Kayıtlı Toplam Nüfus	İl dışında yaşayan İlçeye Kayıtlı Nüfus	İl dışında yaşayan ilçeye kayıtlı nüfusun; ilçeye kayıtlı toplam nüfusa oranı (%)
Suluova	57.056	28.192	49,41
Merkez İlçe	204.880	102.124	50,15
Merzifon	111.445	64.506	57,88
Gümüşhacıköy	80.157	50.967	63,58
Göynücek	46.244	30.867	66,75
Hamamözü	16.546	11.620	70,23
Taşova	129.741	92.818	71,54
Toplam	646.069	381.725	59,08

Kaynak: URL 1 (TÜİK, ADNKS Nüfusa Kayıtlı Olunan Yere Göre İkamet Edilen Yer veri setinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

ADNKS, 2007 verilerine göre, Amasya nüfusuna kayıtlı 577.270 kişinin 303.847’si il dışında yaşamını sürdürmekte idi. Bunların yarısı İstanbul’da ikamet etmekte, burayı sırası ile Ankara, İzmir, Samsun, Kocaeli, Bursa, Çorum, Tokat, Antalya ve Tekirdağ izlemekte idi. ADNKS, 2019 verilerine göre, Amasya nüfusuna kayıtlı birey sayısı yaklaşık olarak 70.000 kişi artarak 646.069 olmuştur. Bunların 180.148’i İstanbul’da, 50.364’ü Ankara’da, 24.747’si İzmir’de, 15.413’ü Samsun’da, 14.315’i Kocaeli’de, 11.132’si Bursa’da, 9.616’sı Antalya’da, 8.679’u Çorum’da, 8.507’si Tokat’ta, 8.458’i ise Tekirdağ’da ikamet etmektedir (Tablo 8, Şekil 6).

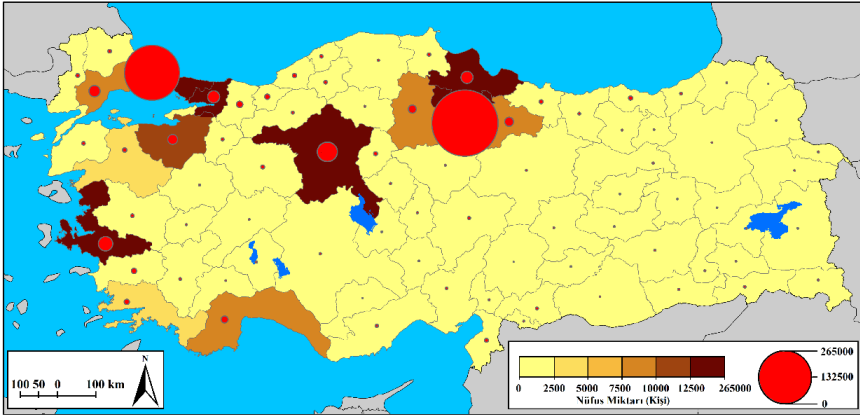
Amasya nüfusuna kayıtlı olanların 2007-2019 yılları arasında illere göre dağılışı analiz edildiğinde iki önemli husus dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi Tekirdağ ve Antalya illerindeki Amasyalı artış hızının yüksekliğidir. 12 yıllık kısa sürede Tekirdağ’daki Amasyalı sayısı katlanmış; Antalya ise, sıralamada Tokat ve Çorum’u geride bırakmıştır. Bu iki il, ülke içi göçlerde İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa beşlisine eklenen yeni çekim merkezleridir. Rakamlar, bu illere Amasyalıların da ilgisi

olduğunu göstermektedir. İkincisi ise Amasya sınırları içerisinde Amasyalı sayısının azalması durumudur. 2007 verilerine göre il içinde 273.423 kişi varken bu sayı 264.344'e düşmüştür. Yaklaşık 9.000 kişilik azalma, doğum oranlarının ölüm oranlarından yüksek olduğu ilde, il dışına göçlerle açıklanabilir. Tablo 3'te 2007-2019 yılları arasında il nüfusunun 9.000 kişi kadar arttığı belirtilmiş idi. Bu rakamlar artışın yerli nüfustan kaynaklanmadığını göstermektedir.

Tablo 8. Amasya Nüfusuna Kayıtlı Olanların İllere Göre Dağılışı (2007 - 2019).

İkamet Edilen İl	2007		2019		Nüfus Artış Hızı (2007-2019) (%)
	Nüfus Miktarı (Kişi)	Nüfus Oranı (%)	Nüfus Miktarı (Kişi)	Nüfus Oranı (%)	
Amasya	273.423	47,4	264.344	40,9	-16,5
İstanbul	151.564	26,2	180.148	27,9	14,4
Ankara	39.053	6,8	50.364	7,8	21,2
İzmir	20.675	3,6	24.747	3,8	15
Samsun	11.747	2,0	15.413	2,4	22,6
Kocaeli	9.591	1,7	14.315	2,2	33,4
Bursa	8.071	1,4	11.132	1,7	26,8
Antalya	5.831	1,0	9.616	1,5	41,7
Çorum	7.092	1,2	8.679	1,3	16,8
Tokat	7.032	1,2	8.507	1,3	15,9
Tekirdağ	4.176	0,7	8.458	1,3	58,8
Diğer	39.015	6,8	50.346	7,8	21,2
Toplam	577.270	100	646.069	100	9,4

Kaynak: URL 1 (TÜİK, ADNKS Nüfusa Kayıtlı Olunan Yere Göre İkamet Edilen Yer veri setinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

Şekil 6. Amasya nüfusuna kayıtlı olanların illere göre dağılışı.

Amasyalıların İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa, Tekirdağ tercihinde yaşam kalitesi ve başta sanayi sektörü olmak üzere iş imkânlarının çokluğunun; Antalya tercihlerinde 1980 sonrası gelişen turizm sektörüne bağlı olarak artan istihdam olanaklarının etkili olduğu söylenebilir. Samsun, Tokat ve Çorum tercihlerinde ise Amasya’ya yakınlığın etkisi vardır. Zira yakın olduğu için bilinen, gerektiğinde Amasya’ya kolay ulaşılabilen bu iller iş imkânları nedeni ile yetişkinler, yaşam standardı nedeni ile emekliler, üniversite varlığı nedeni ile yükseköğretim çağındaki öğrenciler, atama prosedürleri nedeni ile memleketine henüz gelemeyen kamu görevlileri tarafından tercih edilmektedirler.

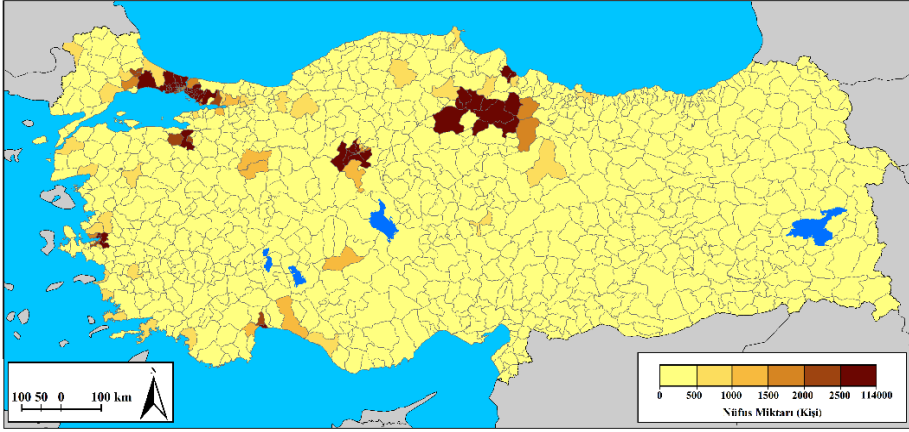
İlçe nüfusuna kayıtlı olanların tercih ettiği ilk beş il dikkate alındığında, ilk iki sırayı tüm ilçelerde İstanbul ve Ankara’nın aldığı, İzmir’in de sıralamada yeri değişmekle birlikte ilk beş içinde kaldığı görülmektedir. Bu ortak durum haricinde Taşova ve Göynücekli de Kocaeli’nin, Merzifonlularda Antalya’nın, Suluovalılarda Bursa’nın, Hamamözülülerde Tekirdağ’ın sıralamada kendine yer bulduğu tespit edilmektedir. Söz konusu komşu iller olduğunda Merkez İlçelilerin Tokat; Suluova, Taşova ve Merzifonluların Samsun; Gümüşhacıköy ve Hamamözülülerin ise Çorum’u daha çok tercih ettikleri görülmektedir (Tablo 9). Bu veriler, göç ve ikamet alanı tercihinde coğrafi yakınlığın etkili olma durumunun, ilçe düzeyinde de geçerli olduğunu göstermektedir.

Tablo 9. Amasya İlçelerine Kayıtlı Nüfusun, Türkiye’de Yoğunlaştıkları İller (2019).

İlçeler	İlgili İlçeye Kayıtlı Amasya İli Dışındaki Nüfus Miktarı	İlgili İlçeye Kayıtlı Nüfusun Amasya İli Dışında yoğunlaştığı beş il.
Merkez İlçe	102.756	İstanbul (47.079), Ankara (12.825), İzmir (7.156), Tokat (4.735), Samsun (3.748).
Göynücek	30.867	İstanbul (20.128), Ankara (3.704), İzmir (1.665), Kocaeli (782), Çorum (520).
Gümüşhacıköy	50.967	İstanbul (17.737), Ankara (9.518), İzmir (4.274), Samsun (2.264), Çorum (2.105)
Hamamözü	11.620	İstanbul (2.978), Ankara (2.910), İzmir (695), Çorum (1921), Tekirdağ (451).
Merzifon	64.506	İstanbul (22.521), Ankara (11.520), İzmir (5.932), Samsun (3.144), Antalya (2.778).
Suluova	28.192	İstanbul (11.577), Ankara (3.048), Samsun (1.976), İzmir (1.665), Bursa (1.471).
Taşova	92.817	İstanbul (58.128), Ankara (6.839), Kocaeli (4.948), Samsun (3.560), İzmir (3.360).
Toplam	381.725	İstanbul (180.148), Ankara (50.364), İzmir (24.747), Samsun (15.413), Kocaeli (14.315).

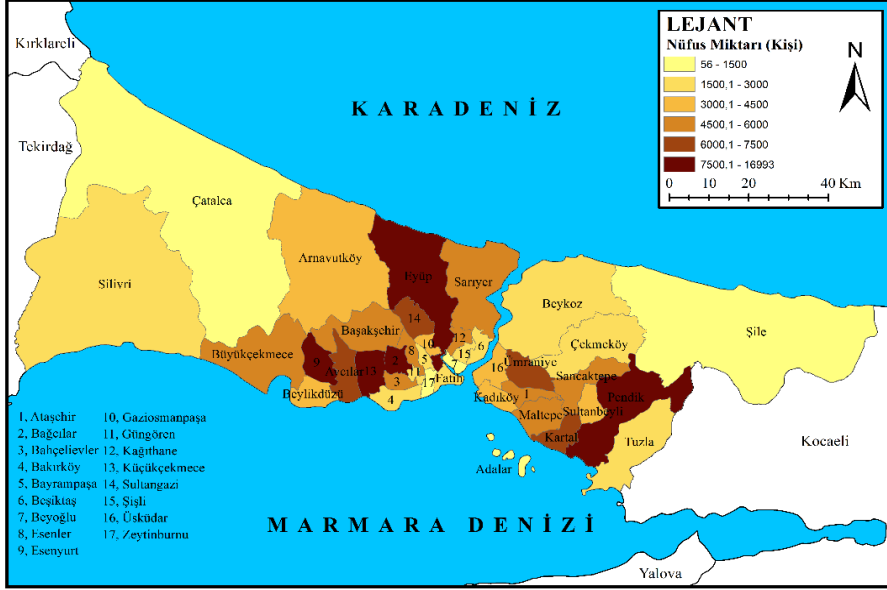
Kaynak: URL 1 (TÜİK, ADNKS Nüfusa Kayıtlı Olunan Yere Göre İkamet Edilen Yer veri setinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

Amasyalılar; Amasya dışında ikamet ettikleri illerde (İstanbul, Ankara, İzmir, Samsun, Kocaeli, Bursa, Antalya, Çorum) daha çok il merkezlerini tercih etmişlerdir. Bu genel kaidenin dışında kalan iki yerden biri Tekirdağ ilidir. Bu ilde Amasyalılar, Merkez İlçe'de değil de sanayinin geliştiği Çorlu, Kapaklı ve Çerkezköy ilçelerinde yoğunlaşmışlardır. Diğer istisnayı ise Tokat oluşturur. Burada da Amasyalılar Merkez İlçe'den ziyade daha yakın olan Turhal ve Erbaa ilçelerinde toplanmışlardır (Şekil 7).

Şekil 7. Amasya nüfusuna kayıtlı olanların ilçelere göre dağılışı.

ADNKS, 2019 verilerine göre, İstanbul'da Amasya nüfusuna kayıtlı 180.148 kişi bulunmaktadır. Bunların yaklaşık olarak 1/3'ü, İstanbul'un beş ilçesinde (Esenyurt 16.993, Bağcılar 13.949, Pendik 10.377, Küçük Çekmece 9.264, Eyüp Sultan 8.096); geriye kalan 2/3'ü ise diğer 34 ilçede ikamet etmektedir. Çatalca (815), Şile (229) ve Adalar (56) İstanbul'un Amasyalılar tarafından en az tercih edilen ilçeleridir (Şekil 8).

Şekil 8. Amasya nüfusuna kayıtlı olanların, İstanbul ilinde ilçelere göre dağılışı.

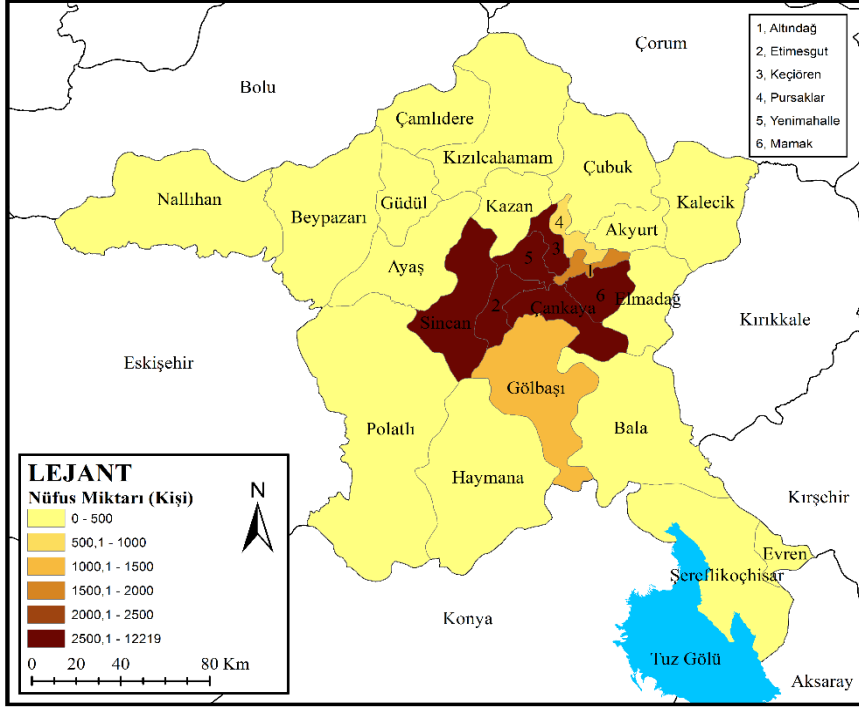
Merkez İlçelilerin, Göynüceklilerin, Gümüşhacıköylülerin Esenyurt'ta, Taşovalıların Bağcılar'da, Merzifonluların Büyük Çekmece'de, Suluovalıların ise Pendik'te sayıca fazla olduğu görülmektedir (Tablo 10). Bu toplanma / kümelenme hadisesi yer tercihinde akraba, tanıdık, hemşehri varlığının "sosyal ağlar"-ın etkili olduğunu göstermektedir. Gidilen yerde aynı köyden, ilçeden, ilden ve hatta aynı mezhepten olanların varlığı uyum sürecini, adaptasyonu kolaylaştırmakta, hemşehri dayanışması sorunların çözümünü, ayakta kalmayı, şehre tutunmayı sağlamaktadır (Gürel ve Balta, 2011: 9). Amasyalıların İstanbul'daki toplanma / kümelenme alanlarının ilçelere göre farklılık göstermesi, ilçe kimliğinin il kimliğinin önüne geçtiğini göstermesi adına önemlidir.

Tablo 10. Amasya İlçelerine Kayıtlı Nüfusun, İstanbul İlinde Yoğunlaştıkları İlçeler (2019).

İlçeler	İstanbul'da İlgili İlçeye Kayıtlı Nüfus Miktarı	İstanbul da Yoğunlaştıkları İlçeler
Merkez İlçe	47.079	Esenyurt (6.770), Avcılar (3.878), Bağcılar (2.554), Esenler (2.019), Küçük Çekmece (1.935).
Göynücek	20.128	Esenyurt (2.208), Bağcılar (1.636), Eyüp Sultan (1.463), Pendik (1.345), Sultanbeyli (1.264).
Gümüşhacıköy	17.737	Esenyurt (1.183), Eyüp (953), Başakşehir (919), K. Çekmece (906), Ümraniye (879).
Hamamözü	2978	Bağcılar(493), Esenyurt (334), Kartal (240), Eyüp Sultan (206), Pendik (149).
Merzifon	22.521	B. Çekmece (2.804), Pendik (1.536), Esenyurt (1.217), K. Çekmece (1.143), Kadıköy (954).
Suluova	11.577	Pendik (1.156), Esenyurt (1.092), Ataşehir (1.070), Maltepe(666), Ümraniye (574).
Taşova	58.128	Bağcılar(7.357), Esenyurt (4.189), K. Çekmece (4.137), Pendik (3.753), Sultangazi(2.745).
Toplam	180.148	Esenyurt (16.993), Bağcılar (13.949), Pendik (10.377), K. Çekmece(9.264), Eyüp Sultan (8.096).

Kaynak: URL 1 (TÜİK, ADNKS Nüfusa Kayıtlı Olunan Yere Göre İkamet Edilen Yer veri setinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

ADNKS, 2019 verilerine göre, Ankara'da Amasya nüfusuna kayıtlı 50.364 kişi bulunmaktadır. Bunların %97'si metropol ilçelerde (Çankaya 12.219 kişi, Keçiören 8.086 kişi, Etimesgut 7.654 kişi, Yenimahalle 7.301 kişi, Sincan 5.840 kişi, Mamak 4.124 kişi, Altındağ 1.964 kişi, Gölbaşı 1.009 kişi ve Pursaklar 650 kişi ikamet etmektedir (Şekil 9). Metropol ilçe pozisyonunda olmayan yerlerin az tercih edildiği görülmektedir. Haymana (17 kişi), Ayaş (16 kişi), Bala (11 kişi), Güdül (11 kişi) Çamlıdere (9 kişi) ve Kalecik (3 kişi) en az tercih edilen ilçelerdir. Evren ilçesinde ise Amasyalı bulunmamaktadır.

Şekil 9. Amasya nüfusuna kayıtlı olanların, Ankara ilinde ilçelere göre dağılışı.

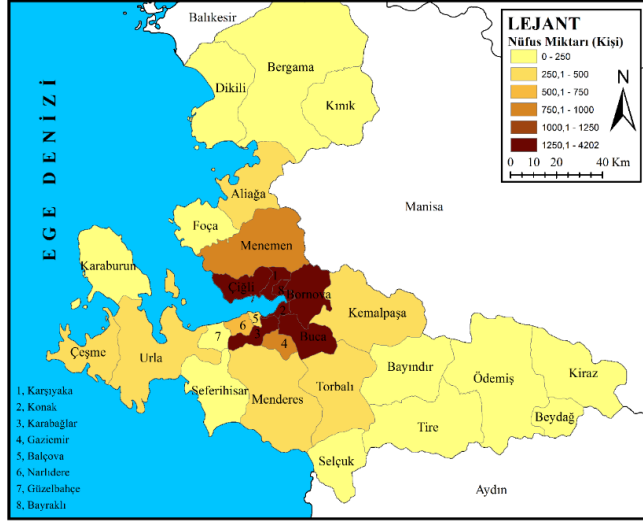
Merkez İlçe, Merzifon ve Gümüşhacıköylülerin Çankaya’da; Göynücek ve Hamaözülülerin Keçiören’de; Taşovalıların Yeni Mahalle’de sayıca fazla olduğu görülmektedir (Tablo 11). İstanbul ile kıyaslandığında özellikle Suluova ve Taşovalıların Ankara’yı az tercih etmiş olmaları dikkat çeken bir husustur. Ankara’da daha çok hizmet sektörünün gelişmiş olması, bu sektörde istihdam edilmek için görece belli bir eğitim seviyesine ihtiyaç duyulması bu farklılığa yol açmış olabilir.

Tablo 11. Amasya İlçelerine Kayıtlı Nüfusun, Ankara İlinde Yoğunlaştıkları İlçeler (2019).

İlçeler	Ankara'da İlgili İlçeye Kayıtlı Nüfus	Ankara'da Yoğunlaştıkları İlçeler
Merkez İlçe	12.825	Çankaya (4.404), Yeni Mahalle (1.802), Etimesgut (1.743), Keçiören (1.499), Mamak (1.085).
Göynücek	3.704	Keçiören (1.663), Sincan (462), Çankaya (351), Etimesgut (304), Mamak (300).
Gümüşhacıköy	9.518	Çankaya (2.273), Etimesgut (1.523), Sincan (1.483), Yeni Mahalle (1.352), Keçiören (1.219).
Hamamözü	2.910	Keçiören (658), Çankaya (472), Etimesgut (431), Sincan (417), Yeni Mahalle (299).
Merzifon	11.520	Çankaya (3.183), Etimesgut (1.978), Yeni Mahalle (1.931), Keçiören (1.612), Sincan (1.073).
Suluova	3.048	Etimesgut (594), Çankaya (510), Yeni Mahalle (469), Keçiören (364), Sincan (345).
Taşova	6.839	Yeni Mahalle (1.157), Etimesgut (1.081), Keçiören (1030), Çankaya (1.026), Sincan (1.009).
Toplam	50.364	Çankaya (12.219), Keçiören (8.086), Etimesgut (7.654), Yeni Mahalle (7.301), Sincan (5.840).

Kaynak: URL 1 (TÜİK, ADNKS Nüfusa Kayıtlı Olunan Yere Göre İkamet Edilen Yer veri setinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

ADNKS, 2019 verilerine göre, İzmir'de Amasya nüfusuna kayıtlı 24.747 kişi bulunmaktadır. Bunların $\frac{3}{4}$ 'ü Bornova (4.202 kişi), Buca (3.095 kişi), Bayraklı (2.731 kişi), Karşıyaka (2.613 kişi), Karabağlar (2.432 kişi), Konak (1.683 kişi) ve Çiğli (1.647 kişi) ilçelerinde ikamet etmektedir. Tire (96 kişi), Selçuk (92 kişi), Ödemiş (83 kişi), Karaburun (30 kişi), Bayındır (24 kişi), Kınık (3 kişi), Kiraz (3 kişi) ve Beydağ (0) en az tercih edilen ilçelerdir (Şekil 10).

Şekil 10. Amasya nüfusuna kayıtlı olanların, İzmir ilinde ilçelere göre dağılışı.

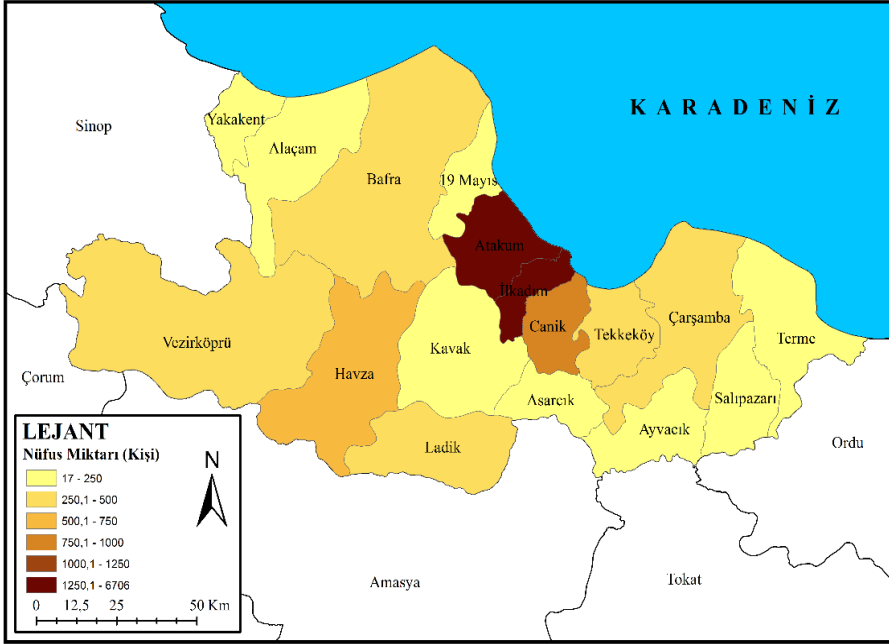
İzmir ilinde Göynüceklilerin Bayraklı’da, Merzifonluların Karşıyaka’da, Taşovalıların Buca’da yoğunlaştığı, Hamamözü ve Göynücek hariç diğer ilçe nüfusuna kayıtlı olanlar için Bornova’nın önemli bir toplanma alanı olduğu görülmektedir (Tablo 12).

Tablo 12. Amasya İlçelerine Kayıtlı Nüfusun, İzmir İlinde Yoğunlaştıkları İlçeler (2019).

İlçeler	İzmir’de İlgili İlçeye Kayıtlı Nüfus	İzmir’de Yoğunlaştıkları İlçeler.
Merkez İlçe	7.156	Bornova (1.613), Karşıyaka (776), Konak (707), Bayraklı (686), Buca (640).
Göynücek	1.665	Bayraklı (512), Karşıyaka (200), Çiğli (170), Bornova (111), Buca (96).
Gümüşhacıköy	4.274	Bornova (677), Bayraklı (614), Buca (471), Karabağlar (404), Karşıyaka (388).
Hamamözü	695	Karşıyaka (133), Çiğli (114), Bornova (80), Bayraklı (74), Karabağlar (71).
Merzifon	5.932	Karşıyaka (804), Bornova (731), Karabağlar (695), Buca (636), Bayraklı (538).
Suluova	1.665	Bornova (270), Buca (263), Karabağlar (168), Bayraklı (165), Karşıyaka (159).
Taşova	3.360	Buca (947), Bornova (720), Karabağlar (385), Konak (153), Karşıyaka (153).
Toplam	24.747	Bornova (4.202), Buca (3.095), Bayraklı (2.731), Karşıyaka (2.613), Karabağlar (2.432).

Kaynak: URL 1 (TÜİK, ADNKS Nüfusa Kayıtlı Olunan Yere Göre İkamet Edilen Yer veri setinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

ADNKS, 2019 verilerine göre, Samsun ilinde, Amasya nüfusuna kayıtlı 15.413 kişi bulunmaktadır. Bunların %42'si (6.706 kişi) Samsun'un yeni gelişen metropol ilçelerinden Atakum'da, %33,4'ü (4.999 kişi) merkezi kısımdaki İlkadım'da, %5,5'i (817 kişi) ise sanayi sitelerinin bulunduğu Canik ilçesinde ikamet etmektedir (Şekil 11). Dinçer vd. (2017: 894) göre Amasyalıların Samsun tercihi üzerinde yakınlık, eğitim, iş, deniz varlığı ve uygun iklim şartları etkilidir.

Şekil 11. Amasya nüfusuna kayıtlı olanların, Samsun İlinde ilçelere göre dağılışı (2019).

Yeni gelişen iki metropol ilçeden Atakum'un, Canik'e ve hatta İlkadım'a göre daha çok tercih edilmesi dikkat çeken bir durumdur. Bu Atakum'un kıyı ile iç içe olması, düzenli kentleşme, Üniversite yerleşkesinin ve öğrenci yurtlarının ilçe sınırları içerisinde bulunması ile yakından ilişkilidir. Denize yakınlık, ulaşım kolaylığı, lüks ve konforlu konutlar Amasyalı emekli; üniversiteye yakınlık, öğrenci yurtları ise Amasyalı öğrenci nüfusu buraya çekmektedir. Amasya'nın tüm ilçelerinde kayıtlı olanlar için ilk iki sırada tercih edilen yerler Atakum ve İlkadım ilçeleridir.

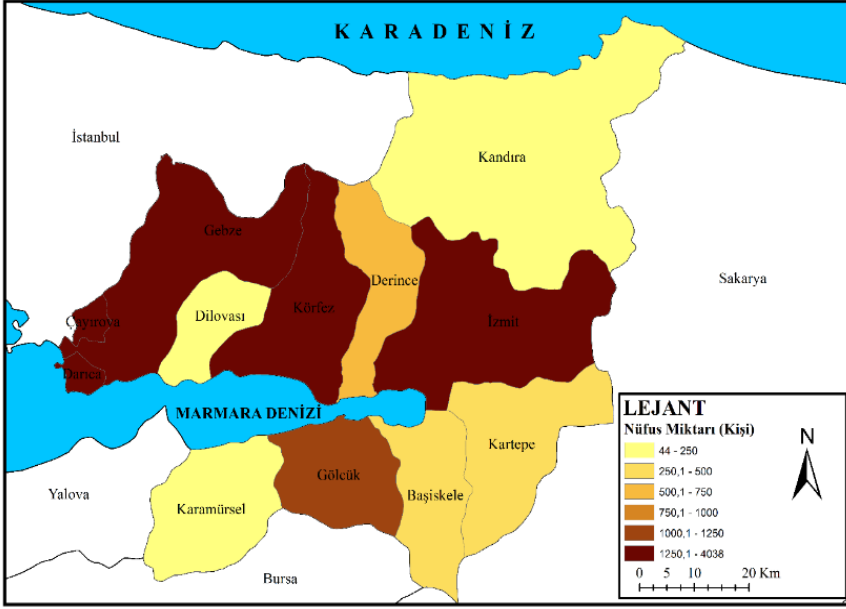
Taşovalılar için Çarşamba ve Lâdik’in, Merkez İlçe, Suluova ve Merzifonlular için Havza’nın, yine Suluovalılar için Ladik’in en çok tercih edilen ilk beş ilçe içinde yer alması ise coğrafi yakınlığın eseridir (Tablo 13).

Tablo 13. Amasya İlçelerine Kayıtlı Nüfusun, Samsun İlinde Yoğunlaştıkları İlçeler (2019).

İlçeler	Samsun’da İlgili İlçeye Kayıtlı Nüfus	Samsun’da Yoğunlaştıkları İlçeler
Merkez İlçe	3.748	Atakum (1.702), İlkadım (1.100), Canik (254), Havza (156), Bafra (137).
Göynücek	466	Atakum (191), İlkadım (143), Canik (34), Çarşamba (28),Havza (16).
Gümüşhacıköy	2.264	Atakum (1.109), İlkadım (737), Canik (103), Vezirköprü (76), Havza (71).
Hamamözü	255	Atakum (116), İlkadım (75), Vezirköprü (22), Havza (15), Bafra (9).
Merzifon	3.144	Atakum (1.383), İlkadım (1.119), Havza (200), Canik (137), Bafra (90).
Suluova	1.976	Atakum (814), İlkadım (609), Ladik (133), Havza (127), Canik (80).
Taşova	3.560	Atakum (1.391), İlkadım (1.216), Canik (205), Çarşamba (117), Bafra (113).
Toplam	15.413	Atakum (6.706), İlkadım (4.999), Canik (817), Havza (635), Bafra (439).

Kaynak: URL 1 (TÜİK, ADNKS Nüfusa Kayıtlı Olunan Yere Göre İkamet Edilen Yer veri setinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

ADNKS, 2019 verilerine göre, Kocaeli’de Amasya nüfusuna kayıtlı 14.315 kişi bulunmaktadır. Bunların 4.038’i Gebze, 2.424’ü Körfez, 1.979’u Darıca, 1522’si Çayırova, 1.395’i İzmit ilçelerinde ikamet etmektedirler. Kartepe (440), Başiskele (417), Karamürsel (160), Kandıra (80), Dilovası (44) en az tercih edilen ilçelerdir (Şekil 12).

Şekil 12. Amasya nüfusuna kayıtlı olanların, Kocaeli ilinde ilçelere göre dağılışı.

190

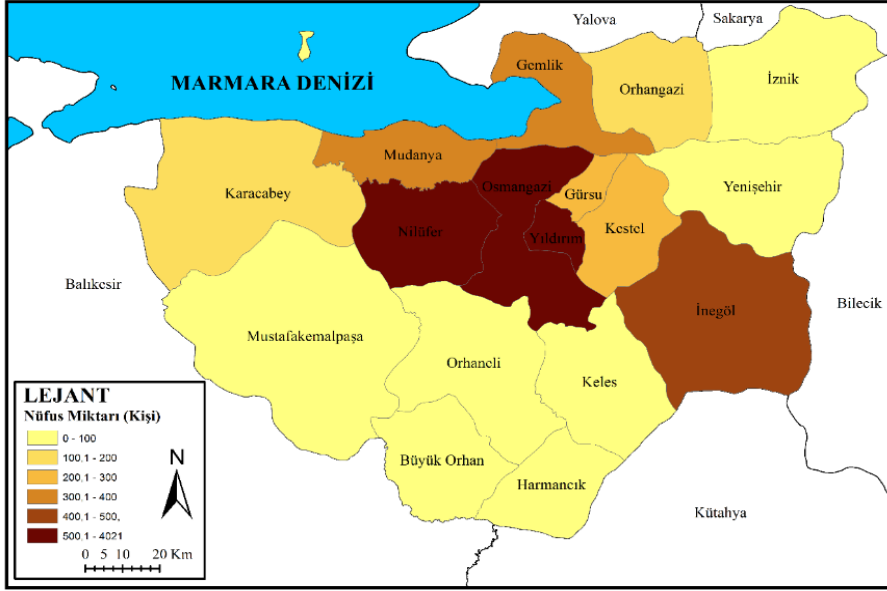
Merkez İlçe ve Suluovalılar tarafından Gebze'nin; Taşovalılar tarafından ise Körfez ilçesinin açık ara önde olması dikkat çeken bir ayrıntıdır (Tablo 14).

Tablo 14: Amasya İlçelerine Kayıtlı Nüfusun, Kocaeli İlinde Yoğunlaştıkları İlçeler (2019).

İlçeler	Kocaeli'de İlgili İlçeye Kayıtlı Nüfus	Kocaeli'de Yoğunlaştıkları İlçeler
Merkez İlçe	3.268	Gebze (1.523), Çayırova (358), Darıca (357), İzmit (299), Gölcük (207).
Göynücek	782	Çayırova (289), Gebze (240), Darıca (79), Gölcük (49), İzmit (44).
Gümüşhacıköy	1.567	Gebze (298), Gölcük (298), Darıca (265), İzmit (210), Çayırova (134).
Hamamözü	284	Darıca (65), İzmit (59), Gebze (51), Çayırova (41), Gölcük (29).
Merzifon	1.995	Gebze (470), Gölcük (95), İzmit (294), Darıca (274), Çayırova (232).
Suluova	1.471	Gebze (715), İzmit (126), Körfez (114), Çayırova (112), Gölcük (109).
Taşova	4.948	Körfez (1.812), Darıca (848), Gebze (741), İzmit (363), Çayırova (356).
Toplam	14.315	Gebze (4.038), Körfez (2.424), Darıca (1.979), Çayırova (1.522), İzmit (1.395).

Kaynak: URL 1 (TÜİK, ADNKS Nüfusa Kayıtlı Olunan Yere Göre İkamet Edilen Yer veri setinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

ADNKS, 2019 verilerine göre, Bursa’da Amasya nüfusuna kayıtlı 11.132 kişi bulunmaktadır. Bunların %36,1’i Osmangazi, %21,3’ü Nilüfer, 21,3’ü Yıldırım ilçelerinde ikamet etmektedirler. Keles, Büyükorhan ve Harmancık ilçelerinde Amasya nüfusuna kayıtlı birey yoktur (Şekil 13).

Şekil 13. Amasya nüfusuna kayıtlı olanların, Bursa ilinde ilçelere göre dağılışı.

Bursa’da Göynücek ve Hamamözülü sayısı fazla değildir. Burası Merkez İlçeliler, Merzifonlular, Suluovalılar ve Taşovalılar tarafından daha çok tercih edilmiştir. Onların da en çok toplandıkları alan Gemlik, İnegöl ve İznik ilçeleridir (Tablo 15).

Tablo 15. Amasya İlçelerine Kayıtlı Nüfusun, Bursa İlinde Yoğunlaştıkları İlçeler (2019).

İlçeler	Bursa'da İlgili İlçeye Kayıtlı Nüfus	Bursa'da Yoğunlaştıkları İlçeler
Merkez İlçe	2.951	Osmangazi (1.094), Nilüfer (716), Yıldırım (490), İnegöl (153), Kestel (139).
Göynücek	388	Osmangazi (161), Nilüfer (97), Yıldırım (64), Gemlik (24), Mudanya (15).
Gümüşhacıköy	1.199	Osmangazi (354), Nilüfer (381), Yıldırım (213), Mudanya (59), Gemlik (57).
Hamamözü	212	Nilüfer (68), Yıldırım (43), Osmangazi (35), İnegöl (31), Mudanya (8).
Merzifon	2.159	Osmangazi (721), Nilüfer (476), Yıldırım (462), Gemlik (116), Gürsu (104).
Suluova	1.492	Osmangazi (657), Yıldırım (276), Nilüfer (270), İnegöl (76), Gürsu (65).
Taşova	2.731	Osmangazi (999), Yıldırım (820), Nilüfer (475), İnegöl (79), Kestel (69).
Toplam	11.132	Osmangazi (4.021), Yıldırım (2.368), Nilüfer (2.483), İnegöl (442), Kestel (243).

Kaynak: URL 1 (TÜİK, ADNKS Nüfusa Kayıtlı Olunan Yere Göre İkamet Edilen Yer veri setinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

ADNKS, 2019 verilerine göre, Antalya'da Amasya nüfusuna kayıtlı 9.616 kişi bulunmaktadır. Bunların %33,6'sı Muratpaşa, %21,5'i Kepez, %13'ü Konyaaltı, %10,8'i Manavgat, %9,6'sı ise Alanya ilçelerinde ikamet etmektedirler. Kumluca, Finike, Kaş, Gazipaşa, Korkuteli, Elmalı, Demre, Gündoğmuş, İbradi ve Akseki az tercih edilen ilçelerdir (Şekil 14).

Şekil 14. Amasya nüfusuna kayıtlı olanların, Antalya ilinde ilçelere göre dağılışı.

Amasya nüfusuna kayıtlı olup ta Antalya'da ikamet edenler daha çok Merzifonlular, Merkez İlçeliler ve Gümüşhacıköylülüdür. Bunlar daha çok Muratpaşa ve Kepez ilçelerinde yoğunlaşmışlardır. Mevcut verilere göre Antalya; Hamamözü, Göynücek, Suluova ve Taşovalıların henüz rağbet ettikleri bir il değildir (Tablo 16).

Tablo 16. Amasya İlçelerine Kayıtlı Nüfusun, Antalya İlinde Yoğunlaştıkları İlçeler (2019).

İlçeler	Antalya'da İlgili İlçeye Kayıtlı Nüfus	Antalya'da Yoğunlaştıkları İlçeler
Merkez İlçe	2.837	Muratpaşa (860), Kepez (696), Manavgat (343), Konyaaltı (375), Alanya (285).
Göynücek	359	Muratpaşa (119), Kepez (94), Alanya (34), Manavgat (30), Konyaaltı (25).
Gümüşhacıköy	1.690	Muratpaşa (516), Kepez (325), Manavgat (242), Konyaaltı (219), Alanya (159).
Hamamözü	340	Manavgat (120), Muratpaşa (75), Kepez (48), Konyaaltı (33), Kemer (17).
Merzifon	2.778	Muratpaşa (1.198), Kepez (595), Konyaaltı (398), Alanya (203), Manavgat (152).
Suluova	644	Muratpaşa (173), Kepez (156), Konyaaltı (77), Alanya (73), Manavgat (56).
Taşova	968	Muratpaşa (289), Alanya (154), Kepez (153), Konyaaltı (119), Manavgat (96).
Toplam	9.616	Muratpaşa (3.230), Kepez (2.067), Konyaaltı (1.246), Manavgat (1.039), Alanya (923).

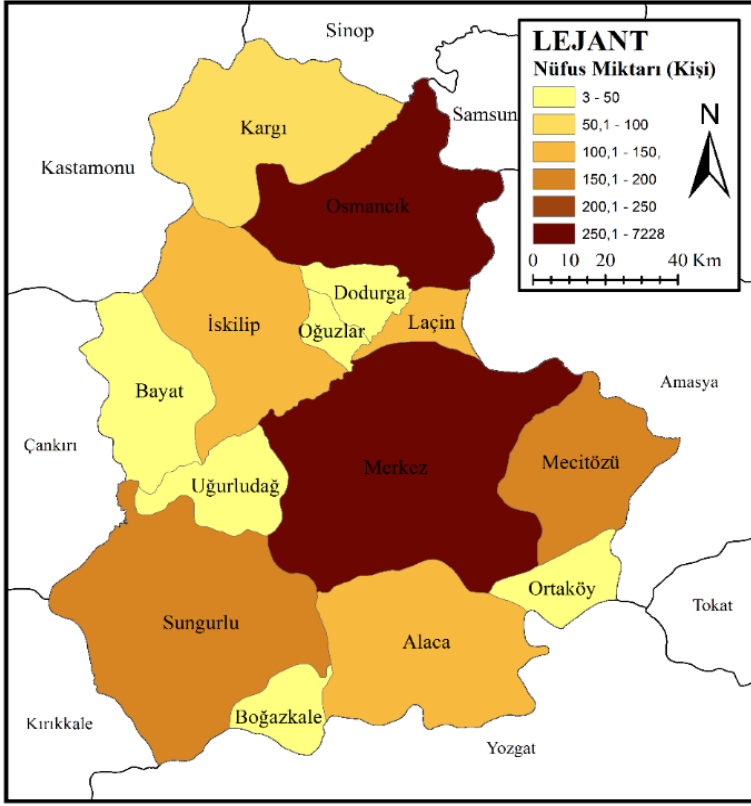
Kaynak: URL 1 (TÜİK, ADNKS Nüfusa Kayıtlı Olunan Yere Göre İkamet Edilen Yer veri setinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

ADNKS, 2019 verilerine göre, Çorum'da Amasya nüfusuna kayıtlı 8.679 kişi bulunmaktadır. Bunların %83,3'ü Merkez İlçe'de ikamet etmektedirler (Şekil 15). Amasya nüfusuna kayıtlı olup ta Çorum'da yaşamlarını sürdürenler Gümüşhacıköy, Hamamözü, Merzifon ve Merkez İlçelilerdir. Bu durum, ilgili ilçelerin Çorum'a görece daha yakın olması ve kültürel yakınlık ile izah edilebilir. Mevcut verilere göre Çorum; Göynücek, Suluova ve Taşovalıların henüz rağbet ettikleri bir il değildir (Tablo 17). Amasya dışında yaşayan 11.620 Hamamözülü bulunmaktadır. Bunların %15,4'ünün (1.795 kişi) Çorum'da toplanmış olması dikkat çekici bir durumdur.

Tablo 17. Amasya İlçelerine Kayıtlı Nüfusun, Çorum İlinde Yoğunlaştıkları İlçeler (2019).

İlçeler	Çorum'da İlgili İlçeye Kayıtlı Nüfus	Çorum'da Yoğunlaştıkları İlçeler
Merkez İlçe	1.399	Merkez İlçe (1.070), Mecitözü (114), Osmancık (52), Sungurlu (47), İskilip (26).
Göynücek	520	Merkez İlçe (420), Mecitözü (25), Ortaköy (24), Sungurlu (16), Alaca (16).
Gümüşhacıköy	2.105	Merkez İlçe (1.619), Osmancık (331), İskilip (44), Laçın (39), Sungurlu (21).
Hamamözü	1.921	Merkez İlçe (1.795), Laçın (51), Osmancık (39), Sungurlu (15), Alaca (8).
Merzifon	1.772	Merkez İlçe (1.576), Osmancık (62), Sungurlu (51), Mecitözü (23), Alaca (17).
Suluova	541	Merkez İlçe (427), Osmancık (40), İskilip (22), Sungurlu (12), Alaca (11).
Taşova	421	Merkez İlçe (321), Sungurlu (27), Osmancık (24), Mecitözü (15), Alaca (9).
Toplam	8.679	Merkez İlçe (7.228), Osmancık (548), Sungurlu (189), Mecitözü (187), İskilip (117).

Kaynak: URL 1 (TÜİK, ADNKS Nüfusa Kayıtlı Olunan Yere Göre İkamet Edilen Yer veri setinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

Şekil 15. Amasya nüfusuna kayıtlı olanların, Çorum ilinde ilçelere göre dağılışı.

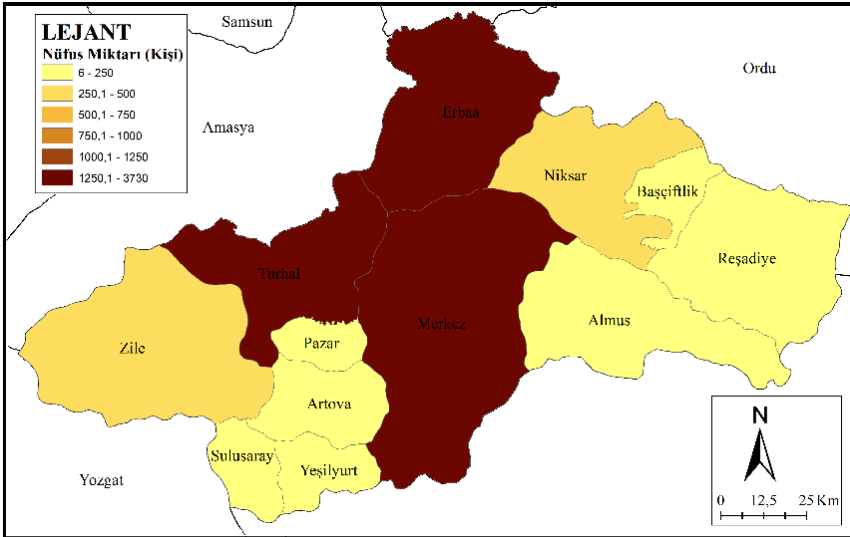
ADNKS, 2019 verilerine göre, Tokat'ta Amasya nüfusuna kayıtlı 8.507 kişi bulunmaktadır. Bunların %43,8'i Turhal, %21,6'sı Tokat Merkez İlçe, %20,5'i Erbaa ilçelerinde ikamet etmektedirler (Şekil 16). Pazar, Yeşilyurt, Başçiftlik, Sulusaray ve Almus ilçelerindeki Amasyalı varlığı 50 kişinin altındadır. Amasya nüfusuna kayıtlı olup ta Tokat'ta yaşamayı tercih edenler daha çok Amasya Merkez İlçeliler ile Taşovalılardır. Merkez İlçeliler Turhal'da, Taşovalılar ise Erbaa'da yoğunlaşmışlardır (Tablo 18). Bu yoğunlaşma ve toplanmayı yakınlık ile ilişkilendirebiliriz. Mevcut verilere göre Tokat; Merzifon, Gümüşhacıköy, Göynücek, Hamamözü ve Suluovalıların rağbet ettikleri bir il değildir.

Tablo 18. Amasya İlçelerine Kayıtlı Nüfusun, Tokat İlinde Yoğunlaştıkları İlçeler (2019).

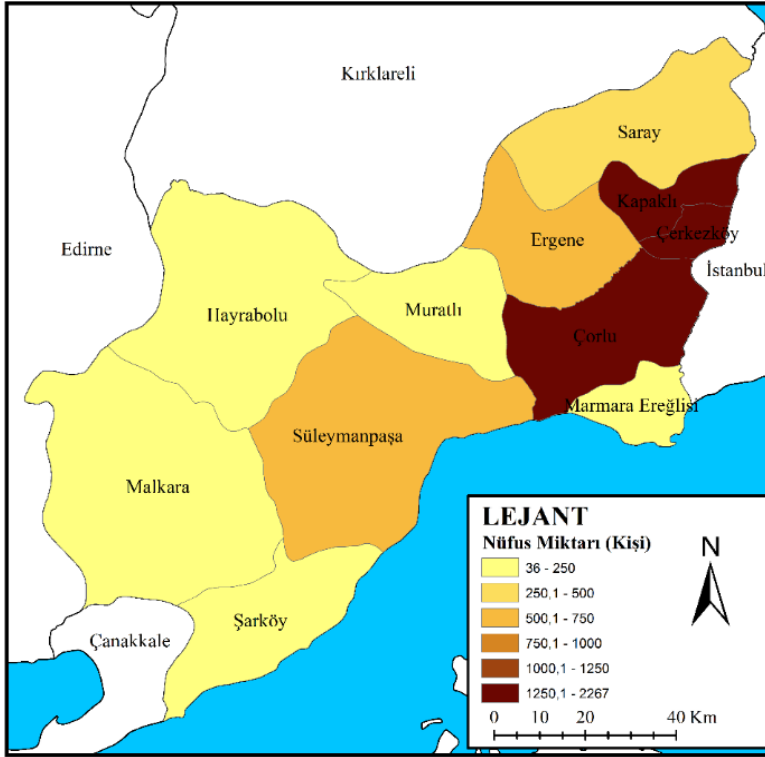
İlçeler	Tokat'ta İlgili İlçeye Kayıtlı Nüfus	Tokat'ta Yoğunlaştıkları İlçeler
Merkez İlçe	4.735	Turhal (3.193), Merkez İlçe (778), Zile (268), Erbaa(184), Reşadiye (153)
Göynücek	252	Merkez İlçe (94), Zile (69), Turhal (42), Erbaa(22), Niksar (13).
Gümüşhacıköy	328	Merkez İlçe (145), Turhal (55), Erbaa (51), Niksar (29), Zile (26).
Hamamözü	54	Merkez İlçe (20), Erbaa (13), Niksar (8), Turhal (6), Reşadiye (4).
Merzifon	351	Merkez İlçe (159), Turhal (64), Erbaa (49), Zile (32), Niksar (27).
Suluova	458	Merkez İlçe (199), Turhal (92), Erbaa(61), Zile (43), Almus (17).
Taşova	2.329	Erbaa (1.364), Merkez İlçe (443), Turhal (278), Niksar (130), Zile (41).
Toplam	8.507	Turhal (3.730), Merkez İlçe (1.838), Erbaa (1.744), Zile (479), Niksar (270).

196

Kaynak: URL 1 (TÜİK, ADNKS Nüfusa Kayıtlı Olunan Yere Göre İkamet Edilen Yer veri setinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

Şekil 16. Amasya nüfusuna kayıtlı olanların, Tokat ilinde ilçelere göre dağılışı.

ADNKS, 2019 verilerine göre, Tekirdağ'da Amasya nüfusuna kayıtlı 8.458 kişi bulunmaktadır. Bunların %26,8'i Kapaklı, %25,3'ü Çerkezköy, %23,5'i ise Çorlu ilçelerinde ikamet etmektedirler. Şarköy (92), Malkara (84), Muratlı (54) ve Hayrabolu (36) ise az tercih edilen ilçelerdir (Şekil 17). Amasya nüfusuna kayıtlı olup ta Tekirdağ'da yaşamayı tercih edenler daha çok Merzifonlular, Merkez İlçeliler, Gümüşhacıköylüler ve Taşovalılardır. Hemen hemen hepsinde de en çok tercih edilen yer, sanayi bölgesi durumundaki Kapaklı, Çorlu ve Çerkezköy ilçeleridir (Tablo 19).

Şekil 17. Amasya nüfusuna kayıtlı olanların, Samsun'da ilçelere göre dağılışı.

Tablo 19: Amasya İlçelerine Kayıtlı Nüfusun, Tekirdağ İlinde Yoğunlaştıkları İlçeler (2019).

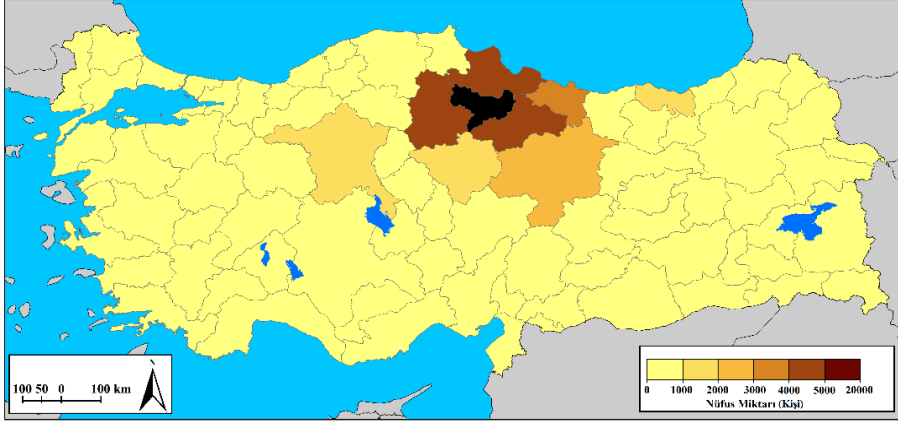
İlçeler	Tekirdağ'da İlgili İlçeye Kayıtlı Nüfus	Tekirdağ'da Yoğunlaştıkları İlçeler
Merkez İlçe	2.641	Çekekzöy (971), Kapaklı (610), Ergene (406), Çorlu (299), Süleymanpaşa (191).
Göynücek	358	Çorlu (119), Çekekzöy (76), Kapaklı (72), Süleymanpaşa (38), Marmara Ereğlisi (19).
Gümüşhacıköy	1997	Kapaklı (760), Çorlu (491), Çekekzöy (383), Saray (155), Süleymanpaşa (111).
Hamamözü	451	Çorlu (154), Kapaklı (135), Çekekzöy (73), Süleymanpaşa (50), Saray (16).
Merzifon	1.180	Çorlu (442), Kapaklı (272), Çekekzöy (229), Süleymanpaşa (120), Ergene (45).
Suluova	529	Çorlu (165), Çekekzöy (125), Kapaklı (109), Süleymanpaşa (60), Ergene (26).
Taşova	1.302	Çorlu (334), Kapaklı (309), Çekekzöy (287), Süleymanpaşa (169), Ergene (48).
Toplam	8.458	Kapaklı (2.267), Çekekzöy (2.144), Çorlu (1.984), Süleymanpaşa (739), Ergene (599).

Kaynak: URL 1 (TÜİK, ADNKS Nüfusa Kayıtlı Olunan Yere Göre İkamet Edilen Yer veri setinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

4. Ülkenin Diğer İllerine Kayıtlı Olup, Amasya'da İkamet Edenler

Amasya ilinde başka il nüfusuna kayıtlı 73.456 birey ikamet etmektedir. Sayının yarısını komşu il nüfusuna kayıtlı olanlar (Samsun 18.355, Çorum 7.618, Tokat 7.397, Yozgat 1.215) oluşturmaktadır. Bunların Amasya'daki varlıkları üzerinde başka sebeplerde olmakla birlikte memlekete yakın yerde kamu görevini sürdürme ve yakın yerde yükseköğrenim görme isteğinin de etkili olduğunu söyleyebiliriz. Amasya ilinde Ordu, Sivas, Trabzon ve Ankaralı sayısı da 1000'in üzerindedir. Bunların varlığı yine coğrafi yakınlık ile ilişkilendirilebilir. Tugay ve Üniversite varlığına rağmen Yalova, Bilecik, Kilis, Kırklareli, Tekirdağ, Hakkâri, Uşak, Tunceli, Bartın, Burdur, Edirne, Bayburt, Karaman, Şırnak, Kocaeli, Düzce, Muğla, Çanakkale, Bingöl, Isparta, Siirt, Iğdır, Bolu, Batman, Karabük, Kütahya, Aksaray, Antalya illerine kayıtlı olup ta Amasya'da ikamet edenlerin sayısı 250'yi geçmez (Şekil 18). Amasya, ülkenin önemli çekim merkezlerinden biri değildir. Ancak diğer illere kayıtlı nüfus miktarının bu düşük sayıyı dahi aşmamış olmasında başka faktörlerinde etkisi vardır. Nüfus miktarı fazla olan Antalya, Kocaeli, Muğla, Tekirdağ illerine kayıtlı olanların Amasya sınırları içinde sayıca az olması mesafe-

uzaklık; Tunceli, Bayburt, Kilis, Bartın, Iğdır illerine kayıtlı olanların Amasya’daki azlığı ise mesafe faktörüne ek olarak kaynak il nüfusunun azlığı ile de ilişkilendirilebilir.

Şekil 18. Amasya ilinde ikamet eden diğer illere kayıtlı nüfusun dağılışı

Amasya’da başka il nüfusuna kayıtlı olanların %92,4’ü üç ilçede toplanmıştır. Bunların %50,9’u Merkez İlçe’de (37.367), %22,9’u Merzifon’da (16.804), %18,6’sı ise Suluova’da (13.692) ikamet etmektedir. Geriye kalan dört ilçede başka il nüfusuna kayıtlı olanların oranı %8’i aşmaz (Tablo 20). Merkez İlçe nüfusunun %24,8’i, Merzifon İlçe nüfusunun %23,2’si, Suluova ilçe nüfusunun ise %29,4’ü’si başka il nüfusuna kayıtlıdır. Diğer ilçelerde bu oran oldukça düşüktür. Hamamözü’nde %8,8, Göynücek’te %5,5, Taşova’da %7,2, Gümüşhacıköy’de ise %10,6’dır. Bu rakamlar paralelinde Amasya’nın Taşova, Göynücek, Hamamözü ve Gümüşhacıköy ilçelerinin yerli nüfustan oluştuğunu ve oldukça homojen bir karaktere sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 20. Amasya İlçelerinde, Diğer İllere Kayıtlı Nüfus Miktarı ve Oranı (2019).

İlçe Adı	İlçe Toplam Nüfusu	Diğer illere kayıtlı nüfus	Diğer illere kayıtlı nüfusun, ilçe toplam nüfusuna oranı (%)
Merkez İlçe	150.828	37.367	24,8
Göynücek	10.207	563	5,5
Gümüşhacıköy	23.402	2.481	10,6
Hamamözü	3.802	333	8,8
Merzifon	72.277	16.804	23,2
Suluova	46.649	13.692	29,4
Taşova	30.635	2.216	7,2
Toplam	337.800	73.456	21,7

Kaynak: URL 1 (TÜİK, ADNKS Nüfusa Kayıtlı Olunan Yere Göre İkamet Edilen Yer veri setinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

Merkez İlçe’de başka il nüfusuna kayıtlı 37.367 kişi yaşamaktadır. Bunların 4.987’si Samsun, 4.384’ü Tokat, 2.875’i Çorum, 1.373’ü Sivas, 1.052’si Ordu, 798’i Yozgat, 783’ü Trabzon, 693’ü Ankara, 644’ü Erzurum nüfusuna kayıtlıdır. Üniversite ve Er Eğitim Tugayı’nın varlığı, kışla ve yurtlarda kalan nüfusun buldukları ilde kayıt altına alınıyor olması hemen hemen her ilden Merkez İlçe’de nüfus bulunmasına neden olmuştur. Ayrıca il merkezinin atama ile yer değiştiren kamu personeli için olumlu imaja sahip olması, tarihi dokusu nedeni ile biliniyor olması, tercihte ve bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuş olabilir.

Merzifon’da başka il nüfusuna kayıtlı 16.804 birey yaşamaktadır. Bunların 5.557’ini Samsun, 2.594’ünü Çorum nüfusuna kayıtlı olanlar oluşturur. Merzifon, Ankara-Samsun karayolu üzerinde bulunmaktadır. Bu yönü ile hem Samsunlular hem de Çorumlular için kolay erişilebilir durumdadır. Dolayısı ile Samsun ve Çorumluların yoğunlaşmasını ulaşım kolaylığı-erişilebilirlik ile izah edebiliriz. Beşinci Hava Jet Üssü, Amasya Üniversitesi’ne bağlı birimler ve Organize Sanayi Bölgesi’nin varlığı, diğer illere kayıtlı nüfusun Merzifon’daki varlığının diğer sebepleridir.

Suluova’da başka il nüfusuna kayıtlı 13.692 kişi ikamet etmektedir. Bunların 6.785’ini Samsun, 1.383’ünü Ordu, 1.368’ini Çorum, 1.275’ini Tokat nüfusuna kayıtlı olanlar oluşturmaktadır. Bunların varlığı yakınlık-mesafe ile ilişkilendirilebilir. Amasya’nın

diğer ilçelerinde Kars, Ağrı, Erzurum nüfusuna kayıtlı olanların sayısı az iken, Suluova’da bu illere kayıtlı nüfusla ilgili kayda değer rakamlarla karşılaşmaktadır. Suluova’da şeker fabrikasının varlığının da etkisi ile ahırlarda besi ve mandıra hayvancılığı yapılmaktadır. Hayvancılık konusunda yeterli bilgi ve donanımına sahip bu bölge insanların hem hayvancılık yapmak hem de var olan işletmelerde çalışmak için ilçeye gelmesi, yerleşmesi bu durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. İlçede var olan şeker fabrikası ve kömür işletmesi başka il nüfusa kayıtlı olanların oransal olarak fazla olmasının diğer sebepleri olarak sıralanabilir.

Gümüşhacıköy, Taşova ve Hamamözü ilçelerinde başka il nüfusuna kayıtlı olanların sayısı azdır (Tablo 21). Var olanların büyük çoğunluğu da komşu il nüfusuna kayıtlıdır. Gümüşhacıköy ve Hamamözü ilçeleri Çorum ili ile sınırdır. Bu ilçelerde Çorumluların sayısı fazladır. Taşova ilçesi ise doğudan Tokat, kuzeyden ise Samsun ile sınırdır. İlçede az sayıdaki başka il kayıtlı nüfusun büyük bölümünü komşusu durumundaki bu illere kayıtlı bireyler oluşturur. Göynücek ilçesinde başka il kayıtlı nüfus miktarı azdır. Ancak bu az olan sayı içinde mesafe ve konum olarak bir hayli uzakta olan Şanlıurfa nüfusuna kayıtlı olanların ilk sırada olması dikkat çekmektedir. İlçe merkezinde Cumhuriyet Mahallesi’nde ikamet eden grup üyelerinin ilçedeki varlığı 2007 sonrasına rastlamaktadır. Bunların önemli bir kısmı, yerli nüfusa ait arazilerde, tarım işçisi olarak çalışmaktadırlar.

Tablo 21. Amasya'nın İlçeleri ve Bu İlçelerde İkamet Eden Diğer İllere Kayıtlı Nüfusun Miktarı (2019).

İlçeler	Başka İle Kayıtlı Nüfus Miktarı	İlgili İlçeyi En çok Tercih Edenlerin Kayıtlı Oldukları İller.
Merkez İlçe	37.367	Samsun (4.987), Tokat(4.384), Çorum, (2.875), Sivas (1.373), Ordu (1.052), Yozgat (798), Trabzon (783), Ankara (693), Erzurum (644)
Göynücek	563	Şanlıurfa (121), Çorum (64), Tokat (61), Samsun (54), Sivas (22).
Gümüşhacıköy	2.481	Çorum (498), Samsun (434), Tokat (230), Ordu (78), Sivas (72).
Hamamözü	333	Çorum (119), Samsun (52), Diyarbakır (26), Tokat (15), Muş (14).
Merzifon	16.804	Samsun (5.557), Çorum (2.594), Tokat (840), Ordu (461), Ankara (306), Sivas (293), Yozgat (269).
Suluova	13.692	Samsun (6.785), Ordu (1.383), Çorum (1.368), Tokat (1.275), Trabzon (630), Kars (301), Sivas (228), Ağrı (271), Erzurum (113).
Taşova	2.216	Tokat (592), Samsun (486), Çorum (100), İstanbul (76), Ordu (57).
Toplam	73.456	Samsun (18.333), Çorum (7.618), Tokat (7.397), Ordu (3.051), Sivas (2.037), Trabzon (1.749), Yozgat (1.215)

Kaynak: URL 1 (TÜİK, ADNKS Nüfusa Kayıtlı Olunan Yere Göre İkamet Edilen Yer veri setinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

Sonuç ve Öneriler

2019 ADNKS verilerine göre 83.154.997 olan ülke nüfusunun 646.069'unu (%0,78'ini) Amasya nüfusuna kayıtlı olanlar oluşturmaktadır. Bu rakama anne, annecanne tarafından Amasyalı olanlar dâhil değildir.

Ülke içinde Amasya nüfusuna kayıtlı olanların sadece %40,92'si Amasya ilinde, geriye kalan %59,08'lik kısmı ise il dışında ikamet etmektedir. İl dışında ikamet eden nüfusun bir kısmını Amasya doğumlu olup, zaman içinde göç edenler; önemli bir kısmını ise büyükbabası veya babası Amasya'dan ayrılan, bu nedenle Amasya dışında dünyaya gelen ama Amasya nüfusuna kayıt edilen ikinci, üçüncü kuşak ve sonrası nüfus oluşturmaktadır. Bu koşullar altında Amasya, il içindeki Amasyalılar tarafından gerektiğinde terk edilebilir; il dışında dünyaya gelen Amasyalılar tarafından da geri dönme konusunda az tercih edilen bir il pozisyonundadır. İl, başta iklim olmak üzere doğal çevre özellikleri bakımından ülke geneline oranla çok dezavantajlı bir konumda değildir. Buna

rağmen gerçekleşen nüfus kaybı, istihdam olanaklarının kısıtlı olması, yaşam standartları bakımından ülke genelinde ve yakın çevrede daha iyi durumda olan idari birimlerin varlığı, ata topraklarına olan aidiyetin azalması gibi sosyo-ekonomik faktörlerle açıklanabilir.

Ülkenin her ilinde Amasyalı bulunmaktadır. Ancak toplanma merkezleri dikkate alındığında Amasyalıların aslında Türkiye’de üç ilde (Amasya 264.344 kişi, İstanbul 180.148 kişi ve Ankara’da 50.364 kişi) yaşamayı tercih ettiği görülmektedir. Bunların haricindeki diğer toplama alanları İzmir (24.747 kişi), Samsun (15.413 kişi), Kocaeli (14.315 kişi), Bursa (11.132 kişi), Antalya (9.616 kişi), Çorum (8.679 kişi), Tokat (8.507 kişi) ve Tekirdağ (8.458 kişi) illeridir. Son 12 yıl dikkate alındığında Antalya ve Tekirdağ illerinde toplanma ivmesinin yüksek olduğu görülür. Diğer illerdeki Amasyalı varlığı önemsizdir. Bu rakamlar, Amasyalıların Amasya’yı ülke genelinde sadece İstanbul ve Ankara’ya karşı, ikinci dereceden toplanma alanları da dikkate alınırca toplamda 10 ile karşı değiştiğini / değişebileceğini göstermesi açısından değer taşımaktadır.

Amasyalıların ikamet alanı tercihlerinde, toplanma eğiliminde oldukları İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa ve Antalya’yı dikkate alarak istihdam imkânlarının; Samsun, Tokat ve Çorum’u göz önünde tutarak coğrafi yakınlığın etkili olduğunu söyleyebiliriz. Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve hatta Akdeniz bölgelerindeki Amasyalı azlığı, tercih üzerinde alışılmış iklim şartlarının, kültürel yapının da etkili olduğuna işaret etmektedir.

Amasyalılar, gittikleri illerin bazı ilçelerinde toplanmışlardır. Bu sonuç, hemşericiliğin ve sosyal ağların ikamet alanı seçiminde etkili olduğuna işaret eder. Gidilen illerde Gümüşhacıköylülerin, Göynüceklilerin, Hamamözülülerin, Merzifonluların, Suluovalıların, Taşovalıların yoğunlaştıkları ilçelerin yer yer farklı olması, hemşerilik ve sosyal ağ etkisinin ilçe düzeyinde de geçerli olduğunu; Amasya’dan ayrılanların, Amasya kimliğine ek olarak, ilçe ve hatta köy kimliklerini de koruduklarını gösterir.

Ülkedeki Amasyalı varlığı ve bunun yarından çoğunun Amasya dışında ikamet ediyor olması dikkate alınarak, ilden dışarıya doğru kayda değer nüfus kaybı olduğu söylenebilir. Bu gelişme; işgücü, girişimci, nitelikli nüfus ve sermaye çıkışına yol açmış; kırsal alanların boşalması, tarım alanlarının atıl kalması, meyveciliğin zarar görmesi, ilçe merkezlerindeki büyümenin durağanlaşması gibi sorunları da doğurmuştur. Ama aynı gelişmeler, tarım alanları üzerindeki baskıyı azaltmış, il kültürünün ülke geneline yayılmasına katkı sağlamış, çok sayıda Amasyalının kamu ve özel sektörde iş yapabilir pozisyon-makamlarda bulunmasına imkân vermiştir. Göçün sorunlara yol açtığı doğrudur. Ama aynı göç, il dışında kazanılan bilgi, beceri, tecrübe ve sermayenin sılada yatırıma dönüşmesi gibi fırsatları da beraberinde getirir. Bu fırsatların değerlendirilebilmesinin ön şartlarından biri Amasyalı nüfusun Amasya'ya aidiyetinin korunması, artırılması hususudur. Bu konuda çalışmalara ihtiyaç vardır. İlki bu yıl düzenlenen "Amasya Günleri" gibi aktiviteler, "Amasya Dernekler Federasyonu", "Amasyalı Sanayici ve İşadamları Dernekleri" gibi sivil toplum örgütleri tarafından düzenlenen sosyal ve kültürel etkinlikler amaca / sürece katkı sağlayabilir.

Amasyalılar yoğunlaştıkları alanlarda, hemşehri dernekleri, federasyonları ve konfederasyonu ile örgütlenmişlerdir. İstanbul'da 120 civarında Amasyalı derneği bulunmaktadır. Bunların 82'si Amasya Dernekler Konfederasyonu (ADEF) çatısı altında birleşmişlerdir. Kültürü koruma ve yayma, kendi aralarında yardımlaşma, öz yurda (köye, kasabaya, ilçeye, ile) yatırım yapma girişimlerine, zaman içinde şenlikler / piknikler düzenleyerek rant elde etme, siyasetten çıkar sağlama gibi durumlarda eklenmiştir. Siyasi partilerin dernekler üzerinden grubu kontrol etme isteği, dernek içi çatışmalara, bazı bireylerin bu sivil toplum örgütlerinden uzaklaşmasına yol açmıştır ve açmaktadır.

Amasya ilinde, ilçeler arasındaki nüfus geçişleri dikkat çekmektedir. Hamamözü, Göynücek, Taşova ve Gümüşhacıköy ilin diğer ilçelerine nüfus vermektedirler. Buralardan nüfus alan Suluova, Merzifon ve Merkez İlçe'nin diğer ilçelere çok az nüfus

verdiği, ancak kendi aralarında önemli miktarda nüfus geçişi olduğu tespit edilmektedir. İl içerisinde ikametgâh hareketliliği açısından bir hiyerarşi olduğu, piramidin tabanında Hamamözü ilçesinin, onun üzerinde Göynücek, Taşova ve Gümüşhacıköy ilçelerinin, bir üstünde Suluova ve Merzifon ilçelerinin, en üstte ise Merkez İlçe’nin olduğunu; Merkez İlçe’ye verdiğiinden daha çok nüfus alan Merzifon’un zirveye yaklaştığını söyleyebiliriz.

2019 ADNKS verilerine göre 337.800 olan Amasya’da, il nüfusunun %78,25’ini (264.344 kişi) Amasyalılar; %21,75’ini (73.456 kişi) başka il nüfusuna kayıtlı olan bireyler oluşturmaktadır. Bunların yarısının komşu illere (Samsun 18.355 kişi, Çorum 7.618 kişi, Tokat 7.397 kişi ve Yozgat 1.215 kişi) kayıtlı olduğu görülmektedir. Ayrıca bir kısmını da askerlik yükümlüğünü yerine getirmek ve yükseköğretim görmek amacı ile Amasya’ya gelen, süre dolduktan sonra da ilden ayrılacak bireyler oluşturur. Bu rakamlar Amasya ilinin, ülkenin diğer illerine kayıtlı olanlar tarafından çok tercih edilen bir yer olmadığını; ilin, nüfusun kökeni bakımından homojen yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Kültürün korunması söz konusu olduğunda bu homojenlik olumsuz bir durum da değildir. Durum böyle olmakla birlikte, özellikle kısa süreliğine yolu Amasya iline düşenlere, Amasya kültürünü benimsetmek, onlarda olumlu Amasya imajı oluşmasını sağlamak yakın, orta ve uzak gelecekte Amasya’nın turistik destinasyonlarının, kültürünün tanıtımına, ilin markalaşmasına, sosyo-ekonomik gelişimine katkı sağlayacaktır. Bu nedenle giden nüfusun sılaya, gelen bu nüfusunda Amasya’ya aidiyetini artıracak çabalara ihtiyaç vardır.

Kaynakça

Aygören, Tülay; Osman Gümüşçü ve Abdullah Uğur (2006). “Daimî İkametgâha Göre Türkiye İç Göçlerinde Denizli İlinin Yeri (1980-2000)”. *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 6-8 Eylül 2006*. Denizli. s. 326-341.

- Bekdemir, Ünsal ve Fatih Muhammed Köse (2017). "Giresun İlinin Türkiye Göç Hareketliliğindeki Yeri". *Geçmişten Günümüze Göç Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Cilt:2, s. 937-946.
- Coşkun, Ogün (2008). "İç Göçler Açısından Erzurum İli'nin Analizi". *Doğu Coğrafya Dergisi*, C. 13, s. 20, s. 239-266.
- Çoban, Asım (2003). "Tarıma Dayalı Sanayinin Beşeri ve Ekonomik Bakımdan Hızlı Değişim Sürecine Etkileri Üzerine Bir Örnek: Suluova". *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 3, s. 71-87.
- Çoban, Asım ve Faruk Aylar (2008). "Merzifon Şehrindeki Arazi Kullanım Sorunları ve Bazı Çözüm Önerileri". *TUCAUM V. Coğrafya Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, s. 109-120.
- Çoban, Asım (2015). "Sosyo – Ekonomik Kalkınmışlık Düzeylerine Göre TR83 Bölgesinde Merzifon'un Yeri". *III. Geçmişten Günümüze Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu (08 – 10 Ekim 2015) Bildiriler Kitabı*, s. 581-589.
- DİE (2002). *2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri: Amasya*. Ankara: T. C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayın No:2704.
- Dinç, Abdurrahman (2014). "Daimi İkametgâha Göre Türkiye İç Göçlerinde Konya İlinin Yeri (1980-2013)". *Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S. 28, s. 1-33.
- Dinçer, Hasan; Halil İbrahim Zeybek ve Muhammet Bahadır (2017a). "Samsunluların Türkiye'de İllere Göre Dağılışı (2007-2015)". *Geçmişten Günümüze Göç Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Cilt:2, s. 877-885.
- Dinçer, Hasan; Hali İbrahim Zeybek, Cevdet Yılmaz ve İlter Kutlu Hatipoğlu (2017b). "Samsun İline göçlerde Amasyalıların Rolü". *Geçmişten Günümüze Göç Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Cilt:2, s. 887-894.
- Elmacı, Süleyman (2016). *Ziraat Coğrafyası Açısından Amasya'da Örtüaltı Yetiştiriciliği (Potansiyel ve Değerlendirme)*. İstanbul: Nakış Ofset.

- Elmastaş, Necmettin ve Süleyman Yılmaz (2015). “Van İli’nde Göçler”. *Turkish Studies*, C. 10, S. 10, s. 403-428.
- Ergün, Abdulkadir ve Adnan Doğan Buldur (2018). “Sivas İlinde İç Göçler”. *Turkish Studies*, C. 13, S. 10, s. 225-260.
- Gökburun, İbrahim (2019). “Ekonomik Gelişmişliğin Göçler Üzerindeki Etkisi: Denizli Örneği”. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, C. 2, S. 3, s. 564-582.
- Günal, Veysi (2018). “Van İl Nüfusunun Doğum Yerine Göre Bileşenleri”. *Turkish Studies*, C. 13, S. 18, s. 719-740.
- Gürel, Ali ve Yasemin Balta (2011). “İstanbul’un Göç Olayı ve Etnik Hayat Üzerine”. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 1, s. 1-15.
- Gürsoy, Rüştü Cevat (1950). “Samsun Gerisinde Karadeniz İntikal İklimi”. *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 9, s. 113-129.
- Işık, Şevket (1999). “İzmir’e Yönelik Göçlerin Coğrafi Boyutları”. *Türk Coğrafya Dergisi*, S.34, s. 383-405.
- Işık, Şevket (2009). “1995 – 2000 Döneminde İzmir’e Yönelik Göçler”. *Türk Coğrafya Dergisi*, S. 52, s. 9-16.
- İbret, Bilgin Ünal (2010). “Kastamonu’nun Göç Olgusu”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, S. 20, s. 34-47.
- Koç, Hakan ve Mustafa Sağdıç (2010). “Göç Hareketinin Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Grubu Üzerine Etkisi (Sivas Örneği)”. *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 22, s. 295-324.
- Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (1991). *Amasya İli Arazi Varlığı*. Ankara: Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İl Rapor No: 05.
- Murat, Sedat (2007). “Doğum Yerlerine Göre İstanbul Nüfusu ve İç Göçler”. *Journal of Social Policy Conferences, (Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi)*, S. 53, s. 83-140.
- Nişancı, Ahmet (1988) “Karadeniz Bölgesinin İklim Özellikleri ve Farklı Yöreleri”. *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi (13-17 Ekim 1987) Bildirileri*, s.223-233.

- Özgür, Murat Ertuğrul (1994). "Türkiye'deki İç Göçlerde Ankara İlinin Yeri". *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 4, s. 63-76.
- Resmî Gazete (2006). Nüfus Hizmetleri Kanunu.
- Sönmez, Mehmet Emin (2010). "Muş İli'nde Nüfus Hareketlerinin Nedenleri ve Sonuçları". *Türk Coğrafya Dergisi*, S. 55, s. 45-57.
- Şahin, Cemalettin (2005). "İstanbul'a Olan İç Göçlerde Denizli İlinin Yeri ve Göçle Gelen Nüfusun Özellikleri". *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu (6-8 Eylül 2005) Bildiriler Kitabı*, Cilt:1, s. 342-351.
- Şahin, Cemalettin (2009). "İstanbul'un Giresun İlinden Aldığı Göçler ve Gelen Nüfusun Özellikleri". *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (09-11Ekim 2008) Bildiriler Kitabı*, Cilt:2, s. 320-339.
- Şahin, Cemalettin (2012a). "İstanbul'da Erzurumlular: Bir İç Göç Üzerine Gözlemler". *Birinci Ulusal Coğrafya Sempozyumu (28-30 Mayıs 2012) Bildiriler Kitabı*, s. 573-585.
- Şahin, Cemalettin (2012b). "İstanbul'da Tokatlılar: Bir İç Göç Üzerine Gözlemler". *Tokat Sempozyumu (1-3 Kasım 2012) Bildiriler Kitabı*, Cilt:2, s. 73-96.
- Şenol, Eren (2010). *Amasya'nın Cumhuriyet Dönemi Kentsel Gelişim Süreci ve Kentleşme Sorunları*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şenol, Eren (2015). "Türkiye'nin Şehirleşme Sürecinde Merzifon Şehrinin Yeri". *III. Geçmişten Günümüze Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu (08 - 10 Ekim 2015) Bildiriler Kitabı*, s. 636-651.
- Tandoğan, Alâeddin (1989). "Türkiye Nüfus Hareketlerinde İstanbul'un Yeri". *AKDITYK Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, S. 1, s. 135-142.
- T. C. Baş Vekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi (1928). *28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri (Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle Türkiye Nüfusu)*. Ankara: Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası.

- Toroğlu, Emin (2007). “Niğde İli’nde Göç Faktörleri ve Göçler”. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 1, s.75-96.
- Tümertekin, Erol ve Nazmiye Özgüç (1974). “İstanbul’da Nüfusun Doğum Yerlerine Göre Dağılışı”. *İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü Dergisi*, S. 8-9, s. 33-70.
- Tüysüz, Suat (2010). *Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları Açısından Suluova Şehri*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzun, Ali; Cevdet Yılmaz ve Halil İbrahim Zeybek (2007). “Amasya İli İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyleri ile Coğrafi Faktörler Arasındaki İlişkiler”. *Birinci Amasya Araştırmaları Sempozyumu (13-15 Haziran 2007) Bildirileri*, Cilt 2, s. 875-888.
- Yakar, Mustafa (2015). “Türkiye’nin İç Göç Paterni: Kim Nerede İkamet Ediyor? Nereye Kayıtlı”. *Ege Coğrafya Dergisi*, C. 24, S. 1, s. 15-38.
- Yakar, Mustafa (2009). “İller Arası ve İl İçi Göçlerde Afyonkarahisar Kenti (1975-2000)”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE Dergisi*, C. 10, S. 1, s. 141-163.
- Yılmaz, Cevdet (2007). “Amasya İlinin Nüfus Özellikleri”. *Birinci Amasya Araştırmaları Sempozyumu (13-15 Haziran 2007) Bildirileri*, Cilt 2, s. 899-915.
- Zaman, Serhat ve Fatih Orhan (2016). “Türkiye’de Erzincan İli Nüfusuna Kayıtlıların Coğrafi Dağılımı”. *Uluslararası Erzincan Sempozyumu (28 Eylül – 1 Ekim 2016) Bildiriler Kitabı*, Cilt:3, s. 181-188.
- Zeybek, Halil İbrahim (1998). *Amasya Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası*. Doktora Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- URL 1. (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>) (Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Nüfusa Kayıtlı İle Göre İkamet Edilen İl, Erişim Tarihi: 03. 03. 2019)

- URL 2. <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=H&m=AMASYA> (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Erişim Tarihi: 05. 03. 2019).
- URL 3. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> (Türkiye İstatistik Kurumu, Bitkisel Üretim İstatistikleri, Tarım Alanı, Erişim Tarihi: 07. 03. 2019).
- URL 4. https://www.harita.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf (Harita Genel Müdürlüğü, İl ve İlçe Alanları, Erişim Tarihi: 05. 03. 2019).
- URL 5. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> (Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, İBBD-Düzey 1, İBBBS-Düzey-2, İl ve İlçe Nüfusları, Erişim Tarihi: 03. 03. 2019).

**AMASYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
(ASOBİD)**

YAYIN İLKELERİ

GENEL İLKELER

1. ASOBİD, akademik ve hakemli bir dergi olup yılda altışar aylık dönemler hâlinde [Haziran-Aralık] iki sayı olarak yayınlanır. Her sayıda yer alan makale sayısı 10'u geçmez. Bu bağlamda gönderilen makaleler hakem süreci tamamlanmış olması koşuluyla sıraya konulur ve sırası geldiği sayıda yayınlanır.

2. ASOBİD'de, sosyal bilimlerin Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Sanat Tarihi, Felsefe, Sosyoloji, Arkeoloji ve Coğrafya alanlarında kaleme alınmış bilimsel makaleler yayınlanmaktadır.

3. ASOBİD'e gönderilen makaleler en az iki hakem tarafından değerlendirilir. İki hakemden de olumsuz rapor alan makaleler yayınlanmaz. Bir olumlu bir olumsuz rapor alınması durumunda makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Üçüncü hakemin raporuna göre makalenin yayınlanıp yayınlanmayacağına karar verilir. Yazarlar, hakemlerin düzeltme ve yayımlamama kararlarına editör aracılığıyla itiraz edebilirler.

4. ASOBİD, Türkiye Türkçesi ve İngilizcede yazılmış yazıları kabul eder. Dergiye gönderilen makaleler, notlar, tablolar ve şemalar dâhil, 3,000 ve 10,000 kelime arasında olmalı ve blok alıntılarda kelime sayısı makalenin toplam kelime sayısının %10'unu geçmemelidir. Üç (3) satırdan fazla olan alıntılar blok alıntı şeklinde yazılmalıdır. Ön inceleme sonucunda ASOBİD Yazım ve Yayın İlkelerine uymayan çalışmalar, yazarı tarafından düzeltilmek üzere iade edilir.

5. Yazının ASOBİD'e gönderilmesi, yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir. Yazılar için telif ücreti ödenmez. Gösterilen tüm özene rağmen yayımlanan makalelerde herhangi bir kanuni takibat olması

durumunda, tüm sorumluluk makalenin yazar veya yazarlarına aittir. Bu durumda gerekli maddi zarar, dava ve savunma masraflarını karşılamak da yazarların yükümlülüğündedir.

6. ASOBİD yayın kurulu makalelerin Türkçe ve İngilizce başlıklarının anlaşılmasını sağlamak için gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Yazarlar başlıkla beraber makalenin temel tezi ve alanına yaptığı orijinal katkıyı belirten bir özet ilave etmelidir. Başlık ve özet Türkçe ve İngilizce hazırlanmalıdır. Özetlerin her biri 150-300 kelime arasında hazırlanmalıdır.

7. Makalelerin indekslenmesi için yazarlar ayrıca 3-5 kelimelik Türkçe ve İngilizce anahtar kelimelere yer vermelidir.

8. Yazının başlığının altında yazar adı, unvanı, görev yaptığı kurum ve kendisine ulaşılabilecek e-posta adresi gibi bilgilere yer verilmemelidir. Yazıların hangi akademisyen tarafından dergiye gönderildiği sistem yöneticisi tarafından zaten bilindiğinden, bu bilgiler, yazılar hakem sürecinden geçtikten sonra, yazıya editör tarafından eklenecektir. Dolayısıyla yazılar gönderilirken, gözden geçirilip yazara ait herhangi bir bilginin yazıda yer almadığından emin olunmalıdır. Bu husus, makaleyi inceleyecek hakemlere daha rahat hareket imkânı tanınması açısından önemlidir.

214

9. Yazı, dergimize gönderildikten sonra, düzeltmelerin yapılması için, hakemlerden raporların gelmesi beklenmelidir. Yazar, hakemlerin talebi doğrultusunda düzeltilmiş olduğu çalışmasını, dergi editörlerine iletmelidir.

10. Dergiye gönderilen yazıların daha önce başka bir yerde yayımlanmamış olması veya aynı anda başka bir yerde değerlendirme aşamasında olmaması gerekmektedir. Yayımlanmamış sempozyum bildirilerinin yayımı ise, bildirinin sunulduğu tarihin üzerinden beş (5) yıl geçmesi ve bu durumun belirtilmesi şartıyla mümkündür.

11. Yazılar aşağıda belirtilen ASOBİD yazım ve yayım ilkelerine uygun olarak gönderilmelidir. Sisteme bu formatta girilmeyen yazılar değerlendirmeye alınmayacaktır.

12. 2020 yılından itibaren ASOBİD'e gönderilecek makalelerde kaynak gösterme yöntemi olarak **İSNAD Atıf Sistemi (2. Ed.) -metin içi-** uygulanacaktır. **İSNAD Atıf Sistemine** uygun olmayan makaleler kabul edilmeyecektir.

İSNAD Atıf Sistemine (2. Ed.) aşağıdaki web sayfasından ulaşılabilir:

<https://www.isnadsistemi.org/section/isnad2/>